N. A. KIPARISSOV
MOSKVA SIDEINSENERIDE INSTITUUDI PROFESSOR

RAAMATUPIDAMINE SIDEMAJANDIS

I. A. KALIKU
TOIMETUSEL

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

A-18532

A. A. KIPARISSOV
MOSKVA SIDEINSENERIDE INSTITUUDI PROFESSOR

RAAMATUPIDAMINE SIDEMAJANDIS

I. A. KALIKU
TOIMETUSEL

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN, 1950

NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva Üleliidulise Kõrgemate Koolide Komitee poolt lubatud kasutada kõrgemate sidetehnikumide õpperaamatuna.

Käesoleva raamatu eestikeelses tõlkes on NSVL Sideministeeriumi ettevõtete ja asutiste põhitegevuse jooksva arvestuse kontode plaan ning tulude ja kulude nomenklatuurid kooskõlastatud praegu kehtiva kontode plaaniga ja nomenklatuuriga.

Vastutav toimetaja.

2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
8272

ARHIIVKOGU

I osa.

RAAMATUPIDAMISE (BILANSI) ÜLDTEOORIA PÕHILISED SÄTTED.

1. Majandusliku arvestuse mõisteid.

Majanduslik arvestus — see on üks majanduse juhtimise funktsioonidest, mis teostab ajalooliselt põhjendatud materiaalse tootmise protsesside koguslikku väljendust.

Materiaalne tootmine, nagu teada, muutub erinevail ajalooetappidel. Seepärast on loomulik, et arvestus igas ühiskondlik-majanduslikus formatsioonis omab erineva sisu, taotleb erinevaid eesmärke, rakendab isesuguseid meetodeid.

Arvestuse osa majanduse juhtimisel ja tema tähtsus suureneb tootmisprotsessi laienemisega kuni ühiskondliku ulatuseni.

Eriline tähtsus on majanduslikul arvestusel sotsialistlikus ühiskonnas. «Ühiskondliku rikkuse suurendamise, töötava rahva ainelise ja kultuurilise taseme järjekindla tõusu, NSV Liidu sõltumatuse kindlustamise ja ta kaitsevõime tugevdamise huvides» (vt. Stalinliku Konstitutsiooni § 11) teostatava sotsialistliku majanduse plaaniline juhtimine nõuab majanduse tegelikku seisukorda peegeldavat täpset, õigesti korraldatud, õigeaegset arvestust ja ranget aruandlust.

Marksismi-leninismi klassikud on korduvalt rõhutanud arvestuse erilist tähtsust sotsialistlikus ühiskonnas.

Nii kirjutas K. Marx: «... kapitalistliku tootmisviisi hävimisel, kuid ühiskondliku tootmise säilimisel jääb väärtuse määramine endiselt valitsema selles mõttes, et tööaja reguleerimine ja ühiskondliku töö jaotus tootmisharude vahel, lõpuks, kõike seda

haarav raamatupidamine kujunevad olulisemaks, kui kunagi varem». [1]

V. I. Lenin õpetas, et «ükski toode, ükski nael leiba ei tohi olla väljaspool arvestust, kuna sotsialism — see on ennekõike arvestus». [2]

Partei XIII kongressil ütles seltsimees Stalin: «... mitte mingisugune ülesehitustöö, mitte mingisugune riiklik töö, mitte mingisugune plaanipärane töö pole mõeldav ilma õige arvestuseta». [3]

Stalinliku Konstitutsiooni § 14 lausub, et Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu juhtimisele, tema kõrgemate riigivõimu-organite ja riigivalitsemis-organite näol, kuulub ka «rahvamajanduse arvestuse ühtse süsteemi» organiseerimine.

Enne Suurt Isamaasõda kokkutulnud ÜK(b)P XVIII Üleliiduline Konverents osutas arvestuse ja aruandluse õige organiseerimise erilisele tähtsusele majanduslikus tegevuses. Konverentsi resolutsioonis on sm. Malenkovi ettekande kohta öeldud:

«Nende ettevõtete töös, kus vähemalgi määral puudub normaalne arvestus, on tagajärjeks ootamatused. Sellistes ettevõtteis on vältimatud tootmishäired juhatajale ootamatult juhtunud materjalide, poolvabrikaatide, tööriistade ja seadmete puudumise tagajärjel. Lohakus seadmete ja materjalide arvestuses võtab direktorilt võimaluse ettevõtte ressursside õigeks ja täielikuks kasutamiseks ning katkestamata tootmiskäigu kindlustamiseks». [4]

Tänu õigesti organiseeritud arvestusele saavutatakse kokkuhoidu toorainete, materjalide ja rahaliste vahendite kulutamises ning kindlustatakse kõigi töövahendite ratsionaalne kasutamine.

Meie oludes on arvestuse põhiülesandeks rahvamajanduse plaani täitmise kontrollimine.

---

[1] K. Marx. Kapital, III köide, 2. osa, lk. 388.

[2] V. I. Lenin. Teosed, XXII köide, lk. 45.

[3] Partei XIII kongressi stenograafiline aruanne, I. V. Stalin. Teosed, 6. köide, lk. 210. (eestikeelses väljaandes).

[4] ÜK(b)P XVIII üleliidulise kongressi resolutsioonid, 1941. a. väljaanne, lk. 8.

Rahvamajanduse plaan arendatakse tootmisalade, ministeeriumide ja ametkondade järgi, seejärel aga üksikute ettevõtete järgi, kus toimubki tema tegelik täitmine. Üksikud ettevõtted on sotsialistliku majanduse ühtse süsteemi lülideks. Majanduslik arvestus hakkab teostuma nimelt neis ettevõtteis. Koondkokkuvõtete ja üldistuste teel näitavad arvestusandmed plaani täitmist peavalitsuste, ministeeriumide, ametkondade ning kogu rahvamajanduse piirides.

Plaan ja arvestus on omavahel seotud, moodustades endast kaks poolt ühest tervikust. Plaan — see on selle, mis peab teostuma, arvestus kindlates rahalistes või naturaal-näitajais (või mõlemates kokku); see on võimaliku tuleviku arvestus. Majanduslik arvestus — see on arvestus samade näitajate järgi selle kohta, mis plaani järgi juba tehakse; see on tegelikkuse arvestus. Niiviisi on arvestuse ja plaani vahel aktiivne koostöö ja vastastikune seos. Arvestus mitte ainult ei kontrolli plaani täitmist, vaid ka korrigeerib teda; sellega annab ta ka lähtematerjali järgnevaks plaanimiseks.

Arvestusnäitajate süsteem peab olema plaani-näitajate süsteemist ulatuslikum seepärast, et arvestuses väljendatakse meie ettevõtete, asutiste ja organisatsioonide majanduslik-õiguslikud seosed, samuti ka juhuslikud nähtused, näiteks mitteplaanitavad kulud või tulud (kahjud loodusõnnetustest jms.), millede näitamine on vajalik majandusliku töö analüüsiks.

Plaani täitmise kontrollimiseks rakendatakse meil kolme arvestusliiki: operatiiv-tehnilist, statistilist ja raamatupidamislikku, mis moodustavad rahvamajanduse arvestuse ühtse süsteemi. Nende kolme arvestusliigi erinevus seisneb selles, et igaüks neist annab oma kindlad näitajad plaani täitmise ja majandi seisundi kohta.

Operatiiv-tehnilist arvestust rakendatakse operatiivse plaanimise objektina esinevate majanduslike operatsioonide kontrollimiseks. Operatiiv-tehnilise arvestuse algmaterjali kasutatakse hiljem sageli teiste arvestusliikide poolt. Sellise algmaterjali hulka tööstuses kuuluvad näiteks igapäevased kirjendid toorainete

kulutamise kohta tootmises, andmed toodangu väljalaske kohta iga üksiku osakonna poolt jne. Sideettevõtteis näitab operatiiv-tehniline arvestus eriti mitmesugust liiki postisaadetiste arvu iga päev, vastuvõetud ja ärasaadetud telegrammide arvu, telegraafi koormust mitmesugustel päevatundidel jms. Paljudel juhtudel kasutab operatiiv-tehniline arvestus selliseid andmeid, mida teised arvestusliigid kunagi ei vaja, näiteks kronometraaži andmeid ja dispetšeritalituse andmeid.

Operatiiv-tehnilise arvestuse põhitähtsus seisneb kiiruses ja tõhususes, ning selles, et ta võimaldab rahuldada majandusjuhtijaile esitatavaid konkreetseid nõudeid igapäevases järelevalves plaani täitmise käigu, seadmete õige kasutamise, tööriistade, toorainete, materjalide, kütte, elektrijõu jne. kulutamise üle.

Statistiline arvestus uurib ja väljendab kvaliteedilt ühesuguseid massilisi protsesse; üksikutel juhtudel statistika kogub iseseisvalt arvestusandmeid s. o. teostab vahetult arvestust, teistel juhtudel kasutab raamatupidamise ja operatiiv-tehnilise arvestuse andmeid, võttes need töötlemisele. Statistika kontrollib plaanülesandeid ja uurib neid analüütiliselt üksikute ettevõtete, harude ja kogu rahvamajanduse piirides. Seepärast on statistika oma lõpp-andmeis seotud rahvamajanduse plaanimisega.

Sidemajandis on statistilisel arvestusel suur tähtsus. Näiteks, sellised tähtsamad, operatiivse arvestuse tulemusena saadavad postitöö-näitajad, nagu postisaadetiste arv, kättetoimetamata korrespondentsi arv jms. võetakse töötlemisele ja analüüsimisele statistika poolt.

Statistika ja operatiiv-tehniline arvestus rakendavad neid mõõtjaid, mis on omased teatud objektidele, s. o. ühtedel juhtudel rahalist mõõtjat, teistel juhtudel aga — naturaal-mõõtjaid (pikkuse mõõteis, kaalu mõõteis jne.).

Suurim tähtsus igas üksikult võetavas ettevõttes on raamatupidamise arvestusel, mille uurimisele meie asumegi edasises kirjelduses.

2. Raamatupidamise objekt ja meetodid.

Raamatupidamise tähtsus sotsialistliku ülesehituse plaani täitmises ja isemajandamise teostamises on eriti alla kriipsutatud NSV Liidu RKN-i määrusega 29. septembrist 1932. a. Raamatupidamise arvestust, kui põhjalikku ja dokumentaalselt põhjendatud arvestust, peetakse vahetult plaani täitmise üksikuil konkreetsetel aladel, — aladel, mis on ühtse sotsialistliku majanduse üksikuiks lülideks. Kasutades erinevaid mõõtjaid, üldistab raamatupidamine kõik majanduslikud protsessid ühte rahalisse mõõtjasse, mis annab võimaluse näidata nii majanduse ja majandustegevuse üksikuid alasid kui ka neid üldiselt.

Raamatupidamine teostab kontrolli rublaga, aidates seega kaasa isemajandamis-süsteemi juurdumisele. Raamatupidamise poolt rahaliste mõõtjate kõrval ka naturaal-mõõtjate kasutamine kindlustab vajalike andmete saamist seadmete, toorainete, materjalide ja tööriistade õigesti kasutamise kontrollimiseks ja iga liiki sotsialistliku omandi puutumatuse järelevalveks.

Sidemajandis kontrollitakse raamatupidamise abil ettevõtete ja asutiste ekspluatatsioonilist tegevust, nende poolt tulude saamist ja tulude üleandmist Sideministeeriumile, ning eelarvete järgi antavate riigirahade õigesti kasutamist.

Raamatupidamine teostab ka kontrolli töömäära üle ja toimetab tarbimismäära vaatlust; töötasu suuruse kindlakstegemine (olenevalt töö kvantiteedist ja kvaliteedist) baseerub raamatupidamise andmeil. Kõik vajalikud teatmed ettevõtte igapäevaseks juhtimiseks ja perioodilisteks tööaruanneteks sisalduvad raamatupidamises.

Rahvamajanduse arvestus-süsteem peab kontrollima kogu laiendatud sotsialistlikku taastootmisprotsessi. Raamatupidamine, kui üks ühtse sotsialistliku arvestuse liik, väljendab ja kontrollib laiendatud taastootmisprotsessi neid külgi, mis on selle arvestusliigile omaste meetodite abil mõõdetavad, rühmitatavad ja registreeritavad ja mida võib väljendada rahalises mõõtjas.

Taastootmisprotsess vajab ennekõike majanduslikku alust —

ühiskondlikku tootmisfondi. Taastootmisprotsessis tarvitatakse kogu seda fondi pidevalt ja uuendatakse laiendatud ulatuses.

Taastootmisprotsess koosneb järgnevaist omavahel seotud ja üksteisest sõltuvaist momentidest: tootmine, jaotus, vahetus ja tarbimine.

T o o t m i n e — see on looduse poolt antu kohandamine inimvajadustele — see on tarbimisesemete loomine. Tema haarab järgmisi lihtsaid momente: «... otstarbekas tegevus või töö ise, tööese ja töövahendid». [1]

«Töövahend on asi või asjade kompleks, mida tööline asetab enda ja tööeseme vahele ja mis on tema tegevuse juhtmeiks sellele esemele». [2] Töövahendite hulka kuulub laiemas mõttes kõik see, mis loob: «... materiaalsed tingimused, mis on vajalikud, et protsess üldse võiks teostuda» [3], näiteks, tööhooned, kanalid, teed jne.

Tööprotsessi tegurite osa täitma määratud töövahendid võtavad tootmisest osa kuni nende ärakulumiseni ekspluatatsiooni tõttu või kuni nende tegevuse lõpetamiseni. Neis kehastatud töö kandub töötoodetele osade kaupa, sõltuvalt nende kasutamise tähtajast ja nende poolt teenindatava tootmisprotsessi korduvusest.

Tööesemed kuuluvad tootmisprotsessis ettekavatsetud muutmisele töövahendite abil, mille tulemusena saadakse tarbimiskõlvuline valmistoode.

Erinedes töövahendeist (-riistadest) tööesemed «... igas tööprotsessis, kuhu nad kuuluvad, tarvitatakse täielikult, ja seepärast tuleb nad iga uue tööprotsessi puhul täielikult asendada uute samasuguste eksemplaridega. Oma funktsioneerimise ajal ei säilita nad oma iseseisvat tarvitamiskuju. Järelikult, nende funktsioneerimise ajal ei jää ükski osa nende kapitaliväärtusest püsima oma endisel tarvitamiskujul, selliste tootmisvahendite naturaalvormis». [4]

---

[1] K. Marx, Kapital, I köide, lk. 141.

[2] Sealsamas.

[3] Sealsamas, lk. 143.

[4] K. Marx, Kapital, II köide, lk. 129.

Tööesemed täidavad tootmisprotsessis kas tootemoodustaja osa või aitavad sellele protsessile kaasa.

Raamatupidamises kajastuvad kõik tootmisprotsessi momendid nende koguslik-rahalises väljenduses.

Jaotus kujutab endast sotsiaalprodukti selle osa suuruse kindlaksmääramist, mis eraldatakse teatud vajadusteks, sealhulgas ka iga ühiskonnaliikme vahetuiks vajadusteks.

Sotsialistlikus ühiskonnas seisneb sotsiaalprodukti jaotus töötajate vahel põhimõttel, et jaotus sõltub töö kvaliteedist ja kogusest. Kuid see ei tähenda, et kogu tootmises loodud produkt peab töötajate vahel tervelt ja vahetult jaotamisele tulema.

Sotsiaalprodukti üldkogusest tuleb maha arvata «Esiteks: kulud äratarvitatud tootmisvahendite asendamiseks. Teiseks: täiendav osa tootmise laiendamiseks. Kolmandaks: tagavara- või kindlustusfond kindlustusteks õnnetusjuhtumite, loodusõnnetuste jms. vastu». [1]

Enne siirdumist individuaalsele jaotusele tuleb samuti sotsiaalprodukti üldkogusest maha arvata: «Esiteks, üldised, tootmisesse mittepuutuvad halduskulud... Teiseks, see, mis on määratud vajaduste üldiseks rahuldamiseks, nagu• koolid, tervishoiuasutised jne.... Kolmandaks, fondid töövõimetuile jt.» [2]

Jaotus läheb mitmesuguste ettevõtete, asutiste ja organisatsioonide kaudu. Üksikud tööstuslikud, põllumajanduslikud ja muud sarnased ettevõtted teevad kulutusi nende poolt äratarvitatud tootmisvahendite asendamiseks. Kõigis ettevõtteis, asutistes ja organisatsioonides antakse töölistele ja teenistujaile välja individuaalosa (töötasu) ja tehakse mahaarvamisi töötajate kollektiivsete vajaduste rahuldamiseks (näiteks sotsiaalkindlustuse maksed jne.). Peale selle kannavad ettevõtted sissemakse riigieelarvesse, kust vahendeid kulutatakse sotsialistliku ülesehituse töö vajadusteks. Raamatupidamise arvestust toimetatakse kõikjal ja sel viisil näitab ta tingimata kogu sotsialistliku jaotuse protsessi.

---

[1] K. Marx, Gotha programmi kriitika, lk. 11.

[2] K. Marx, Gotha programmi kriitika, Partei Kirjastus, 1940. a.

Vahetus seisneb kaupade käibes ja on mitmesuguste rahvamajandusharude omavahelise seose vormiks. See vahetus või käive toimub arendatud nõukogude kaubanduse kaudu.

Rahvamajanduse plaanimiseks kaubanduse alal on vajalik omada näitajaid kaubandusvõrgu arendamisplaani täitmise ja kaubakäibe-plaani täitmise kohta. Kaubandusvõrgu arendamisplaan baseerub andmetel mitmesuguse liigi ja otstarbega kaubanduspunktide arvu kohta, kusjuures need liigitatakse linna ja maa järgi. Nende andmete saamine ei kuulu raamatupidamise otsestesse funktsioonidesse.

Kaubakäibe arvestus peab andma kolm näitajate-rühma: 1) kaupade saamine, 2) kaubajääkide tase ja koostis, 3) kaupade realiseerimise ulatus.

Need andmed saadakse raamatupidamises. Neil juhtudel, kui kaupade arvestust peetakse ainult rahalises väljenduses, nõutakse ka täiendavat operatiivset arvestust kaubajääkide liigitamiseks sortimentide järgi. Operatiivne arvestus peab andma selgust ka kaupade saamise allikate kohta.

Käibekuludesse puutuvaid andmeid, mis on vajalikud analüüsiks ja plaanimiseks nii üksikuis ettevõtteis, asutisis ja organisatsioonides kui ka tervetes rahvamajanduse harudes, annab täielikult raamatupidamine.

Tarbimine on materiaalse protsessi lõppaktiks, kuid ühtlasi ka selle protsessi kordumise alguseks.

Tuleb eraldada kaht tarbimisliiki — tootmislik ja individuaalne või isiklik.

Tootmisvahendite tarbimine tootmisprotsessis on tootmisakt, millest meie juba kõnelesime kui raamatupidamise objektist.

Individuaalne tarbimine ei kuulu raamatupidamise objekti. Rahva tulu selle osa liikumist, mis on jaotatud (rahalisel kujul) üksikute ühiskonnaliikmete vahel vastavalt nende töö kogusele ja kvaliteedile, näidatakse statistikas. Seega, statistika peab töörahva individuaalmajandite büdžeti valikarvestust, arvutab elanikkonna keskmise tarbimisnormi inimese kohta, koostab tema rahaliste sissetulekute ja väljaminekute bilansi.

Kuid taastootmisprotsessis leiab aset teenuste tootmine, mil-

lede kasulik efekt kuulub vahetult selle tootmise protsessis endas individuaalse tarbimise sfääri. Siia kuuluvad, näiteks töötajate elukondlik ja sotsiaal-kultuuriline teenindamine jms.

Kõik selliste teenuste tootmisega seotud kulutused, samuti nende asendamine kuuluvad raamatupidamise objekti alla. Ettevõtteis ja asutistes, millede juures on organiseeritud lastesõimed, lastekodud, haiglad, sanatooriumid jms., kuuluvad raamatupidamise objekti alla ka isikliku tarbimise esemed (kaubakäibest kõrvaldatud).

Sotsialistlike ettevõtete isemajandamise ja varandusliku eraldamise tingimustes on raamatupidamise objektiks ka majanduslik-õiguslikud suhted ja arveldused, mis tekivad plaani täitmise protsessist ja on seotud taastootmisprotsessi kõigi momentidega. Need suhted näitavad näiteks sellist tähtsat protsessi nagu kogu sotsiaalfondi jaotus rahvamajanduse juhtimise üksikute lülide vahel, seega aga ka üksikute tootmisharude ja -rajoonide vahel.

Kõige ülaltoodu põhjal võib teha järgmised järeldused:

Raamatupidamise objektiks on laiendatud sotsialistliku taastootmise plaanilised protsessid ja nende majanduslik alus — sotsialistlik omand; raamatupidamine üldistab kõik tootmistegevuse andmed ühtses rahalises mõõtjas ja väljendab neid üksikute ettevõtete, organisatsioonide ja asutiste, samuti aga ka ühistute, ministeeriumide, ametkondade, majandusharude ja kogu rahvamajanduse mastaabis.

Mis on siis raamatupidamises majanduse arvestusühikuks, mille piirides ta saab oma lõpliku vormistamise?

Selliseks ühikuks raamatupidamisele on asutis, ettevõte, organisatsioon. Igaüks neist kujutab endast sotsialistliku ülesehituse juhtimise administratiivselt eraldatud osa. Sellise administratiivse eraldamise üheks tunnuseks on tervikulise arvestus- ja aruandmisorganisatsiooni olemasolu ettevõtteis ja asutistes. Üksteisele järgnevate kokkuvõtete teel liituvad selliste ühikute arvestusandmed üldisesse sotsialistliku arvestuse süsteemi.

Sotsialistlike ettevõtete ja asutiste (mis kujutavad endast rahvamajanduse juhtimise üksikuid lülisid ja on ühtlasi varan-

duslikult eraldatud ning tegutsevad oma plaani alusel) organisatsiooniline struktuur nõuab erilist käsitlust arvestuse ehituse suhtes. Raamatupidamine peab väljendama kaht vastastikuses seoses olevat külge: esiteks, nende vahendite üldkogusust, mis ettevõttele, organisatsioonile või asutisele on antud plaani korras (isemajandamise põhimõttel, büdžetilistes asutistes aga — kinnitatud eelarvete järgi) ja, teiseks, ühiskondliku varandusfondi paigutamise korda, s. o. samade vahendite moodustamis-korda ja -vorme vaadeldavas ettevõttes, organisatsioonis ja asutises ning ühes sellega ka nende plaanilist otstarvet.

Siirdume raamatupidamise meetodite lühikesele selgitamisele.

Raamatupidamise meetodite all tuleb mõista eriliste võtete ja vahendite üldkogu, mille abil teostatakse majandi seisundi ja rahvamajanduse plaani täitmise väljendamist ja kontrolli ning saadakse kõik selleks vajalikud näitajad.

Raamatupidamise meetodid on ennekõike seotud arvestusobjektiga, samuti ka nende ülesannetega, mis sotsialistliku ülesehituse poolt arvestusele esitatakse.

Raamatupidamise meetodid määratletakse tema järgmiste iseäraldustega:

1. Raamatupidamine kasutab kõigi arvestusandmete bilansilise üldistuse meetodit (raamatupidamise bilanssi). Selline bilansiline üldistus on kahekordse raamatupidamise süsteemi peamiseks ja määravamaks osiseks.

On kaht liiki raamatupidamist. Arvestuse esimene liik — lihtraamatupidamine, mis ei kasuta bilansilist meetodit ja kujutab endast vahendite, arvelduste jms. liikumise lihtsat registreerimist ning kasutatakse väiksemates majandites, kus ta võimaldab saada kõiki vajalikke andmeid. Ta ei nõua arvestustöötajailt kõrget kvalifikatsiooni. Tema kasutamine näiteks revideerimise otstarbel on igale kirjaoskajale töötajale jõukohane. Valitsuse määrusega on lihtraamatupidamise süsteem kehtestatud väikestes ja keskmistes kolhoosides.

Teine liik — kahekordne raamatupidamise süsteem kujutab endast keerukat süsteemilist arvestust, mis ongi vaatluse objektiks käesolevas õpperaamatus.

2. Põhinedes bilansilisele üldistusele rakendatakse raamatupidamises erilist arvestuspositsioonide (raamatupidamise kontodeks nimetatavat) süsteemi, mis kindlustab kõigi operatsioonide väljendamist vastastikuses seoses. Selliste arvestuspositsioonide (kontode) süsteem kujutab endast nii majanduslike vahendite ja nende moodustamisallikate kui ka kõigi majanduslike operatsioonide rühmitamise viisi.

Raamatupidamise kontode süsteemis peavad tuletuma sünteetilised, s. o. üldistatud näitajad rahalises väljenduses teatud üheliigiliste rühmituste järgi (näiteks kõigi tootmis- ja käibekulude kohta, kogu realiseerimissumma kohta, kogu materjalide massi kohta jms.), ja analüütilised, s. o. üksikasjalised näitajad (näiteks tootmis- ja käibekulude iga üksiku liigi kohta, materjalide ja kaupade iga üksiku liigi ning sordi kohta jms.), millel on mitte ainult rahaline, vaid vajalikel juhtudel ka naturaalväljendus (mõõtja). Sellest lähtudes eraldatakse raamatupidamises sünteetiline arvestus, mis peegeldab rohkem või vähem üldistatud andmeid majandi seisundi kohta, ja analüütiline arvestus, mis näitab detaile majandi töö üksikosade järgi.

Sünteetiline arvestus ja analüütiline arvestus täiendavad teineteist ja kujutavad endast ühe terviku.

3. Raamatupidamise arvestust peetakse plaani täitmise üksikutel tootmisaladel, kuid ühtlasi kuulub ta edasisele kokkuvõtmisele ja üldistamisele kogu rahvamajanduse mastaabis.

Seega on raamatupidamise meetodi peamisteks osisteks:

a) bilansiline üldistus;

b) vastastikku seotud väljendamine kontodes (sünteetilises arvestuses kahekordse kirjendusega) ühes analüütilise arvestuse rakendamisega;

c) arvestusandmete kokkuvõtud.

Bilansiline üldistus ja vastastikku seotud väljendamine kontodes on raamatupidamise meetodi sellisteks osisteks, mida kasutatakse esmases arvestuses üksikuis ettevõtteis. Arvestusandmete kokkuvõtud viivad raamatupidamise näitajaid väljapoole ettevõtte piire ja ühendavad neid üksikute tootmisalade ja kogu rahvamajanduse mastaabis.

Peale ülaltoodud kolme koostise tuleb raamatupidamise alla viia:

d) dokumentatsioon;

e) inventeerimine.

Raamatupidamine teostab dokumentaalselt põhjendatud üldist kontrolli kõigi rahalist väärtust omavate majanduslike protsesside üle ja annab sellega materjali töötlemiseks.

Ühtlasi on õigeks raamatupidamiseks vajalik perioodiliselt, kirjendite kontrollimise ja nende tegelike näitajatega kooskõlastamise eesmärgil, teostada rahaliste ja materiaalsete vahendite märkimist nende naturaalse kontrolli alusel ja muude andmete vastavat dokumentaalset kontrollimist, s. o. inventeerimist.

3. Raamatupidamise bilanss.

Varem meie mainisime, et majanduse organisatsiooniline ülesehitus nõuab, et arvestuses oleks ühelt poolt väljendatud ettevõttele kasutada antud vahendite paigutamise ja kasutamise kord ning teiselt poolt, nende vahendite moodustamisallikad ja plaaniline otstarve.

Selleks koostatakse raamatupidamise bilanss, mis kujutab endast ettevõtte varandusliku kompleksi rahalist väljendust tema koosseisu, paigutamise, kasutamise ja moodustamisallikate järgi antud ettevõttes. Raamatupidamise bilanss antakse kahepoolse tabeli kujul, milles mõlemate poolte kokkuvõtted peavad tingimata olema omavahel võrdsed, või teiste sõnadega, peavad balansseeruma (tasakaalustuma). Bilanssi võib anda ka majandi varandusliku seisundi kahe omavahel võrdsete poolte järjestuses. See tingimatu võrdsus on seletatav sellega, et raamatupidamise bilansis antakse ettevõtte ühtse varandusliku kompleksi mõlema ülalmainitud kahe poole kõrvutamine üldistatud rahalises väljenduses; raamatupidamise bilansis on näidatud: esiteks, kuidas on paigutatud ja kasutatud iga rubla (üks pool) ja, teiseks, kuidas ta ilmus ettevõttesse ja milleks ta on määratud (teine pool).

Niiviisi raamatupidamise bilanss kujutab endast arvestusdokumenti, milles üldistatakse rahalises mõõtjas andmed ette-

võtte (asutise, organisatsiooni) vahendite kohta, nende kasutamise ning nende moodustamise ja otstarbe kohta.

Seda bilansi poolt, mis näitab vahendite paigutamise ja kasutamise korda, nimetatakse tema aktivaks, seda poolt aga, mis väljendab nende vahendite moodustamise korda ja allikaid, nimetatakse tema passivaks.

Kuid «aktiva» ja «passiva» ei ole mitte ainult bilansi suhtes kasutatavad arvestuslikud mõisted, vaid on ühtlasi ka majanduslikud mõisted.

Majandi suhtes rakendamisel tähendab «aktiva» majandi korralduses olevate majanduslike vahendite üldkogusust; bilansis aga kujutab «aktiva» endast nende vahendite rahaliste näitajate süsteemi, jaotatult nende koosseisu ja funktsionaalse osa järgi plaani täitmise protsessis.

«Passiva» tähendab majandi suhtes rakendamisel vahendite moodustamisallikate üldkogusust (antud ettevõttes); raamatupidamise bilansis aga kujutab «passiva» endast selliste allikate rahaliste näitajate süsteemi, jaotatult nende moodustamise vormide ja nende plaanilise otstarbe järgi.

Üksikute ettevõtete, organisatsioonide ja asutiste raamatupidamise bilansil on järgmine struktuuriskeem:

Bilanss.

Aktiva	*Passiva*
Ettevõttele kasutada antud vahendite paigutamise ja kasutamise kord.	Ettevõttes vahendite moodustamise kord ja nende plaaniline otstarve.

Sõltuvalt funktsionaalsest osast plaani täitmise protsessis võib ettevõttele kasutada antud vahendite paigutamise ja kasutamise kord (aktiva) olla järgmine:

1) vahendid materiaalse tootmise sfääris;
2) vahendid käibe sfääris;
3) elukondliku ja sotsiaal-kultuurilise otstarbega vahendid;
4) eraldatud vahendid.

Vahendid materiaalse tootmise sfääris, nagu meile juba varem

teada, jagunevad: a) töövahendeiks (-riistadeks) ja b) tööesemeiks.

Töövahendid näidatakse raamatupidamise bilansis nimetuse «Põhivahendid» all. Nende hulka kuuluvad: hooned ja ehitised, masinad, tööriistad, mitmesugune inventar jms. Põhivahendid omavad sidemajandi bilanssides märkimisväärse erikaalu. Nende struktuur ja klassifikatsioon on toodud raamatu II osas. Vastavalt NSV Liidu RKN-i 1936. a. 29. juuli määrusele ei kuulu põhivahendite hulka ja näidatakse neist eraldi: a) esemed, mille kasutamisaeg on alla ühe aasta, sõltumata nende hinnast; b) esemed, mille hind on alla vastavate ministeeriumide ja keskasutiste poolt määratud limiidi — kuni 200 rbl. piirides ühiku eest.

Tööesemed jagunevad (olenevalt sellest, missugust osa nad antud tootmises täidavad): toorained või põhimaterjalid, abimaterjalid, küte, poolvabrikaadid ja lõpetamata toodang. Selliste nimetuste all näidatakse kõik tööesemed ka bilansis.

Põhimaterjalid kuuluvad valmistatavasse tootesse kui tema põhialus. Tootmisprotsessis omavad põhimaterjalid uued vormid ja siirduvad seejärel valmistoote kujul tootmislikku või isiklikku tarbimisse.

Abimaterjalid kas muudavad tootmisprotsessis valmistatava toote kuju või omadust (näiteks värvid tekstiiltööstuses) või ainult abistavad tootmisprotsessi (näiteks masinate määrdeõli).

Vahendite hulka tootmise sfääris kuulub ka tootmisotstarbeks vahetult tarvitatav tehnoloogiline küte. Raamatupidamise bilansis eraldatakse küte abimaterjalidest, silmas pidades tema erilist tähtsust rahvamajandusele.

Poolvabrikaatideks nimetatakse niisugused materjalid, mis on võetud töötlemisele antud ettevõtte ühes osakonnas, kuid mille töötlemist pole alatud veel järgnevates osakondades. Tooraine ja poolvabrikaadi, poolvabrikaadi ja valmistoote vahepealse koha omab lõpetamata toodang, mis näitab töötlemisprotsessis olevate esemete üldkogusust teatavas osakonnas.

Erinevalt põhivahendeist (töövahendeist või -riistadest) on kõik tööesemed ettevõtte käibevahendid (käibe sfääris).

Vahendid käibe sfääris jagunevad:

a) käibe-esemed, b) käibevahendid, c) arveldused, mis tekivad ajutisest viivitusest raha laekumises hangitud toodete või osutatud teenuste eest, d) käibeprotsessi teenindavad põhivahendid.

Käibe-ese on ettevõtte poolt realiseerimiseks valmistatav toodang. Tööstusettevõtte bilansis nimetatakse käibe-esemeid «valmistoodeteks» seni kuni nad asuvad vabrikute ja tehaste ladudes ning «teelesaadetud kaupadeks», kui nad on ostjate jaoks teele saadetud, kuid rahaline arveldus on nende eest veel tegemata.

Kaubandusvõrgus nimetatakse käibe-esemeid kaupadeks. Sidemajandeis kuuluvad kaupade alla postkastid (ukse), reproduktorid ja muud sellised, elanikkonnale müümiseks määratud esemed.

Käibeprotsess toimub käibevahendite abil. Käibevahendiks on raha. Ettevõtte bilanssides rahalised vahendid näidatakse: nimetuse «Kassa» all, kui raha asub vahetult ettevõtte kassas; nimetuse «Arvelduskontod Riigipangas», «Akreditiivid ja Erikontod» või «Limiteeritud transpordi-tšekiraamatud» all, kui rahalised vahendid on antud üle Riigipanka; nimetuse «Rahalised dokumendid» all, kui rahalised vahendid ei ole saabunud ei kassasse ega Riigipanka. Kõigil ettevõtteil, asutistel ja organisatsioonidel on ainult üks arvelduskonto Riigipangas oma asukoha järgi. Sideministeeriumi asutistel, nagu meie hiljem näeme (vt. II osa), on mitu arvelduskontot Riigipangas.

Arveldused, mis tekivad ajutisest maksuviivitusest, hangitud toodete või osutatud teenuste eest, loovad eri rühma deebitore, s. o. antud ettevõtte võlgnikke. Siin on meil tegemist alles lõpetamata käibeprotsessiga, s. o. maksete ajutise mittesaamisega. Deebitoridega arvelduste rühm on bilansis kaunis rohkearvuline; Sideministeeriumi bilansis kuulub selle alla näiteks «Kliendid sideteenuste alal» jt.

Käibeprotsessi teenindavate põhivahendite hulka kuuluvad kaubandusliku otstarbega hooned (näiteks magasinid), neis asuv inventar jms. Ettevõtete bilanssides kuuluvad kõik sellised vahendid varemmainitud rühma «Põhivahendid». Analüütilises

arvestuses tuleb need vahendid eraldada tootmise sfääris asuvaist põhivahenditest.

Elukondliku ja sotsiaalkultuurilise otstarbega vahendite hulka kuuluvad näiteks koolide, lastesõimede, pesumajade, elamute jms. hooned ja ehitised (samuti ka neis asuv inventar). Bilansis näidatakse kõik sellised vahendid põhivahendite rühmas. Nende eraldamine toimub kõige sagedamini analüütilises arvestuses.

Nimetuse «Eraldatud vahendid» all näidatakse bilansis sellised vahendid, mis ettevõtte käibest kohustuslikus korras alatiseks või enam-vähem kestvaks perioodiks on kõrvaldatud; selliseid vahendeid arvestatakse mõnda aega ettevõtte bilansis, et oleks näha tema poolt vahendite üleandmise kohustuste täitmine. Eraldatud vahendite hulka kuuluvad sissemaksed eripankadesse, kannangud kõrgematele organisatsioonidele jms.

Seega võib bilansi aktiva sisu kujutada järgmiselt:

1) Vahendid tootmise sfääris:
Põhivahendid (tööriistad või töövahendid).
Tööesemed:
tooraine,
abimaterjalid,
küte,
poolvabrikaadid ja
lõpetamata toodang.
2) Vahendid käibe sfääris:
valmistoodang,
teelesaadetud kaubad,
rahalised vahendid,
arveldused deebitoridega,
käivet teenindavad põhivahendid.
3) Elukondliku ja sotsiaal-kultuurilise otstarbega vahendid.
4) Eraldatud vahendid. Ajutiselt eraldatud vahendid. Käibest kõrvaldatud vahendid, kuid vahendite üleandmise kohustuste täitmise näitamiseks ajutiselt bilanssi jäävad.

Põhivahendid ja eraldatud vahendid peavad olema eraldatud teistest, alalises käibes olevatest ja seepärast käibevahendeiks nimetatavatest vahenditest. Mõningate käibevahendite määra-

sid normitakse rangelt. See käibevahendite normimine või niinimetatud käibevahendite-normatiivi kindlaksmääramine toimub kooskõlas Töö ja Kaitse Nõukogu 1931. a. 23. juuni määrusega, mis annab ettekirjutuse viia riiklikel liitudel, trustidel ja teistel majanduslikel organisatsioonidel oma käibevahendite määrad vastavusse nende vahendite vajalikkusele, et kindlustada minimaalseid toorainete, tootmis- ja abimaterjalide, kütte, poolvabrikaatide, lõpetamata toodangu, valmistoodete ja kaupade tagavarasid kui ka mahutusi tulevaste aastate kuludeks, mis on vajalikud nende tootmis-, kaubandus- või ekspluatatsiooni-plaani täitmiseks.

Käibevahendite normimist toimetatakse ka sidemajandis (vt. õpperaamatu II osa).

Siirdume ettevõtetes vahendite moodustamise korra, s. o. raamatupidamise bilansi passiva sisu vaatlemisele.

Vahendite moodustamise kord võib vastavalt nende plaanilisele otstarbele olla järgmine:

1) vahendite kinnistamine ettevõttele;

2) ajutine täiendav vahendite saamine kindlateks otstarveteks;

3) ettevõtte ajutine võlgnevus saadud materjalide või osutatud teenuste eest; muud liiki maksmata kohustused (näiteks töötasu alal, Rahandusministeeriumi organitesse kantavate sissemaksete alal jms.);

4) ettevõtte tulud ja kasumid.

Vahendite kinnistamine ettevõttele toimub kas üldriiklikust fondist vahendite eraldamise näol, või ettevõttes endas erifondide ja -reservide moodustamise teel. Üldriiklikust fondist määratakse vahendeid ettevõtte kinnitatud põhikirja alusel. Raamatupidamise bilansis nimetatakse niisugust vahendite moodustamisviisi «põhikirjafondiks». Põhi- ja käibevahendite vahelise suhte alaliseks reguleerimiseks kui ka seoses nende finantseerimise täiesti erineva korraga on eriti tähtis jaotada põhikirjafondi põhifondiks, millele aktivas peab vastama põhivahendite summa, ja käibefondiks, mis moodustab vahe põhikirjafondi ja põhifondi vahel.

Niisugune vahendite moodustamise viis kehtib ka sideettevõtteis, kus põhikirjafond jaguneb põhivahendite fondiks ja käibevahendite fondiks.

Täienduseks põhikirjafondile, vastavalt muudatustele ettevõtte tööplaanis ja rahalises seisukorras, võib ettevõttele anda vahendeid eelarvest finantseerimise ja riikliku dotatsiooni korras. Aruandeaasta lõppedes kantakse need summad põhikirjafondi.

Ettevõttes endas loodavate erifondide hulka kuulub näiteks amortisatsioonifond. Reservid, mis samuti moodustuvad ettevõttes, varutakse näiteks eelseisvate maksete jms. jaoks. Eelseisvate maksete peale varutud reservi kasutatakse võimalike täiendavate kulude katteks ettevõtte poolt antavate garantiide alal jne.

Sidemajandis on olemas Sideministeeriumile kooskõlas valitsuse erimäärusega võimaldatud eri kindlustusfond. Selle fondi arvel kaetakse kahjumid väärt-postisaadetiste vargustest ja kaotsiminekutest.

Seoses ettevõtteil esilekerkiva vajadusega suurendada käibevahendeid üle plaanis ettenähtud normi, s. o. üle selle normatiivi, mis vahendite minimaalse tagavarana plaani täitmiseks on määratud, antakse neile ajutisi täiendavaid vahendeid. Sõltuvalt sellisest panga krediteerimise näol teostatava vahendite täiendava võimaldamise tähtaegadest ja otstarbest, eraldatakse bilansis põhivahendite kulutusteks pikaajaline krediteerimine ja lühiajaline krediteerimine Riigipanga lühiajaliste laenude näol, mitmesuguste rangelt määratud otstarveteks käibevahendite alal.

Ettevõtte ajutine võlgnevus loob bilansis mitmet liiki kreeditoride, s. o. asutiste, ettevõtete või isikute rühma, kellele antud ettevõte võlgneb. Arveldused kreeditoridega näidatakse bilansis mitmesuguste nimetuste all, näiteks «Hankijad aktsepteeritud maksenõuete alal», «Hankijad möödalastud tähtajaga maksenõuete alal», «Arveldused sotsiaalkindlustuse alal», «Töölised ja teenistujad töötasu alal» jms.

Asutise tulud ja kasumid tuleb liigitada kolme ossa: a) eelmiste perioodide kasum (kuni tema jaotamiseni), b) aruandeperioodide tulud ja kasumid, c) tulevaste perioodide tulud.

Lähtudes ülaltoodust, võib bilansi passiva sisu kujutada järgmiselt:

1) Vahendite kinnistamine ettevõtteile:
   põhikirjafond;
   erifond;
   reservid;
   eelarveline finantseerimine ja riiklikud dotatsioonid.
2) Ajutine vahendite juurdetõmbamine:
   pikaajaline krediteerimine;
   lühiajalised laenud Riigipangast.
3) Kreeditoriline võlgnevus.
4) Tulud ja kasumid:
   eelnevate perioodide kasum;
   aruandeperioodi tulud ja kasum;
   tulevaste perioodide tulud.

Pika- ja lühiajalise krediteerimise summa kui ka kreeditoriline võlgnevus näitavad ettevõtte «laenatud» vahendite suurust; vahendite kinnistamine, tulud ja kasumid näitavad aga ettevõtte selliste vahendite suurust, mida tingimisi nimetatakse «omadeks».

Iga üksik näitaja nii aktivas kui ka passivas nimetatakse bilansikirjeks. Järelikult koosneb bilanss reast aktiva ja passiva kirjeist.

Bilansi ehituses on väga suur tähtsus kirjete kindlal rühmitusel. Aktivas võiks neid rühmitada sellises korras: põhivahendid, eraldatud vahendid ja käibevahendid või vahendid tootmise sfääris, vahendid käibe sfääris, elukondliku ja sotsiaal-kultuurilise otstarbega vahendid, eraldatud vahendid. Passivas võiks kirjed rühmitada järgmiselt: omavahendite (välja arvatud kasumid) ja laenatud vahendite näitajad, ettevõtte kasum või vahendite kinnistamine, panga krediidid, kreeditoriline võlgnevus, kasum.

See rühmitus on majanduslikult õige ja omab oma mõtte. Kuid ettevõtte majanduse ja tema majanduspoliitika uurimiseks ei ole selline rühmitus küllaldane, kuna ta ei näita seost vahendite moodustamisallikate ja nende plaanilise otstarbe vahel ühelt poolt ning plaani täitmise protsessis vahendite funktsionaalse osa vahel teiselt poolt.

Bilansis tuleb kirjed rühmitada niiviisi, et oleks selgesti näha majandi finantsiline seisund, tema poolt vahendite kasutamise õigsus, tema kasutuses olevate käibevahendite küllaldus või mittekküllaldus jms.

Neile eesmärkidele vastav kirjete rühmitus on käesoleval ajal tarvitusele võetud aruande-bilanssides. Selle rühmituse järgi jagunevad kõik aktiva kirjed nelja rühma:

A. Põhi- ja eraldatud vahendid.

B. Normitavad vahendid.

C. Vahendid kapitaalremondiks.

D. Vahendid arveldustes ja muudes aktivates.

Esimesse rühma tuleb viia:

a) kõik meie poolt varem vaadeldud põhivahendid;

b) kuni 100 000 rbl. kulutused plaanilisteks ja väljaspoolplaanilisteks kapitaaltöödeks ja varumisteks (välja arvatud kapitaalremont), mis on teostatud omavahendite arvel ja on ette nähtud ettevõtte finantsplaanis [1];

c) eraldatud vahendid, millest meie kõnelesime juba varem;

d) ettevõtte sisemised arveldused, mis näitavad iseseisvale bilansile eraldatud osadele antud vahendite summat. (Antud rühm avatakse nende ettevõtete bilanssides, kus on selliseid ettevõtte eraldatud osasid).

Lõpuks kuuluvad samasse rühma mahakirjendamata kahjumid (eelmistest aastatest ja jooksvast aruandeaastast).

Rühma «A» «Põhi- ja eraldatud vahendid» katteallikaks peab eelkõige olema põhikirjafond.

Normitavaid vahendeid, mis moodustavad aktiva teise rühma, ei tohi ettevõttes olla alla nende jaoks määratud normatiivi (mis määratakse minimaalsetes suurustes, tootmisprotsessi takistamata käigu tagamiseks). See normatiiv kaetakse ettevõtte omavahendite arvel. Mõningatel juhtudel, kui on vajadus omada normitud tagavarasid üle minimaalse normatiivi (materjalide hooajaline

[1] Üle 100 000 rbl. kapitalimahutused tuleb arvestada eribilansis. Edaspidi antakse valmis objektid põhitegevuse bilanssi ja kirjendatakse vastava fondi suurendamiseks.

kuhjumine), tuleb need tagavarad katta lühiajaliste pangalaenudega. Seepärast tuleb kogu rühma «B» täpsemalt nimetada «Normitavad vahendid, omad ja krediteeritud».

Kolmandasse gruppi kuuluvad kapitaalremondiks kulutatud või ettenähtud vahendid. Need vahendid tuleb katta direktori korralduse jäävatest amortisatsioonikannanguist.

Aktiva neljandat ja viimast rühma nimetatakse «Vahendid arveldustes ja muudes aktivates». Siia kuuluvad teelesaadetud kaubad, rahalised vahendid, arveldused mitmesuguste deebitoridega, tasumisele kuuluvate summade sisemised arveldused iseseisvale bilansile eraldatud ettevõtetega, sihtfinantseerimise ja sihtlaekumiste arvel tehtud kulutused jms.

Vastavalt aktiva jaotusele jaotatakse passiva samuti nelja rühma:

A. Põhi- ja eraldatud vahendite katteallikad.
B. Pangakrediidid normitavate vahendite tagatisel.
C. Kapitaalremondi vahendite allikad.
D. Vahendite katteallikad arveldustes ja muudes aktivates.

Rühma «A», mis on katteallikaks põhi- ja eraldatud vahenditele kui ka käibevahenditele minimaalse vajaduse piirides, kuuluvad sellised põhikirjed nagu näiteks põhikirjafond, finantseerimine käibevahendeiks, pikaajaline krediteerimine, tulevaste aruandeperioodide tulud, jooksva aasta kasum jms. Mainitud vahendite katteallikaks loetakse ühtlasi ka minimaalne võlgnevus töölistele ja teenistujaile töötasu alal ja kannangud sotsiaalkindlustuse organitele töötasult. Viimane vajab mõningat selgitust.

Bilansi koostamisel jaotatakse kogu töötasuvõlgnevuse summa kahte ossa, millest üks, minimaalseks võlgnevuseks nimetatav, kuulub põhi- ja eraldatud vahendite katteks ettenähtud passiva esimesse rühma, teine aga, mis läheb arvelduste ja muudes aktivates arvestatavate vahendite katteks, võetakse neljandasse rühma. Selline jaotus on tekkinud järgmistel kaalutlustel: töötasu makstakse töötatud aja eest, kusjuures tema arvutamine ei ühtu tegeliku väljamaksmisega, mis alati toimub veidi hiljem. Näiteks märtsi teise poole eest arvutatud töötasu (kuni 31. märtsini) makstakse tegelikult välja aprillis, oletame 5. aprillil. Nii

toimub see iga kuu. Järelikult tekib ettevõttes iga kuu töötasu alal viiepäevane võlgnevus, mis nimetataksegi minimaalseks. See võlgnevus on alaline kuust kuusse üleminev summa, millega seoses teda loetakse aktiva rühmas «A» näidatud vahendite katteks. Samad kaalutlused kuuluvad ka sotsiaalkindlustuse võlgnevuse juurde.

Need mõlemad võlgnevuse liigid näidatakse tervikuna passiva rühmas «A», kusjuures erilahtris vasakul tuuakse minimaalse võlgnevuse suurus.

Rühm «B» on normatiive ületavate normitud vahendite katteallikaks, sisaldab tähtajalisi pangalaene nagu: laenud valmistoodete ja kaupade tagatisel, laenud lõpetamata toodangu, poolvabrikaatide, komplekteerimata valmistoodangu tagatisel, laenud tootmisvarude, hooajaliste tootmiskulutuste tagatisel jne. Tähtajaks maksmata jäänud laenud kuuluvad neljandasse gruppi — arvelduste ja muudes aktivates arvestatavate vahendite katteallika juurde.

Rühm «C» kujutab endast kapitaalremondiks vajalike vahendite katteallikaid. Temas sisaldub enneköike kapitaalremondi teostamiseks ettevõtte korraldusse eraldatud amortisatsioonifond. Selle kõrval kuuluvad rühma «C» laenud kapitaalremondi jaoks, võlgnevus täidetud kapitaalremontide eest ettevõtjaile ja väljaspoolplaaniliste kapitalimahutuste finantseerimine. Riigipanga laene antakse neil juhtudel, kui vahendeid kapitaalremondiks nõutakse enne amortisatsioonikannangute teostamist, s. o. kui tekib vaheaeg summade saamise ja remondi teostamise vahel.

Viimasesse passivaliste kirjete rühma, mis näitab arvelduste ja muudes aktivates arvestatavate vahendite katteallikaid, kuuluvad tähtajaks tasumata laenud, sihtfinantseerimine (näiteks kaadrite ettevalmistamiseks, lasteaedadeks, leiutuskuludeks ja teisteks operatsioonideks), reservid, mitmesugune kreeditoriline võlgnevus (sealhulgas võlgnevus töölistele ja teenistujaile töötasu arvel üle minimaalse summa), erifondid (näiteks eripanka sissemaksmisele kuuluv amortisatsioonifond, tasumisele kuuluvad sisemised arveldused jms.).

Toome bilansi vormi skeemi kuju leheküljel 25.

Bilansi skeem.

Aktiva	*Passiva*
A. Põhi- ja eraldatud vahendid.	A. Aktiva rühma «A» ja käibevahendite normatiivi katteallikad.
B. Normitavad vahendid.	B. Lühiajalised krediidid normitavate vahendite peale.
C. Vahendid kapitaalremondiks.	C. Vahendite allikad kapitaalremondiks.
D. Vahendid arveldustes ja muis aktivates.	D. Arvelduste ja muude aktiva vahendite katteallikad.
Kokku	Kokku

Isamaasõja perioodil seati bilansi aktivas ja passivas sisse täiendav osa «E», mille eesmärgiks oli näidata sõjast põhjustatud kaotusi, kahjumeid ja kulutusi. Nii näidati aktiva selles rühmas näiteks lõhutud või vigastatud põhivahendid, varastatud kaubad, materiaalsed väärtused jms., passivas aga näiteks — laenud teelesaadetud kaupade eest, oma olemasolu lõpetanud ja vabastatud territooriumil oma tegevust mitte uuendanud organisatsioonidele.

Raamatupidamise bilansid võivad, sõltuvalt materjalidest, mille alusel nad koostatakse, olla kaht liiki:

1) niinimetatud raamatu-bilansid, mis põhinevad eranditult arvestusandmetel, ja

2) inventeeritud bilansid, mis samuti koostatakse arvestusandmete baasil, kuid viimaseid kontrollitakse enne täielikku inventuuri, s. o. materiaalsete väärtuste ja rahaliste vahendite olemi tegeliku kontrollimise teel ja bilansi arvelduste ning teiste kirjete vastastikuse või dokumentaalse kontrollimise teel.

Bilansi sisu muudab kuju olenevalt ettevõtte liigist ja tema tegevuse iseloomust. See käib eriti (ja peamiselt) aktiva kohta, kus näidatakse ettevõttele antud vahendite paigutamise korda.

Nii näiteks näidatakse põllumajanduslike ettevõtete bilansside aktivas põllumajanduslik kari, seemned, toit jms. Riikliku kaubandusorganisatsiooni või -ettevõtte bilanss ei näita aktivas vahendeid tootmise sfääris (kui kaubanduslikul organisatsioonil ei ole

mingit abitootmist). Kooperatiivsete organisatsioonide ja ettevõtete bilanssides näidatakse passivas, vastavalt vahendite moodustamise teistsugusele korrale, põhikirjafondi asemel vahendite juurdetõmbamine elanikkonnalt (osamaksude fondid, põhifond jms.).

Oma iseärasused on ka Sideministeeriumi ettevõtete ja asutiste bilanssidel (millest kõneleme raamatu II osas).

Vaatame nüüd, kuidas muutub bilanss seoses plaani täitmise protsessidega ja majanduslike vahendite liikumisega.

Asi seisab selles, et raamatupidamise bilanss annab mitte ainult vahendite ja nende moodustamisallikate kujundamise üldistuse, vaid ka kõigi majanduslike protsesside üldistuse kindlas, majanduslikult põhjendatud ja plaanis ettenähtud rühmituses. Majandi seisund ei jää kunagi muutmatuks. Plaani täitmise protsess koosneb üksikuist majanduslikest operatsioonidest, näiteks toorainete ja materjalide kokkuostmisest, nende üleandmisest tootmisesse, töötasu arvutustest ja väljamaksmistest, toodangu väljalaskest, tema realiseerimisest jne. Iga operatsioon teostab majandi seisus mingisuguse muudatuse, järelikult, muudab ka bilanssi, kui majandi seisu väljendajat.

Raamatupidamine võib majanduslikku protsessi väljendada tema neljas läbilõikes:

1) vahendite ringena nende paigutus- ja kasutusvormi järgi, mis põhjustab muutusi ainult bilansi aktivas;

2) vahendite moodustamise korra või nende plaanilise otstarbe muutmisena, mis põhjustab muutusi ainult bilansi passivas;

3) majandis uute vahendite juurdetõmbamisena või moodustamisena endisi ületavas suuruses; sellega käivad kaasas muutused nii bilansi aktivas (vahendite suurenemine) kui ka passivas (uute vahendite moodustamisallika näitamine);

4) majandist vahendite eemaldamisena või väljalangemisena, mille tagajärjel muutused toimuvad bilansi aktivas (vahendite vähenemine) ja tema passivas (väljalangenud vahendite vastava allika kustutamine).

Sellest lähtudes on majanduslike operatsioonidega seotud muutused raamatupidamise bilansis nelja tüüpi:

1) Muutused ainult bilansi aktiva osas, kui toimub vahendite ringe.

Need muutused on kahekordsed, kuna ringes üks vahendite liik välja langeb, kuid tema asemele teine ilmub, näiteks rahalised vahendid muutuvad materjalideks, materjalid poolvabrikaatideks, poolvabrikaadid valmistoodeteks jne. Kahekordset muutust bilansi aktivas võib ette kujutada järgmises valemis $A+x$ ja $A-x$ [«A» tähendab aktivat, «x» aga muutuse suurust, märk + (pluss) — aktiva suurenemist, märk — (miinus) — aktiva vähenemist].

Sel juhul tuletavad muutused bilansis järgmist:

Bilanss.

Aktiva	*Passiva*
Üks kirje suureneb (+) Üks kirje väheneb (—)	Jääb puutumata, s. o. muutuseta.

Juhime seejuures tähelepanu, et bilansi kokkuvõtted jäävad endisteks.

2) Muutused ainult bilansi passiva osas, kui toimub vahendite moodustamise korra või nende plaanilise otstarbe muundumine.

Need muutused on samuti kahekordsed, kuna selliste operatsioonide juures üks moodustamisvorm asendatakse teisega või vahendite endise otstarbe asemel ilmub teine. Võtame näiteks operatsiooni, kui teatav summa kasumist tuleb kanda erifondi: fond suureneb ja kasum väheneb. Kahekordset muutust võib bilansi passivas kujutada järgmiselt: $P+x$ ja $P-x$ (tähendused on samad, ainult «P» tähendab passivat).

Sel juhul tuletavad muutused bilansis järgmist:

Bilanss.

Aktiva	*Passiva*
Jääb puutumatuks, s. o. muutuseta.	Üks kirje suureneb (+) Üks kirje väheneb (—)

Juhime tähelepanu, et ka siin jäävad bilansi kokkuvõtted endisteks.

3) Muutused bilansi aktiva osas vahendite suurenemisena ja üheaegselt bilansi passiva osas vahendite allikate suurenemisena.

Loomulik, et ka need muutused on kahekordsed. Võtame näiteks Riigipangast laenu saamise tema kandmisega arvelduskontosse. Aktivas suureneb arvelduskonto summa, passivas aga suurenevad (või tekivad) lühiajalised laenud. Kahekordset muutust võib siin kujutada järgmiselt: A + x ja P + x.

Sel juhul tuletavad muutused bilansis järgmist:

Bilanss.

Aktiva	*Passiva*
Üks kirje suureneb (+)	Üks kirje suureneb (+)

Antud juhul suurenevad aktiva ja passiva kokkuvõtted võrdselt.

Bilansi kokkuvõtete (või teiste sõnadega bilansi valuuta) suurenemise põhjused võivad olla mitmesugused. Seepärast ei tule igat suurenemist lugeda positiivseks faktiks. Kui näiteks bilansi kokkuvõtted suurenevad kasumi saamisest, siis on see positiivne nähtus. Kui aga nad suurenevad ebaseaduslikust võlgnevusest hankijaile, siis on niisugune nähtus negatiivne.

4) Muutused bilansi aktiva osas vahendite vähenemisena ja bilansi passiva osas — väljalangenud vahendite allikate vähenemisena (äravõtmisena).

Ka need muutused on muidugi kahekordsed. Oletame näiteks, et majand kustutas Riigipangast võetud laenu, kandes summa arvelduskontost ära. Aktivas väheneb arvelduskonto, passivas aga — võlgnevus laenude alal. Kahekordset muutust võib näidata järgmises väljenduses A — x ja P — x.

Sel juhul tuletavad muutused bilansis järgmist:

Bilanss.

Aktiva	*Passiva*
Üks kirje väheneb (—)	Üks kirje väheneb (—)

Bilansi kokkuvõtted vähenevad seejuures võrdselt. Kokkuvõtete vähenemine võib toimuda mitmel põhjusel, seepärast ei osutu iga vähenemine negatiivseks faktiks. Näiteks, ülaltoodud juhtumil on ettevõtte poolt oma võla kustutamine positiivne fakt.

Kui aga oletame, et bilansi kokkuvõtete vähenemine oleks toimunud selle tagajärjel, et majand osa vahendeid on ära kaotanud, siis oleks see negatiivne fakt.

Juhime tähelepanu, et oma näidistes kõnelesime muudatustest aktiva ja passiva mingis ühes kirjes. Võib olla keerukaid operatsioone, mille järgi muutused toimuvad üheaegselt mitmes kirjes, kuid ka need muutused toimuvad toodud tüüpide järgi.

Niiviisi on kõik majanduslikud operatsioonid oma mõjult kahekordsed raamatupidamise bilansis näidatava majandiseisundile. Seepärast nõuab ka majandusliku tegevuse raamatupidamine kahekordset väljendamist või kahekordset kirjendamist.

Kõigi majanduslike operatsioonide kahekordne väljendus seob arvestust raamatupidamise bilansi lähteseisuga, väljendades temas majandi seisundit kahest küljest. Kahekordne kirjendus määrab kindlaks kõigi operatsioonide vastastikuse seose bilansis näidatud majandi-üldseisundiga, väljendab vastastikust seost nende kahe muutuse vahel, mida tekitab iga operatsioon.

Selle tõttu võimaldab kõikide operatsioonide kahekordne väljendus nende vastastikuses seoses näidata majandusprotsessi ühtse tervikuna.

4. Sünteetilise ja analüütilise arvestuse kontod.

Meie poolt 3. jaos käsitletud bilansimuutused, mis on tekkinud majanduslikest operatsioonidest, määravad kindlaks ainult nende operatsioonide tulemuse, s. o. muutused majandi seisundis. Majanduslike vahendite ja nende allikate liikumist ennast kui ka plaani täitmise üksikuid protsesse bilansis ei näidata.

Seda saavutatakse erilistes kontodes teostatava jooksva arvestuse organiseerimisega, millised kontod kujutavad endast üksikuid, kuid ühtlasi ka bilansi kaudu vastastikku seotud arvestuspositsioone. Igasse sellisesse kontosse kirjendatakse arvestusobjekti kindla osa juurde kuuluvad operatsioonid, milline osa on näidatud bilansi aktiva või passiva vastavas kirjes.

Niiviisi esinevad raamatupidamises bilansi kõrval kontod, mis

on vastastikuses seoses nii omavahel kui ka bilansi endaga, kusjuures see vastastikune seos on tingitud arvestusobjekti ühtsusest.

Kontod kujutavad endast vahendite, nende moodustamisallikate ja majanduslike operatsioonide rühmitamise meetodit, määrates üheaegselt kindlaks kõigi majandusprotsesside vastastikuse seose.

Järelikult peab jooksev arvestus toimuma mitte üksteisele järgnevate bilansside koostamise teel, vaid kontodesse kirjendamise teel. Kuid need kirjendid peavad oma iseloomult olema tingitud eelmainitud nelja bilansimuutuse vormist, mis loobki seose jooksva arvestuse ja bilansilise üldistuse meetodi vahel.

Sõltuvalt arvestatavate operatsioonide detailimise astmest liigitatakse kontod sünteetilisteks ja analüütilisteks.

Üldistatud näitajate (näiteks, kogu tooraine ja põhimaterjalide järgi, kogu valmistoodete, kogu tootmisprotsessi jms.) järgi rühmitamisel tervikuna kasutatakse sünteetilisi kontosid, mille andmete põhjal koostatakse kokkusurutud bilanss ja mida peetakse seepärast ainult rahalises hinnangus. Väiksemaiks jaotusteks rühmitamisel avatakse analüütilised kontod (näiteks toorainete, valmistoodete jms. konto iga üksiku liigi või sordi kohta), mis võimaldavad majandi iga üksiku osa jälgimist ja mida peetakse vajalikel juhtudel mitte ainult rahalises hinnangus, vaid ka ühendatult naturaal-mõõtjates. Analüütilised kontod jagunevad mõnikord, sõltuvalt jaotuste detailimisest, 2-se liigi kontodeks, 3-nda liigi kontodeks jne.

Kuna raamatupidamise süsteemis analüütilised kontod tuletuvad sünteetilisest arvestusest ja ei ole midagi muud kui sünteetiliste kontode liigendus ja detailimine, tuleb jooksva arvestuse struktuuri mõistmiseks ennekõike peatuda sünteetilistel kontodel.

Iga konto on ette nähtud kas kindla vahendite liigi või nende moodustamisallikate, või konkreetsete majandusprotsesside jms. liikumise arvestamiseks. Oma lihtsas vormis aga väljendub see liikumine alati kas suurenemisena (+) või vähenemisena (—). Seega tuleb igas kontos üheltpoolt väljendada selle objekti, mille arvestamiseks konto on ette nähtud, suurenemised ja, teiseltpoolt, vähenemised. Suurenemiste ja vähenemiste eraldi väljendamise

eesmärgil rakendatakse raamatupidamises kontode kahepoolset vormi puht-tehnilise nimetusega «deebet» — konto vasakul poolel ja «kreedit» — konto paremal poolel. Kuid asi ei seisa siin muidugi mitte kahes pooles, vaid arvestusobjekti suurenemiste ja vähenemiste eraldi väljendamise viisis. Kontole aga võib anda ka ühepoolse vormi.

Konto (arvestusobjekti nimetus).
(Kahepoolne vorm)

Deebet			*Kreedit*		
Daatum	Operatsioonid	Summa	Daatum	Operatsioonid	Summa

Konto (arvestusobjekti nimetus).
(Ühepoolne vorm)

Daatum	Operatsioonid	Summad			
		Deebet		Kreedit	
		rbl.	kop.	rbl.	kop.

Ühepoolse vormi puhul võib paremale poole lisada lahtri jäägi (saldo) tuletamiseks pärast iga sissekannet.

Kirjendamist konto deebetisse nimetatakse «konto debiteerimiseks», kirjendamist kreeditisse aga — «konto krediteerimiseks».

Arvestusobjekti suurenemine või vähenemine võib toimuda nii deebetis kui ka kreeditis. Kuid, kui meie arvestusobjekti algseisu või sellise objekti esmakordse ilmumise näitame deebetis, siis tuleb ka kõik edasised suurenemise kirjendid näidata deebetis, vähenemise kirjendid aga — kreeditis. Ja vastupidi, kui meie arvestusobjekti algseisundi või tema esmakordse ilmumise väljendame kreeditis, tuleb ka kõik suurenemise kirjendid näidata kreeditis, vähenemise kirjendid aga — deebetis.

Vastavalt bilansi jaotusele aktivaks ja passivaks, jagunevad

kõik kontod aktiva-kontodeks ja passiva-kontodeks. Raamatupidamises on kombeks väljendada aktiva-kontodes algkirjendit ja suurenemist — deebetis, vähenemist aga — kreeditis; passivas aga algkirjendit ja suurenemist — kreeditis ja vähenemist — deebetis. Toome siinjuures aktiva- ja passivakontode ehituse skeemi.

Aktiva-konto (mistahes).

Deebet	*Kreedit*
Algkirjend (kui on jääki endisest ajast). Suurenemised (+)	Vähenemised (—)

Passiva-konto (mistahes).

Deebet	*Kreedit*
Vähenemised (—)	Algkirjend (kui on jääki endisest ajast). Suurenemised (+)

Aktiva-kontodes võib väljendada nelja näitajat:

1) algkirjend deebetis — antud liiki vahendite jäägi näitaja konto avamisel (kui on olemas jääki);

2) edasised kirjendid deebetis — vahendite uue saamise või algjäägi suurenemise näitaja;

3) kirjendid kreeditis — vahendite väljalangemise näitaja, s. o. nende vähenemine;

4) konto jääk või saldo, mis on tuletatav sel teel, et konto ühe poole andmeist lahutatakse tema teise poole andmed.

Aktiva-kontodel on kahesugused tulemused:

a) kas deebet ja kreedit on omavahel võrdsed, järelikult ei ole mingit jääki (saldot); s. o. kõik saadud vahendid on ära kulutatud;

b) või deebet on kreeditist suurem, s. o. saamine ületab tarvituse ja saldo näitab antud liiki vahendite jääki. Niisugust saldot nimetatakse deebeti- või aktiva-saldoks.

Passiva-kontodes väljendatakse samuti neli näitajat:

1) algkirjend kreeditis — antud vahenditeallika jäägi näitaja (kui on jääki);

2) edasised kirjendid kreeditis — allikate uue ilmumise või algjäägi suurenemise näitaja;

3) kirjendid deebetis — teatava vahenditeallika väljalangemise (äravõtmise), s. o. tema vähenemise näitaja;

4) konto jääk või saldo, mis on tuletatav sel teel, et konto ühe poole andmeist lahutatakse tema teise poole andmed.

Passiva-kontodel on samuti kahesugused tulemused:

a) kas deebet ja kreedit on omavahel võrdsed, järelikult, ei ole mingit jääki (saldot) — kogu antud vahenditeallikas on maha kirjendatud;

b) või kreedit on deebetist suurem, s. o. saadakse niinimetatud kreediti- või passiva-saldo, kusjuures ta näitab teatava vahenditeallika jääki.

Enne mingisuguste operatsioonide kirjendamist näidatakse kontodes kõigepealt bilansi-saldod kõigi aktiva ja passiva kirjete järgi.

Tuleb silmas pidada, et kontode kirjendid annavad mitte ainult vahendite mingi osa või tema allikate eraldi väljenduse. Kontod, olles bilansiga seotud, kindlustavad võimaluse kindlaks määrata majandi kõigi osade vastastikust seost ja kujutada majandusprotsessi ühe tervikuna.

Selleks rakendatakse nn. kahekordse kirjenduse meetodit, mis määrab kindlaks kontode korrespondeeringu, s. o. nende vastastikuse seose plaani täitmise kõigi majanduslike operatsioonide ja nende (operatsioonide) poolt majandi seisundis tekitatavate muudatuste vahel.

Et aru saada raamatupidamise kahekordse kirjenduse seadusepärasusest ja täielikust vajadusest, meenutagem neid muudatusi (4 tüüpi), mis saadakse bilansis mitmesuguste majanduslike operatsioonide tagajärjel (vt. 3-as jagu).

Esimene muudatuste liik bilansis ($A + x$ ja $A - x$) toimub majandi poolt teostatavate operatsioonide tagajärjel, mis on seoses vahendite paigutamise korra muutmisega.

Vahendite paigutamise korra muutmine põhjustab vahendite ühe liigi suurenemist ja nende teise liigi vähenemist. Aktivakontodes, milledes vahendite paigutamist arvestatakse, tuleb teha vastavad kirjendid: deebetis — selle konto järgi, milles

suurenevaid vahendeid näidatakse, ja kreeditis — selle konto järgi, milles vähenevaid vahendeid näidatakse.

Niiviisi saadakse kahtlematult kahekordne kirjendus, mis väljendab operatsiooni enda kahekordsust tema mõjutuse järgi bilansis näidatava majandi seisundile.

Oletame näiteks, et mitmesuguste vahendite hulgas on majandi arvelduskontos Riigipangas 375 000 rbl., laos on tooraineid aga 125 000 rbl. eest. Uuesti on muretsetud toorained arvelduskonto kaudu maksmisega 150 000 rbl. eest. Kahes aktiva-kontos näidatakse see operatsioon (koos algsaldoga) järgmiselt:

Toorainete konto.

Deebet	Kreedit
Saldo 125 000	
1) 150 000	

Arvelduskonto Riigipangas.

Deebet	Kreedit
Saldo 375 000	1) 150 000

Järelikult väljendatakse antud majanduslike operatsioonide liik (s. o. vahendite ringe nende paigutamise ja kasutamise järgi) kahekordse kirjendiga üheaegselt mitmesuguste kontode deebetis ja kreeditis. Antud operatsiooni kirjend on:

Deebet — Toorainete konto
Kreedit — Arvelduskonto Riigipangas.

Niisugune, operatsioone puudutavate kontode üheaegne debiteerimine ja krediteerimine määrab kindlaks kontode vastastikuse seose või korrespondeeringu. Meie näites toorainete konto deebet korrespondeerib arvelduskonto Riigipangas kreeditiga, sidudes vastastikku muutusi tooraine osas (tema suurenemine) ja arvelduskontos (tema vähenemine). Võib öelda ka nii: arvelduskonto Riigipangas kreedit korrespondeerib toorainete konto deebetiga. Korrespondeering on näidatud tabelis lk. 35.

Korrespondeering «Toorainete konto» deebetis näitab, mil viisil toorained on saadud (antud juhul arvelduskontost maksmise tagajärjel). Korrespondeering «Arvelduskonto Riigipangas»

Toorainete konto.

Deebet		*Kreedit*	
Saldo	125 000		
Kreedit — Arvelduskonto Riigipangas	150 000		

Arvelduskonto Riigipangas.

Deebet		*Kreedit*	
Saldo	375 000	Deebet — Toorainete konto	150 000

kreeditis näitab, kuhu vahendid arvelduskontost on läinud (antud juhul toorainete maksmiseks).

Teine liik muutusi bilansis (P + x ja P — x) toimub majandi poolt teostatavate operatsioonide tagajärjel, mis põhjustavad muutuse vahendite moodustamise korras või nende plaanilises otstarbes. Vahendite moodustamise korda arvestatakse passivakontodes, milles vahendite allikate ühe liigi kohta tuleb nende väljalangemise (vähenemise) puhul teha kirjend deebetisse, teise liigi kohta aga, seoses vahendite allika ilmumisega, kreeditisse.

Järelikult, ka siin saadakse paratamatult kahekordne kirjendus, mis väljendab operatsiooni kahekordsust tema mõju järgi bilansile.

Toome näite. Ettevõte oli Riigipangale võlgu tähtajalist laenu 150 000 rbl. Laenu ei tasutud tähtajaks ja seepärast tuli see kanda üle tähtajaks maksmata laenude eri kontosse.

Korrespondeering on järgmine:

Deebet — Riigipanga lühiajaliste laenude konto

Kreedit — Tähtajaks maksmata laenude konto.

Kontodes korrespondeeringu märkimisel väljendatakse see järgmiselt:

Lühiajaliste laenude konto Riigipangas.

Deebet		*Kreedit*	
Kreedit — Tähtajaks tasumata laenude konto . .	150 000	Saldo	150 000

		Deebet — Riigipanga lühiajaliste laenude konto .	150 000

Korrespondeering Riigipanga lühiajaliste laenude konto deebetis näitab, et laen 150 tuh. rbl. ei ole kustutatud, vaid on maksmise viivituse tagajärjel ainult teise kontosse üle kantud. Korrespondeering tähtajaks tasumata laenude konto kreeditis aga näitab (lühiajaliste laenude kontod jagunevad mitmeks allkontoks, sõltuvalt krediidi liigist), milline laen nimelt on jäänud tähtajaks tasumata.

Seega toimub ka antud operatsiooni järgi kahekordne kirjendus erinevate kontode deebetis ja kreeditis üheaegselt.

Mis puutub bilansi muutuste kolmandasse liiki ($A + x$ ja $P + x$), siis toimuvad need vahendite juurdekasvu (suurenemist) tekitavate operatsioonide tagajärjel. Vahendite suurenemine väljendatakse vastava aktiva-konto deebetis. Kuid üheaegselt tuleb näidata ka uute vahendite moodustamise allikad, mis peavad saama väljenduse vastava passiva-konto kreeditis. Järelikult, ka sel juhtumil saame kahekordse kirjenduse üheaegselt deebetis ja kreeditis.

Toome näite: Ettevõtte kreeditorilise võlgnevuse hulgas võib olla «Hankijad aktsepteeritud maksenõuete alal». See võlgnevus tekib järgmiselt: hankija, saates kauba ostjale, kirjutab välja arve-faktuuri ja annab ta koos transpordi-dokumentidega Riigipanka, kes esitab selle ostjale «aktsepteerimiseks», s. o. maksmiseks vastuvõtmiseks. Maksmine sellise aktsepteeritud arve järgi võib toimuda 7 päeva pärast aktsepteerimist. Nende 7 päeva jooksul esineb ettevõtte bilansis võlgnevus hankijale aktsepteeritud arvete või maksenõuete järgi.

Oletame, et ettevõte sai sel viisil tooraineid 80 000 rbl. eest. See väljendatakse järgmise kontode korrespondeeringuga:

Deebet — Toorained.

Kreedit — Hankijad aktsepteeritud maksenõuete alal.

Kontodes enestes on eelpool toodud korrespondeering järgmine:

Toorainete konto.

Deebet		*Kreedit*	
Kreedit — Hankijad aktsepteeritud maksenõuete alal	80 000		

Konto «Hankijad aktsepteeritud maksenõuete alal».

Deebet		*Kreedit*	
		Deebet — Toorainete konto	80 000

Korrespondeering «Toorainete konto» deebetis näitab, mil viisil tooraine saadi, antud juhul — hankijalt, kelle maksenõue on aktsepteeritud, kuid veel maksmata. Korrespondeering kontos «Hankijad aktsepteeritud maksenõuete alal» kreeditis selgitab hankija vastu kohustuse tekkimise põhjust; antud juhul — saadud toorainete eest.

Lõpuks siirdume bilansimuutuste (A — x ja P — x) neljanda ja viimase liigi juurde. Need muutused toimuvad nende operatsioonide tagajärjel, mis põhjustavad ettevõttes vahendite vähenemise. Vahendite vähenemine peab olema väljendatud vastava aktiva-konto kreeditis. Kuid üheaegselt tuleb näidata ka vahendite teatava allika mahakirjendamine (vähenemine), mis saab väljenduse vastava passiva-konto deebetis. Selgitame ka siin üheaegselt deebetis ja kreeditis saadud kahekordset kirjendust näitega: aktsepteeritud maksenõude järgi (vaata eelmist operatsiooni) on peetud arveldus arvelduskontost (milles on olemas vastav summa) maksmise teel. Kirjutame kontode korrespondeeringu:

Deebet — Hankijad aktsepteeritud maksenõuete alal

Kreedit — Arvelduskonto Riigipangas.

Kontodes väljendatakse eelpooltoodud korrespondeering tabelis lk. 38.

Korrespondeering konto «Hankijad aktsepteeritud maksenõuete alal» — deebetis näitab meie võlgnevuse kustutamise viisi (antud juhul — arvelduskontost maksmise teel). Korres-

Konto «Hankijad aktsepteeritud maksenõuete alal».

Deebet		*Kreedit*	
Kreedit — Arvelduskonto Riigipangas	80 000		

Arvelduskonto Riigipangas.

Deebet		*Kreedit*	
		Deebet — Hankijad aktsepteeritud maksenõuete alal	80 000

pondeering aga «Arvelduskonto Riigipangas» kreeditis näitab, kuhu vahendid arvelduskontost on läinud (antud juhul võla maksmiseks hankijale).

Selline vastastikku seotud väljendus annab arvestuses uusi näitajaid. Saadakse võimalus kogu plaani täitmise protsessi kontrollimiseks ja uurimiseks tema kvalitatiivsest küljest mitte ainult suurenemiste ja vähenemiste lihtsa aritmeetilise kokkuvõtmise teel, vaid ka majandis toimuvate muutuste analüüsi teel. Tähtsamad plaani täitmise näitajad väljenduvad arvestuses just õigesti organiseeritud kontode süsteemis ja nende õiges korrespondeeringus.

Sellised näitajad on tähtsad ja vajalikud. Võtame näiteks «Toorainete konto». Tema andmete järgi võime alati teada saada, millises koguses on olemas tooraineid tootmisesse andmiseks. Kuid need teatmed ei ole veel küllaldased plaani täitmise kontrollimiseks. Sama tooraine kohta on vaja ka teada, kust ta saadi ja kuhu ta kulutati. Kontode korrespondeering määrabki selle kindlaks.

Varemtoodud neljale näitajale lisab kontode korrespondeering kaks uut näitajat:

deebetis:

a) aktiva-kontodes — uute vahendite saamine, mis võib toimuda kas vahendite teise liigi vähenemise arvel nende ringlusel (korrespondeering teise aktiva-konto kreeditiga), või ette-

võttes vahendite täiendava suurenemise arvel (korrespondeering passiva-konto kreeditiga);

b) passiva-kontodes — vahendite allika mahakirjendamine või nende plaanilise eesmärgi muutmine, mis võib toimuda kas vahendite uue allika ilmumise arvel (korrespondeering teise passiva-konto kreeditiga) või vahendite tegeliku kahanemise arvel (korrespondeering aktiva-konto kreeditiga);

kreeditis:

a) aktiva-kontodes — väljalangenud vahendite kasutamine, mis võib toimuda kas väljalangenud vahendite asemel uute vahendite ilmumise arvel (korrespondeering teise aktiva-konto deebetiga) või vahendite lõpliku väljalangemisena vahendite allika üheaegse mahakirjendamisega (korrespondeering passiva-konto deebetiga);

b) passiva-kontodes — vahendite uue allika tekkimine, mis võib toimuda kas vahendite allikate endise iseloomu muutmise tagajärjel (korrespondeering teise passiva-konto deebetiga) või ettevõttes vahendite tegeliku suurenemise tagajärjel (korrespondeering aktiva-konto deebetiga).

Niiviisi raamatupidamise kontode süsteemis saadud näitajad annavad võimaluse nii majandusliku tegevuse üksikute momentide, kui ka kogu plaani täitmise käigu kontrollimiseks.

Formuleerime nüüd, mis tähendavad nimelt terminid «deebet» ja «kreedit».

Deebet:

a) aktiva-kontodes:
arvestusobjekti, s. o. teatud liiki vahendite algseisund (konto avamisel) ja edasised suurenemised;

b) passiva-kontodes:
arvestusobjekti, s. o. teatud vahendite allika vähenemine.

Kreedit:

a) aktiva-kontodes:
arvestusobjekti, s. o. teatud liiki vahendite vähenemine;

b) passiva-kontodes:
arvestusobjekti, s. o. teatud vahendite allika algseisund (konto avamisel) ja tema edasised suurenemised.

Kontode korrespondeeringu selgitamisel meie tõime vaid lihtsaid juhtumeid ainult ühe konto üheaegsest debiteerimisest ja samuti ainult ühe konto krediteerimisest. Kuid võib esineda kontode liitkorrespondeering, kusjuures kirjendid tehakse järgmiselt:

1) Üht kontot debiteeritakse ja mitut kontot krediteeritakse; näiteks arvelduskontosse Riigipangas laekus ostjailt makse 120 000 rbl. ja lühiajalist laenu 200 000 rbl., kokku laekus 320 000 rbl. Selle asemel, et teha kaht kirjendit võib neid ühendada ühte liitkirjendisse:

Deebet — Arvelduskonto Riigipangas . .	320 000
Kreedit — Ostjad	120 000
Kreedit — Riigipanga lühiajalised laenud .	200 000

2) Mitut kontot debiteeritakse ja üht kontot krediteeritakse, näiteks, ostjailt saabus arvelduskontosse Riigipangas 15 000 rbl. ja kassasse sularahas 200 rbl., saame liitkirjendi:

Deebet — Kassa	200
Deebet — Arvelduskonto Riigipangas . .	15 000
Kreedit — Ostjad	15 200

Mingil juhul ei tule lubada mitme konto üheaegset debiteerimist mitme konto krediteerimisel (kõne on võrdsetest summadest deebetis ja kreeditis). Sellised kirjendid varjavad operatsioonide seisu ja raskendavad kontrolli.

Seni kõnelesime sünteetilisest arvestusest.

Selle arvestuse eesmärgiks on anda kokkusurutud bilansi saamiseks vähem või rohkem rühmitatud näitajaid majandi seisundi ja majanduslike protsesside kohta. Sünteetilise arvestuse kontodes, mis on k o l l e k t i i v - või koguslikeks kontodeks, on tähtis nende õigesti debiteerimine ja krediteerimine ning kontode korrespondeeringu õige kindlaksmääramine.

Kuid sünteetiline arvestus ei ole majanduslike vahendite või protsesside iga üksiku osa kontrollimiseks täielikult kohaldatud. Seepärast peetakse tema arendamiseks analüütilist arvestust.

Analüütilises arvestuses jagunevad kollektiivkontod reaks ü k s i k k o n t o d e k s, milles arvestatakse teatud kompleksi pea-

misi osasid, s. o. üksikuid materjalide liike, toodete liike jne. Analüütilise arvestuse üksikkontod võimaldavad majandusliku kompleksi iga üksiku liigi kontrollimist, ühendades vastavatel juhtudel rahalise arvestuse naturaalmõõtjais väljendatud arvestusega. Majanduslikke protsesse ja nendest tekkivaid muutusi väljendav analüütiline arvestus abistab majandusliku tegevuse igapäevast juhtimist ning sotsialistliku omandi puutumatuse järelevalvet ja kontrollimist.

Kontrolli võimalus on tingitud sellest, et teatud kollektiivkonto juurde kuuluvate üksikkontode kogusumma peab sisaldama oma üldkokkuvõtetes samad andmed, mis saadakse ka neid ühendava kollektiivkonto järgi. Kui näiteks on olemas materjalide kollektiivkonto ja tema juurde peetakse sada üksikkontot materjalide iga üksiku liigi kohta, siis peavad kollektiivkonto kirjendite kokkuvõtted võrduma kirjendite kokkuvõtetega kõigi saja üksikkonto järgi, ja vastupidi. Saame kohustusliku nõude: et kõigi üksikkontode debiteerimise ja krediteerimise kokkuvõtted peavad võrduma neid ühendava kollektiivkonto kokkuvõtetega, ja vastupidi.

Ka üksikkontodes on «Deebet» ja «Kreedit», kuid siin nad kaotavad tähtsuse majanduslike protsesside vahelise seose kindlaksmääramisel, muutudes suurenemiste ja vähenemiste lihtsaiks näitajaiks. Analüütiliste kontode kirjendeid peetakse samal printsiibil, nagu sünteetilistes kontodeski. Saldo leitakse üksikkontodes samuti suurema poole kokkuvõtetest vähema poole kokkuvõtete lahutamise teel.

Üksikkontode järgi analüütilise arvestuse pidamist rahalises ja naturaal-väljenduses selgitame «Valmistoodete konto» näites. Kirjendite andmed on järgmised (lühiduse mõttes toome ainult ühe konto):

Laos on 1000 kg tooteid, 40 rbl. kilogramm.

Realiseeritud on 300 kg, 50 rbl. kilogramm ja seejärel 450 kg, 50 rbl. kg.

Kirjendame maha realiseeritud toodete omahinna.

Nimetatud operatsioonide kirjendid toodete üksikkontos on järgmised:

Nimetus ..... Suurus ..... Nomenkl. nr. .....

Kirjeldus ..... Arvestusühik ..... kg Kaart nr. .....

Daatum	Järjekorra nr.	Sissetulek			Väljaminek					Jääk
		Kogus	Omahind		Kogus	müügihinna alusel		omahinna alusel		Kogus
			hind	summa		hind	summa	hind	summa	
		1000	40	40 000	300	50	15 000	—	—	700
		—	—	—	450	50	22 500	—	—	250
		—	—	—	750	—	—	40	30 000	—

Analüütilisel arvestusel on eriline tähtsus neil juhtudel, kui sünteetilises arvestuses peetakse aktiva-passiva kollektiiv-kontot, mis näitab näiteks arveldusi deebitoridega ja kreeditoridega. Seejuures saame kollektiivkontos niinimetatud piiratud saldo, mis näitab ainult vahet deebitoride ja kreeditoride vahel: deebeti-saldo — ülekaalu kreeditoride üle ja kreediti-saldo — ülekaalu deebitoride üle. Kuid piiratud saldo ei anna näitajat bilansis märkimise jaoks. Siin tulebki appi analüütiline arvestus, milles üksikkontode järgi saadakse laiendatud saldo, s. o. deebeti-saldo deebitorilise võlgnevuse alal (näitaja aktiva jaoks) ja kreediti-saldo kreeditorilise võlgnevuse alal (näitaja passiva jaoks).

Kujutame seda «Muude deebitoride ja kreeditoride» aktiva-passiva konto näites. Teeme selles kontos järgmised kirjendid

Muude deebitoride ja kreeditoride konto.

Deebet		*Kreedit*	
Saldo	6000	Saldo	7000
1) Operatsioon	400	2) Operatsioon	1000
4) Operatsioon	800	3) Operatsioon	600
8) Operatsioon	300	5) Operatsioon	100
10) Operatsioon	700	6) Operatsioon	375
		7) Operatsioon	545
		9) Operatsioon	480
	8200		10 100

(anname ilma kontode korrespondeeringuta, kuna antud näites meie seda ei kasuta).

Sellisel kujul annab konto ainult käivete kokkuvõtted. Kõigi kirjendite tulemusena saame kreediti-saldo 1900 rubla. Ta näitab ainult, et kreeditore on selle summa võrra rohkem, kui deebitore, aga kui palju nimelt on ühtesid ja teisi, seda kollektiivkontost ilma kõigi kirjendite üksikasjalise läbivaatamiseta kindlaks teha ei saa. Võib olla ka niisugune juhtum, et kollektiivkonto ei anna mingit saldot, kui deebitoride ja kreeditoride jäägid on võrdsed.

Nüüd kanname kõik kollektiivkonto andmed tema vastavatesse üksikkontodesse, milliseid võtame näiteks neli:

Üksikkontod.

Konto «A»

Deebet	Kreedit
Saldo 3500	3) 600
	6) 375

Konto «B»

Deebet	Kreedit
4) 800	Saldo 4000
10) 700	2) 1000

Konto «C»

Deebet	Kreedit
Saldo 2500	7) 545
8) 300	9) 480

Konto «D»

Deebet	Kreedit
1) 400	Saldo 3000
	5) 100

Näeme, et kontodes «A» ja «C» saadi deebeti-saldo — esimeses — 2525 rbl., ja teises — 1775 rbl., kokku 4300 rbl.; kontodes «B» ja «D» osutus kreediti-saldo, esimeses — 3500 rbl. ja teises — 2700 rbl., kokku 6200 rbl., s. o. kreediti-saldo on deebeti-saldost suurem (6200—4300) 1900 rbl. võrra.

Aktiva-passiva kollektiiv- (arveldus-) kontodes võivad saldo suhtes esineda kolm juhtumit:

1) Deebet ja kreedit on omavahel võrdsed, see tähendab:

a) arveldused on lõpetatud, s. o. ei jää deebitore ega kreeditore, või

b) deebitorid ja kreeditorid jäävad ühesugustes summades.

2) Deebet on kreeditist suurem, järelikult, deebeti-saldo kogusumma võrra on deebitoriline võlgnevus suurem kreeditorilisest võlgnevusest.

3) Kreedit on deebetist suurem, tähendab kreediti-saldo kogusumma võrra on kreeditoriline võlgnevus suurem deebitorilisest võlgnevusest.

Analüütilise arvestuse eesmärgiks on kontrolli pidamine majanduslike vahendite ja majanduslike protsesside kõigi osade üle, seepärast peavad selles arvestusliigis olema põhjalikud andmed iga üksiku operatsiooni kohta.

5. Raamatupidamiskontode klassifikatsioon.

Klassifikatsiooni üldpõhimõtted.

Raamatupidamine võib laiendatud sotsialistlikku taastootmise protsessi õigesti näidata ja kontrollida ainult kontode süsteemi õigesti kasutamisel. Seoses sellega on üheks arvestuse organiseerimise põhimomendiks bilansi kontode sellise nomenklatuuri (või jooksva arvestuse kontode plaani) loomine, mis näeks ette nende õige rühmituse, kindlustaks kindlate näitajate saamist plaani täitmise kohta ja annaks võimaluse bilansiandmete kasutamiseks rahvamajanduse arvestuse üldsüsteemis. Nimetatud eesmärgil tuleb kõigepealt välja töötada kõigi raamatupidamiskontode teaduslik klassifikatsioon.

Raamatupidamiskontode süsteemi tuleb vaadelda kolmesuguses läbilõikes:

1) kui majandusvahendite liiklemise ja nende moodustamise või plaanilise otstarbe täitmise korra modifitseerimise kontrolli;

2) kui plaani täitmise üksikute järkude kontrolli;

3) kui ettevõtte rentaabluse või tema väljaminekute ja sissetulekute kontrolli.

Kõik need kolm momenti on omavahel seoses ja ühtlasi ka

eraldatud. Just selline vastastikku seotud ja samal ajal eraldatud arvestus annab võimaluse vajalike andmete saamiseks. Nii saame esimeses läbilõikes võimaluse väljendada ja kontrollida vahendite liikumist, nende juurdekasvu, muutumist, vähenemist jms., saades näitajaid kõigi NSV Liidu varandusfondide suuruse ja koostise kohta. Siia kuulub ka sotsialistliku omandi puutumatuse ja vahendite kasutamise õigsuse kontroll. Teises läbilõikes väljendame ja kontrollime plaani täitmist tema üksikute järkude kaupa, kuna esimeses läbilõikes saadavad näitajad ei anna meile vajalikke andmeid näiteks toodete väljalaskmise plaani täitmise ulatuse kohta, omahinna alandamise kohta, tootmiskulude üksikute liikide kohta, kaubakäibe suuruse kohta jms. Lõpuks, kolmandas läbilõikes väljenduvad juba plaani täitmise protsessis selgunud finantstulemused. Siinsamas peavad olema väljendatud ka kulude ja tulude eelarve täitmise protsessid büdžetilistes või neile sarnanevais asutistes ja ettevõtteis. Näiteks sidemajandis kuuluvad siia ekspluatatsioonikulude ja -tulude kontod.

Sellest lähtudes loob raamatupidamise meetodi eriomadus vajaduse kolme kontode rühma kujundamiseks:

1) majanduslikke vahendeid, nende saamise allikaid ja nende plaanilist otstarvet näitavad kontod;

2) operatsiooni-plaanikontod (või plaani-kontrollikontod) plaani täitmise üksikute järkude näitamiseks;

3) finants-resultaatsed kontod ja büdžeti-kontod.

Edasi seisab raamatupidamise meetodi eriomadus arvestatava objekti osade või nähtuste eraldamises eri kontodesse ja sel teel näitajate saamises mitte ainult eseme või protsessi kui terviku, vaid ka tema üksikute elementide või funktsioonide kohta.

Näiteks, arvestuse objektiks on tootmiskulud. Kogu nende kompleks arvestatakse tootmiskontos, mis iseloomustab tootmisprotsessi tervikuna. Kuid üheaegselt arvestatakse eri kontodes üksikuid tootmiskulude liike, nagu töötasu ja juurdearvutused sellele, tsehhikulud, üldtootmiskulud jms. Kõik sellised kindlate näitajate saamiseks kogutavad andmed annavad vaid selle osasid, mis tervikuna arvestatakse tootmiskontos; hiljem kan-

takse kirjendid neist kontodest üldkokkuvõtetena tootmiskontosse kui põhikontosse.

Järelikult, raamatupidamises tehakse vahet 1) põhi- ja 2) abikontode vahel.

Põhikontod haaravad arvestusobjekti tervikuna ja näitavad kõiki sellesse objekti kuuluvaid elemente (näiteks tootmiskonto). Abikontod näitavad ainult osa põhikontos väljendatud tervikust ja seepärast tuleb nende andmed hiljem kanda põhikontosse.

Lõpuks seisneb raamatupidamise meetodi eriomadus selles, et tema aluseks on bilanss ühes viimase jagunemisega aktivaks ja passivaks. Sellest sõltuvalt tuleb ka kogu raamatupidamiskontode süsteem jagada aktiva-kontodeks ja passiva-kontodeks.

Eeltoodud kontode liigitamine (kolme põhirühma, põhi- ja abikontod, aktiva- ja passiva-kontod) on põhjendatud arvestatavate objektide majanduslikust olemusest ühenduses raamatupidamise meetodi eriomadusega. Selline liigitus määrab kindlaks mitte ainult selle, mida kontodes arvestatakse, vaid ka selle, kuidas arvestatakse.

Siirdume kontode laiendatud klassifikatsioonile, või täpsemalt, nende süstemaatikale.

Kontosid võib süsteemida mingi ühe tunnuse järgi: a) nende majandusliku sisu järgi, s. o. tunnuse järgi — mida arvestatakse ja b) struktuurse tunnuse järgi, s. o. kuidas arvestatakse. Kontosid võib süsteemida, lähtudes kõigist nende tunnustest. Viimasel juhul saadakse ühtne süsteemimine, mille aluseks on kontode sisu, s. o. nende majanduslik tunnus; alluvaks on seejuures struktuurne tunnus.

Teaduslikuks võib lugeda ainult viimast süsteemimist, sest ainult see süsteem näitab raamatupidamise meetodit tema sõltuvuses arvestusobjektist ja tema alluvusest sellele objektile. Ka sellise ühtse süsteemimise praktiline väärtus on suurem, kuna ta käsitleb kõiki kontosid nende vahekorras teatava arvestusobjektiga, mis väljendub raamatupidamise käibebilansi ühes või teises osas, s. o. ta seob kontosid nende sisus põhidokumendi struktuuriga, mis arvestuse tulemusena saadakse.

Majanduslike vahendite ja nende moodustamise korra arvestamise kontod.

Majanduslike vahendite arvestamise kontode rühmas käsitleme ennekõike aktiva-kontosid.

Selliste kontode klassifikatsioon määratletakse vahendite klassifikatsiooniga, mille andsime bilansi ehitamise vaatlemisel.

Vormiliselt võib kõiki selle rühma aktiva-kontosid liigitada rahaliste vahendite kontodeks, materiaalsete väärtuste kontodeks ja deebitoridega arvlemiste kontodeks. Kuid selline liigitus antakse ainult kontode struktuuriskeemi ja nende kirjendite ning saldode lühemaks ja kergemaks arusaamiseks. Nii on hoonete kontod oma struktuurilt täiesti ühelaadsed tootmisotstarbega hoonete, kaubandusliku otstarbega hoonete, elukondliku ja sotsiaalkultuurilise otstarbega hoonete arvestuskontodega. Sama võib näiteks öelda tootmismaterjalide ning kaubavarude kontode kohta.

Ülalloetletud kontode skeem:

Rahalised kontod.

Deebet	*Kreedit*
Rahaliste vahendite olem konto avamisel (kui neid vahendeid on olemas) Rahaliste vahendite sissetulek (+)	Rahaliste vahendite väljaminek (—)

Rahaliste kontode deebeti-saldo näitab rahaliste vahendite jääki.

Materiaalsete väärtuste kontod.

Deebet	*Kreedit*
Materiaalsete väärtuste olem konto avamisel (kui neid väärtusi on olemas) Väärtuste sissetulek (+)	Väärtuste väljaminek (—)

Nende kontode deebeti-saldo näitab materiaalsete väärtuste jääki.

Arvelduskontod (aktivalised).

Deebet	*Kreedit*
Deebitoride võla algsumma (kui see on olemas) konto avamisel Deebitorilise võla suurenemine (+)	Deebitorilise nõudesumma vähenemine (—)

Deebeti-saldo aktivaliste arvelduskontode järgi näitab deebitoride võla jääki.

Kõik need kontod on majanduslike vahendite ja nende allikate arvestamise põhikontodeks.

Et siirduda selle rühma abikontode käsitlemisele, puudutame niinimetatud regulatiive.

Raamatupidamise bilansis võib olla selliseid kirjeid, millega reguleeritakse ainult üht teatud põhikirjet, kui kerkib esile selle põhikirje mingisugune erisus. Niisuguseid kirjeid nimetatakse bilansi reguleerivateks kirjeteks või lihtsalt regulatiivideks.

Arvestuslikku reguleerimist rakendatakse neil juhtudel, kui bilansis on mingisuguste aktiva- või passiva-kirjete jaoks vajalik säilitada endiseid hindeid, vaatamata nende muutmistele, või eraldada teatavat hinnet tema tingimuslikust või tegelikust suurendamisest ehk vähendamisest. Seejuures paigutatakse reguleerivad kirjed aktiva reguleerimiseks passivasse ja passiva reguleerimiseks — aktivasse. Siit tuleb nende nimetus kontrpassiva ja kontraktiva.

Need kirjed ei ole iseseisvad. Nad on seotud mingisuguse kindla bilansikirjega, olles viimase reguleerijaks. Võrdsete suurustega aktiva ja passiva arvestuslik vastastamine tingib selliste kirjete paigutamise bilansi vastaspoolele, lähtudes sellest, kus reguleerimist vajav põhikirje asub. Kontrpassivad, olles passivakirje reguleerijaks, peavad kui tingimuslikud arvestuslikud kirjed asuma bilansi aktivas ja, vastupidi, kontraktivad, olles aktivakirje reguleerijaks, peavad kui tingimuslikud arvestuslikud kirjed asuma bilansi passivas. Kõik sellised reguleerivad kirjed, olles oma põhikirjete suhtes kontraarseteks, kuuluvad viimastest mahaarvamisele. Kontraarsetel kirjetel on suur tähendus, kuna nad täpsustavad neid näitajaid, mis on vajalikud majandi seisundi iseloomustamiseks.

On veel olemas teine liik regulatiive või reguleerivaid kirjeid, nn. otseregulatiivid (erinevalt kontraarsetest). Need kirjed on täpselt samuti seotud mingisuguse põhikirjega, olles seejuures viimase täiendiks, kuid nende seos on hoopis teistsugune. Kontraarsed regulatiivid vähendavad põhikirje näitajat ja asuvad bilansi vastaspoolel; otseregulatiivid aga suurendavad põhikirje näitajat, ja bilansis on nende koht viimase kõrval. Kui põhikirje on aktivas, siis ka tema juurde kuuluv otseregulatiiv on aktivas; kui põhikirje on passivas, siis tema juurde kuuluv otseregulatiiv on samuti passivas.

Kontraarsete ja otseregulatiivide arvestamiseks on olemas erilised abikontod.

Kontraarsete regulatiivide arvestuse kontosid nimetatakse kontraktiva-kontodeks ja kontrpassiva-kontodeks.

Toome siinjuures kontraktiva-konto skeemi:

Kontraktiva-konto.

Deebet	*Kreedit*
Kontraktiva vähenemine (või kustutamine) (—)	Kontraktiva algsumma (kui see on olemas) arvestusperioodi avamisel Kontraktiva suurenemine (+)

Kontraktiva-kontodes, nagu kõigis passiva-kontodes, võib olla ainult kreediti-saldo, mis näitab kontraktiva jääki.

Kontraktiva-konto näiteks on niinimetatud kauba juurdehinnete konto, või, nagu teda sidemajandi bilansis nimetatakse, kauba hinnalisandite konto.

Seda kontot kasutatakse kaupade arvestamisel müügihinnaga, s. o. üle nende ostuhinna; ta annab võimaluse jälgida kaupade liikumist nende müügihinna alusel ja ühtlasi ka näha kontraktiva kirjest hinnalisandi suurust.

Esitame kirjendid järgmises näites: laos on kaupu ostuhinnaga 100 000 rbl. eest. See kaup hinnatakse müügihindades 10% hinnalisandiga ja antakse kauplusesse.

Kirjend on järgmine:

Deebet — Kaubad jaekauplustes 110 000
Kreedit — Kaubad ladudes 100 000 (ostuhind)

Kreedit — Hinnalisandid kaupadele 10 000 (tehtud hinnalisand).

Hinnalisandi (edasisel) suurendamisel kirjendatakse:

Deebet — Kaubad kauplustes

Kreedit — Hinnalisandid kaupadele.

Hinnalisandi (edasisel) vähendamisel on korrespondeering vastupidine:

Deebet — Hinnalisandid kaupadele

Kreedit — Kaubad kauplustes.

Hinnalisandite kontot debiteeritakse ka realiseeritud hinnalisandi mahakirjendamisel (vt. allpool). Hinnalisandite kontraktiva-konto kreediti-saldo näitab realiseerimata kauba hinnalisandi jääki.

Vaatleme nüüd passiva-kontosid, milledes arvestatakse vahendite moodustamist ja nende plaanilist otstarvet, seejärel aga võtame käsitlemisele nende juurde kuuluvad täiendavad kontrpassiva-kontod.

Vahendite moodustamise korra ja nende kasutamiseks andmise vormi arvestuse kontod tuleb liigitada:

1) (oma) vahendite kinnistamise arvestuse kontod või fondide, reservide ja eelarvelise finantseerimise kontod;

2) (laenatud) vahendite nõutamise kontod, mis omakorda liigitatakse pikaajaliste ja lühiajaliste laenude kontodeks;

3) kreeditoride arvelduskontod.

Toome näite kõigi nende kontode ehituse kohta.

Fondide konto.

Deebet	*Kreedit*
Fondide vähenemine (—)	Fondide algseis (kui neid oli) konto avamisel Fondide suurenemine (+)

Fondide konto kreediti-saldo näitab antud fondi kui ettevõtte vahendite allika jääki.

Samasugune ehitus on ka reservide kontodel.

Eelarvelise finantseerimise kontod koostatakse mitmesugustes

ministeeriumides erinevalt, sõltuvalt eelarveliste vahendite sihitusest.

Kõik vahendite (laenatud) täiendava nõutamise kontod, samuti ka kreeditoride kontod on ehitatud järgmise skeemi järgi:

Nõutatud (laenu-) vahendite ja kreeditoride konto.

Deebet	*Kreedit*
Nõutatud vahendite (või võla — kreeditoridele) vähenemine (—)	Nõutatud vahendite (või võla — kreeditoridele) algsumma (kui see on olemas) konto avamisel Nõutatud vahendite (või võla — kreeditoridele) suurenemine (+)

Selliste kontode kreediti-saldo näitab ettevõtte võlgnevuse jääki.

Kontrpassiva-abikontod asetsevad bilansi aktivas. Nende struktuuriskeem on järgmine:

TRÜ Raamatuko

Kontrpassiva-konto.

Deebet	*Kreedit*
Algsumma (kui see on olemas) arvestusperioodi avamisel Kontrpassiva suurenemine (+)	Kontrpassiva vähenemine (või kustutamine) (—)

Kontrpassivalise konto näiteks on konto «Finantsorganid kasumitest saadud sissemaksete alal». See konto on kasumite passiva-konto suhtes kontrpassivaks ja tema eesmärgiks on aasta jooksul näidata kasumitest rahandusorganeile tehtud kannangute summasid.

Kontrpassiva-kontodes, nagu ka kõigis aktiva-kontodes võib olla ainult deebeti-saldo ja ta näitab kontrpassiva jääki.

Tuleb vaadelda ka mõningaid kulutatavate, pidevalt muutuvate erifondide kontosid.

Põhivahendid (hooned ja ehitused, masinad, inventar jms.) kuluvad ekspluateerimisel; sellele kulumisele vastav kulumiste summa tuleb säilitada põhivahendite taastamiseks. Seda säilitamist teostatakse tööstuses sel teel, et kulumissumma arvesta takse toodangu omahinda, kaubanduses aga — käibekuludesse.

Realiseerides toodangu, realiseerivad tööstusettevõtted ka lisandi põhivahendite taastamiseks. Kaubandusettevõtted säilitavad taastamiseks vahendeid, kandes käibekulud realiseerimiskontosse (vt. allpool).

Põhivahendite kulumise arvestamisel tuleb ühelt poolt näidata põhivahendite hinna alanemist ja teiselt poolt põhikirjafondi osalist eriotstarvet — põhivahendite taastamiseks. Seoses sellega kasutatakse kaht kontot — põhivahendite kulumise kontraktivalist kontot (põhivahendite kontode juurde) ja amortisatsioonifondi kontot.

Olemasolev praktika väljendab neid mõlemaid pooli kahe järgneva kirjendiga:

1) Deebet — Tootmine (Kaubanduses — Käibekulud)
   Kreedit — Amortisatsioonifond
2) Deebet — Põhikirjafond
   Kreedit — Põhivahendite kulumine.

Bilansitabelis (kuu-, kvartali-, aastabilansi) kantakse põhivahendite kulumine bilansi alla. Selleks lahutatakse ilma igasuguste raamatupidamise kirjenditeta aktivas kulumine põhivahendite summast ja bilansi alla kirjutatakse: aktivas — põhivahendid amortiseeritud osas, passivas aga — põhivahendite kulumine.

Riigiettevõtete amortisatsioonifond tsentraliseeritakse kannangusummade sissemaksmisega eripankadesse (Tööstuspank, Kaubanduspank, Põllumajanduspank, Keskkommunaalpank). Järelikult tuleb amortisatsioonifondi kontot debiteerida ja arvelduskontot krediteerida, kust vastav summa võetakse ülekandmiseks vastavasse eripanka. Sel juhul avatakse ajutine kontrpassivaline amortisatsioonifondi arvel sissemaksete konto ja kirjend tehakse antud konto deebetisse. Käesoleval ajal peab osa neist kannanguist jääma sihtfondi näol ettevõtte korraldusse põhivahendite remondiks lisaks summadele, mis ettevõttele kapitalimahutusteks lubatakse. Selliste kannangute suurused, mis mitmesuguste ministeeriumide jaoks on erinevad, on kindlaks määratud NSV Liidu RKN-i 1938. a. 8. jaanuari määrusega.

Kannangsumma kantakse Riigipanka erikontosse (kapitaalremondi jaoks), millest antakse vahendeid vajaduse järgi.

Vastavalt nimetatud määrusele tuleb amortisatsioonifondi arvestada passiva kahes lahus kontos. See kannangute summa, mis jääb ettevõttesse antud ettevõtte kulunud põhivahendite taastamiseks, näidatakse kapitaalremontide (amortisatsiooni-) fondi kontos, see osa aga, mis antakse üle eripankadesse, näidatakse laiendamise (rekonstruktsiooni, uute mahutuste) kontos.

Olemasolevas praktikas antakse neile kahele kontole mitmesuguseid nimetusi. Näiteks Sideministeeriumis nimetatakse üht kontot «Kapitaalremondi jaoks ettevõtte korraldusse määratud amortisatsioonifond», teist aga — «Eripankadesse sissemaksmisele kuuluv amortisatsioonifond».

Raamatupidamise bilansis leiavad väljenduse kasumitest kannangute teel moodustatavad sihtreservid. Sihtreservid luuakse kasumi vähendamise teel mitte ainult ühekordse kontraktivana. On näiteks olemas tagatisreserv, mis moodustatakse nende kahjumite katmiseks, mis on tulevikus võimalikud tagatise kaotsiminekust lepingute tingimuste mittetäitmise tõttu. Järelikult kujutavad reservid enesest, kuigi ajutist, kuid siiski vahendite kinnistamist ettevõtteile, ja on ühelaadsed kulutavate erifondidega. Seepärast tuleb kontode süstematiseeringus reservide kontod asetada ühes fondide kontodega passiva põhikontode rühma.

Peale selliste kirjete aktivas ja passivas, kus väljendatakse majandile antud vahendite ja nende allikate kogusus, võivad olla veel nn. bilansijärelised kirjed. Neis bilansijärelistes kirjeis väljenduvad kõige sagedamini need vahendid, mis asuvad ja kasutatakse majandis, kuid mis arvestatakse teiste organisatsioonide bilanssides. Kõik sellised kirjed kantakse bilansi alla. Järelikult peavad ka raamatupidamise kontode süsteemis olema bilansijärelised kontod. Niivõrd, kui neis arvestatavad väärtused alluvad kontrollile, sõltumata nende kuuluvusest, on kõik sellised kontod esimese rühma põhikontod (enamail juhtumeil materiaalsete väärtuste arvestamiseks aktivas ja arvelduste arvestamiseks

passivas). Ei ole mingit alust luua nimetatud kontode jaoks liigituse eri rühma.

Bilansijärelised kontod seatakse sisse paariskontodena (aktivas ja passivas), kusjuures nad korrespondeerivad ainult üksteisega, s. o. kirjendid neisse toimuvad isoleeritult, jättes puudutamata teisi kontosid (nii bilansilisi, kui bilansijäreliste teise paari); selles seisnevad nende põhiomadused.

Toome näiteid:

1) On renditud mõned hooned koguväärtuses 150 000 rbl.

2) Üks hoone on renditähtaja möödumise tõttu renditajale tagasi antud, tema väärtus on 25 000 rbl.

Kontodes saadakse järgmised kirjendid:

Renditud põhivahendite konto.

Deebet	*Kreedit*
1) 150 000	2) 25 000

Renditajate konto.

Deebet	*Kreedit*
2) 25 000	1) 150 000

Pärast esimest kirjendit saadakse renditud põhivahendite aktiva-konto deebetis ja renditajate passiva-konto kreeditis 150 000 rbl. Pärast teist kirjendit osutub esimeses kontos deebeti-saldo 125 000 rbl., sama suur kreediti-saldo jääb ka teises kontos. Ainult paariskontode omavahelise korrespondeeringu tõttu saadakse kõikide järgnevate kirjendite puhul neis alati võrdne, kuid omavahel vastandlik saldo.

Kui toimuvad mingid operatsioonid seoses hoonete rentimisega (näiteks remontimine, rendimaksmine jms.), siis näidatakse nad põhibilansi kontodes, puutumata seejuures paariskontosid.

Võtame teise näite.

On võetud komisjonile mitmesuguseid esemeid, komitendi hindel 1000 rbl. eest. Kirjend tuleb teha ainult paariskontodes (1000 rbl. peale):

Deebet — Komisjonile võetud kaubad
Kreedit — Kauba-komitendid.

Igasugune selliste kaupade väljumine, nende tagasiandmine

või müük (viimasel juhul vastavate kirjenditega bilansikontodes), nõuab vastupidist korrespondeeringut:

Deebet — Kauba-komitendid
Kreedit — Komisjonile võetud kaubad.

Sel viisil võib tuletada üldreegli, et bilansijärelised kontod korrespondeerivad ainult üksteisega ja annavad alati ühesuguseid, kuid omavahel vastandlikke saldosid, mille tõttu iga kontopaari kohta alati saadakse nagu oma eri bilanss.

Käesoleval ajal paljud ministeeriumid ja ametkonnad on loobunud bilansijäreliste kontode kasutamisest paariskontodena. Seda on teinud ka Sideministeerium.

Sideministeeriumi jooksva arvestuse kontode plaanis on järgmised bilansijärelised üksikkontod:

301 — Renditud põhivahendid.
303 — Postimaksevahendid ja plangid.
305 — Hoiule ja komisjonile võetud seadised, materjalid ja kaubad.
307 — Ümbertöötamiseks võetud materjalid.
315 — Range aruandmise plangid.
319 — Teistesse RKB-sse (rahakaartide kontrollbüroodesse) kontrollimiseks saadetud makstud rahakaartide plangid.
320 — RKB-sse saadetavad maksmata (väljastamata) rahakaardid.
321 — Maksmata rahakaartide plangid hoiul.
322 — Töölistele ja teenistujaile kuuluvad riigilaenu-obligatsioonid ja hoiutähed.
325 — Eelarvesse kantud nõudmata töötasu.
326 — Sideettevõtted tollilõivude arvelduste alal.
327 — Puudulikud rahakaardid RKB-s.
328 — Üldised maksmata inventeeritud rahakaardid, mis on postile antud enne aruandeaastat.

Lõpetades esimese rühma põhi- ja abikontode vaatlemise — vahendite liikumise, nende paigutamise vormi, moodustamise korra ja nende plaanilise otstarbe täitmise korra arvestuse alal, toome siinjuures kõigi nende kontode järgmise struktuuriskeemi:

AKTIVA-KONTOD.

A. Põhikontod.

1. Kontod vahendeile tootmise sfääris:
   a) tööriistade (-vahendite):
      1) ekspluateeritavate . . . . . } A. Bilansilised
      2) mitteekspluateeritavate . . . . . } B. Bilansijärelised
   b) tööesemete . . . . . } B. Bilansijärelised
2. Kontod vahendeile käibe sfääris:
   a) rahaliste vahendite . . . . . } A. Bilansilised
   b) kauba-materiaalsete väärtuste . . . . . } A. Bilansilised
   c) arvelduste (deebitoridega) . . . . . } A. Bilansilised
   d) käibe sfääri teenindavate põhivahendite . . } B. Bilansijärelised
3. Teenuste tootmise vahendite konto (elamud, lastesõimed, haiglad jne.) . . . . . } B. Bilansijärelised
4. Eraldatud vahendite kontod. . . . . } B. Bilansijärelised

B. Abikontod.

5. Otseregulatiivid.
6. Kontraarsed regulatiivid (kontrpassivad).

PASSIVA-KONTOD.

A. Põhikontod.

1. Fondide kontod:
   a) püsivate . . . . . .
   b) kulutatavate . . . . . .
2. Reservide kontod.
3. Eelarvelise finantseerimise kontod.
4. Nõutatud (laenatud) vahendite kontod.
   a) pikaajaliste krediteerimiste . . . . . .
   b) lühiajaliste krediteerimiste . . . . . .
5. Arvelduskontod (kreeditoridega). } A. Bilansilised / B. Bilansijärelised

B. Abikontod.

6. Otseregulatiivid.
7. Kontraarsed regulatiivid (kontraktivad).

Arvestuse detsentraliseerimise puhul tuleb peale selle vahendite paigutamise ja nende moodustamise korra arvestamiseks

kasutatavate kontode süsteemi alla viia nii aktivas kui ka passivas sisemiste arvelduste arvelduskontod (vt. allpool 6. jagu).

Operatsiooni-plaani- (plaani-kontrolli-) kontod.

Siirdume kontode teise rühma — operatsiooni-plaani-kontode või plaani-kontrolli-kontode käsitlemisele, millede abil väljendatakse ja kontrollitakse plaani täitmise üksikuid järke, ja nimelt:

1) varustamist või materjalide ja kaupade varumist (käibe protsessi),

2) tootmist,

3) valmistoodete ja kaupade minemit või realiseerimist (käibe protsess).

Nende protsesside eraldi kontrollimiseks tulebki pidada operatsiooni-plaani-kontosid. Ühed neist on põhikontod, mis näitavad tervikuna andmeid teatavate protsesside kohta, teised on abikontod, näidates andmeid protsessi üksikute momentide kohta edasiseks siirmiseks põhikontodesse.

Käsitleme ennekõike toorainete ja teiste materjalide varumise arvestuse korda.

Toorainete ja materjalide arvestuse organiseerimisel omab suure tähtsuse hindade kindlakstegemine, mille alusel neid tuleb arvestada.

Kõigi tööesemete arvestust peetakse, kas tegeliku hinde alusel, millesse kuulub tasu hankijale pluss kõik tööesemete veoga ja kohaletoimetamisega seotud lisakulud, ettevõtte enese poolt teostatud varumiste puhul aga — kogu varumiskulude summa pluss samad kulud, või plaanihinna alusel, milles arusaadavalt sisalduvad samad elemendid.

Tutvuneme arvestuskorraga tööesemete tegeliku hinde alusel.

Varumisplaani täitmise kontrollimiseks avatakse eri materjalide varumise (põhi-) operatsiooni-plaani-konto. See konto, kui kõigi varumiskulude arvestuseks määratud konto, on aktivakonto. Selle tõttu, et tema deebetisse kirjendatakse kõik kulud, on võimalik kalkuleerida varutavate vahendite tegelikku oma-

hinda. Seepärast võib seda kontot teisiti nimetada ka kalkulatsiooni-kontoks.

Kirjendid esitame järgmises näites:

On soetatud 115 000 rbl. eest tooraineid, kusjuures tasumine toimus Riigipanga kaudu. Sel juhul avatakse materjalide varumise konto; summa 115 000 rbl. kirjendatakse nimetatud konto deebetisse ja arvelduskonto Riigipangas kreeditisse.

Deebet — Materjalide varumine . . . 115 000
Kreedit — Arvelduskonto Riigipangas . . 115 000

Seejärel on materjalide veo ja kohaletoimetamise eest kassast makstud 600 rbl. See summa suurendab varumiskulusid ja tuleb kirjendada varumiskonto deebetisse ning kassakonto kreeditisse, ja nimelt järgmiselt:

Deebet — Materjalide varumine . . . 600
Kreedit — Kassa 600

Selle kirjendi tulemusena suureneb varumiskulude summa. Kui kõne all olev varumine on lõpule viidud, siis varumiskonto deebet näitab kulude kogusummat ja määrab sel teel kindlaks varumise ulatuse ennekõike hinnaliselt.

Pärast iga üksiku varumise lõpetamist tuleb materjalide operatsiooniline varumiskonto lõpetada, kusjuures kulud kantakse toorainete konto deebetisse, milles toimubki edasine materjalide arvestus.

Meie näitest tuletub järgmine kirjend:

Deebet — Toorained 115 600
Kreedit — Materjalide varumine . . . 115 600

Järelikult on operatsiooniline varumiskonto ajutine konto: tema summa kantakse vastavasse majandusvahendite liikumise arvestamise kontosse.

Operatsiooniline varumiskonto määrab kindlaks majandusprotsessi ulatuse rahalises väljenduses (analüütilises arvestuses aga ka naturaal-mõõtjais) ja annab võimaluse tema kõrvutamiseks plaaniga.

See arvestusviis nõuab mõnikord eelseisvate kulude arvestuse konto rakendamist, s. o. sihtreservi sisseseadmist.

Meie näites toimus veo ja kohaletoimetamise eest tasumine

enne materjalide arvelevõttu, s. o. kas enne materjalide saabumist lattu või nende saabumisel. Kuid võib esineda juhtumeid, et transpordikulud selguvad alles pärast materjalide saabumist lattu, või isegi pärast nende andmist tootmisesse. Kui materjalid võetakse arvele ainult faktuurihinna järgi, siis esiteks rikub see tegeliku hinna arvestamise põhimõtet, ja teiseks, põhjustab edasiste kulude mahakirjendamist kahjumiteks, mis on aga täiesti ebaõige.

Seepärast tuleb normatiivselt kindlaks määrata maksmisele tulevate kulude summa (normatiivsed kulud) ja arvestada neid sihtreservi tähtsusega passiva-konto — eelseisvate kulude arvestuse konto — kreeditis.

Võtame selgituseks sama näite, ainult selle vahega, et kulude tasumine 600 rbl. summas toimus pärast materjalide arvelevõttu, normatiivseid kulusid aga oli ette nähtud 620 rbl.

Kirjendid on järgmised:

1) Lattu saabunud materjalide eest 115 000 rbl. tasumise kohta:
   Deebet — Materjalide varumine . . . 115 000
   Kreedit — Arvelduskonto Riigipangas . . 115 000
   s. o. samuti, nagu see on näidatud eelpool.
2) Eelseisvate kulude normatiivikohase juurdearvestamise kohta:
   Deebet — Materjalide varumine . . . 620
   Kreedit — Eelseisvad kulud 620
3) Materjalide arvelevõtu kohta soetamishinna alusel:
   Deebet — Tooraine 115 620
   Kreedit — Materjalide varumine . . . 115 620
4) Tegelikult kassast makstud 600 rbl. kulu kohta:
   Deebet — Eelseisvad kulud 600
   Kreedit — Kassa 600

Eelseisvate kulude konto kaotas (pärast antud operatsiooni) oma tähtsuse sihtreservina. Tema kreediti-saldo näitab, et eelseisvate kulude normatiiv oli arvutatud liiga suurena, s. o. sisult kujunes see konto toorainete konto suhtes kontraktivaks.

Kui normatiivsed kulud on arvutatud tegelikest vähemas ulatuses, siis saadakse eelseisvate kulude kontos deebeti-saldo, mis sisuliselt kujutab toorainete juurdehinnet kuni tegeliku hinnani,

s. o. eelseisvate kulude konto, olles bilansi aktivas, kujuneb otseregulatiiviks toorainete kontole.

Tööesemete arvutamisel plaanihindadega peetakse täpselt samuti materjalide varumise kontot, kirjendades tema deebetisse kõik tegelikud kulud. Kuid tema kreeditis kirjendatakse maha varutud esemed plaanihindadega. Selle tagajärjel saadakse materjalide varumise kontos kas kreediti-saldo, kui plaanihind ületab tegelikud kulud, s. o. saadakse sääst varumise alal, või deebeti-saldo, kui tegelikud kulud ületavad plaaninormid, s. o. saadakse ülekulutus varumise alal. Nii üks kui teine saldo siirdakse erilisse plaanihindadest hälvete (kõrvalekaldumiste) abikontosse. Kreediti-saldo puhul on see konto toorainete või materjalide kontodele kontraktivaliseks kontoks, näidates kui palju tuleb vähendada nende plaanihindu kuni tegeliku hinnani. Deebeti-saldo puhul on aga plaanihindadest hälvete konto toorainete ja materjalide kontole otseregulatiiviks, näidates kui palju tuleb neis kontodes suurendada plaanihinda kuni tegeliku hinnani.

Varumiskonto struktuuriskeem on järgmine:

Materjalide varumise ja soetamise konto.

Deebet	*Kreedit*
Tegelikud kulud (mitmesuguste kontode kreedit). Sääst võrreldes plaaniga (plaanihindadest hälvete konto kreedit).	Materjalide saamine plaanihinnaga (materjalide kontode deebet). Ülekulu võrreldes plaaniga (plaanihindadest hälvete konto deebet).

Järelikult näidatakse tööstusettevõtete varumisoperatsioonid materjalide varumise ja soetamise kontos. Siin meie leiame kõik andmed materjalide varumise plaani täitmise seisu kontrollimiseks. Saabuvad materjalid kirjendati varumiskonto kreeditisse plaanihinnaga. Siit saame andmeid plaani mahulise täitmise kohta — sünteetilises arvestuses rahalises väljenduses, analüütilises arvestuses aga ka — naturaalmõõtjais. Ühtlasi näitab varumiskonto deebet varumiste peale tehtud tegelikke kulutusi, milliste kõrvutamine plaanihindadega annab meile säästu või ülekulutust, väljendatuna plaanihindadest hälvete kontos. Ana-

lüütilise arvestuse baasil meie võime kontrollida plaani täitmist kõigi materjalide põhiliikide suhtes.

Sidemajandi bilansis ei ole erilist materjalide varumiskontot. Sidemajandis olevad ekspluatatsiooni- ja tootmismaterjalid võetakse arvele tegeliku omahinna alusel materjalide konto deebetis.

Siirdume tootmise arvestuse põhiprintsiipide käsitlemisele.

Selle arvestuse struktuur sõltub suuresti tootmise liigist. Ettevõtteis, eriti suurtes, võib tootmine jaguneda mitmesse liiki, mis vajutavad kindla pitseri kogu arvestussüsteemile. Valmistatava toodangu iseloomu järgi jaguneb tootmine põhitootmiseks, teenindavaks tootmiseks, abi- ja kõrvaltootmiseks.

Põhitootmine valmistab antud ettevõtte põhitoodangut (näiteks masinad — masinaehitustehases, riie — kudumisvabrikus jms.).

Teenindava tootmise (elektrijaamad, veevärgijaam jms.) eesmärgiks on põhitootmise teenindamine ja ta võib erandi näol anda osa oma toodangust väljapoole.

Abitootmine teenindab samuti põhitootmist või osutab eriotstarbelisi teenuseid, millel on seos põhitootmisega (näiteks taara tootmine vabriku põhitoodete jaoks).

Kõrvaltootmine valmistab põhitootmise jäätmeist ja jäänustest kõrvaltooteid, peamiselt väljapoole realiseerimiseks (laiatarbe osakond, tsehh).

Sõltuvalt tehnoloogilise protsessi iseloomust eraldatakse liht- ja liittootmist. Lihttootmises toimub toorainete ja valmistoodangu ümbertöötamine ühes muundamises. Liittootmises läbib tooraine rea üksikuid protsesse mitmesugustes tsehhides. Iga tsehh, tootmise iga üksik järk laseb välja ainult edasisele töötlemisele minevaid poolvabrikaate. Valmistooteid (antud ettevõtte jaoks) laseb välja viimane lõpptööde tsehh.

Tootmise liigitamine on tähtis seepärast, et tema iga liigi kohta tuleb kindlaks teha omahind ja et iga tootmisliigi üle tuleb teostada plaani täitmise kontrolli ja välja selgitada isemajandamisse puutuva tegevuse tulemused. See liigitamine on tähtis ka seepärast, et teenindav, abi- ja kõrvaltootmine peavad omahinna alusel arvlema põhitootmisega. Liht- ja liittootmine nõuavad

arvestuselt ja kalkulatsioonilt erinevat käsitlust. Lihttootmises langevad kõik kulud otse valmistootele. Liittootmises on arvestus tunduvalt keerukam, sest tuleb välja selgitada kulud igas tsehhis ja järgus, järk-järgult selgitades omahinda ühes isemajandamise ja saavutatud tulemuste täpse väljendamisega.

Toodangu «omahind» (antud ettevõtte jaoks) kujutab endast tootmisprotsessiga seotud kõigi kulude summat rahalises väljenduses.

Tootmiskuludesse kuuluvad järgmised elemendid:

1) Põhikulud:
   a) tööesemete äratarvitamine,
   b) põhitöövahendite kulumine,
   c) töötasu ja muud kulud tööjõule.
2) Lisakulud:
   a) teiste majandite teenused,
   b) mitmesugused kulud,
   c) maksud, lõivud ja kannangud.

Praktikas liigitatakse tootmiskulud (sõltuvalt sellest korrast, kuidas nad toodangu omahinda lülitakse) otsesteks kuludeks, mis kuuluvad vahetult teatavale toodangu sordile, ja kaudseteks kuludeks (liittootmises), mis nimetatakse tsehhi- ja üldtootmiskuludeks. Tsehhikuludeks loetakse need kulud, mida võib omistada kindlale tsehhile ja mis hiljem jaotatakse teatava meetodi järgi üksikuile toodangu sortidele (näiteks tsehhi administratsiooni töötasu jms.). Üldtootmiskulud sisaldavad kulusid, mis nõuavad erikäsitlust nende edasisel jaotamisel üksikute tootmisliikide vahel kõigi tsehhide järgi.

Kaudsel teel jaotatavate kulude analüütilist arvestust tuleb pidada kooskõlas nende jaoks kindlaksmääratud nomenklatuuriga.

Nüüd peatume lühidalt kalkulatsiooni mõistel.

Kalkulatsiooni all tuleb mõista kulude summa arvutamist nende üksikute liikide järgi ühiku kohta: a) soetatavate või varutavate esemete kohta (varumise-kalkulatsioon), b) valmistatava toodangu kohta (tööstuskalkulatsioon) kui ka müügihinna arvutamist kauba ühiku kohta (kaubanduskalkulatsioon).

Kuidas toimub siis tootmise raamatupidamine?

Kõigi tootmiskulude arvestust tuleb pidada erilises aktivalises operatsiooni-plaanilises tootmiskontos, mis on ka kalkulatsiooni-kontoks, andes materjali aruandeliseks kalkulatsiooniks. See konto on põhikonto.

Selle konto deebetisse kirjendatakse kõik kulud. Näiteks toorainete kulutuse kohta tööstuses tehakse järgmine kirjend:

Deebet — Tootmine
Kreedit — Tooraine.

Tootmiskonto deebet määrab kindlaks tegeliku kuludesumma, s. o. toodangu tegeliku omahinna.

Tootmiskontod ei näita plaani koguslikku täitmist tema rahalises väljenduses, kuna on vaja veel välja selgitada, kas tegelikud tootmiskulud vastavad plaanile. Selleks lülitatakse bilansi kontode-süsteemi uus, samuti põhiline operatsiooni-plaani-konto, mis näitab toodete väljalaskmist plaanihindade järgi ja nimetatakse valmistoodangu väljalaskmise kontoks. Teda võib nimetada ka toodete väljalaskmise plaani täitmise kontoks või tehnilis-tööstusliku finantsplaani täitmise kontoks. Kuna selles kontos, nagu meie edaspidi näeme, väljendub omahinna alanemine või tõusmine võrreldes plaaniga, siis nimetatakse teda tööstusettevõtteis «Toodangu omahinna plaani täitmise tulemuste kontoks». Sidemajandi bilansis nimetatakse seda kontot «Plaani täitmise kontoks». On selge, et temas nähtub valmistoodangu ilmumise allikas, ja seetõttu ta on passiva-konto. Selle konto kreedit näitab väljalaskmisplaani täitmist plaanihindadega. Toodete väljalaskmisel koostatakse järgmine kirjend:

Deebet — Valmistooted
Kreedit — Toodete väljalaskmine.

Seega, tänu plaanihindade rakendamisele, näitab meile väljalaskmis-konto kreedit toodangu väljamineku mahulist suurust (rahalises väljenduses, analüütilises arvestuses aga ka — naturaal-mõõtjais) ja annab võimaluse plaaniga kõrvutamiseks.

Kuid toodete väljalaskmise plaani konto ülesanne ei piirdu üksi sellega: sidudes teda edaspidi tootmiskontoga, võib kindlaks määrata omahinna alanemise või tõusmise momendid. Selleks

kantakse selle tootmiskonto andmed, kuhu on koondatud kõik tegelikud kulud, igal kuul väljalaskmis-kontosse järgmise kirjendiga:

Deebet — Toodete väljalaskmine
Kreedit — Tootmine.

Väljalaskmis-kontos saadakse deebeti, s. o. sinna ülekantud tegelike kulude kõrvutamine kreeditiga, s. o. plaaniomahinnaga.

Oletame, et tootmise alal oli tegelikke kulusid 60 000 rbl., tooteid aga on plaanihindadega välja lastud 62 000 rbl. eest.

Kontod on sel juhul järgmised:

Tootmiskonto.

Deebet			*Kreedit*
Kreedit — Mitmesugused kontod (sõltuvalt kulude liigist)	60 000	Deebet — Toodete väljalaskmine	60 000

Toodete väljalaskmise konto.

Deebet			*Kreedit*
Kreedit — Tootmine . . .	60 000	Deebet — Valmistooted .	62 000

Valmistoodete konto.

Deebet			*Kreedit*
Kreedit — Toodete väljalaskmine	62 000		

Nagu näeme, toodete väljalaskmise kontos saadi kreeditisaldo 2000 rbl., mis näitab säästu, s. o. omahinna alanemist.

Juhul, kui tegelikud kulud ületavad plaanihindu, saadakse väljalaskmiskontos deebeti-saldo, mis näitab omahinna tõusu, võrreldes plaaniga.

Neid kaht, tootmisprotsessi ja toodangu väljalaskmist, väljendavat ja kontrollivat kontot kujutame skemaatiliselt järgmiselt:

Deebet	**Tootmiskonto.**	*Kreedit*
Kõik tootmiskulud. Tootmiskontos võib jääda peale seda deebeti-saldo — lõpetamata toodangu kulud.		Võimalikud mahakirjendused, materjalide, praagi jms. tagastamised. Väljalastud toodangule langevate kulude mahakirjendamine tehnilis-tööstusliku finantsplaani täitmise konto deebetisse.

Deebet	**Tehnilis-tööstusliku finants (toodete väljalaskmise) plaani täitmise konto.**	*Kreedit*
Väljalastud toodangule langevate tegelike kulude ülekandmine tootmiskonto kreediti järgi.		Valmistoodangu plaanihinnaga väljalaskmine valmistoodete konto deebeti järgi.

Viimase konto kreediti-saldo näitab tootmissäästu, deebeti-saldo aga — ülekulutust.

Nimetatud kaks kontot summeerivad neid andmeid, mis tootmisprotsessi arvestuse kontode süsteemis on saadud. Kogu selles süsteemis, ja koondatud kujul kahes eelmainitud kontos, saadakse tootmisprotsessi väljendus, mis annab kulude ja nende katte vastastamise.

Kontode omavahelise seose skeem on järgmine:

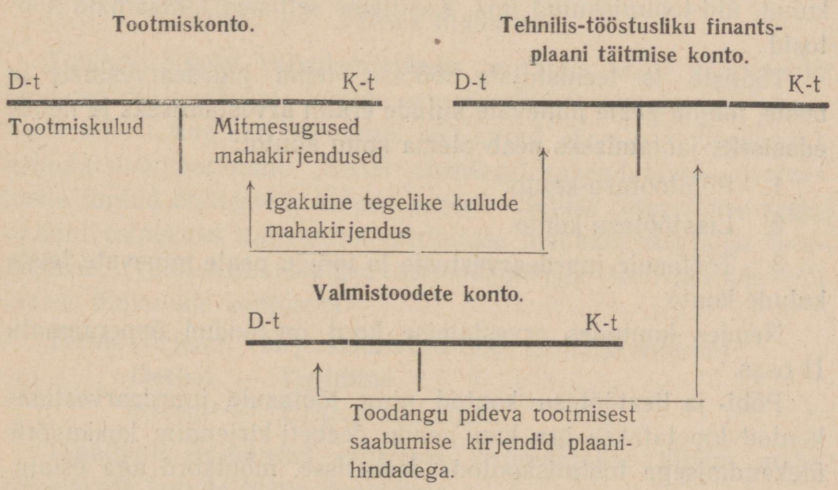

Tehnilis-tööstusliku finantsplaani (toodete väljalaskmise plaani) täitmise konto saldo kantakse: omahinna alanemisel, võrreldes plaaniga, — tootmissäästu-kontosse, omahinna tõusmisel aga — tootmis-ülekulutuse kontosse. Esimene (passiva-) konto on kontraktivaks valmistoodete kontole, näidates millisel määral valmistoodete tegelik hind on plaanilisest väiksem. Teine (aktiva-) konto on otseregulatiiviks valmistoodete kontole, näidates millisel määral tuleb tõsta nende (plaani-) hinda, et saada tegelik hind.

Need kontod kantakse hiljem toodete realiseerimise kontosse (vt. allpool).

Tootmissäästu ja -ülekulutus kirjendatakse ühte kontosse «Vahed plaani- ja aruande-omahinna vahel».

Tootmisarvestus nõuab abikontosid, mis enamasti on kogumis-jaotamiskontodeks. See on seletatav mitte ainult vajadusega eraldi välja selgitada teatavaid kulusid (näiteks tsehhikulud, üldtootmiskulud jms.), vaid ka sellega, et paljud kulud tuleb hiljem ära jaotada mitmesuguste toodete vahel.

Kogumis-jaotamiskontode hulgas on ühe-elemendilised kontod, milles fikseeritakse ainult teatud liiki kulud, ja kompleks-kontod, kui neis fikseeritakse erisuguseid kulusid, näiteks tsehhikulud, üld-tootmiskulud jms. Käsitleme selliseid tähtsamaid kontosid.

Tööliste ja teenistujate töötasu, tema juurdearvestuste ja teiste, tööjõu peale minevate kulude eraldi arvestamiseks ja nende edasiseks jaotamiseks peab olema kolm kontot:

1. Põhitöötasu-konto.
2. Lisatöötasu-konto.
3. Töötasule juurdearvestuste ja tööjõu peale minevate teiste kulude konto.

Nendes kontodes arvestamise kord on toodud õpperaamatu II osas.

Põhi- ja lisatöötasu kontod ning töötasule juurdearvestuste kontod lõpetatakse iga kuu nende deebeti-kirjendite kokkuvõtte ülekandmisega tootmiskontode deebetisse, mõnikord aga esialg-

selt tsehhikulude ja üldtootmiskulude samasuguste jaotamiskontode deebetisse (tööstusettevõtteis).

Kõik need kolm kontot on ühe-elemendilised kontod.

Lisakonto avatakse samuti seoses amortisatsiooni arvutamisega. Eespool, põhivahendite kulumise arvestuse käsitlemisel debiteerisime kulumissummaga otseselt tootmiskontot. Kuid silmas pidades seda, et amortisatsiooni-kannangute summa peab jagunema üksikute tootmiste ja tsehhide vahel, tuleb selle kuludeliigi kogumiseks esialgu avada täiendav amortisatsiooni jaotamise konto. See konto on samuti ühe-elemendiline.

Amortisatsiooni jaotamise konto lõpetatakse deebeti kirjendite kokkuvõtte järgneva ülekandmisega tootmiskontodesse (kaubandusettevõtteis — käibekulude kontodesse) või esialgselt — tsehhi- ja üldtootmiskulude kontodesse.

Komplektsete jaotamiskontode näiteks on juba varemmainitud tsehhikulude ja üldtootmis- (tehase, vabriku üldkulud) kulude kontod.

Tsehhikulud ja üldtootmiskulud kantakse igal kuul tootmiskontodesse järgmise kirjendiga:

Deebet — Tootmine
Kreedit — Tsehhikulud
Kreedit — Tehase üldkulud.

Toodete õigeks kalkuleerimiseks on tähtis kõigi väljalastud toodangusse puutuvate kulude arvestamine tootmiskontos, sõltumata sellest, kas nad on tehtud just antud (tavaliselt ühekuisel) kalkulatsiooniperioodil. Sellel eesmärgil rakendatakse passivas meile tuntud eelseisvate kulude kontot. Sellise reservimise sagedamini esinevaks näiteks on eririietuse mahakirjendamine tootmisesse (võimaliku esialgse kirjendamisega tsehhikulude või tehase üldkulude kontosse).

Teeme kirjendi (kirjendamisega otse tootmiskontosse):

Deebet — Tootmine
Kreedit — Eelseisvad kulud.

Tegelikult ärakantud eririietus kirjendatakse hiljem maha eelseisvate kulude konto deebetisse.

Sageli reservitakse ka puhkusetasuga seotud kulud. Tehakse järgmine kirjend:

Deebet — Tootmine
Kreedit — Eelseisvad kulud,

makstud summad aga kantakse tööliste ja teenistujate konto deebetisse ja kassakonto kreeditisse.

Tegelikult juurdearvutatud puhkusekulude summa kantakse läbi lisatöötasu deebetis ning tööliste ja teenistujate konto kreeditis. Lisatöötasu ja juurdearvutuste kontod lõpetatakse pärast seda järgmise kirjendiga:

Deebet — Eelseisvad kulud
Kreedit — Lisatöötasu.

Tootmise arvestuses lõpetatakse aegamööda ka meile tuntud «Plaanihindadest hälvete konto».

Tootmisprotsessi efektiivsuse väljaselgitamiseks (kalkulatsioonis) arvestatakse toorained ja materjalid ning antakse tootmisesse plaanihindadega. Kuid tootmiskulude tegeliku suuruse väljaselgitamiseks kantakse hälbed plaanihindadest hiljem tootmiskontosse.

Kui need hälbed suurendavad plaanihinda, s. o. hälvete konto on otseseks reguleerimise kontoks, evides kirjendeid deebetis, siis tuleb tootmisesse antud materjalide hälvete summa kohta teha järgmine kirjend:

Deebet — Tootmine
Kreedit — Hälbed plaanihindadest.

Kui need hälbed aga vähendavad plaanihinda, s. o. hälvete konto on kontraktiva-kontoks, evides kirjendeid kreeditis, siis koostatakse tootmisesse antud materjalide hälvete summa kohta teine kirjend:

Deebet — Hälbed plaanihindadest
Kreedit — Tootmine.

Nagu näeme, tootmiskulud ja valmistoodete väljalaskmine väljenduvad tootmis- ja toodangu väljalaskmise kontos. Sel viisil saame kõik põhiandmed plaani täitmise kontrollimiseks. Toodete väljalaskmise konto kreedit annab toodete mahulise

väljalaskmise ulatuse plaanihindadega. Analüütilises arvestuses näidatakse andmed toodete iga üksiku liigi kohta, ja seejuures mitte ainult rahalises väljenduses, vaid ka naturaalmõõtjais. Tootmiskonto deebet (lahutades mahakirjendused ja lõpetamata toodangu) määratleb tootmiskulude tegeliku summa; omahinna alanemine (või suurenemine) nähtub tootmissäästu (või -ülekulutuse) kontodest.

Toodangu omahinna analüüsimisel tuleb meeles pidada, et jaotatavad kulud (tsehhikulud ja üldtootmiskulud) ei leia kalkulatsioonilehtedes põhistust jaotamismeetodite kohta. Seepärast on nõutav rakendatava meetodi õigsuse ja otstarbekohasuse hoolikas kontrollimine. Lisakulude jaotamise meetodeid on palju. Näiteks palju inimtööd nõudvais tootmistes jaotatakse neid proportsionaalselt põhitöötasuga. Kasutatakse ka jaotamist proportsionaalselt toorainete ja muude materjalide hinnaga, proportsionaalselt kõigi põhikulude üldsummaga, samuti ka masintundide järgi ühes korrigeeriva koefitsiendiga tööpinkide erinevate süsteemide jaoks jms. Igaühte neist meetoditest võib rakendada vastavalt iga üksiku tootmisliigi eriomadustele. Seoses sellega ongi nõutav ettevõttes ühe või teise meetodi rakendamise põhistus.

Tootmisarvestuse õigel organiseerimisel ja teaduslikult põhjendatud kalkulatsioonil, ühendatuna tootmisprotsessi ja toodangu väljalaskmise pideva põhjaliku analüüsiga, on eriline suur tähtsus plaani täitmisel ja ületamisel. Arvestuse õige organiseerimine aitab kaasa tootmiskulude säästmisele, s. o. omahinna alandamisele ja toodangu väljalaskmise suurendamise uute allikate väljaselgitamisele.

Siirdume kaupade realiseerimise arvestusele. Siin on suur tähtsus kaupade arvestuse organiseerimise printsiipidel.

Sõltuvalt rakendatavast mõõduühikust võib kaupade arvestus olla: a) rahaline ja b) rahalis-koguslik.

Sõltuvalt rakendatavaist kaubahindadest võib kaupade arvestust pidada:

a) ostuhindade järgi, s. o. hankija hindade järgi, juurde

arvamata mingisuguseid kulusid. Tööstusliku toodangu niisugüseks faktuurihinnaks on nn. hankija väljutushind ühes erihinnalisanditega, kui neid antud kauba suhtes rakendatakse;

b) kindlaksmääratud müügihindade järgi, s. o. kaasa arvates kasumit (peamiselt jaekaubanduses).

Kõigil juhtumeil rakendatakse kaupade realiseerimise arvestuseks põhilist, passivalist kaupade realiseerimise operatsiooniplaani-kontot. Tema struktuur on selline:

Kaupade realiseerimise konto.

Deebet	*Kreedit*
Realiseeritud kaupade faktuuri- või varumishindade mahakirjendamine (Kreedit — Kaupade kontod)	Kaupade realiseerimise operatsioonid müügihindadega (Deebet — Kassa, Arvelduskonto, Ostjad maksenõuete alal jms.)

Selles kontos saame järgmised näitajad:

1) kreeditist — kaubakäibe suurused, s. o. realiseerimisplaani kogusliku täitmise müügihindades;

2) deebetist — realiseeritud kaupade ostu- või varumishinna;

3) kreediti-saldo puhul — brutokasumi realiseerimisest, deebeti-saldo puhul — kahjumi realiseerimisest. Viimane võib esineda ainult erandjuhtudel.

Selgitame kaupade arvestust kaubandusvõrgus näite alusel, rakendades seejuures mõlemaid arvestusviise, s. o. nii ostu- kui ka müügihindade järgi.

Operatsioonid olid (mõlema viisi jaoks ühesugused) järgmised:

Saabus kaup, mille eest tasuti Riigipanga kaudu (kus on saldo 75 000 rbl.), hankija arve on välja kirjutatud 58 700 rbl. peale, sealhulgas lähtehinnana väljutushind — 30 200 rbl., eelarveline hinnalisand — 28 000 rbl. ja hankija poolt ostja arvel tasutud transpordikulud — 500 rbl.

Ostetud kaupade eest on tasutud (asja lihtsustamiseks — Riigipanga kaudu) kohalikud transpordikulud 120 rbl.

Müügi puhuks määratakse 12%-line hinnalisand lähtehinnana kasutatud väljutushinnale.

Kaupadest on pool müüdud ja makse toimus arvelduskontosse Riigipangas.

Kirjendid esimese viisi järgi on:

1. Kaupade saamine tasumisega Riigipanga kaudu:
   Deebet — Kaupade saamine 58 200
   Deebet — Käibekulud 500
   Kreedit — Arvelduskonto Riigipangas . . 58 700
2. Kaupade arvelevõtmine:
   Deebet — Kaubad (laos) 58 200
   Kreedit — Kaupade saamine 58 200
3. Kohalike transpordikulude tasumine:
   Deebet — Käibekulud 120
   Kreedit — Arvelduskonto Riigipangas . . . 120

Kõigi kaupade müügihind peab olema (58 200 pluss 12%-line hinnalisand lähtehinnale 3 624) 61 824 rbl. Järelikult pool osa kaupadest on müüdud 30 912 rbl. eest, nende kaupade ostuhind oli aga 29 100 rbl.

Kirjendid:

1) Deebet — Arvelduskonto Riigipangas . . 30 912
   Kreedit — Kaupade realiseerimine . . . 30 912
2) Deebet — Kaupade realiseerimine . . . 29 100
   Kreedit — Kaubad (laos) 29 100

(Tavaliselt toimetatakse kaupade mahakirjendamist mitte müügi järel, vaid perioodiliselt: kohasem on mahakirjendamist teostada iga päev).

Pärast teostatud operatsioone näitab realiseerimiskonto kreediti-saldot s. o. üldkasumit 1812 rbl. See saldo tuleb kanda erilisse realiseerimise tulude kontosse kirjendiga:

Deebet — Kaupade realiseerimine . . . 1812
Kreedit — Realiseerimistulud 1812

Kaupade realiseerimise konto lõpetatakse ja tal on realiseerimisplaani täitmise näitaja tähtsus. [1]

[1] Sagedamini ei anta nomenklatuurides realiseerimistulude kontot ja brutokasum väljendub realiseerimiskonto kreediti-saldona, millisest kontost ka tavaliselt kantakse aasta lõpuks kahjumite ja kasumite kontosse (vt. 6. jagu).

Märgime, et kõik kaupade liiklemisega seotud kulud ei satu kaupade kontosse, vaid näidatakse käibekulude kontos.

Kirjendid teise viisi järgi:

Esimene — kaupade saamise kohta —

Deebet	— Kaupade saamine ja hindamine .	58 200
Deebet	— Käibekulud	500
Kreedit	— Arvelduskonto Riigipangas . .	58 700

Seejärel tuleb koostada teine kirjend kaupade lähtehinnale juurdearvutatud 12%-lise hinnalisandi kohta, s. o. 3624 rbl. summa peale:

Deebet	— Kaupade saamine ja hindamine .	3624
Kreedit	— Hinnalisand kaupadele . . .	3624

Ja lõpuks koostatakse kolmas kirjend kauba arvelevõtu kohta (loeme kauba saabunuks jaemüügikauplusesse) jaemüügihindadega:

Deebet	— Kaubad jaemüügi-ettevõtteis . .	61 824
Kreedit	— Kaupade saabumine ja hindamine	61 824

Kohalike transpordikulude tasumine nende tegelikus summas 120 rbl. kantakse läbi järgmiselt:

Deebet	— Käibekulud	120
Kreedit	— Arvelduskonto Riigipangas . .	120

Kaupade müük toimub nagu varemalt:

Deebet	— Arvelduskonto Riigipangas . .	30 912
Kreedit	— Kaupade realiseerimine . . .	30 912

Nüüd tuleb teostada müüdud kaupade mahakirjendamist [1].

[1] Nagu juba mainisime, toimetatakse kaupade mahakirjendamist perioodiliselt. Jaemüügi-ettevõtteis, kus on massiliselt kaupu erineva hinnalisandiprotsendiga isegi ühes ja samas kaupade rühmas, toimetatakse realiseeritud hinnalisandi suuruse arvutamist ja siit tulenevat müüdud kaupade faktuurihinna määramist, lähtudes keskmisest protsendist. Summa leidmiseks tuleb koostada võrre: x (otsitav hinnalisandisumma) suhtub müügisummasse nii, nagu hinnalisandi kogusumma (hinnalisandi konto kreediti-saldo) kõigisse olnud kaupadesse (kaubakonto-deebeti-saldo). Saame järgmise arvutamisvalemi:

$$\frac{\text{Müügisumma} \times \text{hinnalisandi konto kreediti saldo}}{\text{kaubakonto deebeti saldo}},$$

mis meie näite järgi on: $\frac{30\,912 \times 3624}{61\,824} = 1812$ rubla.

Kaubakontos olid nad arvele võetud müügihinnaga, järelikult tuleb nad ka maha kirjendada sama hinnaga, s. o. 30 912 rbl. suuruses. Kuid antud summas sisaldub hinnalisand 3624 : 2 = = 1812 rbl., mis tuleb lahutada kontraktivalisest kaupade hinnalisandi kontost, realiseerimiskonto deebetisse aga tuleb kanda ainult müüdud kaupade faktuuriväärtus, s. o. 58 200 : 2 = = 29 100 rbl.

Kirjendid on:

Deebet —	Kaupade realiseerimine . . .	29 100
Deebet —	Kaupade hinnalisand . . .	1 812
Kreedit —	Kaubad jaemüügiettevõtteis . .	30 912

Pärast seda jääb kontraktivalisse kaupade hinnalisandi-kontosse, nagu see peabki olema, ainult kaupade jäägi hinnalisand. Realiseerimiskonto annab kreediti-saldo 1812 rbl. mis, nagu eelmisegi viisi juures, näitab realiseerimisest saadud tulu.

Meie käsitlesime kaubandusvõrgu minemi-operatsioonide arvestuse aluseid. Tööstusettevõtted kirjendavad realiseeritavad tooted (vt. tootmise arvestus) teelesaadetud kaupade konto deebetisse plaanihinnaga.

Pärast seda, kui Riigipangast on saadud väljavõte summa ülekandmise kohta organisatsiooni kontosse (väljutushindades), krediteeritakse toodangu realiseerimise kontot. Seda viimast kontot debiteeritakse realiseeritud toodangu arveldus- (plaani-) hinnaga, seejärel kantakse tema deebetisse k ä i b e m a k s. Maks arvutatakse ja makstakse ühekordselt omatoodangu- (tööstusettevõtteis) või vahetult varutud (kaubandusorganisatsioonides) kaupadelt. Tööstuses arvutatakse see maks kolm korda kuus eelmise kuu tegeliku käibe alusel. Lõpuks kirjendatakse realiseerimis-

---

Tuleb silmas pidada, et niisugune arvutusviis pole täpne, kuna ta rakendab keskmist hinnalisandi-protsenti kõigile kaupadele, sõltumata kaupade iga sordi või liigi erikaalust. See ebatäpsus ei mõjuta kaubaarvestust, kuna kaubad võetakse arvele ja kirjendatakse maha ühtsete müügihindade järgi. Ebatäpsus saadakse ainult kaupade jäägi hinnalisandi arvutamisel ja realiseerimiskonto tulemuse kindlakstegemisel.

Selle ebatäpsuse kõrvaldamiseks tuleb kauba arvestust pidada enam-vähem ühesuguste kaubarühmade järgi, võimalikult ühesuguse hinnalisandi-protsendiga, või toimetada sagedamini kaupade inventeerimist.

kontosse ka tootmissäást või -ülekulutus (vt. tootmise arvestus): deebetisse — ülekulutus, kreeditisse aga — sääst; enne lõpetatakse tootmissäästu ja -ülekulutuse konto, ülekandmisega erikontosse — «Kaubatoodangu plaani- ja omahinna vahed». See viimane konto on ülekulutuse (s. o. deebetikirjendite) puhul otseregulatiiviks valmistoodangu kontole, säästu (s. o. kreeditikirjendite) puhul aga kontraktivaks.

Aasta lõpul kantakse realiseerimiskonto deebetisse kõik erikontodes arvestatud kulud ja kannangud, mis kuuluvad realiseeritud toodangu kommertsomahinda (transpordi- ja minemikulud, kannangud kaadrite ettevalmistamiseks jt.).

Kirjendid toome järgmises näites.

Valmistoodangu jääk plaanihindadega on 456 000 rbl. ja selle toodangu plaani- ning aruande-konto omahinna vahet näitava konto kreediti-saldo on 8 200 rbl., mittekohalikele ostjaile on teele saadetud toodangut plaanihindadega 228 000 rbl. eest (pool toodangust), müügihindadega (milledega on liidetud ka käibemaks 22 800 rbl.) — 265 000 rbl. eest.

Kirjendid on:

Kaupade teelesaatmine:

Deebet — Teelesaadetud kaubad . . . 228 000
Kreedit — Valmistoodang 228 000

Plaani- ja aruande-omahinna vahe siirmine teelesaadetud kaupadele:

Deebet — Toodangu jäägi plaani- ja aruandelise omahinna vahe 4100
Kreedit — Teelesaadetud kaupade jäägi (sama) vahe 4100

Käibemaksu juurdearvutuse kohta (nagu on näidatud eelpool, ei tehta kirjendeid mitte iga müügi kohta, vaid perioodiliselt):

Deebet — Käibemaks 22 800
Kreedit — Rahandusorganid käibemaksu arvelduste alal 22 800

Konto «Rahandusorganid käibemaksu arvelduste alal» lõpetatakse juurdearvestatud maksu (arvelduskontost) ülekandmise puhul.

Teelesaadetud kauba eest 265 000 rbl. makse laekumise kohta Riigipanga väljavõtte järgi tuleb kirjendada:

Makse laekumise kohta:

Deebet — Arvelduskonto Riigipangas . . 265 000
Kreedit — Toodangu realiseerimine . . 265 000

Teelesaadetud kaupade mahakirjendamise kohta:

Deebet — Toodangu realiseerimine . . 228 000
Kreedit — Teelesaadetud kaubad . . . 228 000

Realiseeritud kaupade plaani- ja aruande-omahinna vahe ülekandmise kohta realiseerimiskontosse:

Deebet — Teelesaadetud kaupade jäägi plaani- ja aruande-omahinna vahe . . 4100
Kreedit — Toodangu realiseerimine . . . 4100

Realiseerimiskontosse käibemaksu ülekandmise kohta:

Deebet — Toodangu realiseerimine . . . 22 800
Kreedit — Käibemaks 22 800

Nagu juba eelpool mainitud, kantakse aasta lõpul realiseerimiskontosse kõik kommerts-omahinda kuuluvad kulud ja kannangud; seejärel see konto näitab realiseerimiskasumit.

Lõpetades teise rühma põhi- ja abikontode, s. o. niisuguste kontode käsitlemise, mis kontrollivad plaani täitmise käiku tema üksikute järkude kaupa, toome nende kontode skeemi:

Aktiva-kontod		**Passiva-kontod**
A. Põhikontod.		
Käibe 1. faas.		
1. Varumiskulud 2. Põhivahendite soetamine	Kalkulatsioonilised	1. Varumisplaani täitmine (näidatakse varumiskonto kreeditis).
Tootmine.		
3. Kapitaalsed kulutused (uued ehitused, kapitaalremont, rekonstruktsioon jms.) 4. Tootmine (kulud)	Kalkulatsioonilised	2. Tehnilis-tööstusliku finantsplaani täitmine (toodangu väljalaskmine)

5. Realiseerimiskulud (realiseerimisele määratud kaupade, esemete jms. omahind, samuti ka ettevõtte kulude ülekandmine ja käibemaks)	3. Realiseerimisplaani täitmine.

B. Abikontod.

1. Kogumise	a) üheelemendilised	Ei ole.
2. Kogumis-jaotamise	b) komplektsed	

Kogu seda kontode rühma kasutatakse ainult operatsiooniperioodi kestel, ta ei anna mingit saldot (lõpetatud operatsioonide alal) ja väljendub ainult käibebilansis, näidates tähtsamaid andmeid plaani täitmise käigu kohta.

Finantsilis-resultaatsed ja eelarvelised kontod.

Käsitleme nüüd kolmanda ja viimase rühma kontosid — kahjumite ja kasumite ning eelarvelisi kontosid.

Kahjumite ja kasumite või teiste sõnadega finants-resultaatsed kontod jagunevad põhiliselt tulude ja kulude kontodeks. Tulud (kulud maha arvatud) moodustavad kasumi, s. o. määravad kindlaks uue vahendite allika, seepärast peavad tulude kontod olema passivalised. Kulud, vähendades vahendeid, näitavad, kuhu nimelt need vahendid on ära kulutatud ja seepärast on kulude kontod aktivalised.

Toome siinjuures finantsilis-resultaatse konto kirjendite skeemi:

Tulude jms. kontod.

Deebet	*Kreedit*
Juhuslikud kirjendid saadud tulu tagastamisel (mahakirjendamisel)	Brutokasumi suuruse väljendus

Neis kontodes esineb ainult kreediti-saldo, mis näitab brutokasumi suurust.

Kulude jms. kontod.

Deebet	*Kreedit*
Kulude, kahjumite jms. väljendus.	Juhuslikud kirjendid kulude tagastamisel (mahakirjendamisel) või ülekandmisel teistesse kontodesse.

Neis kontodes esineb ainult deebeti-saldo, näidates kulude suurust (mis isemajandatavates ettevõtteis kuuluvad lahutamisele brutokasumist).

Kõik finantsilised-resultaatsed kontod tuleb, sõltuvalt nende andmete kuuluvusest ühte või teise aruandeperioodi, jagada kolme liiki:

1) eelmiste perioodide kasumite ja kahjumite kontod,
2) aruandeperioodi tulude ja kulude kontod,
3) tulevaste perioodide tulude ja kulude kontod.

Eelmiste perioodide kasumite ja kahjumite kontod võivad bilanssi jääda ainult erandi näol ja ainult seniks, kuni ei ole teostatud kasumi jaotust või pole näidatud kahjumi katmise kord.

Tulevaste perioodide tulude ja kulude kontode kirjendeid võib teha ka jooksva operatsiooniperioodi jooksul, kui meie kindlasti teame, et antud kulu või tulu kuulub tulevasse perioodi. Kuid neisse kontodesse võib kirjendeid teha ka aruande-operatsiooniperioodi lõpul, kui varem ei olnud teada, millisesse perioodi kulud ja tulud oleks tulnud kanda ja mis seepärast omal ajal kanti tavalisse resultaat-kontosse, s. o. väljendati kas kuludena või kasumina.

Toome selle kohta näite: operatsiooniperioodi jooksul on «Tasutud intresside kontosse» kirjendatud (deebeti-poolele) 10 000 rbl. ja tulude kontosse (kreediti-poolele) — 12 000 rbl. Aruandeperioodi lõpul selgus, et intressisummast tuleb kanda 1000 rbl. ja tulusummast 800 rbl. järgnevasse aruandeperioodi.

Kirjendame selle kontodesse:

Tasutud intresside konto.

Deebet	*Kreedit*
10 000 (eelmiste kirjendite kokkuvõte)	1) 1000

Mitmesuguste tulude konto.

Deebet	*Kreedit*
2) 800	12 000 (eelmiste kirjendite kokkuvõte)

Tulevase perioodi kulude konto.

Deebet	*Kreedit*
1) 1000	

Tulevase perioodi tulude konto.

Deebet	*Kreedit*
	2) 800

Niisuguse jaotuse tulemusena saadakse tasutud intresside kontos deebeti-saldo 9000 rbl., tulude kontos aga — kreediti-saldo 11 200 rbl., s. o. kasumi lõppsumma ei ole enam 2000 rbl. nagu see oli varem, vaid 2200 rbl.

Tulevaste perioodide tulude ja kulude kontosid on hakatud teisiti nimetama eelarvelisteks jaotamis-kontodeks.

Kogu sel rühmal ei ole mingisuguseid abikontosid ei aktivas ega passivas. Selle kontode rühma skeem on järgmine:

Aktiva-kontod (põhilised).

Kulude ja kahjumite kontod:

1) eelmiste perioodide
2) aruandeperioodi
3) tulevaste perioodide

Passiva-kontod (põhilised).

Tulude ja kasumite kontod:

1) eelmiste perioodide
2) aruandeperioodi
3) tulevaste perioodide.

Eelarvelistes asutistes, s. o. asutistes, kes saavad oma kuludeks vahendeid riigieelarvest või kes saavad tulusid eelarvesse üleandmiseks, peetakse eelarvelisi kontosid, mis oma struktuurilt on täiesti ühesugused resultaat-kontodega. Nad jagunevad täpselt samuti eelarveliste kulude aktiva-kontodeks ja eelarveliste tulude passiva-kontodeks.

Seega oleme selgitanud kogu jooksva arvestuse kontode süsteemi. Modifitseerudes rahvamajanduse harude üksikutes detailides, sõltuvalt nende tegevuse erinevast iseloomust, võimaldab see

süsteem näidata vastastikuses seoses kogu laiendatud sotsialistliku taastootmise protsessi, kontrollida tema teostamist ja uurida teda kõigi raamatupidamises tuletatavate näitajate järgi.

Teatud ettevõtte, organisatsiooni ja asutise raamatupidamiskontode süsteemi nimetatakse jooksva arvestuse kontode plaaniks.

Millised põhinõuded esitatakse siis jooksva arvestuse kontode plaanile?

Kõigepealt peab see plaan olema rajatud kontodes näidatavate majandusvahendite ja -protsesside majanduslikule klassifikatsioonile. Peale selle peab ta vastama iga liiki kontode struktuuri ja otstarvet kindlaksmäärava arvestusteooria nõuetele. Kontode plaan peab olema kooskõlastatud ettevõtte, organisatsiooni või asutise tegevuse iseloomuga ja nende jaoks määratud tegevusplaaniga. Kontode nimetused peavad olema täpsed ja selged ning kindlaks määrama konto sisu.

Plaani välimiseks kohuslikuks tunnuseks on kontode numeratsioon või nn. šifr.

Kontode šifreerimise viise on mitmesuguseid. On olemas šifreerimise nn. detsimaal- (kümnend-) viis, mille juures kogu kontode nomenklatuur jaguneb kümneks osaks (maksimum), numeratsiooniga alates 0-st kuni 9-ni, näiteks «0» omistatakse põhivahenditele, rühm «1» — tootmisvarudele, rühm «2» — tootmisarvestuse kontodele jne. Iga rühma piirides eraldatakse kümme kohta põhikontode jaoks, samuti numeratsiooniga alates 0-st kuni 9-ni. Järelikult nummerdatakse niisugune põhikonto kahe numbriga: esimesega nummerdatakse rühm ja teisega — konto. Näiteks rühmas «0» põhivahendid — loetakse transpordivahendite konto viiendaks, järelikult, tema šifr on «05». Iga põhikonto piirides eraldatakse kümme kohta allkontode jaoks, samuti numeratsiooniga alates 0-st kuni 9-ni. Järelikult on igal allkontol kolmekohaline šifr. Kui näiteks transpordivahendite kontos kolmanda numbri all seisab «veoautod», siis on nende autode arvestuse allkonto šifr «053», kus 0 näitab rühma numbrit, 5 — põhikonto numbrit ja 3 — allkonto numbrit.

Niisuguse šifreerimise põhitingimuseks on see, et kontode

plaanis ei oleks üle kümne rühma, igas rühmas — mitte üle kümne põhikonto ja igas põhikontos — mitte üle kümne allkonto.

Rakendatakse ka kontode järjekorranumeratsiooni. Selle viisi juures omistatakse kõigile kontodele (nende rühmadesse jaotamise arvestusega) järjekorranumber alates number ühest. Aruandeperioodil uute kontode avamise puhuks jäetakse mõnedes rühmades vabad numbrid.

On olemas veel kontode kombineeritud šifreerimise viis, mille juures põhikontod nummerdatakse järjekorranumbriga (kuni kümneni nulliga ees), allkontod aga — kümnend-viisil. Järelikult on kõigil allkontodel kolmemärgiline tähistus. Näiteks, kui kaupade realiseerimise konto on tähistatud numbriga 08, tema juurde kuuluv allkonto «realiseerimine jaemüüki» aga — numbriga 2, siis on realiseerimiskonto šifriks 080, jaemüüki realiseerimise kontol aga — 082.

Mõningal määral omapärane on detsimaal-viisi põhimõtte järgi šifreerimine Sideministeeriumi majandite kontode tüüpplaanis. Siin nummerdatakse kõik põhikontod kolme märgiga: 001, 002 jne., allkontod aga — kahe märgiga: 01, 02 jne. Allkontode šifr on siin viiekohaline, kusjuures nii põhi- kui ka allkontode šifrit ei piirata kümne nimetusega. Näiteks «Ekspluatatsioonis olevate tootmisotstarbeliste põhivahendite» konto number on 001, tema allkontol «Raadiovõrgu ringhäälingu jaamaseadmed» — aga 19, järelikult on selle allkonto šifr 00119.

Sotsialistliku majandussüsteemi ja sellest tuleneva ühtse arvestussüsteemi tingimustes on väga suur tähtsus bilansi struktuuri ühtlusel kõigis sotsialistlikes ettevõtteis, asutistes ja organisatsioonides. Käesoleval ajal töötatakse jooksva arvestuse kontode plaanid välja iga üksiku ministeeriumi ja ametkonna kohta ning kinnitatakse Rahandusministeeriumi poolt. Sel viisil saavutatakse ühtlus üksikutes ministeeriumides ja ametkondades.

6. Raamatupidamise andmete üldistamine ja koondamine. Aasta arvestustsükli lõpetamine.

Meie teame, et kõik majanduslike vahendite üldkogusus, nende moodustamise kord ja kõik majanduslikud operatsioonid väljendatakse vastastikuses seoses raamatupidamise kontode süsteemis. See süsteem kujutab enesest bilansi liigendumist tema koostisosadeks, mille tõttu see süsteem ei või olla bilansist lahutatud, sest iga kollektiivkonto vastab kindlale bilansikirjele, üksikkontode kogum on aga kollektiivkontode edasine liigendus. Igal ajal võib kõigi kontode üldandmeist tuletada bilanssi ja sellega määrata kindlaks seose tema ja kontode süsteemi vahel.

Selleks kasutatakse raamatupidamises arvestusandmete üldistuse erilist võtet, niinimetatud kontode käibearuannete koostamise teel.

Käibearuanne (kollektiiv-kontode suhtes nimetatakse teda sageli «käibebilansiks») on arvestusandmete üldistuse vormiks. Ühtlasi on ta kollektiiv-kontode suhtes bilansi ja kontode vahelise seose kindlaksmääramise abinõuks, üksikkontode suhtes aga — sünteetilise ja analüütilise arvestuse vahelise seose kindlaksmääramise abinõuks.

Sünteetiliste kontode käibebilansi vorm.

Järjekorra nr-d	Kontode nimetused	Algsaldo		Käibed		Lõppsaldo	
		deebet	kreedit	deebet	kreedit	deebet	kreedit

Alg- ja lõppsaldos võib «deebeti» ja «kreediti» asemel kirjutada «aktiva» ja «passiva».

Käibebilanss koostatakse tavaliselt üks kord kuus. Temas saadakse kolm võrdsust: algsaldo võrdsus, s. o. bilanss kuu alguseks (võetud eelmise kuu käibebilansist, kus ta oli lõppbilansiks),

käivete võrdsus deebetis ja kreeditis kahekordse kirjendamise tulemusena, ja viimaks, bilanss kuu lõpuks.

Niisugustel käibebilanssidel on ka mõningane analüütiline tähtsus. Kõigi sünteetilise arvestuse andmete rühmituse tõttu annavad nad materjali möödunud (aruande-) perioodi plaani täitmise käigu uurimiseks ja ettevõtte töö suunamiseks tulevikus.

Teatud perioodi alguse ja lõpu bilansside kõrvutamise teel on võimalik kindlaks teha majandi koosseisus toimunud muutusi, kontrollida vahendite õiget paigutamist nende liikide järgi (võrreldes bilansiandmeid normatiividega), on võimalik jälgida kõigi majanduslike protsesside liikumist ja otsustada plaani mahulise täitmise üle (kõrvutada tegelikke andmeid plaani-direktiividega).

Käibebilansi koostamisel on ka kontrolli tähendus, kuna ta võimaldab kontrollida kontode deebeti- ja kreediti-raamatupidamiskirjendite õigsust. Käibebilansi abil avastatakse järgmised vead:

a) summa kirjendati deebetis, kuid jäeti vahele kreeditis;

b) summa kirjendati kreeditis, kuid jäeti vahele deebetis;

c) summa kirjendati deebetis õigesti ja kreeditis ebaõigesti või vastupidi.

Kõigil neil juhtudel deebeti ja kreediti käivete-kokkuvõtted ei ühtu, mis näitabki, et kuskil on viga. Kuid seejuures on käibebilansi arvulise kontrollimise funktsioonid kaunis piiratud. Ta ei võimalda selgitada olulisemaid vigu, mis moonutavad arvestuskirjendite mõtet ennast. Näiteks ei saa tema kaudu kindlaks teha järgmisi juhtumeid:

a) kui operatsiooni ei ole üldse kirjendatud ei deebetisse ega kreeditisse;

b) kui operatsioon on kirjendatud nii deebetisse kui ka kreeditisse ühesuurustes, kuid ebaõigetes summades (s. o. kas suuremas või väiksemas summas, kui peab olema);

c) kui operatsioon on kirjendatud nii deebetisse kui ka kreeditisse õigetes summades, kuid mitte nendesse kontodesse, kuhu oleks tulnud kirjendada (kusjuures viga võib olla nii deebetis kui ka kreeditis või mõlemates).

Kõigil neil juhtudel on kontode deebeti ja kreediti käivete-

kokkuvõtted võrdsed, kuid käivete andmed, järelikult aga ka lõppsaldo, on ebaõiged.

Vaatamata käibebilansi ülalmainitud analüütilisele tähendusele on tema funktsioonid ka selles suhtes mitte küllaldased.

Tõepoolest, sest tema abil saadavad näitajad (kontode korrespondeeringu lisamiseta) piirduvad teatmetega ainult jääkide kohta aruandeperioodi alguseks ja lõpuks ning käivete kohta sama perioodi eest deebetis ja kreeditis, ilma operatsiooni iseloomu šifreerimiseta.

Siit tekkis vajadus niisuguse käibebilansi vormi rakendamiseks, kus oleks antud rühmitatult ka kontode korrespondeering. Selliseks käibebilansi eriliseks vormiks on niinimetatud risttabeline bilanss.

Risttabeline bilanss koostatakse erilise lehe kujul, mis on jaotatud horisontaal- ja vertikaaljoonte ristumisest saadud ruutudesse. Iga ruut nii horisontaal- kui ka vertikaalsuunas on ette nähtud teatava bilansikonto jaoks, kusjuures kõik kontod nii ühes kui teises suunas näidatakse ühtlases järjekorras. On kombeks märkida deebetisummasid selliselt, et nad seisaksid horisontaalsuunas näidatud konto vastas, kreeditisummad aga — vertikaalsuunas näidatud konto vastas. Kuna iga käive kirjendati nii deebetisse kui ka kreeditisse, siis näidatakse käibesumma loomulikult ainult üks kord ja seejuures nii debiteeritava kui ka krediteeritava konto vastas. Andmed kirjendatakse mitte iga käive kohta, vaid summaarselt kõigi (korrespondeeringu) ühesuguste kirjendite kohta selle peroodi eest, mille kohta käibebilanss antakse.

Selgitame risttabelise bilansi koostamist toorainete ja põhimaterjalide konto näitega. Selle aja jooksul, mille kohta bilanss koostatakse, võib pidada selle konto deebeti järgi käivete rühmituslehte ühes korrespondeeringuga.

Toorainete konto korrespondeerib deebetis kõige sagedamini hankijate konto kreeditiga, arvelduskonto kreeditiga, mõnikord kassakonto kreeditiga ja harvemini teiste kontodega. Selle tõttu võib toorainete konto (samuti ka teiste kontode) rühmituslehte juba varem valmis teha. Oletame, et toorainete konto deebetis on näidatud käibesumma 18 000 rbl. Ütleme, et see käive moodus-

tus järgmiselt: 12 000 rbl. maksti arvelduskonto kaudu (korrespondeering arvelduskonto kreeditiga), 5900 rbl. eest saadi tooraineid hankija maksenõude aktsepteerimisel ja ülejäänud 100 rbl. maksti välja kassast.

Toorainete konto deebeti rühmituslehel on järgmine kuju (eelnevalt peeti kirjendeid iga üksiku käibe või päevakokkuvõtte kohta, kuid meie neid ei näita, vaid ainult tuletame käivete üldkokkuvõtte):

Toorainete ja põhimaterjalide konto (deebet).

Riigipanga arvelduskonto kreedit	Hankijate konto kreedit	Kassakonto kreedit	jne.
	Üksikud kirjendid.		
Kokku 12 000	5900	100	

Samuti toimetatakse ka kõigi teiste bilansikontodega. Kontode kreeditis ei ole käivete üksikult rühmitamine nõutav, kuna see saadi juba kontode deebetis väljavõtete tegemisel ja väljendus üldsummas risttabelises bilansis.

Toome siinjuures risttabelise bilansi, mille andmed on võetud rühmituslehest.

Krediteeritavad kontod / Debiteeritavad kontod	Alg-aktiva	1 Toorainete konto	2 Arvelduskonto Riigipangas	3 Hankijate konto	4 Kassa konto	jne.	Kokku deebetis
Alg-passiva							
1. Toorainete konto			12 000	5900	100		18 000
2. Arvelduskonto Riigipangas							
3. Hankijate konto							
4. Kassakonto jne.							
Kokku kreeditis							

Tundes kontode vahelise korrespondeeringu sisu, on meil võimalik risttabelise bilansi kaudu saada enam-vähem selge ettekujutuse majanduslikust protsessist kogu aruandeperioodi eest.

Tuleb meeles pidada, et risttabelisest bilansist õigete järelduste tegemiseks on vajalik instruktiivses korras anda ettevõtteile ühesarnaste operatsioonide puhul tüüpiline ühesugune korrespondeering. Ilma selleta kaotab risttabeline bilanss tunduvalt oma analüütilisusest, mõningail juhtudel võib ta aga anda moonutatud andmeid.

Sünteetiliste kontode raamatupidamiskirjendite üldistamise viiside käsitlemisel nägime, et bilansid võivad vormilt ja sisu mahult olla kahte liiki: käibebilanss, mis annab kõiki käibeid kontode järgi, s. o. näitab kõiki majanduslikke protsesse, ja saldode bilanss, mis näitab ainult kontode saldosid, s. o. peegeldab aktiva ja passiva üksikute osade seisu.

Niiviisi koostatakse sünteetilise arvestuse kontode käibebilansid. Käsitleme nüüd analüütilise arvestuse üksikkontode käibearuandeid.

Üksikkontode käibearuanded on raamatupidamises analüütilise ja sünteetilise arvestuse vahelise seose vahendiks. Neid kasutatakse raamatupidamise kirjendite kontrollimiseks ja majanduse juhtimiseks, kuna neis toodavad andmed näitavad materiaalsete väärtuste üksikute liikide liikumist ja jääke (ja seejuures mitte ainult rahalises, vaid ka naturaalühikuis), arveldusi deebitoridega ja kreeditoridega ning deebitorilist ja kreeditorilist võlgnevust iga üksikule deebitorile, kreeditorile jne.

Kirjendite õigsuse kontrolli teostatakse kõigi üksikkontode käibearuande kokkuvõtete ja käibebilansi vastava kollektiivkonto kokkuvõtete võrdlemise teel.

Kuid nagu käibebilanss, nii ka üksikkontode käibearuanne ei või avastada arvestuses kõiki (ja seejuures olulisemaid) vigu. Näiteks ei võimalda ta avastada järgmisi juhtumeid:

a) kui operatsiooni ei ole üldse kirjendatud (on vahele jäetud) ei kollektiivkontosse ega tema üksikkontodesse;

b) kui operatsioon on kollektiivkontosse ja tema üksikkontodesse kirjendatud ühesugustes ebaõigetes summades;

c) kui kirjend on tehtud üksikkonto vastavale poolele, kuid mitte sellesse kontosse, kuhu oleks tulnud teha (näiteks, kui üht liiki materjalide konto asemel on kirjend tehtud teise liigi materjalide kontosse).

Käibearuanded nende üksikkontode kohta, mida peetakse mitte ainult rahalises vaid ka naturaalühikus, koostatakse nii summa kui ka koguse järgi. Näiteks kaupade kontode käibearuanne võib olla järgmine:

Nomenklatuuri nr.	Kauba nimetus	Saldo „...“ 19...		Kuukäibed					Saldo „...“ 19...	
				sissetulek		väljaminek				
		kogus	summa	kogus	summa	kogus	omahinnaga	müügihinnaga	kogus	summa
	nr.	1000	400	—	—	750	300	375	250	100
	nr.	2000	1200	400	240	1000	600	750	1400	840

Eriti suurt tähtsust evivad analüütilise arvestuse käibearuanded aktiva-passiva arvelduskontode rakendamisel. Eespool mainisime, et sünteetilises arvestuses annab aktiva-passiva arvelduskonto ainult ühe niinimetatud kollektiiv-saldo, näidates deebitorilise või kreeditorilise võlgnevuse ülekaalu. Kui jätta see kollektiiv-saldo käibebilanssi, siis ei saa meie purgivaid andmeid konto seisu kohta. Vajaliku liigendatud saldo võib saada üksikkontode käibearuande abil.

Esitame käibearuande näidise lk. 43 toodud nelja üksikkonto järgi.

Käibearuanne asutiste ja isikute konto kohta, mitmesuguste arvelduste alal.

nr-d	Kontode nimetus	Algsaldo		Käibed		Lõppsaldo	
		deebet	kreedit	deebet	kreedit	deebet	kreedit
1	Konto «A»	3500	—	—	975	2525	—
2	Konto «B»	—	4000	1500	1000	—	8500
3	Konto «C»	2500	—	300	1025	1775	—
4	Konto «D»	—	3000	400	100	—	2700
		6000	7000	2200	3100	4300	6200

Käibebilansi koostamisel näidatakse deebeti-saldo (4300) ja kreediti-saldo (6200) eraldi. Niiviisi on üksikkontode käibearuandel ühelt poolt kontrolliv tähendus, kuna ta vastastikku kontrollib nii üksikkontode kui ka neid ühendava kollektiivkonto kirjendeid ja, teiselt poolt, lahutab ta aktiva-passiva-kontode pidamisel ühendatud-konto aktiva ja passiva osa ning annab näitajaid konto täpseks iseloomustamiseks ja liigendatud saldo märkimiseks käibebilanssi.

Peatume nüüd raamatupidamiskirjendite vigade parandamise viisidel. Kehtivad määrused annavad ainult üldjuhiseid, et vead tuleb parandada kas ebaõigete andmete läbikriipsutamise (tavaliselt punase tindiga) ja õige teksti pealekirjutamise teel ühes sellekohase reservatsiooniga ja vastutava isiku allkirjaga, või niinimetatud korrektiivkirjendite koostamise teel.

Sõltuvalt arvutus- ja kirjavigade iseloomust rakendatakse praktikas kolme parandamisviisi: 1) korrektuurid, 2) täiendavad kirjendid, 3) stornod (storno-tagasi), s. o. vastupidised kirjendid ebaõige kirjendi tühistamiseks.

Korrektuurid, s. o. lihtsad parandused tehakse kirjendite teksti väikeste kirjavigade puhul või eksituste puhul numbrites, kui need eksitused näiteks ei avaldunud tehtud kokkuvõtetes. Neil juhtudel nimelt tulebki ebaõige kirjend punase tindiga läbi kriipsutada ja kirjutada õige tekst ühes reservatsiooniga ja vastutava isiku allkirjaga.

Oletame, et 1000 rbl. asemel on ebaõigesti kirjutatud 800 rbl. Läbi kriipsutades 800 ja peale kirjutades 1000, tuleb sinna kõrvale kirjutada: «läbi kriipsutatud 800 ja peale kirjutatud 1000. Parandust uskuda (allkiri)».

Mõnedel dokumentidel, näiteks rahalistel, (eriti rahatšekkidel) ei ole mingisugused parandused lubatavad, eriti numbrites.

Täiendavaid kirjendeid tehakse neil juhtudel, kui kirjendi summa on kuuluvast summast väiksem. Näiteks laos saadi kaupu 10 000 rbl. eest, maksmisega Riigipanga arvelduskonto kaudu, kusjuures koostati kirjend:

Deebet — Kaubad 1000
Kreedit — Arvelduskonto Riigipangas . . 1000,

s. o. anti õige korrespondeering, kuid märgiti väiksem summa. Sel juhul tulebki puuduva summa kohta koostada täiendav kirjend:

Deebet — Kaubad 9000
Kreedit — Arvelduskonto Riigipangas . . 9000

Selline täiendav kirjend lihtsa korrektuuri asemel koostatakse samuti sel juhul, kui kirjendi esimene mittetäielik summa juba arvestati üldkokkuvõtetes, näiteks leheküljelt leheküljele üleviimisel.

Stornosid rakendatakse kontode ebaõige korrespondeeringu puhul või kui summa on kirjendatud suuremana, viimasel juhul siis, kui ei saa enam kasutada lihtsat korrigeerimist.

Näiteks oletame, et ülaltoodud operatsioon väljendati järgmise korrespondeeringuga:

Deebet — Kaubad 100 000
Kreedit — Arvelduskonto Riigipangas . . 100 000,

s. o. anti õige korrespondeering, kuid märgiti suurendatud summa.

Storneerides, s. o. tagasi kirjendades ebaõigesti kirjendatud ülejäägi, anname järgmise kirjendi:

Deebet — Arvelduskonto Riigipangas . . 90 000
Kreedit — Kaubad 90 000

Selle tulemusena saame kontodes järgmised kirjendid:

Kaupade konto.

Deebet	*Kreedit*
1) 100 000	2) 90 000

Arvelduskonto Riigipangas.

Deebet	*Kreedit*
2) 90 000	1) 100 000

Kaupade konto lõppkokkuvõttes kujuneb deebeti ülekaal (kaupade saabumine) 10 000 rbl., arvelduskontos Riigipangas aga — kreediti ülekaal (on võetud arvelduskontost) — samuti 10 000 rbl.

Nüüd oletame, et sama operatsiooni kohta koostati järgmine kirjend:

Deebet — Arvelduskonto Riigipangas . . 10 000
Kreedit — Kaubad 10 000,

s. o. kontode korrespondeering on antud ebaõigesti. Sel juhul tuleb koostada kaks kirjendit: esimene on storneeriv, parandav:

Deebet — Kaubad 10 000
Kreedit — Arvelduskonto Riigipangas . . 10 000

ja teine on õige kirjend:

Deebet — Kaubad 10 000
Kreedit — Arvelduskonto Riigipangas . . 10 000

Kirjendite tulemus väljendub kontodes järgmiselt:

Kaupade konto.

Deebet		*Kreedit*
2) 10 000 (storneerimine)	1) 10 000 (ebaõige kirjend)	
3) 10 000		

Arvelduskonto Riigipangas.

Deebet		*Kreedit*
1) 10 000 (ebaõige kirjend)		2) 10 000 (storneerimine)
		3) 10 000

Lõppkokkuvõttes kujuneb kaupade konto deebetis ja arvelduskonto kreeditis ülekaal 10 000 rbl.

Sellel, lihtsaks storneerimiseks nimetataval vigade parandamise viisil on suuri puudusi. Kõigepealt parandatakse selle viisi juures ainult kontode saldod, käibed aga jäävad moonutatuks. Nii näiteks esimesel juhul kaupade kontot debiteeriti ja arvelduskontot krediteeriti 100 000 rbl., seejärel aga kaupade kontot krediteeriti ja arvelduskontot debiteeriti 90 000 rbl.; kuid tegelikult oli vaja esimest kontot debiteerida ja teist krediteerida ainult 10 000 rbl. suuruses. Teisel juhul, viimase õige kirjendamise asemel debiteeriti kaupade kontot ja krediteeriti arvelduskontot 20 000 rbl. 10 000 rbl. asemel. Storneerimise teel parandati kontode saldod, kontode käibed on aga moonutatud. Kuna raamatupidamismeetod nõuab kontode õiget korrespondeeringut, siis tuleb storneerimisel parandada ka ekslik korrespondeering, sest vastasel korral ei ole võimalik saada õiget risttabelist bilanssi.

Meie poolt antud näiteis saime aga mainitud parandamisviisi juures täiesti arusaamatu ja mitte kunagi rakendatava korrespondeeringu arvelduskonto deebetis ja kaupade konto kreeditis: esimesel juhul 90 000 rbl. ja teisel juhul — 10 000 rbl.

Seepärast rakendatakse storneerimise viisi niinimetatud punase storno abil, s. o. ebaõige summa mahakirjendamist sellel

poolel, kuhu ta oli kirjendatud. See punane storno on mahaarvamine kirjendite kogusummast ja niiviisi parandab ta kontode käivete kokkuvõtteid ja jätab ainult kontode õige korrespondeeringuga kirjendeid.

Näiteks, seoses ebaõige kirjendamisega kaupade konto deebetisse ja arvelduskonto Riigipangas kreeditisse — 100 000 rbl. 10 000 rbl. asemel tuleb koostada punane storneeriv kirjend:

Deebet — Kaubad 90 000
Kreedit — Arvelduskonto Riigipangas . . 90 000

Seejärel võtavad kontod järgmise kuju (storneeritud summad kursiiviga).

Kaupade konto.

Deebet	*Kreedit*
1) 100 000	
2) *90 000*	

Arvelduskonto Riigipangas.

Deebet	*Kreedit*
	1) 100 000
	2) *90 000*

Punase stornona seisev 90 000 rbl. näitab, et see summa tuleb lahutada kaupade konto deebeti ja Riigipanga arvelduskonto kreediti kokkuvõtetest, s. o. käibeks tuleb lugeda ainult 10 000 rbl.

Selles vigade näites, milles anti ebaõige korrespondeering 10 000 rbl., tuleb koostada punane storno-kirjend endise ebaõige korrespondeeringuga, s. o. debiteerida arvelduskontot Riigipangas ja krediteerida kaupade kontot; seejärel aga juba koostatakse õige kirjend.

Kontod võtavad sel juhul järgmise kuju (storneeritud summad kursiiviga):

Kaupade konto.

Deebet	*Kreedit*
3) 10 000	1) 10 000
	2) *10 000*

Arvelduskonto Riigipangas.

Deebet	*Kreedit*
1) 10 000	3) 10 000
2) *10 000*	

Esimene (esialgne ebaõige) kirjend ja teine (punane parandav) kirjend kaupade konto kreeditis ja arvelduskonto Riigipangas deebetis tühistuvad vastastikku ja langevad käivete kokku-

võtmisel välja ning selle tagajärjel jäävad kontodesse ainult õiged kirjendid.

Kui on vajalik (parandamise teel) saada kontode õiget korrespondeeringut, mis võimaldaks saada risttabelist bilanssi, siis tuleb storneerida kahe kirjendi kaudu ka neil juhtudel, kui meil on viga ainult mingisuguses ühes kontos, teises kontos on aga kirjend õige.

Näiteks toorainete ostuoperatsioonil tasuti arvelduskonto kaudu 20 000 rbl., kuid koostati ebaõige kirjend:

Deebet — Toorained ja põhimaterjalid . .	20 000
Kreedit — Kassa	20 000

Selles korrespondeeringus on näidatud õige summa, toorainete kontot on debiteeritud õigesti, kuid ebaõigesti on krediteeritud kassakontot arvelduskonto Riigipangas asemel. Tuleb koostada järgmine punane storno-kirjend:

Deebet — Toorained ja põhimaterjalid . .	20 000
Kreedit — Kassa	20 000

ja seejärel koostada õige kirjend:

Deebet — Toorained ja põhimaterjalid . .	20 000
Kreedit — Arvelduskonto Riigipangas . .	20 000

Seega jääb käivete kokkuvõtmiseks ja kontode korrespondeeringu kindlaksmääramiseks ainult viimane kirjend.

Niisiis seisneb punane storneerimine selles, et tehakse ebaõiget kirjendit tühistav samasugune kirjend (punane storno), seejärel aga koostatakse õige kirjend. Järelikult saadakse punase storneerimise puhul alati kolm kirjendit: 1) esimene, ekslik, 2) esimesega ühesugune, storneeriv ja 3) õige. Teine kirjend tühistab esimese; arvestamiseks ja käibebilanssi paigutamiseks jääb ainult kolmas kirjend.

Nagu nägime, parandab punane storno kontode saldod, kontode käibed ja kontode korrespondeeringu. Seepärast tulebki sellist parandamise meetodit pidada kõige õigemaks ja hõlpsamaks.

Mõnedel juhtudel võib lubada vigade parandamist punase stornoga ka ilma kahe kirjendita. Näiteks toorainete konto deebetis ja arvelduskonto kreeditis õigesti koostatud kirjendi

puhul kirjendati viimase konto kreeditisse 20 000 rbl. asemel 200 000 rbl. Sel juhul ei ole vajadust koostada vastupidist kirjet ja seejärel õiget. On küllaldane, kui arvelduskontosse kirjendatakse liigselt kujunenud ülejääk 180 000 rbl. punase tindiga, viidates seejuures ühtlasi korrespondeeringule toorainete konto deebetis. See korrigeeriv summa näitabki, et korrespondeeringus toorainete konto deebetiga tuleb endiseist kirjendeist lahutada 180 000 rbl.

Mõnikord piirdub korrigeeriv kirjendamine ühe korrigeeriva kirjendi koostamisega ja ei nõua teist — õiget kirjendit.

Näiteks toorainete ostu eespooltoodud operatsiooni puhul 20 000 rbl. tasumisega arvelduskonto kaudu, kirjendati toorainete konto deebetisse ja arvelduskonto kreeditisse 200 000 rbl.

Sel juhul piisab täiesti ühe punase kirjendi koostamisest:

Deebet — Toorained ja põhimaterjalid . . 180 000
Kreedit — Arvelduskonto Riigipangas . . 180 000

Järelikult saavad kontod (korrespondeeringu märkimisega) järgmised kirjendid (punane storno kursiiviga):

Toorainete ja põhimaterjalide konto.

Deebet		*Kreedit*		
Kreedit — Arvelduskonto	200 000			
Kreedit — Arvelduskonto	*180 000*			

Arvelduskonto.

Deebet		*Kreedit*	
		Deebet — Toorained	200 000
		Deebet — Toorained	*180 000*

Käibesummade kokkuvõtmisel ja risttabelise bilansi koostamisel võetakse toorainete konto deebetis, korrespondeeringuga arvelduskonto kreeditis, arvesse ainult (200 000 — 180 000) 20 000 rbl. Täpselt samuti ka arvelduskonto kreeditis, korrespondeeringuga toorainete konto deebetis, loetakse 20 000.

* *
*

Raamatupidamise tsükkel lõpetatakse aruandeperioodi lõpul, mis harilikult ühtib aasta lõpuga. Arvestustsükli põhiline ülesanne on kokkuvõtete tegemine ettevõtte (organisatsiooni, asutise) möödunud aasta tööst.

Käibebilansside koostamine annab tunduval määral andmeid arvestustsükli lõpetamiseks, sest neis saadakse käibed ja lõppsaldo, s. o. majandi uus bilanss. Kuid sellist bilanssi nimetatakse raamatuliseks bilansiks, kuna ta tuletatakse eranditult arvestuskirjendite alusel. Seejuures võib tegelikkuses mitmesugustel põhjustel (näiteks kaupade kokkukuivamine ja äravoolamine, arvestusvead, avastamata jäänud raiskamised, vargused jms.), esineda arvestusandmetes lahkuminekuid tegelike jääkidega. Seepärast teostatakse perioodiliselt nn. inventuuri.

Eraldatakse täielikku või üldinventuuri ja osalist inventuuri. Täielik inventuur hõlmab majandi vahendite üldkogumit ja nende vahendite moodustamise allikaid, s. o. kujutab endast kõigi raamatupidamise kontodes saadavate andmete kontrolli faktilise seisu (natuuras) ja dokumentide järgi. Sellist inventuuri teostatakse reeglina üks kord aastas, aasta lõpul. Inventuuri toimetamiseks moodustatakse erilised inventuuri-komisjonid. Neisse komisjonidesse määratakse kohuslikult isikuid, kes inventeeritavate väärtuste eest materiaalselt vastutavad. Osalised inventuurid hõlmavad mingisuguseid kindlaid väärtusi, mõnikord isegi nende teatud hoiukohas (näiteks kaupade inventuur teatud kauplustes, materjalide inventuur teatud laos jms.). Neid inventuure teostatakse plaanikohaselt või ootamatult. Jaemüügiorganisatsioonides näiteks nõutakse inventuuri teostamist vähemalt üks kord kuus.

Pärast inventuuri lõpetamist võrreldakse vahendite olemi andmeid arvestusandmetega. Seepärast ei koostata enne inventuuri lõpetamist lõplikku, nn. lõppbilanssi, mis peab olema mitte ainult raamatuline, vaid ka inventeeritud, s. o. inventuuriandmetega kooskõlastatud.

Pärast inventuuri kooskõlastatakse lõppbilanss arvestusandmetega, sest kõik lahkuminekud näidatakse peale nende põhjuste

selgitamist arvestuses, s. o. ülejäägid võetakse arvele, puudujäägid aga kirjendatakse maha.

Raamatupidamise tsükli lõpetamisel tuletatakse enne lõppbilansi lõplikku koostamist eriline kasumite ja kahjumite konto nendest kontodest, milledes on näidatud majandusliku tegevuse finantsilised tulemused.

Seejärel toimub nn. kontode vormiline lõpetamine, mis seisneb nende deebeti ja kreediti tasakaalustamises saldo kirjendamise teel väiksemale poolele, s. o. aktiva-kontodes — kreeditisse ja passiva-kontodes — deebetisse.

Finants-resultaatkontode lõpetamist esitame järgmises näites (tuh. rublades):

Toodete realiseerimise konto.

Deebet		*Kreedit*	
Kirjendite kokkuvõte . .	17 500	Kirjendite kokkuvõte . .	20 300
Saldo (kreedit — kasumite ja kahjumite konto)	2 800		
	20 300		20 300

Tasutud intresside konto.

Deebet		*Kreedit*	
Kirjendite kokkuvõte . .	600	Saldo (deebet — kasumite ja kahjumite konto) . .	600
	600		600

Kasumite ja kahjumite konto, millesse on koondatud kõigi kahjumite (deebetis) ja kasumite (kreeditis) kokkuvõtted, tuleb lõpetada saadud saldo ülekandmisega kas aruandeperioodi kasumite kontosse (kui saldo on kreeditis) või aruandeperioodi kahjumite kontosse (kui saldo on deebetis), kusjuures see lõpptulemus paigutatakse bilanssi, kasum — passivasse ja kahjum — aktivasse. Meie näites lõpetatakse kasumite ja kahjumite konto järgmiselt:

Deebet	Kasumite ja kahjumite konto.		*Kreedit*
Kreedit — tasutud intressid	600	Deebet — toodete realiseerimine	2 800
Saldo (aruandeperioodi kasum)	2 200		
	2 800		2 800

Inventeeritud kontod lõpetatakse nende saldo ülekandmisega lõppbilanssi. Näiteks:

Deebet	Hoonete ja ehitiste konto.		*Kreedit*
Kirjendite kokkuvõte .	100 000	Saldo (lõppbilanss) . .	100 000
	100 000		100 000

Deebet	Põhikirjafondi konto.		*Kreedit*
Saldo (lõppbilanss) . . .	220 000	Kirjendite kokkuvõte . .	220 000
	220 000		220 000

Lõppbilanss erineb käibearuandest, s. o. raamatulisest bilansist esiteks selle poolest, et kõik tema jäägid (saldod) on võrreldud inventuuriandmetega, ja teiseks selle poolest, et kõik tema tulemused on saldeeritud ja et temas antakse ainult üks kahjumi või kasumi summa.

Kontode süsteemis ei ole erilist lõppbilansi kontot. Kontod lõpetatakse saldo lihtsa ülekandmisega väiksemale poolele ilma kahekordse kirjenduseta, kuna lõppbilanss, mis näitab samu jääke (saldosid), antakse niikuinii eri tabelina. Seepärast ei avata praegusaegses praktikas erilist lõppbilansi kontot.

Lõppbilansi koostamine ja tema kirjete hindamise kord on kindlaks määratud NSV Liidu RKN-i 1936. a. 29. juuli määrusega.

Sotsialistliku, mitte ainult üksikute ettevõtete raamidesse

sulguva raamatupidamise iseloomustavamaks jooneks on arvestusandmete koondamine kogu rahvamajanduse ulatuses.

Niisiis hõlmab raamatupidamine mitte ainult ettevõtteid, vaid ka ühendatud ettevõtteid, ministeeriume ja ametkonde, üksikuid rahvamajanduse harusid ja kogu rahvamajandust tervikuna.

Koondkokkuvõtete üheks esmaseks vormiks on koondbilansid neis ettevõtteis, asutistes ja organisatsioonides, mille koosseisus on enamvähem suuremaid osasid täieliku raamatupidamisega ja iseseisva bilansiga. Edaspidi liidetakse need bilansid ühiseks koondbilansiks kogu ettevõtte kohta.

Niisugust arvestusstruktuuri põhimõtet nimetatakse arvestuse detsentraliseerimiseks.

Selgituseks anname väikese näite, mis illustreerib nii ettevõtte keskuse (juhatuse) ja tema iseseisva bilansiga osakondade (filiaalide) vahelisi arvestussuhteid kui ka koondbilansi koostamise viisi.

Keskuse ja tema osakondade finants-arveldussuhted on üheltpoolt tingitud sellest, et keskus määrab kindlaks osakonnale vajalike vahendite suurused ja varustab osakonde nende vahenditega, ning teiselt poolt sellest, et jooksvate operatsioonide protsessis tekivad keskuse ja osakondade vahel deebitorilised ja kreeditorilised suhted, mis vajavad viivitamatut likvideerimist.

Eraldatud vahendite arvelduste arvestamiseks avatakse ettevõtete põhikirjakonto (kui iseseisvale bilansile üleviidav ettevõte hakkab tegutsema Rahandusministeeriumi organites registreeritud põhikirja alusel) või eraldatud vahendite vastastikuste arvelduste konto (kui iseseisvale bilansile eraldatavale osale ei anta põhikirja omava ettevõtte õigusi).

Oletame, et iseseisvale bilansile üleviidavale osakonnale annab juhatus üle:

majanduslikku inventari 16 000 rbl. eest,

kaupasid 180 000 rbl. eest,

raha kassast 1000 rbl.

Osakonna arvelduskontosse kantakse (juhatuse arvelduskontost) 74 000 rbl.

Antakse üle ostjate võlg maksenõuete alal — 8000 rbl.

Kantakse üle osakonna üleviidavate tööliste ja teenistujate väljamaksmata töötasu 2300 rbl.

Keskuses kirjendatakse need operatsioonid järgmiselt:

1)	Deebet — Vastastikused arveldused eraldatud vahendite alal (või ettevõtted põhikirjafondi alal)	279 000
	Kreedit — Majanduslik inventar . . .	16 000
	Kreedit — Kaubad	180 000
	Kreedit — Kassa	1 000
	Kreedit — Arvelduskonto Riigipangas . .	74 000
	Kreedit — Ostjad maksenõuete alal . .	8 000
2)	Deebet — Töölised ja teenistujad . . .	2 300
	Kreedit — Vastastikused arveldused eraldatud vahendite alal (või ettevõtted põhikirjafondi alal)	2 300

Seega moodustab osakonnale antud vahendite summa (279 000—2 300) 276 700 rbl.

Eraldatud vahendite vastastikuste arvelduste kontot (või ettevõtte kontot põhikirjafondi alal) edaspidi ei puudutata niikaua, kui toimuvad muudatused kasutamiseks antud vahendite suuruses.

Teostatud operatsioonide kohta saadakse osakonnas järgmised kirjendid:

1)	Deebet — Majanduslik inventar . . .	16 000
	Deebet — Kaubad	180 000
	Deebet — Kassa	1 000
	Deebet — Arvelduskonto Riigipangas . .	74 000
	Deebet — Ostjad maksenõuete alal . . .	8 000
	Kreedit — Vastastikused arveldused eraldatud vahendite alal (või keskuse põhikirjafondi alal)	279 000
2)	Deebet — Vastastikused arveldused eraldatud vahendite alal (või keskuse põhikirjafondi alal)	2 300
	Kreedit — Töölised ja teenistujad . . .	2 300

Vastastikuste arvelduste kontod põhikirjafondi alal või eralda-

tud vahendite alal on keskuses ja osakonnas vastandlikud: keskuses on vastastikuste arvelduste konto alati aktivaline ja deebetisaldoga, osakondades aga alati passivaline ja võrdse kreeditisaldoga. Seepärast neid kontosid koondbilansi koostamisel arvesse ei võeta.

Jooksvate operatsioonide arvestamiseks peab keskus enda juures (osakonnaga) õiendamisele kuuluvate vastastikuste arvelduste aktiva-passiva kontot, osakond aga peab samasugust vastastikuste arvelduste aktiva-passiva kontot — keskusega.

Need kontod nii keskuses kui ka osakonnas peavad reeglina lõppema kohustuste vastastikuse kattumisega.

Keskuse ja osakondade arveldussaldo vastandlikkus võimaldab koostada kogu majandi kohta koondbilansse, milledes üksikbilansside andmed liidetakse. Koondbilansid koostatakse nii keskuse kui ka osakondade kontosummade kõrvuti väljakirjutamise ja nende üldkokkuvõtte tuletamise teel.

Toome selle kohta väikese näite:

Keskuse bilanss.

Aktiva		*Passiva*	
Hooned ja ehitised . . .	150 000	Põhikirjafond	432 000
Majanduslik inventar . .	10 000	Kreeditorid	10 000
Kaubad	200 000	Kasum	15 000
Arvelduskonto Riigipangas	50 000		
Osakond	44 000		
Deebitorid	3 000		
	457 000		457 000

Osakonna bilanss.

Aktiva		*Passiva*	
Majanduslik inventar . .	5 000	Keskus	44 000
Kaubad	48 000	Kreeditorid	6 000
Deebitorid	4 000	Kasum	7 000
	57 000		57 000

Koondbilanss on järgmine:

Aktiva *Passiva*

	Kes-kus	Osa-kond	Kokku		Kes-kus	Osa-kond	Kokku
Hooned ja ehitised	150000	—	150000	Põhikirjafond	432000	—	432000
Majanduslik inventar	10000	5000	15000	Kreeditorid	10000	6000	16000
Kaubad	200000	48000	248000	Keskus	—	44000	44000
Arvelduskonto Riigipangas	50000	—	50000	Kasum	15000	7000	22000
Deebitorid	3000	4000	7000				
Osakond	44000	—	44000				
	457000	57000	514000		457000	57000	514000

Mitme osakonna olemasolu puhul annab selline koondbilansi vorm teises lahtris (summade jaoks) kokkuvõtu-andmed kõigi osakondade kohta.

Koondbilanssi võib koostada ka üldbilansina, milles ei näidata teineteist katvaid vastastikke arveldusi, vaid antakse ainult kokkuvõtu-summad üksikute kirjete järgi.

Antud näite kohaselt võtab üldbilanss järgmise kuju:

Aktiva *Passiva*

Hooned ja ehitised	150 000	Põhikirjafond	432 000
Majanduslik inventar	15 000	Kreeditorid	16 000
Kaubad	248 000	Kasum	22 000
Arvelduskonto Riigipangas	50 000		
Deebitorid	7 000		
	470 000		470 000

Need kokkuvõtted on esmased. Nad sisaldavad mitte ainult bilansitabeleid, vaid ka kahjumite ja kasumite kontode andmeid ning majandusliku tegevuse põhinäitajaid (tootmiskulud, toodangu väljalaskmine, käibekulud, minem või realiseerimine jne.).

Edasi koostatakse koondkokkuvõtted ühtumite, ministeeriu-

mide, ametkondade, üksikute rahvamajanduse tootmisalade ja kogu rahvamajanduse kohta tervikuna.

Kuid koondkokkuvõtted tehakse ka enne bilansside ja aruannete esitamist ministeeriumidesse ja ametkondadesse. Nii näiteks koostavad üksikud valitsused, peavalitsused ja keskused enda juures koondbilansse ja aruandeid tootmistegevuse, kapitaalehituse, varustamise, minemi, teaduslike asutiste, õppeasutiste jne. kohta.

Sideministeeriumis näiteks koostatakse eri bilansid põhitegevuse, ehituse, rahakaardi-operatsioonide jne. kohta.

Koondbilanssidest tuleb kõigepealt välja jätta nende majandite vastastikku teineteist katvad sisemised arveldused, milledest koondbilansid koostatakse.

Loomulikult tuleb samasugust vastastikuste arvelduste väljajätmist nõuda ka ministeeriumide ja ametkondade koondbilansside suhtes. Siin kuuluvad väljajätmisele kõik antud ministeeriumi või ametkonna sisemised arveldused. Näiteks Sideministeeriumi koondbilansist jäetakse välja kõik selle ministeeriumi asutiste ja ettevõtete omavahelised arveldused.

Kuid need arveldused võivad koondbilansis ka mitte täielikult balansseeruda. See on ennekõike seletatav sellega, et vastastikku teineteist katvate summade kirjendid võivad deebitoril ja kreeditoril ajaliselt mitte ühtida (näiteks kreeditoril oli kirjend tehtud aruandeaasta detsembris, deebitoril aga — järgneva aasta jaanuaris). Peale selle võivad lahkuminekud deebitori ja kreeditori vahel tekkida arvelduste kontrollimisel, ja sel juhul, vastavalt raamatupidamise aruannete ja bilansside sättele (NSVL RKN-i 1936. a. 29/VII. määrus § 14), mis lausub: «iga pool jätab oma bilanssi need summad, mis tuletuvad jooksvatest raamatupidamiskirjendeist ja millised ta õigeks tunnistab.»

Ministeeriumides ja ametkondades võetakse kokku mitte ainult bilansid, vaid ka kõik majandusliku tegevuse põhinäitajaid iseloomustavad bilansilisad. Selline põhinäitajate koondkokkuvõte nõuab eelnevat töötlemist (näiteks omahinna indeksite, tööjõudluse saavutamist jne.).

Ministeeriumide ja ametkondade koondbilansid ja -aruanded tulevad Riikliku Plaanikomisjoni Statistika Keskvalitsusse, kus neid kasutatakse rahvamajanduse plaanimiseks ja üldistamiseks rahvamajanduse mastaabis.

Ühtumite, ministeeriumide ja ametkondade bilansside kokkuvõtmise viisid on ühesugused nende viisidega, mida rakendatakse kokkuvõtete tegemisel üksikuis ettevõtteis.

Kogu arvestustöö lõpuleviimine toimub kõigi arvestusliikide andmeid ühendavas rahvamajanduse bilansis. Sellest bilansist peavad nähtuma kõik sotsialistliku laiendatud taastootmise protsessid ja rahvamajandusse suubuvate väärtuste terve kogum rühmitatult nende päritolu, otstarbe ja kasutamise järgi.

7. Raamatupidamise tehnika üldmõisted.

Raamatupidamise tehnika on vahendite, võtete ja vormide üldkogum, mida kasutatakse plaani täitmise käigu näitamiseks ning vahendite liikumise ja nende allikate kontrollimiseks. Raamatupidamise «meetodi» õpetus selgitab raamatupidamise võtete sisemist olemust, annab neile kindla majandusteoreetilise aluse. Arvestuse tehnika näitab nimelt, millistes vormides ja milliste vahendite abil raamatupidamine rakendab oma meetodi põhialuseid.

Raamatupidamise tehnika peab aitama kaasa, et raamatupidamisele esitatud eesmärgid ja ülesanded oleks kergemini saavutatavad.

Teda tuleb ehitada selliselt, et arvestusandmed oleksid mõistetavad ja kättesaadavad laialdastele massidele. Ei tohi lubada liigseid dokumente, näitajate põhjendamatut detailimist, raamatupidamise kalliksminekut jne. Kõige selle juures peab raamatupidamise tehnika kindlustama raamatupidamise analüütilisust, aidates selgitada kõiki näitajaid, mis mõjutavad plaani täitmist ja majandusliku tegevuse üht või teist näitajat.

Raamatupidamise tehnika nõuab ennekõike õige registreerimise sisseseadmist.

Algregistreerimist teostatakse kõigi majanduslike operatsioonide kohusliku dokumenteerimise teel.

Dokumentides orienteerumiseks tuleb raamatupidamisse puutuvad dokumendid jaotada rühmadesse. Sõltuvalt dokumentide eesmärgist, neis väljendatud operatsioonide liigist, dokumentide koostamise kohast ja dokumentides näidatud operatsioonide hulgast võib dokumente jaotada mitmesse rühma ja kõigepealt:

a) välisdokumendid, s. o. need, mis saabuvad teiselt majandusorganisatsioonilt või mis koostatakse antud organisatsioonis saatmiseks teisele organisatsioonile;

b) sisedokumendid, mis ringlevad ainult antud organisatsiooni piirides.

Välisdokumentide näiteks on arved-faktuurid, millised kas saabuvad organisatsioonile hankijailt (kaubasaatjailt) või milliseid organisatsioon koostab ostjate (kaubasaajate) jaoks.

Nende arvete-faktuuride vorm on käesoleval ajal unifitseeritud ja sisaldab kõiki andmeid, mida ostja ja arve tasumist toimetav Riigipanga osakond vajab.

Sisedokumentide näiteks võivad olla kaupade või materjalide väljaandmise nõudmised, vastuvõtmise-väljaandmise saatelehed, kassaorderid jne.

Sisu ulatuse seisukohast lähtudes jaotatakse kõik dokumendid kahte gruppi:

a) alg- (liht-) dokumendid, milledes näidatakse mingi üksik operatsioon sidumatult teiste operatsioonidega;

b) koond- või sünteetilised (avansiaruanded, ühesuguste dokumentide mitmet liiki registrid), milledes tehakse mitme algdokumendi kokkuvõte.

Fikseeritavate operatsioonide iseloomu järgi võivad dokumendid olla: kauba-materiaalsed (vastuvõtu-kviitungid, nõudmised, saatekirjad jms.), palgaarvelduse dokumendid (töökäsud, maksulehed, deponentkaardid jms.), teiste organisatsioonidega arvlemiste dokumendid (arved-faktuurid, aviisid jms.), kassadokumendid jne.

Kuid selline jaotus ei ole alati teostatav, sest üht ja sama dokumenti kasutatakse mõnikord mitmesuguste operatsioonide

jaoks, näiteks arveldus- ja kassa-operatsioonideks või kaubamateriaalseteks ja arveldus-operatsioonideks jms.

Otstarbe järgi tuleb dokumendid jaotada:

a) korraldusdokumendid,
b) tõestavad või täitedokumendid.
c) raamatupidamise vormistamise dokumendid.

Korraldusdokumendid operatsiooni ei fikseeri, vaid on ainult operatsiooni teostamise korralduseks. Nende hulka kuuluvad avansi väljaandmise avaldused krediitide korraldaja resolutsiooniga jne.

Tõestavad dokumendid fikseerivad operatsiooni teostamise fakti ennast.

Raamatupidamise vormistamise dokumendid koostatakse raamatupidamises tõestavate dokumentide alusel, kusjuures nende sisu korratakse algdokumentide edasise arvestusliku töötlemise hõlbustamiseks. Sellisteks dokumentideks on näiteks meil mõnikord veel esinevad memoriaal-orderid (käsud kassaga mitte seoses olevate operatsioonide kirjenditeks).

Kõik dokumendid peavad sisaldama kindlaid näitajaid, vastavalt nende otstarbele. Seepärast määratakse iga dokumendi jaoks kindlaks temas näidatavad kohustuslikud näitajad ja andmed, mida nimetatakse tema rekvisiitideks. Kõigi dokumentide jaoks on kohuslikud järgmised rekvisiidid:

a) dokumendi nimetus ja number;
b) dokumendi koostamise koht;
c) daatum, dokumenti koostanud organisatsioon ja isik;
d) operatsiooni teostamise alus (leping, käskkiri, tellimus jms.);
e) operatsiooni- või korraldusdokumentides antud korralduse sisu selge kirjeldus;
f) operatsiooni rahaline summa (numbritega ja sõnadega) või näitaja naturaalühikuis;
g) dokumendi vormistamisest osavõtnud isikute allkirjad.

Kõik dokumendid peavad olema koostatud loetavalt, selgesti, ilma kraapimiste ja parandusteta. Tehtud vigu võib parandada

ainult ebaõige teksti läbikriipsutamise ja õige teksti pealekirjutamise teel, ühes kohustusliku reservatsiooniga ja dokumendi koostamisest osavõtnud isikute allkirjadega. Mõnedel dokumentidel, peaasjalikult rahadokumentidel, ei ole mingisugused parandused ega kraapimised lubatavad. Kõigil dokumentidel peab olema stamp organisatsiooni nimetusega, välisdokumentidel aga — organisatsiooni pitser; eraisikute poolt alla kirjutatud dokumentidel (näiteks avansiaruannete kviitungitel) peab tingimata olema näidatud saaja ees-, isa- ja perekonnanimi ja täpne aadress.

Dokumentide koostamise kord määratakse tavaliselt organisatsioonide eneste juhenditega, mis on koostatud vastavalt kehtivatele määrustele.

Kõigi arvestusliikide kooskõlastamiseks tuleb luua unifitseeritud dokumendid. Unifitseeritud dokumendi näitena võib tuua mõnes ettevõttes rakendatava töökäsu-tellimuse kaarti teatud töö täitmiseks. Sellel kaardil, mida täidetakse töökäsu täitmise protsessis pidevalt, (näiteks ehituses), fikseeritakse kõik, nii raamatupidamise ja operatiivse arvestuse kui ka statistika jaoks vajalikud andmed.

Enne dokumendi koostamist tuleb ette näha kõik tema juurde kuuluvad rekvisiidid, kindlaks teha dokumendi kasutamise tingimused ja koht (eriti ärakirjade arvu kindlaksmääramiseks) jms.

Kuid ratsionaalselt kujundatud dokumentidest ei ole veel küllalt; tuleb ratsionaalselt organiseerida ka arvestusdokumentide kulgemist, mida nimetatakse dokumendi ringeks. Ainult otstarbekohase dokumentide ringe juures võib tagada õiget, täielikku ja õigeaegset arvestust.

Dokumendi ringe organiseerimine on raamatupidamistöö igas üksikus konkreetses kohas erinev, sõltuvalt operatsiooni iseloomust, majandi struktuurist jms. Kuid siiski võib kindlaks määrata dokumendi ringe õige organiseerimise mõningaid põhiprintsiipe.

Kõigepealt tuleb sisse seada selline kord, et dokument kulgeks ühe töötaja juurest teise juurde nagu konveierit mööda ja et iga töötaja valiks välja kõik temale vajalikud andmed ilma dokumentide peatamiseta. Pärast kasutamist peab dokument jääma ainult

raamatupidamise arhiivi. Dokumenteerimise organiseerimisel tuleb ette näha selliseid kirjendeid, mis ei kordaks juba arvestatud andmeid enam teises kohas. See aitab kaotada dokumentide liigset kopeerimist, vähendab raamatupidamise tööd, säästab aega ja paberit. Koostatavate dokumentide hulga vähendamiseks tuleb igati kasutada välisdokumente, tehes konteeringu (s. o. kontode korrespondeeringu) vahetult neile.

Nagu teame, on majanduslike protsesside jooksva arvestuse põhimeetodiks operatsioonide kirjendamine kontodesse. Seepärast on järgneva registreerimise jaoks dokumentide arvestusliku töötlemise esimeseks toiminguks niinimetatud konteering, s. o. selle märkimine, missugusesse kontosse antud operatsioon tuleb kirjendada. Sellist konteeringut toimetatakse praegusel ajal sagedamini sel viisil, et dokumendile vajutatakse eriline stamp, millel näidatakse ka korrespondeerivad kontod.

Kontode üksikasjalise nimetuse asemel märgitakse konteerimisel tavaliselt konto šifr või number, vastavalt jooksva arvestuse kontode plaanile (vt. 5. jagu).

Kontode šifreerimine või sümboliseerimine kergendab raamatupidamise tööd ja aitab kaasa tema ratsionaliseerimisele.

Konteerimise stamp on järgmine:

Kirjendada 20. novembril 1945. a. nr. 537.

Deebet			Kreedit			Summa
Kartoteek	Konto	Kaart	Kartoteek	Konto	Kaart	
	050 jne.			092		15 730

Pärast konteeritud dokumendi andmete kirjendamist vastavaisse kaartidesse või raamatuisse, tehakse lahtritesse «kaart» märkus läbikande kohta.

Konteering annab niiviisi aluse edasiseks arvestuse registreerimiseks raamatuisse, kaartidele või nn. lahtistele lehtedele.

Vaatleme arvestusraamatuisse või kaartidele kirjendamise põhiprintsiipe.

Kõigepealt võib kirjendeid teha kokkusurutult, s. o. niinimetatud sünoptilisel kujul, või enamvähem purgiva täielikkusega, niinimetatud kirjeldaval kujul. Vastavalt raamatupidamise arvestuse jagunemisele sünteetiliseks ja analüütiliseks tehakse seejärel kirjendid ühte raamatusse (või ühele kaardile) — kõigi majanduslike protsesside arvestamiseks, või eri raamatuisse (või kaartidele) — üksikute ühesuguste operatsioonide arvestamiseks. Sellest on tingitud raamatupidamise raamatute (kaartide) jagunemine kahte liiki:

a) raamatud või kaardid, kuhu kõik majanduslikud operatsioonid kirjendatakse kollektiivkontosse üldistatud kujul; selliseid raamatuid või kaarte nimetatakse põhi- või sünteetilisteks raamatuteks või kaartideks;

b) raamatud või kaardid, kuhu üksikkontode järgi kirjendatakse majanduslike operatsioonide üksikud liigid (näiteks operatsioonid, mis on seoses kaupadega, sularahaga, operatsioonid arvelduste alal mitmesuguste deebitoridega ja kreeditoridega jms.); selliseid raamatuid või kaarte nimetatakse analüütilisteks.

Põhiraamatuisse või -kaartidele, kus näidatakse kollektiivkontod ja mille eesmärgiks on üldistatud bilansi kiire saavutamine, ei ole vaja teha üksikasjalisi kirjendeid, sest nende ülesandeks on ainult üldise ülevaate andmine iga kollektiivkonto käivetest. Seepärast tehakse neisse kirjendid tavaliselt sünoptilisel kujul ja koond-dokumentide alusel. Analüütilisi raamatuid või kaarte tuleb pidada kirjeldaval kujul ja iga üksiku dokumendi kohta.

Seega on analüütilised raamatud või kaardid ainult põhiraamatute või -kaartide detailimine ja käsitlevad üksikasjaliselt kõike seda, mis põhiraamatuis või -kaartidel leidub kokkusurutud kujul.

Edasi jaguneb arvestuslik registreerimine olenevalt temas kasutatavast kirjendite järjekorrast. Ühelt poolt toimetatakse arvestuslikku registreerimist kronoloogilise kirjeldava kirjenduse näol, s. o. operatsioonide teostamise järjekorras, ja teiselt poolt — süstemaatilise kirjendamisena, s. o. kirjendamisega üksikute kontode järgi.

Operatsioonide kronoloogiline kirjendus annab võimaluse näha

kogu majanduslikku protsessi (tervikuna) ajalises järjestuses. Süstemaatiline kirjendus aga, ühendades operatsioone üksikute kontode järgi, võimaldab vaadelda majandusliku protsessi mitmesuguseid külgi, majanduslike vahendite ja nende allikate erinevaid osasid.

Sünteetilise arvestuse korras peetakse kronoloogilist kirjendust žurnaalis (päevikus) üksikuil lahtistel lehtedel järgmise tüüp-vormi järgi:

Rühmitus			Žurnaal ..... nr. ..... kuupäev ..... lk.	Kaardi või märkuse nr.
Konto	deebet	kreedit		
.....	.....	.....		.....
.....	.....	.....		.....
.....	.....	.....		.....
.....	.....	.....		.....

Eelnevalt võib dokumente (pärast nende konteerimist) kirjendada arvestusdokumentide eri registrisse:

Arvestusdokumentide register.

20. novembril 1945. a.

Läbikande nr.	Korrespondeeriva konto nr.		Summa	Läbikande nr.	Korrespondeeriva konto nr.		Summa	Läbikande nr.	Korrespondeeriva konto nr.		Summa
	deebet	kreedit			deebet	kreedit			deebet	kreedit	
1430	050 jne.	092	15730								
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....

Süstemaatiline kirjendus (sünteetilises arvestuses) on žurnaali kirjendite rühmitamine üksikute bilansi kontode järgi. Üksikasjalise analüütilise arvestuse juures ei ole põhjust teha neis kontodes mingisuguseid üksikasjalisi kirjendeid; on küllaldane käi-

vete summaarseist andmeist ja viitest korrespondeerivaile kontodele. Selleks koostatakse eelnevalt žurnaali järgi rühmitusleht järgmise tüüp-vormi kohaselt:

Žurnaali rühmitusleht.

20. XI 1945. a.

Konto šifr	Käibed		Konto šifr	Käibed	
	deebet	kreedit		deebet	kreedit
050	15730		092		15730
		jne.			

Koostas arvepidaja (allkiri)

Kontrollis kontrolör (allkiri).

Seejärel tehakse kirjendid iga üksiku konto deebeti järgi risttabelisele kontroll-lehele järgmiselt:

Konto nr. 050.

Konto nr. 092 kreedit		Konto nr..... kreedit		Konto nr..... kreedit		Konto nr..... kreedit		jne.
Dokumendi nr.	Summa	Dokumendi nr.	Summa	Dokumendi nr.	Summa	Dokumendi nr.	Summa	
m/o 504	15730							
			jne.					

Iga kontot võib pidada ka kreediti järgi, kuid risttabelise käibearuande puhul ei ole selleks vajadust. Žurnaali ja eraldi rühmituslehe asemel peetakse mõnikord üht rühmitusregistrit, kus käibed rühmitatakse kontode deebeti järgi. Seejärel aga koostatakse selle registri alusel otsekohe risttabeline käibearuanne (risttabeline bilanss). Niiviisi kujutab rühmitusregister enesest kronoloogilist kirjendust, kuid juba ettemärgitud süstematiseerimisega, risttabeline käibearuanne aga kujutab enesest süstemaatilist kirjendust.

Selline lihtne viis on täiesti seadusepärane, kuna kõik üksik-

asjad operatsioonide kohta antakse ühelt poolt dokumentides ja teiselt poolt — analüütilise arvestuse kaartidel.

Rakendatakse ka teisi kronoloogiliste ja süstemaatiliste kirjendite vorme, eriti raamatulise arvestuse puhul. Näiteks peetakse süstemaatilist kirjendust pearaamatus, kuhu on kogutud kõik kontod.

Analüütilist arvestust käsitlevas jaos osutasime sünteetilise arvestuse põhieesmärgile, s. o. üldistatud näitajate saamisele, ja analüütilise arvestuse põhieesmärgile, s. o. detailitud näitajate saamisele. Sellest tingitult tuleb sünteetilise arvestuse teostamisel (s. o. raamatupidamise kirjete koostamisel ja nende laialikandmisel kontodesse) võtta tarvitusele abinõusid töö lihtsustamiseks ja vähendamiseks. Seda võimaldavad koonddokumendid, milledest juba rääkisime. Koonddokumendid annavad võimaluse ühendada ühesuguseid operatsioone, millede järgi ka kontode korrespondeering on ühesugune, ja koostada selliste dokumentide järgi üks kirjend. See ei takista mingil määral dokumentaalset revideerimist, vastab sünteetilise arvestuse ülesannetele ja ühtlasi lihtsustab ning vähendab arvestamise töö protsessi.

Võtame näite. Ettevõte müüs päeva jooksul ostjaile kaupu (kirjend ostjate deebetis ja realiseerimise kreeditis) 20 korda. Selle asemel, et koostada 20 kirjet, tuleb ühendada kõik operatsioonid ja koostada algdokumentide (iga operatsiooni kohta) registri alusel ainult üks kirjend.

Analüütilises arvestuses peavad olema üksikasjalised kirjendid iga üksiku algdokumendi kohta. Siin ei tohi lubada mingit üldistust.

Analüütilises arvestuses peetakse registreerimist enamasti kaartidel või lahtistel lehtedel, milledel on väga mitmesugune vorm, sõltuvalt arvestusobjektist ja neist näitajaist, mida analüütiline arvestus peab andma.

Kõigest eespooltoodust on näha, et raamatupidamine nõuab ennekõike kirjendite mitmekordsust ja süstemaatiliste ning analüütiliste raamatute ning kaartide õiget ühendamist. Siit tekib vajadus kirjendite ratsionaalseks korraldamiseks. Selle korralduse erinevused loovad erinevaid raamatupidamise vorme.

Raamatupidamise vorme võib klassifitseerida mitmesuguste tunnuste järgi:

Kui tunnuseks võtta sõltuvust raamatupidamisregistri rühmitusest (kirjendite pidamise esemed) nende välise kuju järgi, siis saame:

a) raamatulised vormid, kui kirjendid tehakse ainult raamatuisse;

b) kaardilised vormid, kui kirjendeid peetakse kaartidel ja lahtistel lehtedel;

c) kombineeritud vormid, kui kirjendeid peetakse osalt raamatuis, osalt aga kaartidel või lahtistel lehtedel.

Kui võtame tunnuseks registreerimise tehnika, siis saame järgmised vormid:

a) harilikud, kui kirjendid korratakse erisuguseis raamatuis või kaartidel mitu korda;

b) kopeervormid, kui kirjendid tehakse kopeerpaberi läbi mitmes eksemplaris korraga; siia kuulub niinimetatud «kopeerarvestus», millest räägime edaspidi;

c) kombineeritud vormid, kui ühel juhul rakendatakse harilikke kirjendeid, teisel juhul aga — kopeerkirjendeid.

On olemas veel kolmas tunnus raamatupidamise vormide liigitamiseks, mis toimub sõltuvalt põhiregistrite kronoloogiliste ja süstemaatiliste kirjendite kombinatsioonist. On näiteks tuntud juba oma praktilise tähenduse kaotanud itaalia, saksa ja teised vormid kui ka kuni seni ajani rakendatav niinimetatud ameerika vorm.

Selle vormi põhimõte on kronoloogilise ja süstemaatilise kirjenduse ühendamine ühte raamatusse. Kirjendust peetakse tabeli kujul ühel laial lehel, mille vasakpoolne osa jäetakse žurnaali jaoks ja seal on vertikaallahtrid kirjete numeratsiooni jaoks, teksti jaoks (kuhu märgitakse ka operatsiooni daatum) ja summade jaoks. Žurnaal võtab oma alla väiksema osa lehest. Ülejäänud leheosa, lineerituna mitmesse vertikaallahtrisse üksikute kollektiivkontode arvu järgi, jäetakse pearaamatu jaoks. Igale kontole on ette nähtud kaks lahtrit — deebeti ja kreediti jaoks.

Kirjendid tehakse žurnaali ilma korrespondeerivate kontode näitamiseta ja summad märgitakse sama horisontaaljoonel vastavate kontode deebetisse ja kreeditisse. Sellist raamatut nimetatakse peažurnaaliks. Analüütilisi raamatuid peetakse harilikus korras.

Ameerika vorm erineb oma kirjendite erakordse ülevaatlikkuse ja lihtsuse poolest. Žurnaali pidamine ei nõua kirjendite koostamist, s. o. debiteeritavate ja krediteeritavate kontode ülesmärkimist, kuna laialikandmine kontodesse toimub sealsamas. Iga lehekülje lõppedes tehakse käibesummade kokkuvõtted žurnaali järgi ja deebeti ning kreediti kokkuvõtted kõigi üksikute kontode järgi. Silmas pidades, et deebeti ja kreediti kokkuvõtted võrduvad omavahel ja igaüks neist omaette võrdub käivete kokkuvõttega žurnaalis, toimub ülekandmise juures ühelt leheküljelt teisele kirjendite kontroll, s. o. sisuliselt koostatakse käibearuanne (ilma saldodeta) kontode järgi.

Selle vormi ainus puudus seisab selles, et kontode arv pearaamatus on piiratud (mitte üle 20—25 konto). Seetõttu rakendatakse seda vormi võrdlemisi väikestes, enamvähem ühesuguste operatsioonide ringiga ettevõtteis, kus piisab väiksemast arvust kollektiivkontodest.

Kõige suurema rakendusvälja on niinimetatud «ameeriklanna» leidnud küla-tarbijatekooperatiivides, väikestes tööstusartellides, neis kolhoosides, kus raamatupidamine toimub kahekordse süsteemi järgi, jms.

Ameerika vormi rakendatakse ka sidemajandis rahakaardioperatsioonide arvestamisel, mida teostatakse eri bilansis, mille kontode arv ei ole suur.

Rohkem otstarbekohased on raamatupidamise kaardilised vormid. Nende rakendamine annab rea paremusi, näiteks:

a) eraldab lõpetamata kontod lõpetatuist; viimaste kaardid antakse konto lõpetamisel arhiivi;

b) koondab ühte kohta kõik ühe konto kaardid, mis raamatulise arvestuse juures on laiali paisatud raamatu mitmesugustele lehtedele;

c) hõlbustab liigitamist ja vajaliku konto leidmist, kuna kaarte võib järjestada mistahes tunnuse järgi (tähestikulises järjekorras,

numbrite järgi, geograafilise tunnuse järgi, sisutunnuse järgi jms.);

d) säästab paberit;

e) võimaldab kopeerimise rakendamist, mis on ratsionaliseerimise momendiks arvestuse tehnikas;

f) võimaldab asendada käsitsi kirjutatavat masinakirjaga;

g) võimaldab kasutada arvestusmasinaid;

h) võimaldab arvestustöötajaile töö jaotust, nende koormise reguleerimist, sotsialistliku võistluse arendamist ja stahhaanovlike töömeetodite rakendamist;

i) lühendab bilansside ja aruannete koostamise tähtaegu, vähendab raamatupidamise kulusid, suurendab tööviljakust, kõrvaldab üleliigse töökulu kirjendite ümberkirjutamiseks mitmesse raamatusse.

Loetletud paremused on eriti märgatavad kopeerimise rakendamisel; see on loonudki meie nõukogude raamatupidamises eri vormi, mis on võitnud laialdase leviku ja mida nimetatakse «kopeerarvestuseks». Selles vormis on säilitatud kõik arvestuse registreerimise põhimõtted — raamatupidamisregistrite jagunemine sünteetilisteks ja analüütilisteks, kronoloogiliste ja süstemaatiliste kirjendite rakendamine jms.

Kopeerarvestuse kirjendamisviis seisab põhiliselt selles, et kõik raamatud asendatakse kaartidega või lahtiste lehtedega ja et kirjendid nii kronoloogilise kui ka süstemaatilise registreerimise korras tehakse üheaegselt ühe töövõttega, kopeerimise teel. Žurnaalis on kirjendi ärakiri, kontokaardil aga — kirjendi algupärand. Niiviisi ei või ükski kirjend kontokaardile sattuda ilma tema samaaegse kopeerimiseta žurnaalis, ja vastupidi, — iga žurnaalikirjend võib olla tehtud ainult kontokaardi kirjendi tulemusena.

Sotsialistlik majandus esitab raamatupidamisele suuri nõudeid. Raamatupidamine peab andma täpseid ja õigeaegseid näitajaid, mis kindlustavad meie rahvamajanduse igakülgse kontrollimise võimaluse, andes vajalikke andmeid plaanimiseks. Arvestuselt nõutakse operatiivsust, tähtajalisust ja kiirust. See tingibki arvestusmasinate rakendamise vajaduse arvestustehnika rekonstrueerimiseks.

Käesoleval ajal kasutatakse lihtsaid nn. «monoarvestuslikke» arvestusmasinaid ja keerukaid arvestusanalüütilisi masinaid. Esimesed teevad ainult arvutusi, teised aga sooritavad arvutuse kõrval ka teisi kvalifitseerituid töid, s. o. algdokumentide rühmitamist, nendest teatavate andmete väljavõtmist jms.

Esimest liiki masinad jagunevad omakorda summeerivaiks ja arvutusmasinaiks.

Summeerivate masinate hulka kuuluvad meil tuntud «Komptometer», «Dalton», raamatupidamismasin «Add-Elektra», arvestusmasinate hulka aga — «Monroe», «Mercedes-Euklid». NSV Liidus toodetakse peale aritmomeetrite summeerivaid masinaid ДСМ ja arvutusmasinaid КСМ.

Arvestus-analüütilised masinad jagunevad kolme liiki: abimasinad (perforaatorid), sortimise ja tabulatsioonimasinad. NSV Liidus lastakse need masinad välja nimetuse САМ (nõukogude analüütiliste masinate) all. Perforaatorid kannavad algdokumentide andmed üle niinimetatud perforatsioonikaartidele, milledele lüüakse erilised numbreid asendavad augud. Sortimismasinad klassifitseerivad arvestusandmeid, ja lõpuks, tabulatsiooni-masinad arvutavad välja ja trükivad neid andmeid. Enamail juhtudel sooritatakse mitmesugused arvestusliku töötlemise, kalkuleerimise jne. aritmeetilised tehted arvestusmasinate abil. Kuid selle kõrval kasutatakse ka arvestus-analüütilisi masinaid, mis sooritavad mitte ainult arvutamise, vaid ka rühmituse töö.

Sel viisil mehhaniseeritakse suur osa tehnilist arvestustööd. Peale osa töötajate vabanemist suurima viljakusega töö jaoks võimaldab mehhaniseerimine arvestuse tehnilise teostamise kiiruse ja jõudluse tõstmist. Näiteks sortimisel viie tunnuse järgi võetakse käsitsi töötamisel 6 tunni jooksul läbi 2000 dokumenti, masinatel aga samade tingimuste juures — 20 000 dokumenti. Viiekohaliste arvude käsitsi kokkuarvutamisel ja kirjendamisel võetakse läbi 2200 arvutust, masinal aga sama aja jooksul 36 000 arvutust jms.

II osa.

RAAMATUPIDAMINE (BILANSILINE) SIDEMAJANDIS.

1. Raamatupidamise tähtsus sidemajandis.

Side on nagu transportki «ühenduste tööstus». See tööstus ei tooda uut ainelist produkti, tema valmistoodanguks on need teenused, mida side osutab kogu sotsialistlikule ülesehitusele, meie maa kaitsele ja rahvamajandusele teadete üleandmise teel posti, telegraafi, telefoni ja raadio kaudu.

Side, nagu transportki, mängib eriti tähtsat osa iga riigi elus. Erilise tähtsuse omab sideorganite töö meie maal tema määratu suurte kaugustega, tema üha areneva rahvamajandusega ja laia rahvamasside üha enam kasvavate kultuuriliste nõuetega. Post, telegraaf, telefon ja raadio on sidevahendid, mille abil organiseeritakse nüüdisaegsed ühendused. Nende seadmed ja ekspluatatsioon on äärmiselt mitmekesised. Näiteks telefonisides eraldatakse, sõltuvalt tehnilisest tunnusest, käsi- ja automaat-telefonijaamad, sõltuvalt teenindamisrajoonist — linna- või kohalikud telefoniühendused, telefoni-kaugeühendused jne.

Sidemajandis on suuri liiniehitisi telegraafi-telefoni kaugeühenduste alal, linna-telefonivõrkude alal, raadiosõlmede alal jms.; tal on oma transport postivagunite, auto-, mootortranspordi, jalgratta jms. näol. Mitmesugused on ka sidemajandis teostatavad operatsioonid. Siin on meil tegemist kogu keeruka sidemajandi ja kogu tema tegevuse juhtimisega, mis nõuab suuri summasid; on tegemist teenuste osutamisega posti, telefoni, telegraafi ja raadio kaudu ning selle eest kindla rahalise maksu võtmisega; siin on ka müügi- (minemi-) tegevus, näiteks, elanik-

konnale uksepostkastide, reproduktorite jms. müümise näol. Posti-telegraafiside toimetab ka operatsioone rahasummade ühest punktist teise ülekandmise alal, ilma sularaha saatmiseta. Sideministeeriumi süsteemis on olemas ka mitmesugused tootmisettevõtted erisuguste sideliikidele vajalike aparatuuri ja seadmete valmistamiseks ja remontimiseks.

Meie rahvamajanduse pideva tõusu tingimustes nõutakse sidelt edasist igakülgset täiustamist.

Neljanda Stalinliku viisaastaku plaanis on ette nähtud sidevahendite taastamine ja edasine arendamine, eriti raadioside ja magistraalkaabli alal neis rajoonides, mis on kannatanud saksa okupatsiooni all; on ette nähtud telefoni-telegraafiside organiseerimise lõpuleviimine Moskva ja kõigi vabariikide, kraide ja oblastite keskuste vahel, samuti ka liiduvabariikide pealinnade ja oblastite keskuste vahel, kõigi rajoonikeskuste, külanõukogude, masina-traktorijaamade ja sovhooside telefoniseerimine, telefoni-telegraafi raadiosaatejaamade ja raadio-ringhäälingujaamade ehitamine, uute televisiooni-keskuste ehitamine jne.

Nende ülesannete täitmisega käib kaasas laiaulatuslik ehitus, mis nõuab suurt materjalide, raha ja tööjõu kulu. Kõigi nende vahendite õige kasutamine, nende suurim kokkuhoid ehituse kõrge kvaliteedi juures ja ehitatavate objektide edaspidine õige ekspluatatsioon on täiesti mõeldamatud ilma õigesti organiseeritud arvestuse ja aruandluseta.

Ainult õigesti organiseeritud arvestuse juures võib side täita kõiki oma funktsioone, aidata kaasa meie maa sotsialistlikule ülesehitusele ja kaitsevõime igati tugevdamisele.

Eriti suur tähtsus oli arvestusel Suure Isamaasõja tingimustes. On küllaldane nentida näiteks seda, et sõja olukorras on vajalik lõhutud side pidev uuendamine. See aga omakorda nõuab kõigi sisemiste ressursside mobiliseerimist, kõigi Sideministeeriumi korralduses olevate vahendite kasutamist. Iga arvestatud telegraafi- või telefonitraadi meeter evib suure tähtsuse. Ükski väärtus ei tohi jääda väljapoole arvestust. Arvestus peab avastama kõik sisemised reservid ja sellega aitama kaasa nende käibelelaskmises vahetult riigi kaitsmisele.

Eriti tähtsat osa mängib arvestus neljanda sõjajärgse viisaastaku plaani täitmisel.

2. Raamatupidamise organiseerimine sidemajandis.

Raamatupidamise üldteoorias toodud põhiprintsiibid (vt. I osa) on omased kõigi rahvamajanduse harude raamatupidamisele, järelikult on nad seda ka sidemajandi raamatupidamisele. Näiteks raamatupidamise bilanss, kontode süsteem, kahekordse kirjendamise meetod jms. — kõik see on oma põhiprintsiipidelt ühesugune isemajandavate ettevõtete, büdžetiliste asutiste, tööstuse, põllumajanduse, kaubanduse, transpordi ja sidemajandi raamatupidamises. Täpselt samuti ühesuguselt on kõigi alade jaoks rakendatavad varumise, tootmise ja minemi alasse puutuva arvestuse põhimõtted, tulude ja kulude arvestuse alused, s. o. ettevõtte või asutise finantsilised küljed. Kuid igal alal on ühtlasi mõningased spetsiifilised iseäraldused, mis esitavad arvestusstruktuurile erilisi nõudeid, sõltuvalt antud süsteemi ettevõtte ja asutise tegevuslikust ja organisatsioonilisest iseloomust.

Raamatupidamise üldteooria, kui teadusliku distsipliini objektiks on eriliste meetodite ja vahendite üldkogusus, mille abil väljendatakse majanduslikud nähtused ja toimetatakse arvestusandmete töötlemist laiendatud sotsialistliku taastootmise protsesse iseloomustavate näitajate saamiseks.

Sidesüsteemis on raamatupidamise teooria objektiks üldiste arvestuspõhimõtete rakendamise korra konkretiseerimine ja põhjendamine sidemajandi arvestuses, s. o. arvestuse struktuurile omaste iseäralduste vaatlemine ja selle majandi arvestustöö ehitusele ja organiseerimisele esitatavate spetsiifiliste nõuete põhjendamine.

Sideministeeriumi süsteem sisaldab mitmesuguseid asutiste ja ettevõtete liike. Siin on büdžetilisi asutisi (Sideministeerium, Sideministeeriumi volinike valitsused liiduvabariikide ministrite nõukogude juures, oblastite ja kraide sidevalitsused j. t.), kes saavad vahendeid riigibüdžetist; on sideettevõtteid (näiteks posti-telegraafikontorid, telefonijaamad jms.), kellel on ekspluatatsiooni-

tulusid, kuid kes annavad need tervenisti Riigipanka Sideministeeriumi tsentraliseeritud kontosse ja saavad oma ekspluatatsioonikuludeks summasid Sideministeeriumilt vastava kinnitatud finantsplaani järgi; lõpuks on olemas isemajandavad ettevõtted, kes tegutsevad nende poolt toodete valmistamise või remondi tööde, ajakirjanduse levitamise jms. eest saadavate summade alusel.

Sidemajandi põhifunktsioonide täitmist teadete üleandmise alal nimetatakse «põhitegevuseks». Selle põhitegevusega tegelevad need sideorganid, kes vahetult teevad operatiivtöid. Kõik sellised sideorganid (-ettevõtted) jagunevad kahte liiki. Ühed neist on ühendatud tüüpi ettevõtted, s. o. nad täidavad mitmesuguste sidealade operatsioone, näiteks posti-, telegraafi-, telefoniside jms. alal. Teised on eraldatud ettevõtted, kes täidavad ainult ühe sideala operatsioone, näiteks ainult posti alal või ainult telefoniside alal.

Peale Sideministeeriumi, kellel on rida tootmisalaseid kesk- ja peavalitsusi, teostavad sidemajandi juhtimist kohalikud sideorganid.

Selliste kohalike organite hulka kuuluvad:

1) liiduvabariikide ministrite nõukogude juures asuvad Sideministeeriumi volinike valitsused, kes täidavad kõrgema sideorgani funktsioone antud vabariigis;

2) oblastite ja kraide sidevalitsused, kes juhivad antud krais või oblastis asuvaid kontoreid ja neile vahetult alluvaid ettevõtteid;

3) ringkonna-, linna- ja rajoonikontorid, kes juhivad teataval territooriumil asuvaid sideettevõtteid (välja arvatud kõrgemale organisatsioonile alluvad);

On olemas veel rida liidulise tähtsusega suuri sideettevõtteid, mis vahetult alluvad Sideministeeriumile.

Vastavalt finantseerimise korrale jagunevad kõik Sideministeeriumi ettevõtted ja asutised kolme rühma:

a) posti-, telegraafi-, telefoni-, raadiotranslatsiooni-ettevõtted, raadiojaamad, ühendatud sidekontorid, liini-tehnilised sõlmed ja rahakaartide kontrollbürood, keda finantseeritakse eelarve korras;

b) iseseisvad majanduslikud organisatsioonid, Ajakirjanduse

Levitamise Keskvalitsuse kohalikud organid, trustid ja tööstuslikud ettevõtted, kes vahetult alluvad Sideministeeriumile ja tema valitsustele ning tegutsevad isemajandamise põhimõttel, vastavalt eri põhikirjadele;

c) riigibüdžetil olevad Sideministeeriumi keskvalitsused ja kohalikud (vabariikide, kraide ja oblastite) sidevalitsused, õppeasutised, teadusliku uurimise asutised ja lasteaiad.

Finantseerimise korra erinevus nõuab iga rühma ettevõtete ja asutiste arvestuse erinevat organiseerimist. Näiteks tööstuslike isemajandavate ettevõtete ja riigibüdžetil olevate sidevalitsuste või posti-telegraafikontorite, kellel on ekspluatatsioonitulusid, kuid kes saavad ekspluatatsioonikuludeks summasid eelarve korras, jooksva arvestuse kontode plaan ei saa olla täiesti ühesugune.

Kolmas rühm asutisi peavad arvestust büdžetilise arvestuse üldpõhimõtteil, mis on ehitatud selliselt, et oleks võimalik rangelt kontrollida büdžetidistsipliinist kinnipidamist, s. o. büdžetist summade saamise ja nende vastavalt kinnitatud eelarve kohase kulutamise õigsust.

Teise rühma ettevõtted on oma tüübilt tootmisettevõtted ja nende raamatupidamine on korraldatud tööstusliku arvestuse üldpõhimõtete alusel. See rühm ei ole sidemajandis oma erikaalu poolest eriti tähtis. Sideministeeriumil on kokkuleppel NSV Liidu Rahandusministeeriumiga lubatud pidada sidevalitsuste ja ettevõtete juures abiettevõtteid (transpordikontorid, autobaasid, remonditöökojad), mis töötavad isemajandamise põhimõttel ja kuuluvad riiklikule registreerimisele.

Suurim erikaal on sidemajandis esimese rühma ettevõtteil ja asutistel, kes saavad nende poolt osutatud teenuste eest ekspluatatsioonitulusid, kuid kellel on ka ekspluatatsioonikulusid. Need ettevõtted ja asutised ei või oma kulusid katta saadavatest tuludest. Nad annavad kõik oma sissetulekute laekumised Riigipanka, kust saavad kuludeks summasid eelarve korras.

Sideministeeriumis, nagu teisteski ministeeriumides rakendatakse kaht kontode plaani:

1) põhitegevuse jooksva arvestuse kontode plaan;

2) Sideministeeriumi kapitaaltööde (nii hanke kui majanduslikus korras teostatavad) ja kapitalimahutuste arvestuse kontode plaan.

Teist plaani kasutatakse kapitaalsete kulutuste ja mahutuste arvestuse eraldamisel eribilanssi.

Esimene plaan, s. o. põhitegevuse arvestuse kontode plaan, olles ühiseks plaaniks, peab vastama sideettevõtete ja -asutiste nõuetele, välja arvatud riigibüdžetil olevad. Iga ettevõte ja asutis võtab sellest plaanist need kontod, mis temale on vajalikud tema tegevuse, organisatsioonilise ehituse põhimõtete ja operatsioonide finantseerimise korra järgi. See kontode plaan jaguneb järgmisteks põhiosadeks:

I. Põhivahendid
II. Kapitaalsed kulutused (plaanilised kuni 100 000 rbl. ja väljaspool-plaanilised — 1935. a. 9/IX seaduse järgi)
III. Ekspluatatsiooni- ja tootmismaterjalid
IV. Side põhialade ekspluatatsioon (ekspluatatsioonikulud)
V. Tootmine
VI. Valmistoodang, kaubad ja tehtud tööd
VII. Teelesaadetud kaubad
VIII. Väljalangenud põhivahendite likvideerimine
IX. Rahalised vahendid
X. Arveldused
XI. Bilansivahelised ja sisemised arveldused
XII. Tulevaste aruandeperioodide kulud
XIII. Sissemaksed, kannangud ja muud eraldatud vahendid
XV. Fondid.
XVI. Erifondid
XVII. Reservid ja reguleerivad kirjed
XIX. Rahakaardi-operatsioonid
XX. Ajalehtede ja perioodiliste väljaannete tellimused
XXI. Eelarveline finantseerimine
XXII. Põhitegevuse bilansis arvestatavate kapitalimahutuste finantseerimine
XXIII. Sihtfinantseerimine ja laekumised

XXIV. Riigipanga lühiajalised laenud
XXV. Plaani täitmine (s. o. toodangu väljalase ja tööde sooritamine abimajandite poolt)
XXVI. Realiseerimisel omahinna hulka kantavad kulud ja tulud (minemi- ja üldadministratiivsed kulud)
XXVII. Realiseerimine ja müük
XXVIII. Põhitegevuse tulud (ekspluatatsioonitulud)
XXIX. Tulevaste aruandeperioodide tulud
XXX. Kahjumid ja kasumid

Isamaasõja ajal oli sisse seatud veel osa IV-a — «Sõjaaegsest olukorrast tingitud kulud ja kaod».

Eespooltoodud kontode süsteem on meile põhijoontes tuntud juba raamatupidamise üldteooriast. Jääb ainult näidata, missugused osad on vajalikud sideettevõtete ja -asutiste rühmadele ja millised iseäraldused on iga osa alla kuuluvate kontode struktuuril ja sisul.

Kui meie võtame tootmisiseloomuga ja isemajandamise põhimõttel tegutseva sideettevõtte, siis saame järgmise bilansi:

Aktiva	*Passiva*
I. Põhivahendid	XV. Fondid
II. Kapitalimahutused	XVI. Erifondid
III. Materjalid	XVII. Reservid ja reguleerivad kirjed
V. Tootmine	XXI. Eelarveline finantseerimine
VI. Valmistoodang, kaubad ja tööde täitmine	XXII. Kapitalimahutuste finantseerimine
VII. Teelesaadetud kaubad	XXIII. Sihtfinantseerimine ja sihtlaekumised
IX. Rahalised vahendid	XXIV. Riigipanga lühiajalised laenud
X. Arveldused (deebitoridega)	XXV. Plaani täitmine
XI. Bilansivahelised ja sisemised arveldused	X. Arveldused (kreeditoridega)
XII. Tulevaste perioodide kulud	XI. Bilansivahelised ja sisemised arveldused
XIII. Eraldatud vahendid	XXVI. Realiseerimisel omahinna hulka kantavad tulud
XXVI. Omahinna hulka kantavad kulud	

VIII.	Väljalangenud põhivahendite likvideerimine
XXX.	Kahjumid

XXVII.	Realiseerimine ja müük
XXIX.	Tulevaste aruandeperioodide tulud
VIII.	Väljalangenud põhivahendite likvideerimine
XXX.	Kasumid

Palju piiratum on esimese grupi ettevõtete bilanss (sageli vaatamata operatsioonide keerukusele), näiteks posti-telegraafikontori bilanss:

Aktiva	
I.	Põhivahendid
II.	Kapitaalsed kulutused
III.	Ekspluatatsioonimaterjalid
IV.	Ekspluatatsioonikulud
V.	Tootmine
VI.	Kaubad (ümbrikud, postkastid jms.)
IX.	Rahalised vahendid
X.	Arveldused
XI.	Bilansivahelised ja sisemised arveldused
XII.	Tulevaste aruandeperioodide kulud
XIII.	Eraldatud vahendid
VIII.	Väljalangenud põhivahendite likvideerimine
XXX.	Kahjumid

Passiva	
XV.	Fondid
XVI.	Erifondid
XVII.	Reservid ja reguleerivad kirjed
XXI.	Eelarveline finantseerimine
XXII.	Kapitalimahutuste finantseerimine
XXIII.	Sihtfinantseerimine ja sihtlaekumised
X.	Arveldused
XXVII.	Realiseerimine ja müük
XXVIII.	Ekspluatatsioonitulud
XXIX.	Tulevaste aruandeperioodide tulud
VIII.	Väljalangenud põhivahendite likvideerimine
XXX.	Kasumid

Selles kontode plaanis ei ole XIX osa «Rahakaardi-operatsioonid», kuna rahakaardi-operatsioonid (esimese grupi ettevõtete poolt täidetavad) nende iseloomu omapärasuse ja finantseerimise erikorra tõttu arvestatakse eribilansis ja näidatakse iseseisvas aruandluses (sellest kõneleme edaspidi 6. jaos).

Side süsteemis koostatakse järgmised eribilansid:

1) Eelarve korras finantseeritavate sideettevõtete põhitegevuse bilansid.

2) Rahakaardi-operatsioonide bilanss.

3) Kapitalimahutuste bilanss.

4) Ajakirjanduse Levitamise ja Ekspedeerimise Keskvalitsuse bilanss.

5) Abiettevõtete bilanss.

6) Ehituse Peavalitsuse (Side Ehituse Peavalitsus) hankeehitusorganisatsioonide bilansid.

7) Büdžetiliste asutiste bilansid halduskulude, teaduslike kulude ja lasteaedade kulude alal.

8) Sideministeeriumi õppeasutiste bilansid.

9) Bilanss Sidekirjastuse alal.

10) Bilanss Varustuspeavalitsuse alal.

Sidemajandi arvestust ja aruandlust juhib vahetult Sideministeeriumi Keskraamatupidamine, kes juhib kogu arvestuse ja aruandluse tööd ning koostab Sideministeeriumi koondaruanded. Liiduvabariikide ministrite nõukogude juures asuvate volinike valitsuste ja oblastite ning kraide sidevalitsuste raamatupidamisorganid juhivad peale oma valitsuse tegevusse puutuva arvestuse ka instrueerimist alluvate ettevõtete arvestusküsimustes, jälgivad nende arvestuse ja aruandluse tööd ning koostavad koondaruanded oblasti, krai, vabariigi kohta. Täpselt samuti peavad ringkonna-, linna- ja rajoonikontorid enda juures arvestust oma tegevuse kohta ja nende väikeste ettevõtete kohta, keda iseseisvale bilansile ei eraldata, ning koostavad koondaruandeid kõigi oma rajooni sideettevõtete kohta.

Seega teostatakse Sideministeeriumi bilansside ja aruannete kokkuvõtmist algettevõttest kuni Ministeeriumi Keskraamatupidamiseni. Vahetult ministeeriumile alluvad ettevõtted esitavad oma bilansid ja aruanded otse Keskraamatupidamisse.

3. Põhivahendite ja kapitalimahutuste arvestus.

Põhivahendid, või teiste sõnadega töövahendid, nagu teada, võtavad tootmisprotsessist (samuti ka ekspluatatsioonist) osa korduvalt ja säilitades pikemaks ajaks oma naturaalse tarbimiskõlbliku kuju, kannavad nendega teostatud töö töötootele (või ekspluatatsiooni kulutustele) ainult osade kaupa. Seega on põhivahendite funktsioneerimise protsessis kaks momenti, millised

peavad ennekõike kajastuma arvestuses. Esimene moment on see, et põhivahendid säilitavad enam või vähem pikemaks ajaks oma naturaalse või tarbimiskõlbliku kuju: näiteks jääb hoone kogu kasutamisaja kestel samaks hooneks. Raamatupidamise bilansis näidatakse põhivahendid rahalises hinnangus; kuna nad säilitavad oma tarbimiskõlbliku kuju, tuleb ka bilansis säilitada see alghind, millega nad majandisse võeti.

Teine moment seisab selles, et põhivahendid, võttes tootmisprotsessist korduvalt osa, kuluvad ja kaotavad oma väärtuse. Põhivahendite säilitamiseks tuleb kapitaalremondiks ja kulunud osade uuendamiseks järjekindlalt teha teatud kannanguid kulumise hinna suuruses. See moment nõuab arvestuses põhivahendite kulumise näitamist (säilitades seejuures bilansis alghinna, nagu me juba eespool mainisime) ja tehtavate kannangute näitamist.

Põhivahendite arvestus peab näitama:

a) põhivahendite saamist,

b) nende pidevat kulumist ja kapitaalremonti; kannanguid nende taastamiseks,

c) nende võimalikku likvideerimist ja üldse nende väljalangemist mingisugustel põhjustel.

Põhivahendite arvestuse organiseerimise üheks kõige tähtsamaks tingimuseks on põhivahendite funktsioneerimise iseloomuga ja konstruktiivsete iseäraldustega kindlaksmääratav õige liigitamine, sidemajandis aga peale selle, nende viimine ühe või teise sideala alla.

Sidemajandi põhivahendid jagunevad kolme rühma:

1) tegevuses olevad tootmisotstarbelised põhivahendid;

2) mitte tegevuses (tagavaraks) olevad tootmisotstarbelised põhivahendid;

3) korteri- ja kultuur-elukondliku otstarbega põhivahendid.

Vastavalt sellele on jooksva arvestuse kontode plaanis käesoleval ajal kaks kontot — 002 ja 003 ära kaotatud.

Korteri- ja kultuur-elukondliku otstarbega põhivahendite eraldamine on tingitud mitte ainult nende ja ekspluatatsioonitegevuse vahelise seose iseloomust, vaid ka sellest, et rahva-

majanduse mastaabis ei võeta kõiki neid vahendeid NSV Liidu «tootmisfondi», vaid eraldatakse erirühma. Selline eraldamine on võimalik ainult raamatupidamise andmete alusel. Tegelikult ei kuulu nimetatud vahendid materiaalse tootmise sfääri, vaid on teenuste osutamise vahendeiks, mille kasulik efekt kuulub individuaalse (käesoleval juhul, sidetöötajate) tarviduse sfääri.

Põhivahendite jaotamine tegevuses olevateks ja mitte tegevuses olevateks tootmisotstarbelisteks põhivahendeiks on nõutav seepärast, et majandi kapitalimahutus ja tema ekspluatatsioonile võimsus määratakse kindlaks ainult ekspluatatsioonis olevate põhivahendite ulatusega. Mitte tegevuses olevate vahendite kohta kulumist ei arvestata.

Põhivahendite (tegevuses olevate) edasine alljaotus toimub sidemajandis allkontode järgi (vt. lisa «Põhitegevuse jooksva arvestuse kontode plaan»).

Tehnilisele personalile tööde sooritamiseks väljaantavad tööriistad ja mõõteriistad, samuti ka majanduslik inventar, hobutranspordi pisiinventar, mille kasutamisaeg on alla ühe aasta, sõltumata nende hinnast, kui ka kasutamisajaga üle ühe aasta, kuid hinnaga alla 200 rbl. ühiku eest, ei kuulu põhivahendite hulka ja arvestatakse kontos nr. 016 «Väheväärtuslikud ja kiireltkuluvad esemed». Samas arvestatakse eririietus, autode ja jalgrataste sise- ja väliskummid, sõltumata nende hinnast ja kasutamistähtajast.

Nagu juba varem mainisime, arvestatakse kõik põhivahendid bilansi aktivas alghinnaga. Selle hinnaga jäävad nad bilanssi (kui neid ei rekonstrueerita) kuni nende väljalangemiseni. Alghind sisaldab soetamise, ehitamise ja ülesseadmise maksumuse, juurde arvatud kõik ekspluatatsioonikohta toimetamise ja seal ülesseadmise kulud. Juba töötavate esemete käikulaskmise perioodi kulud kantakse ekspluatatsioonikuludesse.

Põhivahendite alghinnast tuleb eraldada nn. jääk-hind, s. o. hind, mis saadakse alghinnast kulumise mahaarvamise teel. Raamatupidamise üldteooriast meie teame, et kulumine näidatakse põhivahendite erilises kontraktivalises kontos. Järelikult, jääk-hinna saamiseks tuleb põhivahendite alghinnast maha

arvata kulumine. Aruande-bilanssides antakse jääk-hind otse aktivas, kulunud osa aga näidatakse bilansi all.

Põhivahendite saamine võib ennekõike aset leida põhivahendite tasuta üleandmise teel teisest ettevõttest või asutisest vahendite ümberjaotuse korras. Ühe ettevõtte põhivahendite üleandmine teise võib ühes ja samas valitsuses toimuda ainult sidevalitsuse ülema korraldusel. Üleandmine mitmesuguste valitsuste ettevõtteis võib toimuda ainult Sideministeeriumi tegevusalaste valitsuste ülemate korralduse põhjal.

Toome näite arvestuskirjendite kohta.

Vahendite ümberjaotuse korras on vastu võetud hoone, mille alghind on 250 000 rbl., jääk-hind aga — 175 000 rbl., s. o. hoone kulumine on väljendatud 75 000 rbl. summas.

Ühest ettevõttest teise üleandmine ei too mingit muudatust ümberjaotatavate põhivahendite arvestus-bilansilises hindes. Seepärast tuleb näidata põhivahendite suurenemine 250 000 rbl. võrra, näidates samaaegselt kulumise summa 75 000 rbl. suuruses. Ühtlasi tuleb näidata põhivahendite fondi suurenemine hoone jääk-hinna võrra.

Saame kirjendi:

Deebet —	Konto nr. 001 «Põhivahendid hooned»	250 000
Kreedit —	Konto nr. 2001 «Põhivahendite fond»	175 000
Kreedit —	Konto nr. 215 «Põhivahendite kulumine»	75 000

Sellega lõpetatakse läbikanded tasuta saadud põhivahendite kohta.

Nimetatud hoonet üleandev asutis teeb oma juures kirjendid vastupidises korras:

Deebet —	konto nr. 2001 «Põhivahendite fond»	175 000
Deebet —	konto nr. 215 «Põhivahendite kulumine»	75 000
Kreedit —	konto nr. 001 «Põhivahendid hooned»	250 000

Põhivahendid (näiteks masinad, tööpingid, transpordivahendid jms.) võivad saabuda nende tasulise soetamise tagajärjel, mis on võimalik ainult siis, kui selleks otstarbeks on finantseeritud erisummad.

Sellised kulutused tuleb näidata põhitegevuse bilansi II osas «Kapitalimahutused», nende finantseerimine aga XXII osas «Kapitalimahutuste finantseerimine».

Toome näite:

1) Vastavalt ettevõtte jaoks kinnitatud finantsplaanile on transpordivahendite soetamiseks finantseerimise korras antud 80 000 rbl. kantud arvelduskontosse nr. 1.

2) Transpordivahendeid on soetatud 78 000 rbl. eest, tasumisega arvelduskonto kaudu.

Kirjendid on:

1)	Deebet	— konto nr. 092 «Arvelduskonto nr. 1 Riigipangas»	
	Kreedit	— konto nr. 2321 «Kapitalimahutuste finantseerimine»	80 000
2)	Deebet	— allkonto nr. 0123 «Põhivahendite varumine»	
	Kreedit	— konto nr. 120 ja üheaegselt	
	Deebet	— konto nr. 120	
	Kreedit	— konto nr. 092 «Arvelduskonto nr. 1 Riigipangas»	78 000

Seejärel tuleb põhivahendite varumise konto 0123 lõpetada ja transpordivahendid võtta arvele põhivahendite konto järgi; selle tagajärjel tekivad järgmised kirjendid:

1)	Deebet	— konto nr. 001 «Põhivahendid»	
	Kreedit	— konto nr. 2001 «Põhivahendite fond»	78 000
2)	Deebet	— konto nr. 2321 «Kapitalimahutuste finantseerimine»	
	Kreedit	— konto nr. 0123 «Põhivahendite varumine»	78 000

Tulemusena saadakse järgmine kontodes väljendamise skeem:

Arvelduskonto Riigipangas.

Deebet	*Kreedit*
1) 80 000	2) 78 000

Kapitalimahutuste finantseerimine.

Deebet	*Kreedit*
4) 78 000	1) 80 000

Kapitaalsed kulutused.
Põhivahendite varumine.

Deebet	*Kreedit*
2) 78 000	4) 78 000

Põhivahendid.
Transport.

Deebet	*Kreedit*
3) 78 000	

Põhivahendite fond.

Deebet	*Kreedit*
	3) 78 000

Kõigi nende operatsioonide järgi antakse bilanssi üle:

1) aktivasse — transpordivahendite konto deebeti-saldo 78 000 rbl. ja 2) passivasse — põhivahenditefondi konto kreeditisaldo samas summas, mis näitab, et soetamise tagajärjel suurenesid ettevõttes põhivahendid, kusjuures suurenes vastavalt ka nende vahendite fond.

Veel võivad põhivahendid saabuda ettevõtte poolt tehtavate lõpetatud kapitalimahutuste ekspluatatsiooniandmise korras. Kapitalimahutused, mis suurendavad põhivahendeid, järelikult aga ka nende bilansisummat, s. o. võimaldavad side põhifondide laiendatud taastootmist, koosnevad:

a) uue ehitamistest,

b) rekonstrueerimisest.

Uue ehitamise tagajärjeks on uued ettevõtted, uued ehitised jms. Rekonstrueerimine ei anna uusi objekte, kuid on kas uue tehnika sisendamine, või selliste abinõude teostamine, mille tagajärjel tõuseb näiteks telegraafiliini võimsus, s. o. saavutatakse NSV Liidu territooriumi parem teenindamine sidega, suur kokkuhoid ekspluatatsioonikuludes, suur tööjõudlus jne.

Kapitaalsetes kulutustes, kui neid vaadelda täidetavate tööde struktuuri ja iseloomu järgi, tuleb eraldada:

a) ehitustööd,

b) montaažitööd,

c) seadistamine,

d) inventar ja instrumendid (välja arvatud väheväärtuslikud ja kiireltkuluvad instrumendid),

e) projekteerimise, uurimise ja teadusliku uurimise tööd,

f) muud, eelarvega ettenähtud kapitaalsed kulutused.

NSV Liidu RKN-i 1936. a. 29/VII määruse kohaselt arvestatakse kõik kapitaalsed kulutused kapitaalehituse bilansis ja antakse lõpetatud kujul põhitegevuse bilanssi nende arvestamiseks põhivahendite rühmas (s. o. bilansi 1-ses rühmas).

Vahetult põhitegevuse bilansis on lubatud arvestada ainult neid kapitaalseid kulutusi, mis ei ületa 100 000 rbl. iga üksiku objekti eest.

Sisuliselt on põhitegevuse bilansis arvestatavate kapitaalsete kulutustega seoses olevate operatsioonide näide meil juba olemas transpordivahendite soetamise näol.

Saadud põhivahendite täieliku hinna kindlakstegemiseni, s. o. kuni teatava objekti soetamise, ehitamise või ümberehitamise operatsioonide lõpetamiseni väljendatakse kõik kapitaalsed kulutused bilansi II osas «Kapitaalsed kulutused». Seejärel kirjendatakse need objektid vastuvõtmise põhjal II osa kontodest maha ja kirjendatakse vastavaisse põhivahendite kontodesse, s. o. bilansi esimesse ossa.

Seega sisaldab bilansi II osa «Kapitaalsed kulutused» ajutisi ülemineku kontosid, mis annavad saldosid ainult lõpetamata kapitaalsete kulutuste kohta. Pärast soetamise või ehitamise operatsioonide lõpetamist suletakse kõik need kontod ja nende käivete põhjal tuletatakse näitajad kapitalimahutuste ulatuse kohta.

Ekspluatatsioonis olevate põhivahendite analüütilist arvestust peetakse iga eseme kohta erikaartidel. Kaardi esiküljele märgitakse:

1) arvestatava eseme täielik nimetus;

2) põhivahendite ja nende peamiste koostisosade lühikirjeldus (tehnilise seadistuse ja selle koostisosade kirjeldus antakse eripassides);

3) saamise kord (näiteks hankija, kellelt esemed saadi või objekti ehitava ehitusorganisatsiooni nimetus jms.);

4) eseme saamise kuupäev, dokument ja selle number;

5) ja 6) esmakordse ekspluatatsiooniandmise kuupäev, dokument ja number;

7) väljalangemise aeg ja koht ühes põhjuse äranäitamisega;

8) inventarinumber;

9) vabriku- (või tehase-) number;

10) tehnilise komisjoni poolt määratava tehnilise kõlblikkuse protsent;

11) alghind;

12) tehnilise komisjoni poolt määratava kõlblikkuse tähtaeg;

13) amortisatsiooni protsent;

14) hind ümberehituse või ümberseadistuse puhul toimetatava ümberhindluse järgi (sooritatud tööde vastuvõtu-akti põhjal);

15) summa, mille järgi ese on maha kirjendatud ümberpaigutamisel teise ettevõttesse või likvideerimisel.

Tagaküljele märgitakse:

1) eseme liikumine (sisemised ümberpaigutused, remonti andmine, tagasisaamine jms.), ühes daatumi, dokumendi jm. näitamisega;

2) kapitaalremondi lõpetamise kuupäev ja hind;

3) amortisatsiooni arvestuse summa aastate järgi.

Need kaardid koostatakse läbi kopeerpaberi kahes eksemplaris; üks neist hoitakse eseme asukoha raamatupidamise kartoteegis jaotatult bilansi kontode ja allkontode järgi, teine aga antakse eseme hoidmise eest vastutavale isikule.

Kui põhivahendid lähevad väljapoole ettevõtte piire, siis paigutatakse kaardi esimene eksemplar «väljalangenud põhivahendite» erikartoteeki, teine eksemplar aga antakse eseme saajale. Põhivahendite likvideerimise puhul lisatakse teine eksemplar likvideerimise akti juurde.

Telegraafi-telefoni kauge- ja rajoonidevahelised ehitised arvestatakse operatiivtehnilise arvestuse korras liini-tehnilistes sõlmedes, linna- ja rajooniseesmise side võrgu omad aga — sidekontoreis ning telefonidirektsioonides. Arvestust peetakse erilistel passidel, milles näidatakse kõik antud liiniehitise individuaalsed tunnused (juhtme number, suund või lõpupunktid, pikkus kilomeetrites, materjali liik, postide arv jms.). Raamatupidamises jäetakse kaartide koostamisel kõik üksikasjalised näitajad välja ja näidatakse ainult passi number, juhtme number, tema suund ja pikkus.

Põhivahendid, mis asuvad nendes sidejaoskondades ja -agentuurides, kes iseseisvalt bilanssi ei oma, arvestatakse sidekontoris. Jaoskonnas või agentuuris peetakse ainult esemete nimekirja.

Kehtiva korra kohaselt arvestatakse põhitegevuse bilansis ainult: 1) plaanilised kulutused, mis ei ületa 100 000 rbl., ja 2) kulutused, mis tehakse väljaspool kapitaaltööde plaani, 1935. a. 19/IX seaduse järgi. Selles seaduses on ära toodud väikeste ehitus- ja remonditööde teostamise kui ka pisiseadmete ja -inventari soetamise korra lihtsustamiseks ettenähtud tööd ja soetamised, mida võib teostada väljaspool kapitaalsete kulutuste plaani, samuti on selles seaduses näidatud vastavate kulutuste katteallikad.

Kõik ülejäänud kapitalimahutused tuleb arvestada kapitalimahutuste eribilansis.

Toome selle bilansi kontode plaani (numbrid kontode ees tähendavad nende šifrit):

Aktiva

I osa. Lõpetamata kapitalimahutused ja kulutused
- 001 Plaanilised kapitalimahutused
- 011 Mitteplaanilised kapitalimahutused
- 012 Kapitalimahutused kohaliku büdžeti arvel

II osa. Ehituse põhivahendid
- 018 Põhivahendid
- 020 Põhivahendite likvideerimine

III osa. Seadistus ülesseadmiseks ja materjalid
024 Seadistus ülesseadmiseks
026 Põhimaterjalid
028 Abimaterjalid
029 Väheväärtuslikud ja kiireltkuluvad esemed ning eririietus
IV osa. Jaotamisele kuuluvad kulutused
040 Varumise ja laokulud
041 Ajutised, mittenimestikulised ehitised ja seadised
050 Halduskulud
051 Muud lisakulud
V osa. Tootmised ja majandid
058 Ehitus- ja montaažitööd
064 Abimajandid
VI osa. Rahalised vahendid
078 Kassa
079 Arveldus- ja jooksvad kontod
081 Akreditiivid ja erikontod
VII osa. Deebitorid
VIII osa. Eraldatud vahendid

Passiva

I osa. Fondid
116 Põhifond
117 Amortisatsiooni-kannangud
119 Eriotstarbelised fondid
II osa. Kapitalimahutuste finantseerimine
130 Plaanilised, Tööstuspanga kaudu
132 Põhitegevuse vahendeist
133 Kohalike büdžettide ja teiste organisatsioonide arvel
III osa. Reservid
IV osa. Reguleerivad kirjed (kulumine)

V osa. Kreeditorid

VI osa. Bilansivahelised ja sisemised arveldused (aktiva-passivalised)

180 Bilansivahelised arveldused põhitegevusega

181 Sisemised arveldused iseseisvale bilansile viidud ehitusaladega

182 Arveldused kapitalimahutuste finantseerimise ümberjaotuse alal

VII osa. Operatsioonilise ja isemajandamise tegevuse tulemused (kahjumite puhul on VII osa aktivaline)

184 Ehituse-finantsplaani täitmine iseseisvale bilansile viidud ehituste poolt

185 Realiseerimine (abitootmiste, abitootmiste teenuste ja kauba-materiaalsete väärtuste müük väljapoole)

VIII osa. Kasumid ja kahjumid

Varem oli selles bilansis nii aktivas kui ka passivas eriline vastastikune tasakaalustav osa šifriga null, kuhu kirjendati maha lõpetatud ehitused ja püstitused ning nende finantseerimine.

Kapitalimahutuste eri bilansi rakendamise küsimus otsustatakse olenevalt kapitaaltööde mahust. Eri bilansis arvestamine on otstarbekohane ainult neil juhtudel, kui uued kapitalimahutused nõuavad majanduslikul viisil teostatavaid ehitus-, montaažijms. töid. Näiteks transpordivahendite, majandusliku inventari jms. soetamise arvestamine eri bilansis oleks täiesti üleliigne ja otstarbetu.

Sidemajandis teostavad ehitus-montaažitöid peale kapitaalehituse osakondade ka erilised isemajandavad ettevõtted — ehituskontorid ja ehitustrustid. Sel juhul esinevad ehituskontorid või ehitustrustid ettevõtjatena, s. o. nad sooritavad töid hanke korras. Ehitusorganisatsioonid peavad oma operatsioonide arvestamiseks kasutama kapitalimahutuste bilansis rakendatavate ülaltoodud jooksva arvestuse kontode plaani.

Ehitusorganisatsioonidel on oma käibevahendid ja, tegutsedes isemajandamise alusel, saavad oma töö eest tellijailt tasu lepin-

gute järgi. Ehitusmaterjalide varumiseks ja teisteks ehitusega seotud kuludeks antakse neile avanssi mitte rohkem kui 15% kogu tööde lepingu hinnast. Edaspidi tehakse igakuised arveldused tegelikult täidetud tööde eest nende vastuvõtuakti järgi. Kuu esimeses ja teises dekaadis tehtud tööde maksumuse maksab Tööstuspank välja ilma vastuvõtu-aktideta, ehitusorganisatsiooni vahepealsete arvete põhjal, mis on tellija poolt aktsepteeritud. Iga kuu eest tehtavatel arveldustel võetakse need eelnenud väljamaksed arvesse. Finantseerimine toimub eranditult varemkinnitatud kapitalimahutuste plaanide põhjal, seepärast nimetatakse neid kapitalimahutusi plaanilisteks.

Kuid võib esineda juhtumeid, et tekib tarvidus kapitaalseteks kulutusteks, milliseid üldriiklikus plaanis ei ole ette nähtud.

Eriti puudutab see väikseid ehitus- ja remonditöid kui ka mitmesuguste pisiseadmete, transpordivahendite ja inventari soetamist. Nagu juba mainisime on selliste väljaspoolplaaniliste kapitalimahutuste teostamise kord ette nähtud NSVL RKN-i 1935. a. 19/IX määrusega.

Selliste mahutuste kattеallikaiks võivad olla:

1) vahendid sisemiste ressursside mobiliseerimisest, samuti ka ekspluatatsioonilise tegevuse finantsplaanides ettenähtud vahendid;

2) kohalikelt organisatsioonidelt saadud summad abonentide ühendamise eest telefoni- ja raadiotranslatsioonivõrkudesse;

3) vahendid, mis kulude eelarves on ette nähtud kapitalimahutusteks lasteaedade ülalpidamiseks ja massiliste kaadrite ettevalmistamiseks;

4) preemiavahendid kõrgendatud kosinus «fi» arvel.

Nende allikate arvel võib teha järgmisi kulutusi:

a) põhivahendite hulka kuuluvate seadmete ja aparatuuri soetamine hinnaga kuni 200 rbl. ühiku eest;

b) inventari, mööbli, kantseleiseadistuse jms. soetamine kinnitatud summade piirides;

c) tööd abonentide ühendamiseks olemasolevatesse telefonivõrkudesse ja raadiotranslatsioonisõlmedesse;

d) noorloomade kasvatamine;

e) pisikorrastused ettevõtteis (kaasa arvatud seadmete vahetamine ja uuendamine), tingimusel, et nende tööde maksumus ei ületa 5000 rbl. ühe ettevõtte kohta, kusjuures töö täidetakse täielikult ühe aasta jooksul;

f) põhivahendite kapitaalremont vastavalt plaanile.

Kõik loetletud väljaspool-plaanilised (väljaspool limiiti) kapitalimahutused arvestatakse põhitegevuse bilansis, kus selleks on olemas bilansi aktiva eriosa.

Siirdume kapitalimahutuste lühikesele käsitlemisele.

Selles bilansis on osasid, milles pole midagi eriti spetsiifilist. Selliste osade hulka aktivas kuuluvad:

II osa — «Ehituse põhivahendid»
III osa — «Seadmed ülesseadmiseks ja materjalid»
VI osa — «Rahalised vahendid»
VII osa — «Deebitorid»
VIII osa — «Eraldatud vahendid»

Bilansi spetsiifilisteks osadeks on:

I — «Lõpetamata kapitalimahutused ja kulutused»
V — «Tootmised ja majandid».

Siia tuleb lugeda ka IV osa «Jaotamisele kuuluvad kulutused». Selle osa alla kuuluvaid kontosid meie juba vaatlesime operatsiooni-plaani-kontode käsitlemisel (vt. I osa, 5. jagu). Nagu juba seal oli mainitud, on need kontod kogumis-jaotamis-kontod. Nende avamise eesmärk seisab selles, et koguda teatud kulutusi ja jaotada neid hiljem mitmesuguste tööalade järgi. Näiteks tuleb summa varumise ja laokulude konto 040 järgi jaotada varutavate esemete mitmesuguste liikide vahel.

Oletame, et kõiki selliseid kulusid oli 5000 rbl., kusjuures nad hiljem jaotati järgmiselt: 3000 rbl. põhimaterjalidele ja 2000 rbl. abimaterjalidele, tulemusena saame kirjendi:

Deebet — konto nr. 026 «Põhimaterjalid» .	3000
Deebet — konto nr. 028 «Abimaterjalid» . .	2000
Kreedit — konto nr. 040 «Varumise ja laokulud»	5000

Sel viisil lõpetatakse ajutine varumise ja laokulude kogumis-jaotamise konto.

Või näiteks, kui kõiki muid lisakulusid oli 25 000 rbl. ja nad jaotati: 15 000 rbl. plaaniliste kapitalimahutuste peale, seejärel aga 5000 rbl. kapitalimahutuste ülejäänud iga liigi peale, siis saame tulemusena kirjendi:

Deebet — konto nr. 010 «Plaanilised kapitalimahutused»	15 000
Deebet — konto nr. 011 «Kapitalimahutused väljaspool plaani»	5 000
Deebet — konto nr. 012 «Kapitalimahutused kohaliku büdžeti arvel»	5 000
Kreedit — konto nr. 051 «Muud lisakulud» .	25 000

Ehituse poolt lõpetatud objektid võetakse ekspluatatsiooni vastuvõtu-aktide põhjal tegeliku hinnaga ja näidatakse põhitegevuse bilansis põhivahendite koosseisus.

Nüüd peatume sellise kapitaalremondi arvestusel, mis ei too endaga kaasa põhivahendite alghinna suurenemist. Kapitaalremont toimub harilikult ettevõtte korraldusse jäävate amortisatsioonifondi vahendite arvel. Seepärast peab kapitaalremondi arvestus olema seotud põhivahendite kulumise ja amortisatsioonikannangute arvestusega.

Omal kohal (vt. I osa, 5. jagu vahendite moodustamise korra kontode kohta) meie mainisime, et kulumine ja amortisatsioonikannangud väljendatakse raamatupidamises ühelt poolt põhivahendite kulumise kontraktiva-kontos ja amortisatsioonifondi passiva kontos, mis jaguneb kahte ossa. See osa, mis jääb ettevõttesse ja nimetatakse «Kapitaalremondi peale ettevõtte korraldusse määratud amortisatsioonifondiks», peab olema kapitaalremondi kattevahendite allikaks.

Amortisatsioonifondi tehtavate kannangute suurus peab võimaldama mitte ainult kuluvate põhivahendite lihtsat korrastamist, vaid ka nende kapitaalremonti kogu ekspluatatsioonitähtaja jooksul.

Selle suuruse kindlaksmääramisel (harilikult protsendilises vahekorras alghinnaga) tuleb võtta arvesse ka seda põhivahendite hinda, millega on võimalik neid realiseerida lõplikul likvideerimisel.

Oletame, et põhivahendid saadi hinnaga 1 000 000 rbl.; oletatav kasutamistähtaeg on 20 aastat; oodetavad kulutused kapitaalremondi peale (kogu kasutamisaja jooksul) 200 000 rbl. ja võimalik likvideerimishind 100 000 rbl.

Kannangsumma suuruse kindlaksmääramiseks tuleb alghinnale lisada juurde kapitaalremondi kulud, seejärel lahutada likvideerimishind ning jagada saadud tulemus kasutamisaastate arvuga. Toodud näite järgi saame:

$$\frac{(1\,000\,000 + 200\,000) - 100\,000}{20} = 55\,000 \text{ rbl.},$$

mis on (alghinna suhtes) $5^1/_2\%$ aastas.

Kogu põhivahendite oletatava 20 aastase kasutamistähtaja jooksul arvatakse kannanguiks (55 000 × 20) 1 100 000 rbl. Sellest summast tuleb 200 000 rbl. kulutada kapitaalremondiks, ülejäänud 900 000 rbl. ühes likvideerimisrealiseerimisel võimaliku saadava 100 000 rbl. võimaldavad kuluvate põhivahendite taastootmist nende endises ulatuses. Põhivahendite laiendatud taastootmine peab toimuma ettevõtte kasumitest riigieelarvesse tehtavate kannangute arvel. Eelpooltoodust on näha ka mõlemasse amortisatsioonifondi tehtavate kannangute vahekord. Amortisatsioonifondi tuleb kapitaalremondiks iga aasta kanda 10 000 rbl., s. o. 1%, ülejäänud 45 000 rbl., s. o. $4^1/_2\%$ tuleb kanda amortisatsioonifondi, mis kuulub sissemaksmisele Tööstuspanka.

Kapitaalremondi eesmärgiks on teatud objekti hoidmine sellises seisukorras, et võimalikult kauem vältida tema lõplikku kulumist. Asi seisab selles, et mitmesugused objekti osad ei kulu kaugeltki üheaegselt. Seepärast tekibki vajadus üksikute osade kapitaalremondiks. Näiteks kivihoones on vaja uuendada põrandaid, kuna vanad on mädanenud. Kui põrandaid ei uuendata, siis, vaatamata sellele, et seinad, korrustevahelised laed jms. on terved, ei ole hoone kasutamiskõlbulik. Ja vastupidi, põrandate uuendamine varem tehtud amortisatsioonikannangute näol kogutud vahendite arvel pikendab kogu hoone kasutamisaega. On arusaadav, et selline uuendamine, kuna ta ei ole seotud ei hoone rekonstrueerimisega või laiendamisega, ei suurenda tema alghinda. Ta ainult vähendab tema kulumise ulatust.

Kapitaalremonti teostatakse pikemate (üle aasta) ajavahemikkude järel plaanilises korras ja seisneb rohkem või vähem kulunud osade või mõningate vastavate konstruktsioonide, elementide jms. parandamises või uuendamises. Seadistusobjektide kapitaalremondi puhul on nõutav nende täielik lahtimonteerimine. Kapitaalremondi ülesandeks on inventariobjekti uuendamine, s. o. temale esialgse kvaliteedi tagasiandmine. Kapitaalremondi tagajärjel ei suurene remonditud objekti alghind, kuna kulunud osad ja üksikosad asendatakse uute või juba remonditud osadega, mis oma konstruktsioonilt ja koostiselt on samasugused, nagu endisedki [1].

Vaatleme kapitaalremondi arvestusse puutuvat küsimust sel juhul, kui kapitaalremont näidatakse põhitegevuse bilansis.

Remondikulude kirjendamiseks on põhitegevuse bilansi aktiva II osas eri konto nr. 0125 «Kulutused kapitaalremondiks». Kõik kulutused kantakse selle konto deebetisse (mitmesuguste kontode kreeditisse) ja lõpuks tehakse kindlaks teostatud remondi üld hind. Pärast remondi lõpetamist kirjutatakse tema peale kulutatud summa amortisatsioonifondist maha, vähendades samaaegselt kulumist. Põhivahendite kontot ei puudutata.

Tuleb silmas pidada, et ettevõtte korraldusse kapitaalremondiks määratud amortisatsioonifondi summad tuleb kanda Riigipanka erilisse jooksev-kontosse. Riigipank annab väljaminekuiks summasid vastavalt kinnitatud plaanile ja töö käigule.

Toome näite:

Kapitaalremondi kulude konto deebeti-saldo moodustab 120 000 rbl., kusjuures remont on lõpule viidud. Remondikulude mahakirjendamine toimub järgmiselt:

Kapitaalremondi kulude konto.

Deebet	*Kreedit*
120 000	1) 120 000

Amortisatsioonifondi konto.

Deebet	*Kreedit*
1) 120 000	

[1] On kasutatud põhivahendite arvestustööde autori B. I. Pestrjakovi poolt antud määratlust.

Põhivahendite kulumise konto.	
Deebet	*Kreedit*
2) 120 000	

Põhivahendite fondi konto.	
Deebet	*Kreedit*
	2) 120 000

Nagu näeme, tuleb siin teha kaks kirjendit.

Esimene tehakse amortisatsioonifondi (mis on määratud ettevõtte korraldusse kapitaalremondiks) konto deebetisse ja kapitaalremondi kulutuste konto kreeditisse; sellega meie katame tehtud kulutused nende jaoks määratud allikast — erifondist.

Teine kirjend tehakse kulumise konto deebetisse, kuna kulumisastme suurus remondi tagajärjel vähenes, ja põhivahendite fondi (muudatuste) konto kreeditisse, kuna nimetatud fond, mis omal ajal seoses kulumisega vähenes, uuesti taastatakse.

Kui remonditööd tehakse ehitusorganisatsioonide poolt, võetakse lõpuleviidud remont vastu eelarvelis-lepingulise hinna järgi. Sideettevõte või -asutis, andes töid välja hanke korras, tasub nende eest mitte tegeliku hinna, vaid nimelt eelarvelis-lepingulise hinna. See ongi sideettevõtte või -asutise jaoks kapitaalremondi maksumus. Remondi teostamisel saadud kokkuhoid (või ülekulutus) jääb ehitusorganisatsioonile, kui isemajandavale ettevõttele. See kokkuhoid väljendub seal ehitus-finantsplaani täitmise konto nr. 184 kreediti-saldona.

Tutvuneme nüüd põhivahendite väljalangemise arvestusega. See väljalangemine võib aset leida, nagu juba eespool mainisime, vahendite ümberjaotamise puhul kõrgema organi korraldusel. Edasi võib põhivahendite likvideerimine esineda selle tõttu, et nad on tunnistatud kõlbmatuiks edasiseks kasutamiseks. Selliste kõlbmatuks tunnistatud objektide likvideerimise toiming võib ühelt poolt olla seotud mõningate kuludega (näiteks, kulud tööpingi aluselt lahtivõtmise ja tema lattu üleviimise eest), teiselt poolt aga võib see toiming anda mõningaid sissetulekuid (näiteks sissetulek likvideerimisest ülejäänud materjalide eest). Likvideerimisel, kui see toimub loomuliku kulumise tagajärjel, meie võime kontrollida nende kirjendite õigsust, mis omal ajal kulumise kohta on tehtud. Selleks tuleb likvideeritava objekti jääkhind pluss

likvideerimiskulud kõrvutada likvideerimisest saadavate sissetulekutega. Kuna aga raamatupidamise jääkhind saadakse alghinna (aktiva) ja kulumise peale tehtud mahakirjendamiste vahena, siis tuleb kõrvutamisel võtta arvesse: ühelt poolt — likvideeritava objekti alghind pluss kõik likvideerimisega seotud kulud; teiselt poolt — kulumise kohta tehtud mahakirjendamise summa pluss kõik likvideerimisest saadud laekumised.

On arusaadav, et sellist kõrvutamist võib teha ainult sel juhul, kui kulumise arvestust (järelikult ka arvestust amortisatsioonikannangu ja selle kasutamise kohta kapitaalremondiks) on peetud iga põhivahendite inventariobjekti järgi.

Vastavalt ülaltoodule on kontode süsteemi põhitegevuse bilansis konto nr. 086 ja kapitalimahutuste bilansis konto nr. 020 «Väljalangenud põhivahendite likvideerimine», mille deebetisse kirjendatakse eespooltoodud kõrvutamise esimene pool, kreeditisse aga — teine pool.

Likvideerimise lõppemisel võib kontos nr. 086 tekkida kas kreediti-saldo, s. o. kõrvutamise teise poole ülekaal, mis näitab likvideerimisest saadud tulu, või deebeti-saldo, s. o. kõrvutamise esimese poole ülekaal, mis näitab likvideerimisest saadud kahjumit.

Toome väikse näite:

1) likvideeritakse hoone, mille alghind on 150 000 rubla;

2) selle hoone mahakirjendatud kulumine on 20% — 30 000 rubla;

3) lammutamistööde eest on makstud (ekspluatatsioonisummade kassast) 6000 rubla;

4) lattu on antud mitmesuguseid lammutamisest ülejäänud materjale 130 000 rubla eest.

Kirjendid kontodes on järgmised:

1)	Deebet	— konto nr. 086 «Põhivahendite likvideerimine»	
	Kreedit	— konto nr. 001 «Hooned» . . .	150 000
2)	Deebet	— konto nr. 215 «Põhivahendite kulumine»	

Kreedit — konto nr. 086 «Põhivahendite likvideerimine 30 000

3) Deebet — konto nr. 086 «Põhivahendite likvideerimine»
Kreedit — konto nr. 0882 «Ekspluatatsiooni-summade kassa» 6 000

4) Deebet — konto nr. 2001 «Põhifond»
Kreedit — konto nr. 086 «Põhivahendite likvideerimine» 120 000

5) Deebet — konto nr. 022 «Materjalid»
Kreedit — konto nr. 086 «Põhivahendite likvideerimine» 130 000

Põhivahendite likvideerimise kontos on pärast neid kirjendeid järgmised andmed:

Põhivahendite likvideerimise konto.

Deebet			*Kreedit*	
1) Kreedit — Hooned	150 000		2) Deebet — Kulumine	30 000
2) Kreedit — Kassa	6 000		4) Deebet — Põhifond	120 000
			5) Deebet — Materjalid	130 000

Saldo, nagu näeme, moodustab kreeditis 124 000 rubla.

Selle summa kandmine ettevõtte kasumitesse oleks täiesti ebaõige, kuna hoone likvideerimisest saadud juhuslikul sissetulekul ei ole mingit vahekorda ettevõtte ekspluatatsioonitegevusega. Vaevalt oleks õige seda summat kanda Rahandusministeeriumi organitele kui riigieelarvesse sissemaksmisele kuuluvat summat. Sel juhul tuleks ka väljalangenud põhivahendite likvideerimise konto deebeti-saldot vaadelda kui ettevõtte kahjumit, kuigi sellel «kahjumil» ei ole mingit suhet ekspluatatsiooni-tegevusega. Siin ei olegi mingit kahjumit (nagu ei ole kasumit kreediti-saldo puhul); siin saame ainult näitaja selle kohta, kuivõrd õigesti meie omal ajal kulumise maha kirjendasime. See ja teine tulemus peavad väljenduma oma fondides (põhi- ja käibevahendite alal).

Likvideerimise nimetatud arvestusviisi juures saame toodud näites käibevahendite suurenemise 124 000 rubla võrra, sisemiste

ressursside mobilisatsioonina mitteplaaniliste kapitalimahutuste finantseerimiseks.

Edaspidi selle finantseerimisallika kasutamisel (näiteks uue hoone ehitamisel või soetamisel) lõpetatakse konto nr. 232-2 sel teel, et summa kantakse vastupidi üle põhivahendite fondi suurendamiseks.

Kui kulud ületavad laekumised, s. o., likvideerimiskonto deebeti-saldo puhul, tuleb kahjum maha kirjendada käibevahendite fondi vähendamiseks, koostades järgmise kirjendi:

Deebet — Käibevahendite fond
Kreedit — Põhivahendite likvideerimine.

Sideettevõtteis kantakse niisugune ülejääk kontosse nr. 143 — arvelduste alal kõrgema organisatsiooniga.

Mainitud arvestusviis eeldab, et on olemas täpsed andmed iga põhivahendite objekti kulumise kohta. Praktikas seda sagedasti ei ole ja siis tuleb põhivahendite fondi vähenemiseks maha kirjendada kogu likvideeritava objekti alghind.

Amortisatsiooni ja kulumise väljendamise eespooltoodud korda rakendatakse käesoleval ajal sidemajandi põhivahendite arvestamises ainult elamu ja elukondliku tähtsusega põhivahendite suhtes. Tootmistähtsusega põhivahendite kohta kuni praeguse ajani amortisatsiooni ei arvestata ja kulumist maha ei kirjendata.

Senini kõnelesime oma põhivahendite arvestusest. Renditud põhivahendid, s. o. teiselt ettevõttelt või asutiselt lepingu alusel ajutiseks kasutamiseks võetud põhivahendid arvestatakse bilansijärelises kontos nr. 301 «Renditud põhivahendid». Siin näidatakse (ilma kahekordse kirjendamiseta) nende vahendite saamine, edaspidi aga ka nende tagasiandmine lepingu hinnaga.

Rendi tasumine kirjendatakse konto nr. 050 «Ekspluatatsioonikulud» deebetisse (§ 9, kirje 21-a) ja konto nr. 117 «Muud deebitorid ja kreeditorid» kreeditisse (kui raha ei tasutud üheaegselt rendi arvutamisega) või konto nr. 092 «Arvelduskonto nr. 1 Riigipangas» kreeditisse, rendimaksu tasumise juures.

* *
*

Eespool mainisime, et arvestuses ei loeta põhivahendite hulka väheväärtuslikke ja kiireltkuluvaid esemeid. Need arvestatakse eraldi erikontos nr. 016 «Väheväärtuslikud ja kiireltkuluvad esemed».

See eraldamine on seletatav sellega, et nende esemete soetamise kord on täiesti erinev nende vahendite soetamise korrast, mis arvestatakse põhivahenditena. Põhivahendite soetamist loetakse põhitegevusest eraldatud kapitalimahutuseks ja finantseeritakse eri korras. Igasuguste pisiesemete soetamist ei loeta aga kapitalimahutuseks ja toimub käibevahendite arvel.

Selliste vahendite arvestamise eraldamine erikontodes on nõutav veel seepärast, et pisiesemete kasutamise iseloom erineb suurte põhivahendite kasutamise iseloomust. Nii antakse mõned esemed ettevõtte töötajate kätte, millega seoses on vajalik eriti range kontroll nende puutumatuse ja õige kasutamise üle.

Esitame arvestuse korra näite:

1. operatsioon — on soetatud mitmesuguseid pisiesemeid 3000 rubla eest ja tasutud arvelduskontost nr. 1 Riigipangas.

Kirjend on järgmine:

Deebet — konto nr. 0161 «Väheväärtuslikud ja kiireltkuluvad esemed laos» .
Kreedit — konto nr. 092 «Arvelduskonto nr. 1 Riigipangas» 3000

2. operatsioon — töölistele on jaotatud mitmesuguseid pisitööriistu 2000 rubla eest.

Kirjend on järgmine:

Deebet — konto nr. 0162 «Väheväärtuslikud esemed ekspluatatsioonis» . . .
Kreedit — konto nr. 0161 «Väheväärtuslikud esemed laos» 2000

Raamatupidamises loetakse kõik väljaantud tööriistad selle osakonna tööde juhataja käes olevaks, kes nad on vastu võtnud. Viimased arvestavad väljaantuid esemeid oma juures iga üksiku töötaja järgi, kes tööriista vahetult vastu on võtnud. Selleks on olemas kahes eksemplaris peetav tööriistade raamat. Üks eksemplar antakse allkirja vastu töötajale, teine aga hoitakse osakonnas

või töödejuhataja juures. Raamatusse märgitakse nii tööriistade väljaandmine kui ka tagasisaamine. Töökodades ja teistes töostusettevõtteis kasutatakse tööriistade raamatut ka väljaantava eririietuse sissemärkimiseks. Mõnes ettevõttes peetakse iga üksiku töötajale välja antud eririietuse arvestust raamatupidamise erikaartidel.

Suurtes töökodades organiseeritakse tehniliste tööde operatiivseks teenindamiseks erilised tööriistade väljaandmise laod. Ülalnimetatud läbikanne tehakse siis, kui tööriistad laost sellesse väljaandmise lattu üle antakse. Laos peetakse tööriistade arvestust kaartidel ja tööriistade raamatuis; sellepärast asetatakse viimaste teised eksemplarid kartoteeki töötajate tabelinumbrite järgi.

Vahetatavate, lühikeseks ajaks väljaantavate tööriistade arvestust peetakse piletite abil, ilma igasuguste kirjendite tegemiseta. Töötajale antakse välja mõningal määral pileteid, tehes selle kohta märkme tööriistade raamatus. Töötaja suusõnalisel nõudmisel antakse temale pileti vastu välja tööriist, pilet aga riputatakse viimase hoiukohta; tööriista tagasiandmisel antakse pilet uuesti töötajale.

Eespooltoodust näeme, et tööriistade alalhoiu kontrollimise vahendiks on tööriistade raamat. Sellest lähtudes tehakse näiteks lõplik arveldus töötajaga tema vallandamisel ainult selle raamatu esitamisel.

Niisugune on pisitööriistade arvestuse ehitus. Väheväärtuslik inventar loetakse majandusosale kuuluvaks, suurtes ettevõtteis aga osakonnale, kes inventari on saanud. Üksikasjalist arvestust peab majandusosa (või osakonnad) erinimekirjades. Raamatupidamises toimub arvestus erikaartidel (iga osakonna jaoks), kuhu saamine või väljaandmine märgitakse üldkokkuvõtetena inventariesemete liigi järgi.

Iga aasta tuleb toimetada kõigi põhivahendite olemi tegelikku kontrolli (inventuuri). Väheväärtuslike ja kiireltkuluvate esemete kontroll, eriti osaline, võib sideettevõtte ülema korraldusel toimuda ka teistel tähtaegadel. Hoiu eest vastutavate isikute vahetamise puhul on kontrollimine kohustuslik.

3. operatsioon — ekspluatatsiooni üleantud tööriistade järgi kirjendatakse kulumist maha 500 rubla.

Väheväärtuslike ja kiireltkuluvate esemete soetamist kui ka nende andmist ekspluatatsiooni ei loeta ekspluatatsioonikuluks. Need esemed kirjendatakse kuluks edaspidi nende kasutamist mööda sel teel, et tehakse aegajalt mahakirjendusi nende kulumise järgi. Selleks on olemas eriline kontraktivaline konto nr. 216 «Väheväärtuslike ja kiireltkuluvate esemete kulumine».

Mainitud operatsiooni järgi on kirjend järgmine:

Deebet — konto nr. 050 «Ekspluatatsioonikulud»
Kreedit — konto nr. 216 «Väheväärtuslike ja kiireltkuluvate esemete kulumine».

Samuti kirjendatakse aegajalt maha ka eririietuse kulumine. Kõik ekspluatatsioonist tegelikult väljalangenud esemed kirjendatakse maha, kui kulumise mahakirjendusi on tehtud küllaldaselt, järgmise kirjendiga:

Deebet — konto nr. 216 «Väheväärtuslike ja kiireltkuluvate esemete kulumine»
Kreedit — konto nr. 0162 «Väheväärtuslikud ja kiireltkuluvad esemed ekspluatatsioonis».

Kui kontrollimisel avastatakse esemete osaline puudujääk, tuleb nende maksumus kanda süüdlastele isikutele 1932. a. 27. mai seaduses «Töötajate varanduslikust vastutusest neile kasutada antud ettevõtte või asutise materjalide, toodete ja vara eest» ettenähtud korras. Puudujäägi summa kohta koostatakse kuni tema sissenõudmiseni kirjend konto nr. 1062 «Arveldused sidetöötajatega varguse, raiskamiste ja veamaksude alal», deebetis, krediteerides seejuures kontot «Väheväärtuslikud ja kiireltkuluvad esemed laos (s. o. konto nr. 0161) või ekspluatatsioonis» (s. o. konto nr. 0162).

Eririietus ja erijalatsid antakse käesoleval ajal Side RK 1942. a. 26/V käskkirja alusel välja tasu eest.

Kõik eririietus arvestatakse kontos nr. 0161 «Väheväärtuslikud ja kiireltkuluvad esemed laos». Selle väljaandmisel tehakse saadava summa kohta kirjend riiklike jaemüügihindade järgi:

Deebet — konto nr. 088 «Kassa»
Kreedit — konto nr. 264 «Materjalide realiseerimine».

Väljaantud eririietuse bilansihinna järgi aga koostatakse kirjend:

Deebet — konto nr. 264 «Materjalide realiseerimine»
Kreedit — konto nr. 0161 «Väheväärtuslikud ja kiireltkuluvad esemed laos».

Järelikult peetakse arvestust kaupade realiseerimise arvestuse põhimõttel (vt. I osa, 5. jagu).

Realiseerimise konto kreediti-saldo kantakse üle kontosse nr. 280 «Kahjumid ja kasumid».

4. Rahaliste vahendite arvestus.

Nõukogude isemajandavad ettevõtted (tööndusliku, põllumajanduslikud, kaubanduslikud jms.) annavad kõik oma vabad rahalised vahendid Riigipanka, iga ettevõtte jaoks selleks avatavasse ühte arvelduskontosse (mis avatakse ettevõtte asukoha järgi). Igasugused täiendavad arvelduskontod on lubatud ainult eriotstarbega rahasummade jaoks. Näiteks on ettevõtteil olemas Riigipangas eri jooksev konto amortisatsioonikannangute selle osa sissemaksete jaoks, mis jääb ettevõtte korraldusse kapitaalremondiks.

Arvelduskontosse Riigipanka antakse sularaha ja kantakse sularahata maksed hangitud kaupade, materjalide ja osutatud teenuste eest; sellest arvelduskontost saadakse sularaha töötasude maksmiseks ja teisteks kuludeks, toimetatakse sularahata arveldusi saadavate kaupade, materjalide ja teenuste eest. Viimased on lubatud ainult kontos oleva saldo piirides. Seepärast on arvelduskonto Riigipangas ettevõtte jaoks aktivaline kategooria; tema saldo võib olla ainult deebetiline, mis näitab rahaliste vahendite jääki.

Hoopis teisiti on ehitatud vastastikused vahekorrad sideettevõtete (kõne on esimese grupi ettevõtteist) ja Riigipanga vahel. Sideettevõtteil ei ole ja ei võigi olla sellist ühist arvelduskontot, millele laekuksid maksed ja raha ning kust võiks teha kulutusi ja

võtta raha, kuna need ettevõtted ei ole isemajandavad. Sideettevõtteil, kellel on küll sissetulekuid, kuid ei ole õigust neid kulutada, ja kes teevad kulutusi eelarveliste assigneeringute järgi, tekivad Riigipangaga vastastikused vahekorrad eraldi tulude ja kulude summade alal. Siis veel, nagu teame, eraldatakse sideettevõtteis rahakaardi-operatsioonid, mis loob vajaduse ka nende jaoks eraldi arvelduste sisseseadmist Riigipangaga.

Sularaha kassa jaguneb sideettevõtteis:

1) tulusummade kassa, kus arvestatakse ainult tulude laekumisi ja nende äraandmist Riigipanka;

2) ekspluatatsioonisummade kassa, kus arvestatakse Riigipangast kuludeks saadav raha ja selle edasine kulutamine vastavalt kinnitatud eelarvele;

3) rahakaardi-summade kassa, kus arvestatakse laekumised ja maksed rahakaartide järgi, samuti ka kassatoetuste saamine ja ülemäärasummade üleandmine;

4) muude summade kassa, kus arvestatakse muu otstarbega rahasummade liikumine, näiteks deponeeritud summade alal.

Vastavalt sellele ehitataksegi raamatupidamiskontode süsteem rahasummade arvestamiseks sideettevõtete kassades. Põhitegevuse jooksva arvestuse kontode plaanis on järgmised 4 kontot:

0881 — Tulusummade kassa,

0882 — Ekspluatatsioonisummade kassa,

0883 — Rahakaardi-summade kassa,

0884 — Muude summade kassa.

Peale selle peetakse sidekontoreis nende ettevõtete rahaliste vahendite arvestamiseks, keda iseseisvale bilansile eraldatud ei ole, järgmisi kontosid:

0891 — Tulusummade kassa sidejaoskondades,

0892 — Ekspluatatsioonisummade kassa sidejaoskondades,

0893 — Rahakaardisummade kassa sidejaoskondades,

0894 — Muude summade kassa sidejaoskondades.

Kõiki neid kontosid debiteeritakse ja krediteeritakse kassasse laekuvate ja kassast väljaantavate vastava otstarbe summadega.

Arveldusteks Riigipangaga on sideettevõtteil 4 arvelduskontot:

1. Arvelduskonto nr. 0 — tulude alal,

2. Arvelduskonto nr. 1 — ekspluatatsioonisummade alal,
3. Arvelduskonto nr. 2 — deponeeritud summade ning erifondide jms. alal,
4. Arvelduskonto nr. 3 — rahakaardi-operatsioonide alal.

Peale selle võib esineda erivahendite jooksvaid kontosid, näiteks amortisatsioonifondi summad kapitaalremondiks.

Sidemajandi põhitegevuse jooksva arvestuse kontode plaanis on ette nähtud järgmised kontod:

091 — Arvelduskonto nr. 0 (tulude) Riigipangas,
092 — Arvelduskonto nr. 1 (ekspluatatsioonisummade) Riigipangas,
093 — Arvelduskonto nr. 2 ja muud jooksvad kontod Riigipangas,
094 — Arvelduskonto nr. 3 (rahakaardioperatsioonide) Riigipangas.

Peale selle on olemas eriline allkonto nr. 0962 «Erikonto Riigipangas kapitaalremondiks».

Kõigepealt vaatleme arvelduskontosid nr. 0 tulude alal ja nr. 1 ekspluatatsioonisummade alal.

Esimesse neist kirjendatakse Riigipanka üleantavad sissetulekulaekumised, teise aga — Riigipangast saadud eelarvelised assigneerimised ekspluatatsioonikuludeks.

Ettevõtete (eelarveliste) finantseerimise aluseks on igakuise limiteerimise põhimõte. Iga, eelarve korras finantseeritav sideettevõte saab oma valitsuselt limiidi-teate, milles määratakse kindlaks tulude ja kulude kuuplaan. Kinnitatud kuludesumma kohta koostatakse kirjend:

Deebet — konto nr. 142 «Arveldused ekspluatatsioonitulude alal»
Kreedit — konto nr. 091 «Arvelduskonto nr. 0» ja samaaegselt:
Deebet — konto nr. 092 «Arvelduskonto nr. 1»
Kreedit — konto nr. 143 «Arveldused ekspluatatsioonikulude finantseerimise alal».

Seega, arvelduskontosse nr. 1 kantakse teatud summa tema edaspidiseks kulutamiseks. Raha saamisel debiteeritakse eks-

pluatatsioonisummade kassa kontot või vahetult ekspluatatsioonikulude kontot ja krediteeritakse arvelduskontot nr. 1.

Arvelduskonto nr. 1 on ettevõtte jaoks aktiva-kontoks, temas võib esineda ainult deebeti-saldo, sellepärast, et Riigipank ei anna raha välja üle limiteeritud summa. Järelikult on see konto oma iseloomult lähedane isemajandavate ettevõtete arvelduskontole. Kuid temasse ei kirjendata mingisuguseid teisi laekumisi, peale varemnimetatud limiidi-assigneeringute ja kõrgema organisatsiooni täiendavate rahaliste laekumiste.

Arvelduskontos nr. 0 tehakse kreeditisse esimene kirjend eelseisvate kulude eelarveliste assigneeringute suuruses. Edaspidi laekuvad tulud kirjendatakse selle konto deebetisse ja tulusummade kassa konto kreeditisse, või vahetult ekspluatatsioonitulude konto või konto «Kliendid sideteenuste alal» kreeditisse.

Järelikult võib arvelduskonto nr. 0 olla aktiva-kontoks, kui tulusid on rohkem kui kulusid, kuid ta võib olla ka passiva-kontoks, kui seisukord on vastupidine.

Sideministeeriumi isemajandavatel ettevõtetel on arvelduskonto nr. 2 tema tavalisel, selliste ettevõtete jaoks ettenähtud kujul; temas ei tehta mingisuguseid eelnevaid kirjendeid ja kantakse läbi ainult sissemaksed Riigipanka ja sealt raha saamised. Sellistele isemajandavatele organisatsioonidele vajalikud käibevahendid antakse neile kõrgemate organisatsioonide poolt töö tasumise korras, kandmisega arvelduskontosse nr. 2.

Arvelduskonto nr. 2 on ekspluatatsiooni-sideettevõtete jaoks tavaline aktiva-konto. Tema deebetisse kirjendatakse eriotstarbeliste vahendite saamised, väljaspool eelarvelised ja deponeeritud vahendid, sealhulgas «Kindlustusfond»; kreeditisse aga kirjendatakse nende vahendite kulutamine (vahetult, või eelneva raha üleandmisega muude kulude kassasse). Kontol nr. 2 võib olla ainult deebeti-saldo, mis näitab teatava eriotstarbega vahendite jääki.

Aktiva-passiva-kontoks on sideettevõtteis arvelduskonto nr. 3 rahakaardi-operatsioonide alal. Selle konto deebetisse kirjendatakse Riigipanka üleantavad laekumised vastuvõetud rahakaartide järgi, kreeditisse aga — Riigipangast rahakaartide maksmi-

seks võetud summad. Silmas pidades, et Riigipank annab rahakaartide maksmiseks summasid välja sõltumata laekumistest, võib saldo selle konto järgi olla deebeti-saldo, näidates panka tehtud sissemaksete ülekaalu, kui ka kreediti-saldo, näidates pangast raha saamiste ülekaalu.

Peale mainitud kontode on sidemajandi põhitegevuse bilansis olemas veel järgmised kontod:

090 — Rahalised dokumendid,

096 — Akreditiivid, erikontod ja limiteeritud transporditšekid,

100 — Rahalised vahendid teel.

Rahaliste dokumentide põhikonto jaguneb järgmisteks teise järgu kontodeks:

nr. 0901 — Aktsepteeritud tšekid rahakaardi-operatsioonide alal,

nr. 0902 — Tuusikud,

nr. 0903 — Muud rahalised dokumendid.

Tšeki kirjutab välja Riigipanga klient, kellel on seal arveldus- (või jooksev) konto, ja see tšekk on käsuks, mille järgi tuleb tšekil märgitud summa välja maksta (rahatšeki järgi) või arvelduskontost maha kirjendada (arveldustšeki järgi). Tšekk on rangeks vormaalseks dokumendiks ja kirjutatakse pangast saadavaile plankidele. Tšekil tuleb kohuslikult täita järgmised tšeki rekvisiidid: 1) väljaandmise koht, 2) väljaandmise kuupäev, kuu (sõnadega) ja aasta, 3) maksja nimetus (s. o. panga osakond), 4) konto, millest väljamakse tuleb teha, 5) tšeki summa (sõnadega ja numbritega), 6) asutise (või isiku) nimetus, kellele makse tuleb teha (rahatšekkide suhtes võib makse olla märgitud tšeki ettenäitajale), 7) tšeki väljaandja, harilikult ettevõtte või asutise juhataja ja pearaamatupidaja allkirjad (ning pitser).

Enne panka üleandmist võib tšekk olla tšeki väljaandja poolt antud oma kreeditorile hangete, teenuste jms. tasumiseks. Kreeditor esitab saadud tšeki panka ja saab makse. Selleks, et olla kindel tšeki täielikus ja õigeaegses maksmises, tuleb nõuda selle

aktsepteerimist, s. o. makseks vastuvõtmist panga poolt. Saame aktsepteeritud tšeki.

Riiklikelt ettevõtteilt ja asutistelt vastuvõetavate rahakaartide järgi on sideettevõtted kohustatud vastu võtma mitte sularaha, vaid aktsepteeritud tšekke. Need tšekid nimelt arvestatakse kontos nr. 0901 «Aktsepteeritud tšekid rahakaartide operatsioonide alal». Tšekid annab sideettevõte panka ja nende järgi kuuluvad summad kantakse arvelduskontosse nr. 3, mille kohta sidekontoris koostatakse kirjend:

Deebet — konto nr. 094 «Arvelduskonto nr. 3 rahakaardioperatsioonide alal»

Kreedit — konto nr. 0901 — «Aktsepteeritud tšekid rahakaardi-operatsioonide alal».

Aktsepteeritud tšekkide kontol võib olla ainult deebeti-saldo, mis näitab panka üleandmata tšekkide summat.

Kontos nr. 0902 «Tuusikud» arvestatakse ettevõtte poolt tasutud ja kassas hoitavad antud ettevõtte töötajatele ettenähtud tuusikud sanatooriumidesse või puhkekodudesse. Tuusikuid loetakse rahalisteks dokumentideks, sest et nad on ostetud ja edaspidi tasutakse nende eest kas vahetult saajate poolt, või kaetakse erilisel viisil (näiteks erisummade arvel).

Kontos nr. 096 «Akreditiivid, eriarved ja limiteeritud transporditšekid» arvestatakse eraldi analüütilise arvestuse korras:

1) akreditiivid,
2) erikonto Riigipangas kapitaalremondiks,
3) muud erikontod,
4) limiteeritud transporditšekid.

Akreditiive rakendatakse mittekohalikeks arveldusteks, muretsetud materjalide, kaupade jms. eest ning osutatud teenuste eest. Akreditiiv on panga sisemine korraldus, mille järgi maksjat teenindav pank annab korralduse kreeditori teenindavale pangale selle kohta, et viimasele raha välja maksta vastavalt akreditiivis näidatud tingimustele. Akreditiiv esitatakse maksja algatusel. Pank, kus maksjal on arvelduskonto, kirjutab sellelt maha teatava summa erilisse akreditiivkontosse, edasiseks väljamakseks hankijale. Sidemajandis tehakse selliseid mahakirjendamisi

arvelduskontodest nr. 1 või nr. 2. Seepärast koostatakse akreditiivide esitamisel sideettevõtteis kirjend:

Deebet — konto nr. 096 «Akreditiivid»
Kreedit — konto nr. 092 «Arvelduskonto nr. 1» või
nr. 093 «Arvelduskonto nr. 2».

Akreditiivide kontot krediteeritakse edaspidi akreditiivi järgi maksmisel, debiteerides, näiteks, hankijate kontot jms.

Tuleb silmas pidada, et arvelduse akreditiivne vorm võib aset leida juhuslike tehingute puhul, kui ei ole olemas pikemaajalist kinnitatud lepingut vastastikuste suhete kohta ostja ja hankija vahel. Muil juhtudel võib tema kasutamist põhjustada vaid maksja ebatäpsus.

Akreditiivile lähedane on erikonto (arvestatakse allkontos «Muud erikontod»).

Erikonto avatakse samuti arveldusteks mittekohalike hankijatega ostja avalduse põhjal, kuid sel juhul kirjendab pank vastava summa arvelduskontost maha ja kannab väljamaksmiskoha panka. Erikonto avamisel koostatakse sideettevõttes kirje:

Deebet — konto nr. 096 «Muud erikontod»
Kreedit — konto nr. 092 «Arvelduskonto nr. 1» või
093 «Arvelduskonto nr. 2».

Erikontot võib avada arvelduste pidamiseks mitte ainult ühe hankijaga, vaid mitmega ja tal on pikaajaline iseloom. Käesoleval ajal esinevad erikontod harva.

Akreditiivide kontodel ja erikontodel võib olla ainult deebetisaldo, mis näitab nende järgi kasutamata jäänud rahaliste vahendite jääki.

Kontos nr. 096 arvestatakse veel kapitaalremondi erikonto Riigipangas.

Kõneldes amortisatsioonifondi kujunemisest ettevõtteis (vt. I osa, 5. jagu), meie juba mainisime, et vastavalt NSV Liidu RKN-i 1938. a. 8/I määrusele jääb käesoleval ajal kogu amortisatsioonifondi summa ettevõtte korraldusse kapitaalremondiks. See tuleb hoida Riigipangas eraldi, kus vastava summa sissekandmiseks avatakse erikonto. Arvelduskontost nr. 1 kirjendatakse see summa maha.

Järelikult selle konto avamisel koostatakse sideettevõtteis kirjend:

Deebet — konto nr. 0962 «Erikonto kapitaalremondiks»

Kreedit — konto nr. 092 «Arvelduskonto nr. 1»

Amortisatsioonifondi vahendite ärakasutamisel krediteeritakse kapitaalremondi erikontot. Tema deebeti-saldo näitab kapitaalremontideks ettenähtud rahaliste vahendite jääki.

Konto nr. 096 neljandaks erikontoks on nn. «Limiteeritud transporditšekkide» konto.

Transporditšekke kasutatakse arveldusteks raudtee- ja veeteetranspordiga (raudteejaamadega, sadamatega ja teede-transpordi ekspeditsioonikontoritega) veo, peale- ja mahalaadimistööde eest ning kauba ärasaatmisel või väljaandmisel võetavate maksude tasumisel.

Selleks ettevõtted või asutised saavad Riigipangast (kus neil on olemas arvelduskonto) kolmekuulise tähtaja peale, erilised limiteeritud tšekiraamatud teatud summale (panga poolt garanteeritav limiit), mis arvelduskontost maha kirjendatakse. Sidemajandis võib neid mahakirjendamisi teha arvelduskontodest nr. 1 ja nr. 2. Järelikult koostatakse tšekiraamatu saamisel kogu tema summa kohta kirjend:

Deebet — konto nr. 0964 «Limiteeritud transporditšekid»

Kreedit — konto nr. 092 «Arvelduskonto nr. 1» või

Kreedit — konto nr. 093 «Arvelduskonto nr. 2».

Edaspidi ettevõte või asutis tasub transporditeenuste eest sel teel, et kirjutab tšekiraamatust välja tšeki selle summa peale, mis igal üksikul juhul nõutakse. Seejuures krediteeritakse limiteeritud transporditšekkide kontot ja debiteeritakse ekspluatatsioonikulude kontot. Limiteeritud transporditšekkide konto deebetisaldo näitab limiidiraamatu jaoks kindlaksmääratud summa kasutamata jääki. Kuna iga üksiku tšeki summa kirjutatakse tšeki kasutaja poolt, jälgib transpordi-organisatsioon ise, et kindlaksmääratud limiiti ei ületataks. Selleks märgib transpordiorganisatsioon raamatusse jäänud tšekikontsudele vaba limiidi

jäägi kuni tšeki väljaandmiseni, tšekisumma, limiidi jäägi järgmiseks tšekiks ja nii edasi kuni raamatu lõpuni.

Tšekiraamatu mitte ärakasutamisel kantakse jääk uuesti arvelduskontosse. See käib samuti ka akreditiivide ja erikontode kohta.

Viimane rahaline konto — konto nr. 100 «Rahalised vahendid teel» on ajutine konto, mis on määratud nende summade arvestamiseks, mis sidekontoritesse, -agentuuridesse ja -jaoskondadesse on välja saadetud, kuid mis veel ei ole kassasse laekunud.

Sõltuvalt nende otstarbest arvestatakse väljasaadetavad summad kolmes allkontos:

nr. 1001 — Ekspluatatsioonitulude rahalised vahendid teel.
nr. 1003 — Rahakaardioperatsioonide ülemäärasummade ja toetuste rahalised vahendid teel.
nr. 1004 — Muud rahalised vahendid teel.

5. Side põhi- (ekspluatatsiooni-) tegevuse arvestus.

Ekspluatatsioonitulude ja -kulude arvestus.

Rahvamajanduse ja elanikkonna teenindamine mitmesuguste side liikidega on sideettevõtetes seotud ekspluatatsioonikulude tegemisega ja ekspluatatsioonitulude saamisega. Nende tulude ja kulude arvestamiseks on side põhitegevuse bilansis järgmised osad:

IV osa (aktivas) «Side põhialade ekspluatatsioon»
XXVIII osa (passivas) «Põhitegevuse tulud».

Ekspluatatsioonitulude kohta antakse kvartali-finantsplaanis kindlad plaan-ülesanded järgmise nomenklatuuri läbilõikes:

§ 1. Post.

1. Rahakaartide eest.
2. Ajakirjanduse saatmise ja kättetoimetamise eest.
3. Postpakkide saatmise eest.
4. Müüdud postimaksevahendite ja plankide eest.

5. Sularahas frankeeritavate postisaadetiste eest.
6. Juurdemaksuliste postisaadetiste eest.
7. Muud tulud.

§ 1-a kirje 1. Eriside tulud.

§ 2. Telegraaf.

1. Traadi ja raadio kaudu üleantavate telegrammide eest.
1. Ringkirjalised üleandmised.
1. Muud tulud (sealhulgas ka telegrammiplankidest).
2. Juhtmete kasutamise eest.

§ 3. Telefoni kaugejaamad ja konverents-telefoniside.

1. Kõnede eest traadi- ja raadio teel.
2. Konverents-side-telefonijaamad.
3. Telefonikanalite ja ühenduste rendist.
4. Muud tulud.

§ 4. Rajooniseesmised telefonivõrgud.

1—3. Abonementmaks (perioodiline).
2. Kilomeetri-maks.
3. Telefonide ülesseadmiste ja ümberpaigutuste eest (tariifi järgi).
3. Muud tulud.

§ 5. Linna-telefonivõrgud.

1—3. Abonementmaks (perioodiline ja kilomeetri-).
4. Telefonide ülesseadmiste eest.
4. Telefonide ümberpaigutuste eest.
5. Tulud automaatidelt.
6. Muud tulud.

§ 6. Raadio.

1. Raadiolevi eest.
1—2. Tulud muudelt tellijatelt.

§ 6-a. Raadioside.

1. Tulud üleandmisest.
2. Tulud vastuvõtmisest.
3. Muud tulud.

§ 7. Raadioinspektsiooni tulud.

§ 8. Radiofitseerimine.

1. Abonementmaks.
2. Raadiopunktide ülesseadmise eest.
3. Muud tulud:
   a) remonditöökodadelt ja laadimis-raadiobaasidelt;
   b) teiste ametkondade raadiosõlmpunktide tehniline kontroll ja registreerimine;
   c) reproduktorite ja teiste raadiokaupade realiseerimisest;
   d) mitmesugused.

Vastavalt plaanile tuleb pidada ka ekspluatatsioonitulude arvestust. Seda arvestust toimetatakse passiva-kontos nr. 270 «Põhitegevuse ekspluatatsioonitulud», kusjuures see konto jaguneb allkontodeks plaani paragrahvide järgi.

Kõik tulud jagunevad inkasseeritud ja konstateeritud tuludeks.

Inkasseeritud tulud (mille järgi maksed on laekunud) kirjendatakse:

a) sularaha saamisel:
   Deebet — konto nr. 088 «Tulusummade kassa»
   Kreedit — konto nr. 270 «Ekspluatatsioonitulud»
b) raha laekumisel arvelduskontosse nr. 0:
   Deebet — konto nr. 091 «Arvelduskonto nr. 0»
   Kreedit — konto nr. 270 «Ekspluatatsioonitulud».

Müüdud postimaksevahendite eest (postmargid, postkaardid

ja margistatud ümbrikud) raha laekumisel tuleb tulusummade kassa konto debiteerimise ja ekspluatatsioonitulude konto krediteerimise kõrval toimetada müüdud postimaksevahendite mahakirjendamist bilansijärelises eri-üksikkontos, kus need vahendid arvestatakse nende nimihinnaga.

Postimaksevahendeid müüakse mitte ainult vahetult sidekontoris, vaid ka sideagentuurides ja -jaoskondades ning kirjakandjate kaudu. Kõigile neile ettevõtteile ja isikuile antakse postimaksevahendeid välja eriliste avansitõendite vastu. Arvestust peetakse seejuures operatiivses korras, raamatupidamise läbikanded tehakse alles raha laekumisel.

Konstateeritud tulud (mille järgi makse ei ole veel laekunud) kirjendatakse kui klientide võlgnevus neile osutatud sideteenuste eest:

Deebet — konto nr. 105 «Kliendid sideteenuste alal»
Kreedit — konto nr. 270 «Ekspluatatsioonitulud».

Tuleb silmas pidada, et teenuste osutamine klientidele võlgu on lubatud ainult telegrammide vastuvõtmisel ja telefoni-kaugekõnede võimaldamisel abonentide kodustelt telefonidelt, samuti ka kõnemaksu tasumisel automaat-telefonijaamade kaudu peetavate kõnede eest.

Järelikult näidatakse ekspluatatsioonitulude konto kreeditis nii inkasseeritud kui ka konstateeritud tulude kogusumma ja sel viisil toimub kontroll tulude plaani täitmise üle.

Nagu meie juba varem mainisime, antakse kõik inkasseeritud tulud Riigipanka ja kirjendatakse arvelduskonto nr. 0 deebetisse. Selle konto kreeditisse tehakse iga kuu alguses kirjend kooskõlas kulude eelarve järgi antavate summadega, kandmiseks arvelduskontosse nr. 1. Siit tekib võimalus kindlaks määrata ja konstateerida arveldusi kõrgema organiga nii tulude eelarve kui ka kulude eelarve järgi ja tulude alal ja kulude finantseerimise alal eraldi.

Kuid enne, kui sellest kõnelda, tuleb peatuda ekspluatatsioonikulude arvestusel.

Nagu tulude plaaniski, näidatakse kvartali-finantsplaanis eel-

arvelised assigneerimised, s. o. antakse ekspluatatsioonikulude plaan järgmise nomenklatuuri järgi.

§ 1. Post.

8. Seadeldiste korrashoid ja remont.
11. Ekspluatatsioonimaterjalid.
13. Postivagunite remont.

Postivedu:

14. Raudteetranspordiga.
15. Autotranspordiga:
a) ametkonna,
b) palgatud.
16. Hobutranspordiga:
a) ametkonna,
b) palgatud.
17. Veeteedel ja aerosaanidel:
a) ametkonna,
b) palgatud.
18. Lennu teel.

19. Kindlad lisatasud.
20. Massiline töö.
27-b. Aadresslaudade õiendised postisaadetiste puudulike aadresside kohta ja muud kulud.

§ 2. Telegraaf.

8-a. Jaamaseadmete korrashoid ja jooksev remont.
8-b. Jaamaseadmete keskmine remont.
9-a. Ettevõtte elekrienergia toiteallikate korrashoid ja remont.
9-b. Tasu elektrivoolu eest.
11. Eriplangid, lint, värv.
28-a. Telegrammide kättetoimetamine.

§ 3. Telefoni-kaugejaamad ja konverentstelefoniside.

8. Jaamaseadmete korrashoid ja remont.
9-a. Ettevõtte elektrienergia toiteallikate remont ja korrashoid.
9-b. Tasu elektrivoolu eest.

§ 4. Magistraal- ja oblastiseesmised liinikaabliehitised.

10-a. Liiniehitiste korrashoid ja jooksev remont.
10-b. Liiniseadmete keskmine remont.
10-c. Postide vahetamine, kaasa arvatud immutuskulud, jooksva korrashoiu puhul.
10-c. Postide vahetamine, kaasa arvatud immutuskulud, keskmise remondi puhul.
10-d. Kaugekaablite korrashoid ja remont.
10-e. Osaline osavõtt Teedeministeeriumi liinide remondist Sideministeeriumi juhtmete osas.
19. Kindlad lisatasud.

§ 5. Rajooniseesmine telefoniside.

8. Jaamaseadmete korrashoid ja remont.
10-a. Liiniehitiste korrashoid ja remont.
10-b. Postide vahetamine, kaasa arvatud immutuskulud.
10-b. Abonentpunktide korrashoid ja remont.
19. Kindlad lisatasud.

§ 6. Linna-telefoniside.

8. Jaamaseadmete korrashoid ja remont.
9-b. Tasu elektrivoolu eest.
10-a. Liiniehitiste korrashoid ja remont.
10-b. Postide vahetamine, kaasa arvatud immutuskulud.
10-b. Abonentpunktide korrashoid ja remont.
12. Jooksev arendus.

§ 7. Raadiojaamad.

8. Jaamaseadmete korrashoid ja remont.
9-a. Ettevõtte elektrienergia toiteallikate korrashoid ja remont.
9-b. Tasu elektrivoolu eest.

§ 8. Raadioside.

Alajaotustega: a) Magistraal-raadioside: 1) vastuvõtujaamad, 2) üleandejaamad,
b) oblastiseesmine raadioside.

8. Jaamaseadmete korrashoid ja remont.
9-a. Ettevõtte elektrienergia toiteallikate korrashoid ja remont.
9-b. Tasu elektrivoolu eest.

§ 8-a. Radiofitseerimine.

8. Jaamaseadmete korrashoid ja remont.
9-a. Ettevõtte elektrienergia toiteallikate korrashoid ja remont.
9-b. Elektrienergia mujalt.
10-a. Liiniehitiste korrashoid ja remont.
10-a. Postide vahetamine, kaasa arvatud immutuskulud.
10-b. Abonentpunktide korrashoid.
10-b. Abonentpunktide remont.
12. Jooksev arendus.
20. Massiline töö radiofitseerimise alal.
33. ÜRK (Üleliiduline Raadio-informatsiooni Komitee) mahaarvamised raadiokuulamise eest.

§ 9. Üldised ekspluatatsiooni-majanduslikud kulud.

1. Töötasu (põhi- ja lisa-) ettevõtte kõigile töötajaile.
1-a. Lisatasu teenistusstaaži eest sideorganites.
2. Õpilaste töötasu.
3. Juurdearvamised ettevõtte kõigi töötajate töötasule.

4. Kõigi töötajate töökaitse.
5. Eririietuse kulumine.
6. Komandeeringud.
7. Ümberpaigutused.
21. Majanduskulud:
    a) rent,
    b) hoonete ja ruumide jooksev remont,
    c) küte,
    d) valgustus,
    e) kantselei- ja trükikulud,
    f) kergetranspordi ülalpidamine ja sõidud linnas,
    g) muud majanduskulud,
    h) kommunaalteenused tööstuskooli sööklatele.
26. Kannangud preemiafondi.
27. Muud kulud:
    a) ratsionaliseerimine ja leiundus,
    b) tehniline propaganda,
    c) dotatsioon side ühiselamute korrashoiuks,
    d) reklaam.
28. Kulud põhivahendite Sideministeeriumi korraldusse saatmise alal.
29. Valve ülalpidamine.
33. 30% hinnaalandus vormiriietuselt.
34. Mitmesugused tööd.
40. Massilised kaadrid (kulud seminaride ja stahhaanovlike koolide peale, õppeabinõud, instruktorite töötasu ühes juurdearvamistega).

Finantsplaanis, mis peab kohustuslikult hõlmama kõiki laekumisi ja makseid, on kulude loetelu järel veel ära toodud «Väljaspool-limiidilised kapitaalsed kulutused» ja «Kapitaalremont».

Ekspluatatsioonikulude arvestust peetakse aktivalises kontos nr. 050 «Ekspluatatsioonikulud» tema jaotamisega allkontodeks plaani paragrahvide järgi.

Kõiki kulusid võib jaotada tasutuiks ja konstateerituiks. Tasutud kulud kirjendatakse:

a) kassast sularahas tasumisel:

Deebet — konto nr. 050 «Ekspluatatsioonikulud»
Kreedit — konto nr. 0882 «Ekspluatatsioonisummade kassa»;

b) arvelduskontost nr. 1 Riigipangas tasumisel:
Deebet — konto nr. 050 «Ekspluatatsioonikulud»
Kreedit — konto nr. 092 «Arvelduskonto nr. 1 Riigipangas».

Konstateeritute hulka loetakse arvete järgi tasumisele kuuluvad kulud, kui ka reservitavad kulud, s. o. need, mis kirjendatakse kuni nende tegeliku tasumiseni, et neid ajaliselt õigesti jaotada. Siia kuulub näiteks korraliste puhkuste tasu reservimine. Selleks kirjendatakse puhkuste tasuks plaaniga ettenähtud aastakulu-summast igal kuul $^1/_{12}$ ekspluatatsioonikulude deebetisse (lisa-töötasu) eelseisvate maksete konto nr. 2122 kreediti järgi, s. o. koostatakse kirjend:

Deebet — konto nr. 050 «Ekspluatatsioonikulud»
Kreedit — konto nr. 2122 «Eelseisvad maksed».

Selliste reservitud summade tegeliku tasumise juures tehakse järgmine kirjend:

Deebet — konto nr. 2122 «Eelseisvad maksed»
Kreedit — konto nr. 0882 «Ekspluatatsioonisummade kassa».

Kui tasude mahakirjendamiseks ei jatku reservitud summadest, siis tuleb debiteerida ekspluatatsioonikulude kontot.

Kui kannangud eelseisvateks makseteks ületavad nende tegeliku summa, s. o., kui osutub reservimise jääki, tuleb selle jäägi võrra vähendada varem-kirjendatuid ekspluatatsioonikulusid (lisatöötasu alal) järgmise kirjendusega:

Deebet — konto nr. 2122 «Eelseisvad maksed»
Kreedit — konto nr. 050 «Ekspluatatsioonikulud».

Seega näitab ekspluatatsioonikulude konto deebeti-saldo nii tasutud, kui ka reservitud kulude kogusummat. Järelikult võimaldab see konto kontrollida kulude teostamise plaani täitmist üldiselt ja üksikute paragrahvide ning kirjete järgi (viimast analüütilises arvestuses).

Kulude summa kõigi kirjete järgi määratletakse aastaeel-

arvetega, mis on kinnitatud sõltuvalt alluvusest, kas sideministri või kohalike sidevalitsuste ülemate poolt, kooskõlas Valitsuse poolt kindlaksmääratud Sideministeeriumi aastafinantsplaaniga. Eelarves kinnitatud summasid võib ümber jaotada ainult erikorras.

Sättes Sideministeeriumi asutiste ja ettevõtete finantseerimise korra kohta on selleks kindlaks määratud järgmine range kord.

Assigneeringute ümberjaotust ühest sidealast teise lubatakse Valitsuse poolt kinnitatud ekspluatatsioonikulude üldsumma piirides ainult NSVL Sideministeeriumi ja Rahandusministeeriumi vahelisel kokkuleppel.

Töötasu ja komandeeringu kulude assigneeringuid ei tohi ilma NSVL Ministrite Nõukogu loata muuta.

Assigneeringuid ekspluatatsioonikulude teiste kirjete järgi võib sideminister iseseisvalt muuta antud sideala assigneeringute üldsumma piirides. Tema poolt tehtud muudatustest teatab Sideministeerium kirjalikult NSVL Rahandusministeeriumile.

Niisiis vastutab iga ettevõte ja asutis eelarve-distsipliinist range kinnipidamise eest, mis on võimalik ainult ekspluatatsioonikulude õigesti korraldatud arvestuse ja kontrolli juures.

Nagu me juba mainisime (vt. II osa, 4. jagu), saavad sideettevõtted ja -asutised ekspluatatsioonikuludeks vahendeid Riigipangast sel teel, et iga kuu kantakse eelarvesumma esialgselt üle ekspluatatsioonikulude arvelduskontosse nr. 1.

Seda liiki ülekandmisi tehakse kõrgema organi korraldusel, kes peab ka edaspidi teostama kontrolli tulude ja kulude plaani täitmise üle. Selleks kasutatakse kõrgema organiga vastastikuse arvestuse süsteemi, milleks põhitegevuse bilansi XI osas «Bilansivahelised ja seesmised arveldused» peetakse kaks eri kontot: nr. 142 «Arveldused ekspluatatsioonitulude alal» ja nr. 143 «Arveldused ekspluatatsioonikulude ja käibevahendite finantseerimise alal». Nende kahe konto kaudu lõpetatakse iga aasta ekspluatatsioonitulude ja ekspluatatsioonikulude konto. Igal kuul kannab iga sideettevõte ekspluatatsioonitulude arvelduskontost nr. 0 Riigipangas oma kõrgemale organile üle kogu kuu jooksul

laekunud tulude ja avansside summa, arvates seejuures maha sellest kontost kuludeks ülekantud summad.

Kogu see arvestussüsteem on tingitud sideettevõtte käibevahendite normimisest ja tema eesmärgiks on kontrollida kinnipidamist sellest ja selle normatiivist.

Arvestussüsteemi esitame näites:

Oletame, et bilansi järgi on sidekontoril normitud vahendeid järgmisel määral:

Materjalid	30 000 rbl.
Rahalised vahendid	14 000 „
Aruandvad isikud	10 000 „
Tulevaste perioodide kulud	6 000 „
Kokku:	60 000 rbl.

Kui normatiiv on kinnitatud selles summas, siis ta võrdub käibevahendite (ekspluatatsiooniliste) fondile. Kui aga siin esineb ülejääki, siis tuleb see tagastada kõrgemale organile, s. o. üle kanda ekspluatatsioonikulude finantseerimise arvelduste kontosse.

Oletame, et antud kontorile määratud normatiiv on 50 000 rbl. Sel juhul annab tema bilanss puudutatud kirjete osas järgmised näitajad:

Bilanss.

Aktiva		*Passiva*	
Materjalid	30 000	Käibevahendite fond	50 000
Rahalised vahendid (arvelduskonto nr. 1)	14 000	Arveldused ekspluatatsioonikulude finantseerimise alal	10 000
Aruandvad isikud	10 000		
Tulevaste perioodide kulud	6 000		
	60 000		60 000

Tuleb arvesse võtta, et käibevahendite fondi konto võrdub alati normatiivi üldsummale aktiva järgi (normeeritud vahendite suhtes), maha arvatud normatiiv passiva järgi neis kontodes, mis näitavad oma enda käibevahenditega võrdsustatud allikaid.

Lihtsustamiseks ei ole meie näites normatiivi passiva summat võetud.

Oletame edasi, et järgmiseks kuuks on kontori jaoks määratud tulude plaan 70 000 rubla ja kulude plaan 55 000 rubla.

1) Plaani finantseerimise korras peetakse kinni võlgnevus finantseeritavale sidevalitsusele ja antakse limiit 45 000 rbl. summas. Selle summa kannab Riigipank kontori arvelduskontosse nr. 1. Kontoris tehakse järgmine kirjend:

Deebet — konto nr. 092 «Arvelduskonto nr. 1»
Kreedit — konto nr. 143 «Arveldused finantseerimise alal» — 45 000

ja samaaegselt

Deebet — konto nr. 142 «Arveldused ekspluatatsioonitulude alal»
Kreedit — konto nr. 091 «Arvelduskonto nr. 0» 45 000

Seejärel on teostatud järgmised operatsioonid (lihtsustamiseks tehakse läbikanded tulude laekumise ja kulude tasumise kohta vahetult arvelduskontodest).

2) Tulusid laekus 73 000 rbl.

Kirjend oleks:

Deebet — konto nr. 091 «Arvelduskonto nr. 0»
Kreedit — konto nr. 270 «Ekspluatatsioonitulud» 73 000

3) Aruandelistest summadest on kulutusi tehtud 6000 rbl. ja arvelduskontost nr. 1 — 48 000 rbl.

Kirjend oleks:

Deebet — konto nr. 050 «Ekspluatatsioonikulud» — 54 000
Kreedit — konto nr. 115 «Aruandvad isikud» 6000
Kreedit — konto nr. 092 «Arvelduskonto nr. 1» 48 000

4) Kuna Riigipank kannab igal kuul arvelduskonto nr. 0 saldo üle kõrgemale sideorganile (käesoleval juhul sidevalitsusele), peab ka sidekontor tegema analoogilise ülekande, lõpetades enda juures konto nr. 0 järgmise kirjendiga:

Deebet — konto nr. 142 «Arveldused ekspluatatsioonitulude alal»

Kreedit — konto nr. 091 «Arvelduskonto nr. 0» 28 000
(73 000—45 000)

5) Kogu ekspluatatsioonikulude summa mahakirjendamine sidevalitsusele, s. o. kontosse «Arveldused ekspluatatsioonikulude finantseerimise alal», samuti ka ekspluatatsioonitulude mahakirjendamine kontosse «Arveldused ekspluatatsioonitulude alal» toimub üks kord aastas järgmise kirjendiga:

a) kulude alal:
Deebet — konto nr. 143 «Arveldused ekspluatatsioonikulude finantseerimise alal»
Kreedit — konto nr. 050 «Ekspluatatsioonikulud» 54 000

b) tulude alal:
Deebet — konto nr. 270 «Ekspluatatsioonitulud»
Kreedit — konto nr. 142 «Arveldused ekspluatatsioonitulude alal» 73 000

Pärast seda lõpetatakse ekspluatatsioonikulude ja -tulude kontod.

Aasta lõpul saadakse kõigi kirjendite järgmine üldskeem:

Materjalid.

Deebet	*Kreedit*
Saldo 30 000	

Aruandvad isikud.

Deebet	*Kreedit*
Saldo 10 000	3) 6 000

Tulevaste perioodide kulud.

Deebet	*Kreedit*
Saldo 6 000	

Arvelduskonto nr. 1.

Deebet	*Kreedit*
Saldo 14 000	3) 48 000
1) 45 000	

Käibevahendite fond.

Deebet	*Kreedit*
	Saldo 50 000

Arveldused finantseerimise alal.

Deebet	*Kreedit*
5) 54 000	Saldo 10 000
	1) 45 000

Arvelduskonto nr. 0.

Deebet	*Kreedit*
2) 73 000	1) 45 000
	4) 28 000

Ekspluatatsioonitulud.

Deebet	*Kreedit*
5) 73 000	2) 73 000

Arveldused ekspluatatsioonitulude alal.

Deebet	*Kreedit*
1) 45 000	5) 73 000
4) 28 000	

Ekspluatatsioonikulud.

Deebet	*Kreedit*
3) 54 000	5) 54 000

Tulemusena saame järgmise bilansi:

Bilanss.

Aktiva		*Passiva*	
Materjalid	30 000	Käibevahendite fond	50 000
Aruandvad isikud	4 000	Arveldused finantseerimise	
Tulevaste perioodide kulud	6 000	alal	1 000
Arvelduskonto nr. 1	11 000		
	51 000		51 000

Nagu näeme, on määratud normatiivi ületatud 1000 rbl. võrra, kusjuures see summa on näidatud võlgnevusena sidevalitsusele. See võlgnevus kujunes seetõttu, et sidekontoril oli kulude kokkuhoidu 1000 rbl. (kulutatud 54 000 rbl., plaanis oli ette nähtud aga 55 000 rubla). Seda võlgnevust võib maha kanda arvelduskontost nr. 1 või võtta arvesse järgmise kuu limiidi määramisel.

Ülaltoodust on selge, et sidevalitsusel on täielik võimalus jälgida kõiki temale alluvate ettevõtete ja asutiste:

1) tulude plaani täitmist,

2) kulude plaani täitmist,

3) käibevahendite normatiividest kinnipidamist, s. o. vahendite jääkide õigeaegset üleandmist või arvelevõtmist.

Riigipangas kindlustatakse sideorganile kuludeks vajalik summa limiiditeate alusel, kandes selle summa arvelduskontosse nr. 1, üheaegse mahakandmisega avansi näol arvelduskontost

nr. 0 eelseisvate tulude laekumise arvel. Seejuures tehakse läbikanded ainult finantseeritava organi kontodes, puutumata finantseeriva organi pangakontosid.

Aruandeliste summade arvestus.

Seoses ekspluatatsioonikulude teostamisega tuleb rahasummasid välja anda aruandeliselt.

Aruandeliste avansside väljaandmine on lubatud ainult sel juhul, kui kulusid ei ole võimalik maksta vahetult kassast või arvelduskontost Riigipangas.

Selliste summade arvestamiseks on bilansi X osas («Arveldused») olemas eri konto nr. 115 «Aruandvad isikud». Avansi väljaandmisel debiteeritakse seda kontot, krediteeritakse aga ekspluatatsioonisummade kassa kontot või arvelduskontot nr. 1 Riigipangas. Aruandeliste summade konto kreeditis kantakse edaspidi läbi aruandvate isikute kinnitatud aruanded ühes nende mahakirjendamisega vastavate kontode deebetisse. Aruandeliste summade konto deebeti-saldod, mis näitavad väljaantud summade jääki, mille kohta aruandeid veel ei ole esitatud, kuuluvad sideettevõtete jaoks kindlaksmääratavasse käibevahendite normatiivi, s. o. limiteeritakse rangelt.

Aruandelisi avansse antakse ettevõtte või asutise ülema loal järgmise kategooria sidetöötajatele: agentidele, kellele on pandud teatavate operatsiooni- ja administratiiv-majanduslike kulude teostamine; tööde (peamiselt liini-remonditööde) juhatajaile, kui tööd toimuvad Riigipanga asutistest eemal asuvates paikades; kõigile sidetöötajaile nende komandeerimiste ja ümberpaigutuste puhul.

Aruandelised summad liigitatakse:

a) aruandelised summad administratiiv-majanduslikeks kuludeks;

b) aruandelised summad operatsioonilisteks kuludeks;

c) aruandelised summad komandeeringuiks ja ümberpaigutusteks;

d) aruandelised summad remondi- ja ehitustöödeks.

Peatume natuke üksikasjalisemalt operatsioonidel aruandeliste summadega.

Aruandelisi avansse antakse, nagu juba mainisime, ettevõtte või asutise ülema loal. Eelnevalt tuleb raamatupidamisest võtta vastav avalduse plank, täita see ja saada raamatupidamisest teadis rahaliste arvelduste seisukorrast endiste avansside kohta; kui viimastest on jääke, ei ole uue avansi andmine lubatav. Loa saamisel antakse aruandvale isikule ekspluatatsioonivahendite kassast vajalik summa.

Avansse pidevalt ja pikemaks ajaks saavad aruandvad isikud on kohustatud: 1) hoidma summad hoiukassades, kusjuures selliste hoiuste intressid tuleb arvata väljaantud avansi summa juurde ja 2) pidama erilisi sissetuleku-väljamineku raamatuid.

Aruanded avansside kulutamise kohta esitatakse järgmistel tähtaegadel:

teenistuslike komandeeringute peale saadud avansside kohta — 3 päeva pärast tagasitulemist komandeeringust;

teatud esemete, näiteks kantseleitarvete ostmiseks saadud avansside kohta, kui see ost on ainukordne, — teisel tööpäeval pärast ostu teostamist;

remondi-ehitustööde peale antud avansside kohta — 2 korda kuus;

kaugelasuvate asutiste ülalpidamiseks antud avansside kohta — iga uue avansi nõudmisel.

Avansse võib muidugi kulutada ainult selleks otstarbeks, milleks nad on antud. Aruandev isik peab tehtavate kulutuste kohta ranget arvestust ja vormistab need dokumentaalselt, et hiljem oleks võimalik avansi kohta aru anda ilma igasuguste puudujääkideta, mis võivad aset leida kulude mitteküllaldase dokumentaalse vormistamise tagajärjel.

Näidatud tähtaegadel esitab aruandev isik raamatupidamisele avansiaruande. Selles aruandes loetletakse kõik tehtud kulutused kronoloogilises järjekorras, kusjuures iga kulutuse kohta lisatakse vastav dokument. Kõik aruandele lisatud dokumendid nummerdatakse ja õmmeldakse kokku kronoloogilises

järjekorras. Kui on raskusi pisikulude dokumentaalse vormistamisega, siis on lubatud komandeeringuks antud avansside kuni 5 rbl. kulutuste ja majanduslike avansside kuni 10 rbl. kulutuste kohta dokumente mitte esitada.

Kõik esitatavad dokumendid peavad olema koostatud täiesti loetavalt, tindiga või keemilise pliiatsiga. Nende kohustuslikud rekvisiidid on järgmised:

a) dokumendi koostamise ja kulutuse tegemise aeg;

b) selle asutise või isiku (ees-, isa- ja perekonnanimi) täielik nimetus, kellele raha on välja antud, kusjuures märgitakse tema aadress, passi number, väljaandmise kuupäev ja koht;

c) kulude summa (numbritega ja sõnadega);

d) allkiri raha vastuvõtmise kohta, kusjuures saadud summa märgitakse sõnadega.

Ettevõtte jaoks mistahes esemete ostuga seoses olevate kulutuste suhtes peavad tingimata olema allkirjad nende esemete vastuvõtmise kohta.

Avansiaruanne koos tema juurde lisatud dokumentidega antakse allkirja vastu raamatupidamisele kontrollimiseks ja edasiseks kinnitamiseks asutise (ettevõtte) ülema poolt. Avansi jääk antakse kassasse ja kassakviitung raha vastuvõtmise kohta lisatakse aruande juurde.

Raamatupidamine kontrollib aruannet vormistamise ja sisulisest küljest. Vormistamise seisukohast kontrollitakse kulude kokkuvõtteid, kohustuslike rekvisiitide täitmist, vajalike allkirjade olemasolu jms. Sisulisel kontrollimisel tuleb veenduda, kas tehtud kulutus vastab avansi otstarbele, kas on kinni peetud kindlaksmääratud kulude-normidest (näiteks päevaraha, sõiduraha jne. maksmisel).

Kõik aruandelised kulud võib liigitada kolme ossa:

1) vastuvõetud ja kinnitamisele kuuluvad; selliste kulude summa kirjendatakse aruandvalt isikult maha pärast aruande kinnitamist;

2) selgitamiseks jäetud (siia kuuluvad dokumendid, mille kohta tuleb aruandvalt isikult saada mingeid seletusi); need

summad jäävad ajutiselt aruandva isiku võlgnevuseks ja neid ei kirjendata kuni selgitamiseni tema arvelt maha;

3) vastuvõtmata summad, kuhu hulka kuuluvad ebaseaduslikud kulutused või vastavate dokumentidega tõestamata kulutused. Need summad muutuvad puudujäägiks ja nad nõutakse aruandvalt isikult edaspidi sisse.

Avansipidajail tuleb enne avansi saamist tutvuneda raamatupidamises määrustega aruandeliste summade kohta, aga peaasi, lubatavate kulutuste normidega, nende dokumentidega vormistamise korraga ja aruande juures kindlate teadiste esitamise nõudega (näiteks komandeerimistel — teatud kohas viibimise tähtaja kohta).

Aruandeliste summade arvestuse esitame väikeses näites. Operatsioonid olid järgmised:

1) ekspluatatsioonisummade kassast on agendile aruandeliselt antud komandeeringuks 800 rubla;

2) agent esitas aruande: kulutatud ja kinnitamiseks vastu võetud kulutusi on 700 rubla; kassasse on makstud 70 rbl., dokumendid 30 rbl. summas on jäetud selgitamiseks. Aruanne on kinnitatud.

Kirjendid on:

1) Deebet — konto nr. 115 «Aruandvad isikud»
Kreedit — konto nr. 0882 «Ekspluatatsioonisummade kassa» 800

2) Deebet — konto nr. 0882 «Ekspluatatsioonisummade kassa»
Kreedit — konto nr. 115 «Aruandvad isikud» . . 70

3) Deebet — konto nr. 050 «Ekspluatatsioonikulud» (§ 9, kirje 6 «Komandeeringud»)
Kreedit — konto nr. 115 «Aruandvad isikud» . . 700

Seega, ekspluatatsioonikulud aruandeliste summade alal määratakse kindlaks ja kirjendatakse maha ainult pärast avansiaruande kinnitamist.

Töötasu arvestus ja töötasu alal tööliste ning teenistujatega peetavad arveldused.

Ekspluatatsioonikulude hulgas evivad tunduva erikaalu need kulud, mis on seotud töötasuga või töötasu väljamaksmisega ja selle arvutamisega. Ekspluatatsioonikulude plaanis arvestatakse need kulud §-is 9, kirjetes 1, 2 ja 3.

Isemajandavais tootmisettevõtteis jaotatakse tööga seotud kulud valmistoodangule ja kuuluvad viimase omahinda. Kaubandusettevõtteis kantakse kaubandustööliste töötasu kulud käibekuludele ja tuleb katta kaupade realiseerimisest saadud kasumist. Eelarve korras finantseeritavais Sideministeeriumi ettevõtteis ja asutistes on sidetöötajate töötasudeks minevad kulud ekspluatatsioonikuludeks, mis finantseeritakse Sideministeeriumi käibevahenditest.

Põhi- ja lisatöötasu kujutab endast ühiskondliku produkti seda osa, mis antakse töötajate individuaalseks tarviduseks vastavalt nende töö hulgale ja kvaliteedile.

Põhitöötasu hulka kuulub:

1) töötasu põhiliste tariifsete töötasumäärade ja palgamäärade alusel, tükitöö hindade alusel otsese progressiivse-preemiatükitöö järgi, töötasu akord- (kokkuleppe-) töö eest jms.;

2) seadusega kindlaksmääratud lisatasud:
   a) tööde kahjulikkuse, ohtlikkuse ja raskuse eest;
   b) väljateenitud aastate eest;
   c) töö eest kaugetes paikades;

3) lisamaks öise töö eest;

4) protsendiline hüvitus tasu põhiliigina või lisana töötasu põhivormi juurde jms.

Lisatöötasu hulka kuuluvad:

1) Tasu mittetöötatud aja eest:
   a) ühiskondlike ja riiklike kohustuste täitmise aja eest;
   b) puhkuste aja eest;
   c) imetavaile emadele määratud töövaheaegade eest;

2) tasu kommunaalteenuste eest (seadusega ettenähtud juhtudel) ning korterirahade tasumine jms.

Töötasu arvutuse hulka kuuluvad töötajate kollektiivsete vajaduste rahuldamiseks ettenähtud kannangud, näiteks sissemaksed sotsiaalkindlustuse organitele, mis makstakse välja (protsendilises vahekorras põhitöötasu summaga) ettevõtte või asutise poolt ja kuuluvad viimase ekspluatatsioonikulude eelarvesse.

Põhi- ja lisatöötasu määratakse iga ettevõtte või asutise jaoks kindlaks üldise eelarve piirides, niinimetatud töötasufondi näol. Vastavalt NSVL RKN-i 1935. a. 13. mai määrusele «Koosseisude kinnitamise ja kindlaksmääratud koosseisudest kinnipidamise kontrolli korra kohta» registreerib iga organisatsioon administratiiv-aparaadi koosseisud ja töötasufondi kohalikes Rahandusministeeriumi organites. Selle fondi piirides toimubki põhi- ja lisatöötasu väljamaksmine. Töötasufondide õige kasutamise eest kannab vastutust valitsuse või ettevõtte ülem koos pea- (vanem-) raamatupidajaga.

1939. a. 15. augustil andis NSV Liidu RKN välja kaks uut määrust töötasufondide kasutamise kontrollimise korra kohta. Esimene määrus (nr. 1214) puudutab halduse, plaanimise ja jaotamise funktsioonidega büdžetilisi ja isemajandavaid organisatsioone, peale tootmisorganisatsioonide. Selle määruse järgi toimub alates 1/X 1939 summade väljaandmine töötasudeks, lähtudes olemasolevast töötajate koosseisust ja neile arvestatud töötasust, kuid mitte üle kinnitatud koosseisude-kontingendi ja töötasufondi, organisatsiooni ülema ja pea- (vanem-) raamatupidaja poolt allakirjutatavate teatiste alusel. Teine määrus (nr. 1215) puudutab tööstusettevõtteid. Selle määruse järgi määratakse töötasufondid iga tööstusettevõtte jaoks kindlaks igas kvartalis kuude kaupa.

Töötasuks assigneeritud summade muutmine võib sideettevõtteis aset leida ainult NSVL sideministri loal.

Vastavalt 1944. a. 6/I käskkirjale nr. 5 on ajatöö tasumisel sidesüsteemis võetud ameti-töötasude kindlaksmääramise aluseks töötajate kvalifikatsioon ja nende tööstaaž sidemajandis, kusjuures võetakse arvesse klass, mille alla teatud ettevõte või asutis on viidud ja tema asukoht.

Töötasu arvestamisel (põhi- ja lisa-) debiteeritakse ekspluatatsiooni kulude kontot nr. 050 ja krediteeritakse tööliste ja teenistujate töötasu kontot nr. 129.

Juurdearvutused töötasule kantakse läbi ekspluatatsioonikulude-konto deebetist ja vastavate kreeditori-kontode kreeditist.

Töölistelt ja teenistujailt tehtud kinnipidamised kirjendatakse tööliste ja teenistujate töötasu-konto deebetisse ja mitmesuguste kreeditori-kontode kreeditisse, näiteks massiliste võidulaenude tellimiste järgi kinnipidamisel — konto nr. 133-3 «Krediidiasutised massiliste võidulaenude alal» kreeditisse, maksude kinnipidamisel — konto nr. 133-2 «Rahandusorganid tööliste ja teenistujate maksude alal» kreeditisse.

Töölistele ja teenistujaile kätteantavad summad kantakse läbi tööliste ja teenistujate töötasu konto deebetist ning ekspluatatsioonisummade kassa konto nr. 0882 kreeditist.

Mingisugustel põhjustel väljaandmata jäänud töötasu tuleb siirda deponentide erikontosse nr. 1171.

Toome näite. Põhitöötasulehe järgi on arvutatud 25 000 rbl. ja lisatöötasulehe järgi — 4000 rbl. Kinni pidada tuleb: võidulaenu tellimuste järgi 1200 rbl., makse 430 rbl. ja kohtu sissenõudmisi 100 rbl. (analüütilistes kaartides kirjendatakse need andmed üksikute isikute järgi kooskõlas nende arvelduste seisukorraga). Samaaegselt on juurde arvatud sotsiaalkindlustus — 3000 rubla.

Kirjendid on:

1) Põhi- ja lisatöötasu arvestamise kohta:
   Deebet — konto nr. 050 «Ekspluatatsioonikulud» 29 000
   Kreedit — konto nr. 129 «Töölised ja teenistujad töötasu alal» 29 000
2) Kinnipidamiste ja arvutuste kohta:
   Deebet — konto nr. 129 «Töölised ja teenistujad töötasu alal» 1 730
   Kreedit — konto nr. 133-3 «Krediidiasutised massiliste võidulaenude alal» (võidulaenude tellimine) . . . 1 200

Kreedit — konto nr. 133-2 «Rahandusorganid töölistelt ja teenistujailt võetavate maksude alal» 430
Kreedit — konto nr. 117-9 «Muud deebitorid ja kreeditorid» (kohtu sissenõudmised) 100

3) Sotsiaalkindlustuse juurdearvutamise kohta:
Deebet — konto nr. 050 «Ekspluatatsioonikulud» 3 000
Kreedit — konto nr. 117-5 «Sotsiaalkindlustus kannangute alal» 3 000

Pärast seda osutub tööliste ja teenistujate kontos kreediti-saldo, mis kuulub väljamaksmisele.

Suurtes, rohkearvulise tööliste ja teenistujate koosseisuga ettevõtteis võib töötasu maksta mitme päeva jooksul. Seepärast kirjutatakse kogu kuuluva töötasu kohta välja väljamineku-order ja raha antakse kassapidajale aruande vastu; üheaegselt koostatakse kirjend:

Deebet — Aruandvad isikud
Kreedit — Kassa.

Pärast kindlaksmääratud aja möödumist annab kassapidaja makstud töötasulehe raamatupidamisse, kus pärast selle kontrollimist koostatakse väljamaksusumma peale kirjend:

Deebet — Töölised ja teenistujad
Kreedit — Aruandvad isikud.

Tuleb ette, et mitte kõik töötasu ei maksta tähtajal ja kassapidaja tagastab raha jäägi kassasse (kirjend kassa deebetis ja aruandeliste summade kreeditis). Tulemusena tekib tööliste ja teenistujate kontos kreediti-saldo — tähtajal kätte saamata töötasu.

Selle saldo jätmine tööliste ja teenistujate kontosse oleks ebaõige. Asi seisneb selles, et kõigis (kuu-, kvartali-, aasta-) bilanssides on sel kontol kindel passiva-saldo, mis näitab kuu lõpuks arvutatud, kuid maksmise tähtaja mitte kättejõudmise tõttu veel väljamaksmata töötasu. Kui näiteks arvutatud töötasu kohta on tehtud kirjend (tööliste ja teenistujate konto kreeditis läbi kan-

tud) 31. detsembril, siis makstakse töötasu välja alles jaanuari esimestel päevadel. Ja nii iga kuu. Isemajandavais ettevõtteis jaguneb see võlgnevuse summa (aruandebilanssides märkimiseks) kaheks osaks — minimaalseks võlgnevuseks kuni väljamaksmise tähtajani jäänud päevade piirides ja võlgnevuse ülejäänud summaks.

Minimaalne võlgnevus kujutab enesest kindlat passivat ja võib olla ettevõtte käibe- ja eraldatud vahendite katteks.

Mitte ilmumise tõttu maksmata jäänud töötasu tuleb tööliste ja teenistujate kontost maha kirjendada deponentide (hoiustajate) eri passiva-konto nr. 117-1 kreeditisse, s. o. koostada kirjend:

Deebet — konto nr. 129 «Töölised ja teenistujad töötasu alal»
Kreedit — konto nr. 117-1 «Deponendid».

Selliste väljaandmata summade kohta koostatakse iga töölise ja teenistuja kohta deponent-kaardid; edaspidine maksmine toimub nende kaartide järgi, läbikandega deponentide konto deebetis ja ekspluatatsioonisummade kassa konto kreeditis.

Arveldusoperatsioonide arvestus.

Sideettevõtete ekspluatatsioonitegevuses võivad tekkida mitmesugused kõige hoolikamat arvestust nõudvad arveldusvahekorrad. Ühed neist vahekordadest tekivad ettevõttes tema töötajatega, teised puudutavad vahekordi asutistega ja ettevõtetega, kes on ettevõtte suhtes kõrvalised.

Kõik arveldusvahekorrad arvestatakse Sideministeeriumi põhitegevuse bilansi X osa kontodes. Side põhitegevuse iseloomustavamateks kontodeks on:

Aktivas

nr. 105 — «Kliendid sideteenuste alal».
nr. 1061 — «Arveldused sidetöötajatega — kaotatud ja varastatud korrespondentsi alal».

nr. 1062 — «Arveldused sidetöötajatega — varguste, raiskamiste ja veamaksude alal».
nr. 1063 — «Arveldused sidetöötajatega — vormiriietuse alal».

Passivas

nr. 105 — «Kliendid sideteenuste alal».
nr. 120-1 — «Hankijad aktsepteeritud maksenõuete alal».
nr. 120-2 — «Hankijad möödalastud tähtajaga aktsepteeritud maksenõuete alal».
nr. 122 — «Hankijad faktuurimata hangete alal».

Kontos «Kliendid sideteenuste alal» (passiva) näidatakse arveldused telefoni, telegraafi ja raadiotranslatsioonipunktide kasutamise eest klientide poolt sisse makstud avansside alal, kui ka võlgnevuse tasumine sideteenuste eest. Kontos «Kliendid sideteenuste alal» (aktiva) näidatakse kindlate normatiivide ja tähtaegade piirides võimaldatud telefoni-kaugekõned, samuti ka telegrammide üleandmised korteritest. Siin näidatakse ka abonementmaks telefoni ja raadiotranslatsioonipunktide kasutamise eest ja teised summad sideteenuste eest, mis on klientidele osutatud enne tasumist. Seda liiki operatsioonidest peavad tuletuma järgmised kirjendid:

a) avansside sissemaksmise kohta enne sideteenuste osutamist:
Deebet — konto nr. 091 «Arvelduskonto nr. 0» või konto nr. 0881 «Tulusummade kassa»
Kreedit — konto nr. 105 «Kliendid sideteenuste alal»;
b) osutatud sideteenuste kohta:
Deebet — konto nr. 105 «Kliendid sideteenuste alal»
Kreedit — konto nr. 270 «Ekspluatatsioonitulud».

Konto nr. 106 ühes kolme allkontoga on ette nähtud sidetöötajatega peetavateks arvelduseks a) kaotatud ja varastatud korrespondentsi alal, b) varguste, raiskamiste ja veamaksude alal, c) vormiriietuse alal.

Konto nr. 106 (esimene allkonto) deebetisse kantakse side-

töötajate võlgnevus kaotatud ja varastatud registripostisaadetiste eest klientidele, kindlustusfondi arvel tasutud summade alal.

Kontot nr. 106 (esimene allkonto) krediteeritakse summadega, mis on süüdlastelt nende võlgnevuse katteks sisse nõutud.

Kindlaksmääratud hüvitust kaotatud ja varastatud korrespondentsi eest maksavad sidekontorid klientidele ekspluatatsioonisummadest.

Tuleb märkida, et bilansivaheliste ja sisemiste arvelduste kontode rühmas on olemas sideorganite vahelised arveldused kaotatud ja varastatud korrespondentsi alal, mis näidatakse kontos nr. 144.

Oma või teise sidevalitsuse ettevõttes kaotsiläinud või varastatud korrespondentsi eest klientidele hüvituse maksmisel sidekontorite poolt, toimetatakse arveldusi sel teel, et nad kantakse oma sidevalitsusele kontosse nr. 143. Seejuures näitab sidevalitsus arveldused oma kontoritega oma bilansis, kontos nr. 143, teiste valitsustega toimuvad arveldused aga — kontos nr. 144 (debiteeritakse kontot nr. 144 — selle sidevalitsuse, kes on kohustatud võtma tema arvel makstud hüvituse oma bilanssi, ja krediteeritakse selle kontori kontot 143, kes selle hüvituse välja maksis).

Teiselt sidevalitsuselt selle kohta tõenduse saamisel, et makstud hüvituse summa on kantud süüdlasele isikule, lõpetatakse sidevalitsuste vahelised arveldused nende kandmisega Sideministeeriumile.

Ülaltoodust näeme, et sideasutiste ja -ettevõtete omavahelisi arveldusi peetakse territoriaalse alluvuse tunnuse järgi. Teatud oblasti (või krai) sidekontorid ja teised sideettevõtted ei pea teiste oblastite kontorite ja ettevõtetega mingeid arveldusi. Kõik nende arveldused peetakse kõrgema sidevalitsuse kaudu.

Saame järgmise sidemajandi sisemiste omavaheliste arvelduste skeemi (alates altpoolt):

1) kontorid ja ettevõtted peavad arveldusi ainult nende sidevalitsuste kaudu, kellele nad alluvad;

2) sidevalitsused peavad arveldusi kolmes suunas:

a) allapoole — nendele alluvate kontorite ja ettevõtetega;

b) nendega võrdsetes liinides — teiste sidevalitsustega;
c) ülespoole — Sideministeeriumiga;

3) Ministeerium peab arveldusi ainult sidevalitsustega.

Kõik see lihtsustab tunduval määral omavaheliste arvelduste võrdlemist ja koondbilansside koostamist.

Raamatupidamise kirjendite analüüsimisel meie näitasime kontot nr. 2061 «Kindlustusfond». Sideministeeriumis moodustub see fond finantsplaani alusel antavate vahendite arvel, ja sidevalitsustes — Ministeeriumi eri- (näidatud allikast) assigneerimistest. Kontorites ja teistes ettevõtteis seda fondi ei ole.

Kindlustusfondist kaetakse kaotatud, vigastatud või varastatud korrespondentsist tekkinud kahjumid, kui neid ei ole võimalik sisse nõuda süüdiolevailt isikuilt.

Deebitoriline võlgnevus nõuab kõige hoolikamat tähelepanu. Normaalsesse, s. o. meie poolt käsitletud kontode järgi lubatavasse võlgnevusesse kuulub sideklientide võlgnevus normatiivide ja tähtaegade piirides ja sidetöötajate vormiriietuse eest kuuluv võlgnevus kindlaksmääratud ajatimakse piirides. Kõik ülejäänud võlgnevus on ebanormaalne ja seepärast tuleb tarvitusele võtta abinõud selle viivitamatuks sissenõudmiseks.

Iga liiki võlgnevuse sissenõudmine peab toimuma teatavatel, niinimetatud aegumistähtaegadel, mille möödumisel õigus võla kättesaamiseks kaob. Eraisikute suhtes on see tähtaeg kõigi nõudluste alal kolm aastat. Riiklike, kooperatiivsete ja ühiskondlike organisatsioonide jaoks on määratud lühemad tähtajad, näiteks üldnõudluste alal — $1^1/_2$ aastat, toodangu kvaliteeti ja lepingute mittetäitmise või rikkumise sanktsioonidesse puutuvate nõudluste alal, samuti transpordi-organisatsioonide vastu kaupade kaotsimineku ja rikkumise ning vedude alal rohkemvõttude eest esitatavate nõudluste suhtes — 6 kuud, arvates võla kindlakstegemise momendist.

Kohtu või arbitraaži otsuse täideviimiseks määratakse tähtaeg otsuse tegemise momendist: riiklike, kooperatiivsete ja ühiskondlike organisatsioonide asjade suhtes — 1 aasta, eraisikute asjade suhtes — 3 aastat.

Võlad, millede sissenõudmisest kohus või arbitraaž on keeldu-

nud, samuti millede suhtes hagi-aegumistähtaeg on möödunud, on lootusetud ja tuleb bilansist täies summas maha kirjendada. Selline mahakirjendamine võib toimuda ainult kõrgema organisatsiooni loal. Sideministeeriumis eksisteerivate määruste järgi jäetakse Sideministeeriumi volinikele liiduvabariikide juures, vabariiklike, kraide ja oblastite sidevalitsuste ülemaile, Ministeeriumi keskvalitsuste ülemaile, Sideministeeriumile vahetult alluvate ettevõtete direktoreile ja Teadusliku Uurimise Instituudi direktorile õigus lubada lootusetu võlgade mahakirjendamist alluvate ettevõtete suhtes mitte üle 3000 rbl. iga deebitori kohta. Võlgnevust suurema summa peale võib maha kirjendada ainult Ministeeriumi juhtkonna loal.

Summalt tähtsuseta lootusetu võlgnevuse (kuid mitte sidetöötajate) võib erandina maha kirjendada kontori või ettevõtte ülema loal, pea- (vanem-) raamatupidaja ettepanekul.

Lootusetu võlgnevus rahakaardi-operatsioonide alal, mis näidatakse nende operatsioonide eribilansis, kirjendatakse maha kahjumite ja kasumite konto deebetisse.

Sideettevõtete ja -asutiste revideerimistel on revidendid kohustatud kontrollima deebitorilise võlgnevuse mahakirjendamise põhjendatust ja selgitama lootusetu võlgnevuse tekkimise põhjused (arvestuse halb korraldus, hagiaegumistähtaja möödalaskmine).

On juhtumeid, et mahakirjendatud deebitoriline võlgnevus nõutakse sisse edaspidi. See toimub näiteks deebitori muutunud materiaalse olukorra puhul, tema või tema varanduse asukoha avastamise puhul jms. Seepärast tuleb deebitorilise võlgnevuse jälgimist toimetada lootusetu võlgade raamatu järgi, mida peetakse operatiivarvestuse korras.

Siirdume nüüd hankijate passiva-kontode juurde (nr. 120 ja nr. 122). Võlgnevus hankijatele tekib kaubanduslikel operatsioonidel, s. o. neilt kauba, materjalide jm. saamisel.

Meil kehtiva arvestuslike ja krediidi vastastikuste suhete süsteemi aluseks on NSV Liidu KTK ja RKN-i 1930. a. 30. jaanuari määrus krediidireformi kohta, samuti rida temale järgnevaid täiendusi ja parandusi.

Kooskõlas krediidireformi määrustega on NSV Liidus arvelduskeskuseks Riigipank.

Sideministeeriumi poolt Riigipangaga peetavate arvelduskontode süsteem on meile juba teada (vt. II osa, 4. jagu). Samuti on meile juba teada vormid hankijatega ja transpordiorganisatsioonidega peetavate arvelduste kohta (akreditiivid, erikontod, transpordi-limiitraamatud, aktsepteeritud tšekid). Mitterahaliste arvelduste korral rakendatakse veel arvelduste aktsept-inkasso vormi.

See vorm seisneb selles, et hankija, saates ostjale kaupu või materjale, kirjutab välja arve-faktuuri ja eri «maksenõude», mille annab oma panka inkasseerimiseks, s. o. makse saamiseks. Ostja panga osakonna kaudu esitatakse maksenõue aktsepteerimiseks, s. o. kirjalikuks vastuvõtmiseks. Aktsept või motiveeritud keeldumine sellest (täielikult või osaliselt)peab olema tehtud kolme päeva jooksul. Kui motiveeritud keeldumine selle aja jooksul ei järgne, siis loetakse maksenõue sellega aktsepteerituks.

Aktsepteerimise momendist alates loetakse hankija poolt saadetud materjalid ostja omanduseks. Aktsepteeritud maksenõude maksab pank välja (s. o. kirjendatakse arvelduskontost maha) 10 päeva pärast. Selline kümnepäevane võlgnevus näidataksegi kontos nr. 120-1 «Hankijad aktsepteeritud maksenõuete alal».

Näiteks, kui materjalid saadakse aktsepteeritud maksenõude järgi, koostatakse kirjend:

Deebet — konto nr. 022 «Materjalid»
Kreedit — konto nr. 120-1 «Hankijad aktsepteeritud maksenõuete alal»

Arvelduskontost aktseptisumma mahakirjendamisel panga poolt tehakse kirjend:

Deebet — konto nr. 120-1 «Hankijad aktsepteeritud maksenõuete alal»
Kreedit — konto nr. 092 «Arvelduskonto nr. 1 Riigipangas».

Kui maksjal ei osutu arvelduskontos vahendeid aktsepteeritud maksenõude tasumiseks, kirjendatakse hankija võlg kontosse nr. 120-2 järgmise kirjendiga:

Deebet — konto nr. 120-1 «Hankijad aktsepteeritud maksenõuete alal»
Kreedit — konto nr. 120-2 «Hankijad aegunud aktsepteeritud maksenõuete alal».

Ostja arvelduskontosse summade laekumisel kirjendab Riigipank maksenõude summa ise maha.

Kontot nr. 122 «Hankijad faktuurimata hangete alal» peetakse arveldusteks nende hankijatega, kellelt kaubad ja materjalid on saabunud, kuid ajutiselt ei ole saadud veel arveid-faktuure ja maksenõuet. Kauba või materjalide saabumisel seda kontot krediteeritakse. Edaspidi kirjendatakse tema deebetisse, kas võla ülekandmine kontosse «Hankijad maksenõuete alal» või maksmine (arvelduskonto, akreditiivi või erikonto kreediti järgi).

Materiaalsete varude ja kaubaoperatsioonide arvestus.

Side ekspluatatsioonitegevus nõuab suurel arvul mitmesuguseid materjale. Posti ja telegraafi alal kuulub materjalide tarvidus koguni ekspluatatsioonikulude üksikute kirjete alla (§ 1, kirje 11 ja § 2, kirje 11). Ei ole tarvidust kõnelda sellest, et neid materjale, mis moodustavad kõige tunduvama osa side-tootmisettevõtteis olevatest vahenditest, peab pidevalt ja küllaldasel arvul leiduma mitmesugust liiki tööde teostajate juures. Järelikult on vajalik kõige hoolikam kontroll materiaalsete varude saamise, hoidmise ja kulutamise üle.

Kõik sidemajandi pidamiseks vajalikud materjalid jagunevad järgmisteks põhirühmadeks:

1. Põhi- ja abimaterjalid.
2. Remondi-tehnilised materjalid (liinimaterjalid):
   a) telegraafi- ja telefoniside materjalid,
   b) traat-ringhäälingu raadiosõlmede materjalid.
3. Küte (süsi, nafta, puud jms.).
4. Naftasaadused: bensiin, petrooleum, masinaõli jms.
5. Hobusemoon.

6. Muud materjalid.
7. Varuosad:
   a) mehhaniseeritud postiseadiste,
   b) autotranspordi,
   c) telegraafi-aparatuuri,
   d) telefoni-aparatuuri,
   e) raadioside-aparatuuri,
   f) ringhäälingu raadiosõlmede aparatuuri,
   g) tööstusettevõtete ja töökodade seadiste ja masinate,
   h) ekspeditsioonimasinate,
   i) muud.

Sünteetilise arvestuse korras arvestatakse materiaalsed varud kahes bilansikontos — nr. 022 «Materjalid» ja nr. 031 «Varuosad» tegeliku hinna järgi, millesse kuuluvad ostu- ja varumiskulutused ühes ettevõtte lattutoimetamise kuludega. Teistesse ettevõtetesse töötlemiseks antud materjalid arvestatakse kontos nr. 032 «Töötlemiseks antud materjalid». Sideettevõtete ladudes olevad võõrad materjalid näidatakse bilansijärelises kontos nr. 305 «Hoiule ja komisjonile võetud kaubad ja materjalid» ning kontos nr. 307 «Töötlemiseks võetud materjalid». Sellised võõrad materjalid hoitakse omadest lahus.

Saabunud materjalid kantakse materjalide (või varuosade) kontode deebetist läbi ja kirjendatakse nende ärakasutamisel maha ekspluatatsioonikuludesse (või tootmiskontodesse). Erandi moodustavad ainult viivitamatuks ja vahetuks kasutamiseks soetatavad materjalid, nagu: kirjapaber, pliiatsid, kinnistid, rõhknaelad jms. Sellised materjalid lattu ei tule ja nad kirjendatakse otse maha ekspluatatsioonikuludesse. Kõik teised materjalid tuleb hoida ladudes laojuhataja või laohoidja vastutusel. Neis sidekontoreis, kus laohoidjaid koosseisus ei ole, pannakse materjalide vastutav hoid kontori ülema poolt ühele kaastöötajale.

Materjalide arvestust peetakse: laos — sordiliselt, arvu järgi ja raamatupidamises — sordiliselt, arvu, hinna ja summa järgi.

Laoarvestus toimub kogusliku arvestuse kaartide abil (mis sisaldavad andmeid materjalide nimetuse, nomenklatuurinumbri, mõõtühiku jms. kohta), milles tehakse kirjendid materjalide arvu-

lise liikumise kohta, kusjuures märgitakse daatum, dokument ja jääk pärast iga kirjendit. Materjalide hoiukohta kinnitatakse nimesedelid, kaardid aga paigutatakse kartoteeki. Laoarvestuse andmeid võrreldakse perioodiliselt raamatupidamisega.

Materjalide alalhoidmise ja nende õige kasutamise üle tuleb pidada ranget kontrolli. Kõigepealt tuleb nii materjalide saamine kui ka väljaandmine vormistada dokumentidega. Erilist tähelepanu tuleb omistada materjalide väljaandmisele. Laohoidjad võivad materjale välja anda ainult kindla vormi kohase kirjaliku nõudmise alusel, mis on alla kirjutatud selleks volitatud isikute poolt. Isikud, kellel on õigus sellistele nõudmistele alla kirjutada ja nende allkirjaproovid peavad olema laohoidjale ja raamatupidamisele teada. Materjalide saamine tuleb vormistada erivastuvõtuaktidega. Samasugustes aktides fikseeritakse ka iga liiki puudujäägid, võrreldes hankija arvega, või mittevastavused hanketingimustele. Need aktid on vajalikud ka nõudluste (reklamatsioonide) esitamisel hankija vastu.

Mitte harvem, kui üks kord aastas tuleb toimetada lao inventeerimist erilise inventeerimiskomisjoni poolt. Inventeerimisel avastatud ülejäägid kantakse tuluks eriaktide põhjal materjalide konto deebetis ja kirjendatakse kasumite ja kahjumite kontosse, s. o. koostatakse kirjend:

Deebet — konto nr. 022 «Materjalid» (või nr. 031 «Varuosad»)
Kreedit — konto nr. 280 «Kasumid ja kahjumid».

Puudujääkide kindlakstegemisel, kvaliteedi halvenemisel, samuti ka makulatuuriks mahakirjendamisel jms., kui selle põhjuseks ei ole vastutavate laohoidjate süü, kirjendatakse vastav summa kahjumiks järgmise kirjendiga:

Deebet — konto nr. 280 «Kasumid ja kahjumid»
Kreedit — konto nr. 022 «Materjalid».

Hoidmise eest vastutavate isikute süü tõttu tekkinud puudujäägid kuuluvad neilt sissenõudmisele ja need tuleb kirjendada konto nr. 130 «Deebitorid materjalide puudujääkide ja varguste alal» deebetisse. Kõigist varguste faktidest teatatakse vastava-

tele organitele süüdlaste vastutuselevõtmiseks kriminaalkorras ja varanduslikult.

Üldiselt varustatakse tööde juhatajaid materjalidega ladudest, kuid üksikutel juhtudel võib neil olla enda juures eri laod. Sel juhul on nad kohustatud pidama samasugust arvulist arvestust, nagu laohoidjad ladudes.

Tööde juhatajad annavad materjalide vastuvõtmise ja väljaandmise kohta raamatupidamisele aru dokumentide esitamise teel.

Liinitöödeks kulutatud materjalide mahakirjendamine toimub: rikete kõrvaldamise korral liinil — ettevõtte ülema poolt kinnitatud aruande põhjal, liiniehitiste remondi korral aga — tööde juhatajate aruannete ja vastuvõtukomisjoni aktide põhjal.

Materjalide jääkide inventeerimine ja võrdlemine raamatupidamise andmetega peab toimuma aruandeaasta lõpul. Kuid ettevõtte ülema korraldusel võib inventeerimist toimetada ka aasta kestel, mistahes ajal. Hoiu eest vastutavate isikute vahetamise puhul on inventeerimine kohuslik.

Materjalide saamisel hankijate arvete järgi koostatakse kirjend:

Deebet — konto nr. 022 «Materjalid»
Kreedit — konto nr. 120-1 «Hankijad aktsepteeritud maksenõuete alal».

Kui saadud materjalide saatja ega hind ei ole teada, siis tuleb ennekõike selgitada, kas ettevõttel on vajadust nende materjalide järgi. Ettevõttele mittevajalikud materjalid võetakse kuni selgitamiseni hoiule ja kirjendatakse tinghinnaga bilansijärelisse kontosse nr. 305 «Hoiule võetud materjalid». Vajalikud materjalid arvestatakse sissetulekuks tinghinnaga, nagu neilgi juhtudel, kui nad saabuvad ilma maksenõudeta. Kui selliste materjalide eest arvelduste tegemisel osutub vahe nende arvestamise tinghinna ja maksenõude hinna vahel, siis kirjendatakse see vahe maha kas materjalidele, kui nad ei ole ära kulutatud, ekspluatatsioonikuludele või tehtud kulutustele.

Materjale võib kasutada mitmesugusteks vajadusteks. Kõige rohkem läheb neid ekspluatatsioonikulutusteks ja tootmisvajadusteks. Esimesel juhul koostatakse kirjend:

Deebet — konto nr. 050 «Ekspluatatsioonikulud»
Kreedit — konto nr. 022 «Materjalid».

Teisel juhul kirjendatakse materjalid maha konto nr. 057 «Abitootmised ja -majandid» deebetisse.

Kõik materjalide kohta öeldu käib ka kontos nr. 031 arvestatavate varuosade kohta.

Silmas pidades seda, et võib esineda juhtumeid, et ühesugused materjalid saabuvad mitmesuguste hindadega, tekib küsimus, missuguste hindade järgi tuleb sellised materjalid kirjendada kuluks.

Sel juhul rakendatakse sidemajandis kaht hindamisviisi:

a) partiihindade järgi ja
b) keskmiste hindade järgi.

Esimese viisi korral kirjendatakse materjalid kuluks nende üksikute partiides saabumiste hindade järgi järjestikulises korras. Näiteks materjalid saabusid kolmes partiis, esimene partii — 100 ühikut à 20 rbl., teine partii — 250 ühikut à 19 rbl. 80 kop. ja kolmas partii — 150 ühikut à 20 rbl. 30 kop.

Kuni esimese 100 ühiku ärakulutamise momendini toimub kuluks mahakirjendamine à 20 rublaga, siis à 19 rbl. 80 kopikaga jne.

Keskmised hinnad määratakse (antud näites) järgmiselt:

1-ne partii,	100 ühikut	à 20 rbl.		2 000 rbl.
2-ne „	250 „	„ 19 rbl.	80 kop.	4 950 „
3-as „	150 „	„ 20 rbl.	30 kop.	3 045 „
Kokku	500 ühikut			9 995 rbl.

Keskmine hind 9 995 : 500 = 19 rbl. 99 kop.

Eelistatavam on rakendada partiihindade meetodit, eriti materjalide sagedastel varumistel erinevate hindadega, kuna iga uus saabumine muudab keskmist hinda.

Kaubad ja nendega seotud operatsioonid — nende valmistamisel, ostmisel, realiseerimiseks saamisel ja realiseerimisel omavad sidemajandis võrdlemisi väikese erikaalu. Sideettevõtete

põhitegevuse bilansi VI osas on ette nähtud järgmised kaubakontod:

nr. 070-1 — Valmistoodang, kaubad — oma ladudes
nr. 072-2 — „ „ — võõrastes ladudes
nr. 073-3 — „ „ — töötlemisel
nr. 074-4 — Kaubad (Varustuspeavalitsuse jaoks)
nr. 076 — Kaubad kioskites ja sideettevõtteis.

Peale selle on olemas VII osa «Teelesaadetud kaubad».

Arvesse võttes, et kaubad kioskites ja sideettevõtteis arvestatakse müügihindadega, on bilansi XVII osas «Reservid ja reguleerivad kirjed» sisse seatud konto nr. 2123 «Juurdehinded kaupadele».

Oma valitsuse (Ajakirjanduse Levitamise Keskvalitsuse ja Varustuspeavalitsuse) ettevõtetele kaupade realiseerimise ja müümise arvestamiseks on bilansi XXVII osas olemas konto nr. 264 kaupade realiseerimise alal ja konto nr. 266 kaupade müümise alal.

Kaubaarvestuse printsiibid on meie poolt ära toodud arvestuse üldteoorias (vt. I osa, 5. jagu). Neid printsiipe rakendatakse ka sidemajandis.

Abimajandite arvestus.

Abimajandite (transpordikontorid, töökojad jms.) eesmärgiks on sideettevõtte või -asutise põhitegevuse teenindamine teenuste osutamise, valmistatava toodanguga varustamise, seadistuse või seadme remondi teostamise jms. teel. Kõik nad peavad olema organiseeritud isemajanduse põhimõttel. Nende teenused, toodang ja tööd kalkuleeritakse täpselt varem ja antakse põhimajandisse plaaniliste müügihindadega; sellega saadaksegi nende operatsioonide enda tasuvus (võimalike säästudega). Suuremad neist eraldatakse iseseisvale bilansile.

Põhitegevuse bilansis on abimajandite arvestuseks määratud kaks kontot — aktivas konto nr. 057 «Abitootmised ja -majandid» ning passivas konto nr. 249 «Plaani täitmine abitootmiste ja -majandite poolt». Järelikult ehitatakse arvestus tootmisarves-

tuse üldistele alustele, mis on meile teada üldteooriast (vt. I osa, 5. jagu).

Konto «Abitootmised ja -majandid» deebetisse kirjendatakse kõik tegelikud kulutused (mis kirjendatakse siia vahetult või kogumis-jaotamiskontode kaudu). Konto «Plaani täitmine abitootmiste ja -majandite poolt» kreeditist kantakse tehtud ja üleantud tööd läbi plaaniliste müügihindadega. Seejärel kantakse tööde, teenuste jms. omahind kontost «Abitootmised ja -majandid» (tema kreeditist) konto «Plaani täitmine» deebetisse, millest saadakse plaanilise hinna (kreeditis) kõrvutamine tegelikuga (deebetis).

Saadav sääst või ülekulu kantakse finantseerimise alal sidevalitsusega peetavate arvelduste kontosse.

Võtame näite hobupargi arvestusest. Kulgemiskilomeetri plaaniliseks hinnaks on määratud 15 kop., kusjuures ühe kuu kulgemise üldplaan on 20 000 kilomeetrit.

Operatsioonid:

1) Hobusemoona on laost kulutatud (arvestatakse kontos nr. 022 «Materjalid», mille deebeti-saldo on 2000 rbl.) . . . . . 1020 rbl. eest
2) Pargi töölistele on arvutatud:
   põhitöötasu . . . . . 1170 rbl.
   lisatöötasu . . . . . 150 rbl.
3) Töötasule on tehtud juurdearvutusi (sotsiaalkindlustus) . . . . . 60 rbl.
4) Pargi kassast on makstud mitmesuguseid kulusid pargi alal (kassa saldo 1000 rbl.) . . . 510 rbl.
5) Tegelik kulg oli 21 000 kilomeetrit ja ettevõttelt on saadud (hobupark on eraldatud iseseisvale bilansile) 15 kop. kulgemiskilomeetri eest . 3150 rbl.
6) Tehtud tööde omahind kantakse plaani täitmise kontosse . . . . . 2910 rbl.
7) Kuu eest saadud sääst kirjendatakse sidevalitsusega toimuvate arvelduste suurendamiseks . 240 rbl.

Skemaatiliselt saadakse kontodes järgmised kirjendid:

Abitootmised ja -majandid.

Deebet	*Kreedit*
1) 1020	6) 2910
2) 1320	
3) 60	
4) 510	

Materjalid.

Deebet	*Kreedit*
Saldo 2000	1) 1020

Töölised ja teenistujad.

Deebet	*Kreedit*
	2) 1320

Sotsiaalkindlustus kannangute alal.

Deebet	*Kreedit*
	3) 60

Kassa (pargi).

Deebet	*Kreedit*
Saldo 1000	4) 510
5) 3150	

Abiettevõtete plaani täitmine.

Deebet	*Kreedit*
6) 2910	5) 3150
7) 240	

Arveldused sidevalitsustega finantseerimise alal.

Deebet	*Kreedit*
	7) 240

Kõik ülaltoodu sidemajandi põhioperatsioonide arvestusest käib nende ettevõtete ja asutiste kohta, kellel on iseseisev bilanss, s. o. kes peavad enda juures raamatupidamise lõpetatud arvestust.

Rida jaoskondi ja kõik agentuurid ei pea lõpetatud arvestust ja ei koosta iseseisvat bilanssi. Sellised asutised on kohustatud iga päev esitama aruandluse kõrgemale organile, kus selle aruandluse alusel tehakse raamatupidamise kirjendid jaoskondade ja agentuuride operatsioonide kohta. Nimetatud aruandlus koostatakse operatsioonide vormistamise dokumentide alusel.

6. Rahakaardi-operatsioonide arvestus ja kontroll.

Üldmõisteid rahakaardi-operatsioonide arvestusest ja kontrollist.

Rahakaardi-operatsioonide sisu seisneb selles, et ühed sideettevõtted võtavad klientidelt rahasummasid ülekandmiseks vastu ja teatavad ilma sularaha saatmiseta sellest teistele rahakaardisihtkoha sideettevõtteile, kus rahakaart ka välja maksetakse. Teade rahaülekande vastuvõtmise kohta saadetakse täidetud eriplangil posti teel või telegraafilise teatamise teel. Esimesel juhul on tegemist posti-rahakaardiga, teisel juhul aga telegraafilise rahakaardiga.

Arvestuses tuleb lahus näidata vastuvõetud rahakaardid, kui üks sideettevõte saab raha, ja makstud rahakaardid, kui teine sideettevõte maksab raha. Näiteks, Taškendi sidekontor võtab kod. Ivanovilt vastu 1000 rbl. saatmiseks Samarkanti kod. Sidorovile. Taškendis vormistatakse operatsioon nagu vastuvõetud rahakaart. Samarkandis vormistatakse saadud rahakaart maksmisel nagu väljamakstu. Selge on, et iga sideettevõte võib ühtedel juhtudel rahakaarte vastu võtta ja teistel juhtudel neid välja maksta, s. o. toimetada rahakaartide vastuvõtmise operatsioone, mis on seotud sularaha saamisega (või aktsepteeritud tšekkide saamisega sidekontoris), samuti ka teiste rahakaartide maksmise operatsioone, mis on seotud raha väljamaksmisega.

Rahakaardi-operatsioonide hulka kuuluvad ka operatsioonid lunamaksude alal. Nendel operatsioonidel klient, andes postisaadetise (näiteks kaubaproovid, trükitud raamatud jms.) postile, saadab selle lunamaksuga, s. o. nõudega, et saaja tasuks postpaki eest enne väljastamist kindla summa. Postpaki kohalejõudmisel nõuab sideettevõte saajalt raha sisse, s. o. toimetab rahakaardi vastuvõtmise operatsiooni; seejärel teatab esimesse, s. o. postpaki väljasaatnud ettevõttesse, kes maksab postpaki saatjale raha välja, s. o. toimetab rahakaardi väljamaksmise operatsiooni. Kogu vahe on ainult selles, et puht-rahakaardi-operatsioonide põhidokumendid (rahakaardiplank) vormistatakse postileandmise

kohas, lunamaksude rahakaartide alal aga toimetab kogu vormistamise see sideettevõte, kes postpaki eest raha on vastu võtnud.

Tänu sideettevõtete väga laiaulatuslikule võrgule NSV Liidus, samuti ka nende ettevõtete kaudu raha ülekandmise äärmisele lihtsusele ja hõlpsusele, on rahakaardi-operatsioonid meil väga laialdaselt arenenud.

Rahakaardi-operatsioonide ulatused ja nende tõsine tähtsus riigi rahvamajanduse elus nõuavad kõige hoolikamat tähelepanu nende õigeks organiseerimiseks, mis kõrvaldaks igasugused kuritarvituste ja arusaamatuste võimalused. Seepärast on vajalik rahakaardi-operatsioonide raamatupidamisliku ja operatiivse arvestuse esmaste dokumentide hoolikas töötlemine, õigeaegne aruandlus nende kohta ja pideva mõjuva kontrolli organiseerimine nende üle.

Kontrolli organiseerimise aluseks peab olema see, et iga rahakaart võetakse vastu ühes kohas, saades seal vastuvõetud rahakaardi vormistuse ja makstakse samas summas välja teises kohas, kus vormistatakse kui makstud rahakaart. Sellest lähtudes peavad kõigi sideettevõtete rahakaardioperatsioonid balansseeruma: vastuvõetud rahakaartide summa peab võrduma makstud rahakaartide summaga pluss saldo, mis näitab miskipärast maksmata jäänud rahakaartide summat. Igasugune lahkuminek vihjab mingisugusele ebanormaalsusele, kas võltsitud rahakaartide olemasolule või kahekordsetele väljamaksmistele jms.

Sidemajandis on detsentraliseeritud korras arvestatavate rahakaardi-operatsioonide üle sisse seatud tsentraliseeritud kontrolli süsteem.

Selle süsteemi olemus seisneb selles, et oblastite ja kraide sidevalitsuste juures on olemas erilised rahakaartide kontrollbürood (RKB), kes peavadki rahakaartide operatsioonide pidevat jälgimist neile alluvailt sideettevõtteilt aruannete saamise teel. Sideettevõtete poolt teostatud rahakaardi-operatsioone rahakaartide kontrollbürood enda juures ei näita, vaid arvestavad ainult kontrolli korras selgitatud eri juhtumeid, toimetavad rahakaardi-operatsioonide lõplikku reguleerimist ja koostavad nende kohta koond-aruande kõigi alluvate ettevõtete suhtes.

Järelikult tuleb vahet teha rahakaardi-operatsioonide arvestuse ja aruandluse vahel:

1) sidekontorites ja -jaoskondades, kes vahetult toimetavad rahakaartide vastuvõtmise ja maksmise operatsioone;

2) rahakaartide kontrollbüroodes, kes teostavad rahakaardi-operatsioonide kontrollimist, vajalikel juhtudel aga — korraldamist ja reguleerimist.

Lõpetatud arvestust pidavates ja iseseisva bilansiga sidekontoreis ja -jaoskondades eraldatakse kõik rahakaardi-operatsioonid eribilanssi ja neid ei segata teiste operatsioonidega. Seda seletatakse, nagu meie juba teame, rahakaardi-operatsioonide finantseerimise erilise korraga ja sellega, et ei ole absoluutselt lubatav rahakaartide järgi saadud raha kasutada mingeiks teisteks tarvidusteks.

Rahakaardi-operatsioonide eraldamisel eri bilanssi ei ole sugugi ülesandeks selgitada nende operatsioonide rentaablust sideettevõtte suhtes. Selline selgitamine, nagu juba eelpool mainisime, on üksikute sideettevõtete suhtes võimatu. Seepärast kantakse, näiteks rahakaartide eest saadav tasu (sõltuvalt rahakaardi summast) põhitegevuse bilansist läbi, nagu ekspluatatsioonitulu saamine.

Rahakaartide kontrollbürood peavad enda juures arvestust nende jaoks eriliselt ettenähtud kontoplaanis.

Arvestus sidekontoreis ja -jaoskondades.

Nagu juba teame, toimub sidekontoreis rahakaardi-operatsioonide raamatupidamislik arvestamine eribilansis. Rahakaardi-operatsioonide lihtsuse tõttu on mainitud kontode plaan ka lihtne ja mitte keerukas.

Selles kontode plaanis omavad keskkoha vastuvõetud rahakaartide passiva-konto, makstud rahakaartide aktiva-konto ja meile tuntud aktiva-passiva-arvelduskonto nr. 3 Riigipangas.

Jooksva arvestuse kontode plaan koosneb järgmistest kontodest:

nr. 0883 — «Kassa sidekontoreis»

nr. 0893 — «Kassa sidejaoskondades ja -agentuurides»
nr. 0901 — «Aktsepteeritud tšekid»
nr. 0941 — «Arvelduskonto nr. 3 (rahakaardi-operatsioonide alal) Riigipangas
nr. 0942 — «Arvelduskonto kolhooside kassa-teenindamise operatsioonide alal»
nr. 1003 — «Rahalised summad teel ülemäära- ja toetussummade alal»
nr. 1062 — «Arveldused varguste, raiskamiste ja veamaksude alal»
nr. 1090 — «Arveldused hoiukassadega rahakaardi-operatsioonide alal»
nr. 1120 — «Riigipanga poolt aviseerimata rahakaardisummad»
nr. 1170 — «Muud deebitorid ja kreeditorid»
nr. 1405 — «Arveldused põhitegevuse bilansiga, vastuvõetud sissetuleku alal»
nr. 1452 — «Arveldused rahakaartide kontrollbürooga»
nr. 1600 — «Väärtpaberid»
nr. 2180 — «Vastuvõetud pensioni- ja abirahade rahakaardid»
nr. 2190 — «Makstud pensioni- ja abirahade rahakaardid»
nr. 2200 — «Vastuvõetud rahakaardid»
nr. 2211 — «Makstud rahakaardid enne aruandeaastat vastu võetud»
nr. 2212 — «Makstud rahakaardid aruandeaastal vastu võetud»
nr. 280 — «Kahjumid ja kasumid».

Peažurnaal.

Daatum	Kirje nr.	Operatsioon	Käibesumma	Kassa sidekontoreis		Kassa sidejaoskondades		jne.
				deebet	kreedit	deebet	kreedit	

Raamatupidamise kirjendid sünteetilise arvestuse korras peetakse meile tuntud (vt. I osa, 7. jagu) ameerika vormi peažurnaalis eelpool toodud skeemi kohaselt.

Analüütilist arvestust teostatakse kaartidel järgmiste kontode arendamiseks:

Iga sideettevõtte kohta:

konto «Kassa sidejaoskondades»

konto «Rahalised vahendid teel ülemäära- ja toetussummade alal».

Iga deebitori või kreeditori kohta:

konto «Arveldused varguste, raiskamiste ja veamaksude alal»

konto «Muud deebitorid ja kreeditorid».

Kahjumite ja kasumite kontot peetakse nende liikide järgi paljulahtrilistel kaartidel.

Rahakaartide vastuvõtmise ja maksmise põhioperatsioonid kantakse vastuvõetud ja makstud rahakaartide kontodest läbi.

Näiteks, sidekontori poolt ülekandmiseks 1000 rbl. vastuvõtmine sularahas nõuab järgmisi kirjendeid:

Deebet — konto nr. 0883 «Kassa sidekontoreis» (rahakaardi-operatsioonide alal)

Kreedit — konto nr. 220 «Vastuvõetud rahakaardid».

Kui maksena on vastu võetud aktsepteeritud tšekk (mis võib aset leida ainult sidekontoreis), siis kassakonto asemel debiteeritakse aktsepteeritud tšekkide kontot.

Iseseisvat bilanssi mitteomavais sidejaoskondades vastuvõetud rahakaardid kirjendatakse vastavas sidekontoris nende jaoskondade igapäevaste aruannete alusel järgmise kirjendiga:

Deebet — konto nr. 0893 «Kassa sidejaoskondades» (rahakaardioperatsioonide alal)

Kreedit — konto nr. 220 «Vastuvõetud rahakaardid».

Seega on vastuvõetud rahakaartide konto passiva-konto. Tema kreediti-saldo näitab vastuvõetud rahakaartide summat.

Rahakaardi maksmine kontoris sularahas näidatakse kirjendiga:

Deebet — konto nr. 221 «Makstud rahakaardid»
Kreedit — konto nr. 0883 «Kassa sidekontoreis».

Kui maksmine toimub tšekiga, siis krediteeritakse kassa konto asemel arvelduskontot nr. 3. Iseseisvat bilanssi mitte omavais sidejaoskondades makstud rahakaardid kirjendatakse vastavas sidekontoris nende jaoskondade igapäevaste aruannete alusel kirjendiga:

Deebet — konto nr. 221 «Makstud rahakaardid»
Kreedit — konto nr. 0893 «Kassa sidejaoskondades» (rahakaardi-operatsioonide alal).

Järelikult, makstud rahakaartide konto on aktiva-konto. Tema deebeti-saldo näitab rahakaartide väljamaksmise suurust.

Rahakaardi-operatsioonide finantseerimine, s. o. rahakaartide maksmiseks raha saamine, samuti ka rahakaartide järgi saadud raha edasine kokkukogumine toimub Riigipanga kaudu, kus sidettevõttel on eri arvelduskonto nr. 3.

Rahakaartide maksmiseks Riigipangast raha saamisel tehakse kirjend:

Deebet — konto nr. 0883 «Kassa sidekontoreis» (rahakaardi-operatsioonide alal)
Kreedit — konto nr. 094 «Arvelduskonto nr. 3 Riigipangas».

Sel juhul on arvelduskonto nr. 3 Riigipangas passiva-kontoks, mis näitab sidekontori poolt Riigipangast rahakaardi-operatsioonideks võetud rahaliste vahendite suurust.

Laekunud ja rahakaartide maksmiseks mittevajalik raha tuleb anda Riigipanka. Raha üleandmisel tehakse kirjend:

Deebet — konto nr. 094 «Arvelduskonto nr. 3 Riigipangas»
Kreedit — konto nr. 0883 «Kassa sidekontoreis» (rahakaardi-operatsioonide alal).

Sel juhul on arvelduskonto nr. 3 Riigipangas aktiva-kontoks, mis näitab Riigipanka kantud rahakaardi-summade suurust. Kuna aga Riigipank annab rahakaartide maksmiseks summasid välja tegeliku vajaduse ulatuses, sõltumata konto ühest või teisest saldost, ja võtab vastu kõik raha ülemäärad rahakaartide-

operatsioonide alal, on arvelduskonto nr. 3 Riigipangas sel juhul, kui raha üleandmine panka on ülekaalus, aktiva-kontoks, kui aga raha saamine pangast on ülekaalus, siis — passiva-kontoks.

Kui näiteks rahakaarte on vastu võetud 5000 rbl. eest ja sellest summast on rahakaarte välja makstud 4000 rbl., ülejääk 1000 rbl. on aga antud Riigipanka, siis saame järgmise rahakaardi-operatsioonide bilansi:

Rahakaardi-operatsioonide bilanss.

Aktiva		*Passiva*	
Makstud rahakaardid	4000	Vastuvõetud rahakaardid	5000
Arvelduskonto nr. 3 Riigipangas	1000		
	5000		5000

Kui aga rahakaarte on makstud 5000 rbl., vastu võetud aga ainult 4000 rbl. ja puuduv summa 1000 rbl. on saadud Riigipangast, siis on rahakaardi-operatsioonide bilanss järgmine:

Rahakaardi-operatsioonide bilanss.

Aktiva		*Passiva*	
Makstud rahakaardid	5000	Vastuvõetud rahakaardid	4000
		Arvelduskonto nr. 3 Riigipangas	1000
	5000		5000

Nende operatsioonide toimetamisel Riigipanga kaudu on suur rahvamajanduslik tähtsus. Riigipanga bilansis on Sideministeeriumiga rahakaartide alal arvelduste pidamiseks erikonto nr. 147 «Sideministeerium rahakaardi-operatsioonide alal», mille deebetisse kirjendatakse sideettevõtteile antavad toetused, kreeditisse aga — sideettevõtete poolt saadavad ülemäärad rahakaardi-operatsioonide alal. Nii nagu arvelduskonto nr. 3 on üksikuis sideettevõtteis aktiva-passiva-kontoks, nii võib ka Riigipanga osakondades Sideministeeriumi konto rahakaardi-operatsioonide alal

olla nii aktivaliseks kui ka passivaliseks. Kuid Riigipanga koondbilansis annab see aktiva-passiva-konto alati passiva-saldo, mis näitab rahasaamiste ülekaalu maksete üle. Sideministeeriumi koondbilansis aga annab arvelduskonto nr. 3 deebeti-saldo, mis näitab panka tehtud sissemaksete ülekaalu raha saamiste üle. See on seletatav sellega, et üldkokkuvõttes on igal antud momendil kogu Liidu kohta vastuvõetud rahakaarte palju rohkem kui makstuid. Põhjus seisneb selles, et raha vastuvõtmise momendist (järelikult ka Riigipanka sissemaksmise momendist) kuni väljamaksmiseni läheb mööda ajavahemik, mis kulub rahakaardi kulgemiseks posti või telegraafilisel teel (viimast esineb harvem), pluss saajale teatamise aeg ja aeg tema ilmumiseks raha järele. Selle tulemusena kogub Riigipank enda juurde igaks eri momendiks liigsed rahakaardi-summad sellistes suurustes, mis võivad tema plaanis olla ette nähtud, ja sellega saab ta võimaluse kasutada neid summasid teisteks rahvamajanduslikeks vajadusteks, krediteerimise teel.

Arvelduskontoga nr. 3 on seoses tema reguleeriv konto nr. 112 «Riigipanga poolt aviseerimata rahakaardisummad» (bilansi üldnomenklatuuris on see konto õigemini nimetatud kontoks «Riigipank nõudluste ja ebaõigesti arvestatud summade alal»).

Arvelduskontos kirjendite tegemise aluseks on väljavõtted Riigipanga kontodest, mis kujutavad endast teateid või aviise panga poolt tehtud kirjendite kohta. Sideettevõtete kirjendid arvelduskonto järgi peavad olema alati kooskõlastatud panga kirjenditega. Kuid võib esineda juhtumeid, kui:

a) panka antud summade kohta ei ole pangast aviisi saadud,

b) pangast võetud summade kohta ei ole pangast aviisi saadud,

c) pank kandis temale üleandmata summa ebaõigesti arvelduskontosse nr. 3,

d) pank kirjendas temalt mitte võetud summa ebaõigesti arvelduskontost nr. 3 maha.

Esimesel kahel juhtumil tuleb kasutada Riigipanga poolt aviseerimata rahakaardi-summade kontot. Kirjendid toome näiteis.

Näide 1. Riigipangast saabus aviis tegelikult sissemaksmata 5000 rbl. kandmise kohta sidekontori arveldus-kontosse nr. 3. Saame kirjendi:

Deebet — konto nr. 094 «Arvelduskonto nr. 3 Riigipangas»

Kreedit — konto nr. 112 «Riigipanga poolt aviseerimata rahakaardi-summad».

Ettevõte, saanud sellise ebaõige aviisi ja tehes pangaga kooskõlastamiseks ülalmainitud kirjendi, peab samaaegselt informeerima Riigipanka tema aviisi ebaõigsusest. Paranduse kohta uue aviisi saamisel koostab sidekontor vastupidise kirjendi, s. o. debiteerib Riigipanga poolt aviseerimata rahakaardi-summade kontot ja krediteerib arvelduskontot nr. 3 Riigipangas.

Näide 2. Riigipangast saabus aviis sidekontoris tegelikult mitte saadud 7000 rbl. mahakirjendamise kohta arvelduskontost nr. 3. Kirjend (arvelduskonto nr. 3 järgi andmete kooskõlastamisel Riigipangaga) on järgmine:

Deebet — konto nr. 112 «Riigipanga poolt aviseerimata rahakaardi-summad»

Kreedit — konto nr. 094 «Arvelduskonto nr. 3 Riigipangas».

Riigipangast paranduse kohta aviisi saamisel teeb sidekontor pöördkirjendi arvelduskonto nr. 3 deebetis ja Riigipanga aviseerimata summade konto kreeditis.

Arvelduskonto nr. 3 järgi Riigipangaga arvelduste seisukorra analüüsimisel tuleb arvesse võtta kõigi meie poolt läbiarutatud kontode andmed.

Oletame, et kuu-käibebilansis esinevad nende kontode järgi järgmised näitajad:

Kontode nimetused	Algsaldo		Kuu-käibed		Lõppsaldo	
	deebet	kreedit	deebet	kreedit	deebet	kreedit
Arvelduskonto nr. 3	15 000	—	60 000	50 000	25 000	—
Aviseerimata summad . .	—	—	3 000	4 500	—	1 500

Arvelduskontos nr. 3 näeme lõppsaldot 25 000 rbl. kui Riigipanka sissemakstud summade ülekaalu saadud summade üle. See summa aga tuleb vähendada 1500 rbl. võrra, s. o. ebaõigesti sissekantud summa võrra. Tulemusena saame Riigipanga sissemaksu ülekaalu — 23 500 rbl.

Rahakaardi-operatsioonide rahaliste vahenditega opereerimisel puudutatakse veel kontot «Hoiukassad rahakaardibilansiga arvelduste alal». See konto on aktivaline; tal võib olla ainult deebeti-saldo. Tema deebetisse kirjendatakse hoiukassadele (Riigipanga asutisest kaugelasuvaile) nende rahaolemi toetusteks antud summad; kreeditisse aga — varem antud summade tagasimaks; deebeti-saldo näitab hoiukassade võlgnevust neile rahakaardisummadest antud toetuste alal. Mis aga puutub hoiukassade poolt üleantavaid ülemäärasid, siis vormistatakse nad nagu vastuvõetud rahakaardid (rajooni-hoiukassa aadressil) ja kantakse seepärast vastuvõetud rahakaartide kontost läbi.

Rahakaardi-operatsioonide rahaliste vahendite õigeks kasutamiseks, mis kindlustaks nende vahendite andmise Riigipanka ja ühtlasi tagaks rahakaartide takistamatu maksmise, peab olema kassa jaoks igapäevase rahaolemi normatiiv. Võrdlemisi stabiilse rahakaartide-käibe puhul võib välja töötada sularaha keskmise normatiivi kestvamaks perioodiks. Selleks on vaja andmeid:

a) vastuvõetud rahakaartide keskmise päevase laekumise kohta;

b) rahakaartide keskmise päevase väljamaksmise kohta.

Peale selle on vaja andmeid toetuste võimalike väljaandmise kohta alluvatele jaoskondadele kassast. Rahakaartide takistamatuks maksmiseks peab vahetult sideettevõttes leiduma mõningane tagavara sularaha hommikusteks tundideks, kui veel ei ole kogunud küllaldasi summasid vastuvõetud rahakaartidest. Kõigi nende andmete põhjal tulebki välja töötada keskmine norm sularaha hoidmiseks rahakaardi-operatsioonide kassas.

Esitame selle näites:

Rahakaartide keskmine päevane laekumine — 1800 rbl.
Keskmised väljamaksed rahakaardi-operatsioonide alal — 2000 rbl.

Neist rahakandjate kaudu, kellele raha hommikul välja antakse — 400 rbl.

Päevasesse väljakandesse — 1000 rbl.
Vahetult kassast — 600 rbl.

Viimasest summast peab olema kassas hommikuste operatsioonide jaoks — 400 rbl.

Alluvaisse jaoskondadesse tuleb saata toetusi — 600 rbl.

Nagu näeme, moodustab rahakaartide väljamaksete ülekaal laekumiste suhtes 200 rbl., peale selle on vaja 600 rbl. jaoskondadesse saatmiseks; järelikult moodustab kassa-väljaminekute üldine päevane ülekaal 800 rbl.

Hommikune väljaminek väljendub samuti selles summas (400 rbl. rahakandjatele välja antud ja 400 rbl. kassas hommikusteks operatsioonideks). Ülejäänud väljaminekud (ülejäänud rahakaartide maksmine — 200 rbl. ja alluvatele ettevõtetele toetuste väljasaatmine — 600 rbl., s. o. kokku 800 rbl.) kaetakse rahakaartide laekumisega. Sel viisil määratakse kindlaks kassas sularaha hoidmise norm 800 rbl. summas, see summa tuleb võtta Riigipangast arvelduskontost nr. 3.

Kui rahakaardi-operatsioonide alal laekus näiteks 3000 rbl., maksti aga 2100 rbl., siis muudel ühesugustel tingimustel oleks sularaha jäägi keskmine norm kassas, nagu varemgi, 800 rbl. Kuid päeva lõpuks jääks kassasse (3000 rbl. miinus rahakaartide maksmine 1300 rbl. ja toetuste saatmine 600 rbl.) 1100 rbl. Järelikult oleks tulnud Riigipanka arvelduskontosse nr. 3 kanda laekumise ülekaalu maksmise üle — 300 rbl.

Kassas rahaolemi normatiivi iga üksiku sideettevõtte jaoks määrab kindlaks sidekontor koos Riigipangaga.

Peatume teistel rahakaardi-operatsioonide bilansi kontoplaani kontodel.

Kontoplaanis on deebitoridega ja kreeditoridega arveldusteks 2 kontot: üks aktivaline — rahakaardi-operatsioonide alaste deebitoride konto ja üks aktiva-passivaline — muude deebitoride ja kreeditoride konto.

Rahakaardi-operatsioonide alaste deebitoride kontos arvesta-

takse veamaksud sidetöötajaile — puudujääkide, vigade ja kuritarvituste eest.

Arvestamisel tuleb eraldada sidetöötajatele arvestatud veamaksud puudujääkide, vigade ja kuritarvituste avastamisel sideettevõttes endas ja veamaksud, mis on rahakaartide kontrollbüroos edasisel kontrollimisel puudujääkide selgitamise tulemus.

Esimesel juhul kirjendatakse veamaksude summad konto nr. 1062 «Arveldused varguste, raiskamiste ja veamaksude alal» deebetisse ja mitmesuguste teiste kontode kreeditisse.

Näiteks raha puudujäägi korral krediteeritakse rahakaardisummade kassa kontot, rahakaardi järgi kahekordsete väljamaksmiste korral — makstud rahakaartide kontot ja vastuvõetud rahakaardi mitte tulukskandmise korral — vastuvõetud rahakaartide kontot.

Teisel juhul kirjendatakse veamaksude summa (arusaadav ka konto nr. 1062 deebetis) rahakaartide kontrollbürooga arvelduste kontosse nr. 1452, tingimusega, et ettevõte annab büroole veamaksude summa kohta aru.

Veamaksude kohta, mille põhjuseks on kriminaalselt karistatav tegu, tuleb viivitamata üles tõsta kohtulik jälitus.

Sideettevõtte ülem ja raamatupidaja on kohustatud võtma tarvitusele kõik abinõud deebitorilise võlgnevuse sissenõudmiseks.

Muude deebitoride ja kreeditoride kontos arvestatakse rohkemtulude ja vähemkulude summad rahakaartide kontrollbüroo arvestus-järelepärimise kaartide järgi.

Erilise koha omab kontode plaanis kahjumite ja kasumite konto.

Esiteks, seda kontot peetakse kui finantsilist-resultatiivset kontot kogu aruandeaasta jooksul, kusjuures iga kahjum ja kasum näidatakse eraldi. Teiseks, nagu juba varem märkisime, ei ole kahjumite ja kasumite konto ülesanne selgitada rahakaardi-operatsioonide isemajandavust. Temas näidatakse ainult järgmised rahakaardi-operatsioonide summadega seotud kahjumite ja kasumite liigid:

1) Kahjumid:
   a) lootusetutest võlgadest,

b) röövimistest, vargustest, raiskamistest jms.,

c) loodusõnnetustest.

Seejuures kantakse kirjend läbi kahjumite ja kasumite konto deebetist ning:

a) vaieldavate võlgade või rahakaardi-operatsioonide alaste deebitoride konto kreeditist;

b) ja c) kontode — «Kassad sidekontoris» või «Kassad sidejaoskondades», «Aktsepteeritud tšekid», ja «Rahalised vahendid teel» — kreeditist.

2) Kasumid:

a) sissenõudmised varem kahjumiks mahakirjendatud võlgade alal,

b) kreeditorilise võlgnevuse mahakirjendamine hagi-aegumistähtaja möödumisel,

c) ülemäärad kassades (rahakaardi-operatsioonide alal).

Kasumid kirjendatakse kahjumite ja kasumite konto kreeditisse ja:

a) ning b) konto «Kassad sidekontoris» või «Kassad sidejaoskondades» deebetisse,

c) mitmesuguste deebitoride ja kreeditoride konto deebetisse.

Rahakaardi-operatsioonide kontode süsteemis omab tähelepanuväärse koha rahakaartide kontrollbürooga arvelduste pidamise konto. Sellest kontost kantakse läbi teated (arvestusregistrid) ettevõttele esitatavate nõudluste kohta (vähemtulude eest, rohkemkulude eest) ja niinimetatud arvestus-järelepärimiskaardid vähemkulude ja rohkemtulude kohta. Edasi näidatakse selles kontos nii sidekontori poolt saadavad kui ka tema poolt teistele kontoritele antavad toetused. See on lubatud ainult rahakaartide kontrollbüroo korraldusel. Aasta lõpul kantakse rahakaartide kontrollbürooga arvelduste pidamise kontosse arvelduskonto nr. 3 saldo, kahjumite ja kasumite konto saldo, samuti ka vastuvõetud ja makstud rahakaartide konto saldo.

Toome kirjendite näite:

1) Rahakaartide kontrollbüroolt on saadud arvestusregister kahekordse väljamaksu kohta rahakaartide alal — 350 rbl. summas.

Süüdioleva isiku avastamisel koostatakse kirjend:

Deebet — konto nr. 1062 «Arveldused varguste, raiskamiste ja veamaksude alal»

Kreedit — konto nr. 1452 «Arveldused RKB-ga».

2) Rahakaartide kontrollbüroolt on saadud arvestusregister 70 rbl. vähemsissetuleku kohta raamatu vorm nr. 5 järgi.

Kirjend on samasugune, nagu esimese operatsiooni juures.

3) Rahakaartide Kontrollbüroolt on saadud arvestus-järelepärimiskaart makstud rahakaardi alal 90 rbl. vähemväljamineku kohta.

Kirjend on:

Deebet — konto nr. 1452 «Arveldused RKB-ga»

Kreedit — konto nr. 1170 «Muud deebitorid ja kreeditorid».

4) Rahakaartide Kontrollbüroolt on saadud arvestus-järelepärimiskaart rahakaartide maksmise alal 20 rbl. ülemäära saamise kohta.

Kirjend on samasugune nagu kolmanda operatsiooni juures.

5) Rahakaartide Kontrollbüroo korraldusel on kassast saadetud teise kontorisse toetusi — 500 rbl.

Kirjendatakse:

Deebet — konto nr. 1452 «Arveldused RKB-ga»

Kreedit — konto nr. 0883 «Kassa kontoris» (rahakaardi-operatsioonide alal).

6) Kassas on saadud teisest kontorist rahakaartide kontrollbüroo korraldusel väljasaadetud toetus — 300 rbl.

Kirjend on:

Deebet — konto nr. 0883 «Kassa kontoris» (rahakaardi-operatsioonide alal)

Kreedit — konto nr. 1452 «Arveldused RKB-ga».

7) Kirjendatakse maha arvelduskonto nr. 3 deebeti-saldo — 2000 rbl.

Kirjendatakse:

Deebet — konto nr. 1452 «Arveldused RKB-ga»

Kreedit — konto nr. 0941 «Arvelduskonto nr. 3».

8) RKB-ga arvelduste pidamise kontosse kirjendatakse maha

vastuvõetud rahakaartide konto saldo (mis alati on kreeditiline) — 20 000 rbl.

Kirjend on järgmine:

Deebet — konto nr. 220 «Vastuvõetud rahakaardid»
Kreedit — konto nr. 1452 «Arveldused RKB-ga».

9) Rahakaartide kontrollbürooga arvelduste pidamise kontosse kirjendatakse maha makstud rahakaartide konto saldo (mis on alati deebetiline) — 1700 rbl.

Kirjend on:

Deebet — konto nr. 1452 «Arveldused RKB-ga»
Kreedit — konto nr. 221 «Makstud rahakaardid».

Üldskeem kõigi 9 operatsiooni näitamiseks on järgmine:

Rahakaartide kontrollbürooga arvelduste pidamise konto.

Deebet	*Kreedit*
3) 90	1) 350
4) 20	2) 70
5) 500	6) 300
7) 2 000	8) 20 000
9) 17 000	

Varguste jm. alal arvelduste pidamise konto.

Deebet	*Kreedit*
1) 350	
2) 70	

Muud deebitorid ja kreeditorid.

Deebet	*Kreedit*
	3) 90
	4) 20

Kassa kontoris.

Deebet	*Kreedit*
Saldo	5) 500
6) 300	

Arvelduskonto nr. 3.

Deebet	*Kreedit*
Saldo	7) 2000

Vastuvõetud rahakaardid.

Deebet	*Kreedit*
8) 20 000	Saldo

Makstud rahakaardid.

Deebet	*Kreedit*
Saldo	9) 17 000

Seega lõpetatakse sidekontorite bilansis rahakaartide alal aasta lõpul kõik põhikontod: vastuvõetud ja makstud rahakaartide konto, arvelduskonto nr. 3 kui ka kahjumite ja kasumite konto — ülekandmisega rahakaartide kontrollbürooga arvelduste pidamise kontosse. Rahakaardibilanssi jäävad ainult lõpetamata arveldused deebitoridega ja kreeditoridega ning võimalikud ülejäägid rahakaardi-operatsioonide rahaliste vahendite kassades.

Järelikult iga sideettevõtte rahakaardi-operatsioonide iseloomustamiseks tuleb analüüsida mitte lõpp-aastabilanssi, vaid käivete bilanssi enne eelmainitud summade siirmist rahakaartide kontrollbürooga arvelduste pidamise kontosse.

Oleme arutanud läbi kogu sidekontorites toimuvate rahakaardi-operatsioonide arvestuse süsteemi. Nende operatsioonide eraldamisel eri bilanssi on põhiliseks eesmärgiks — mitte segada rahakaardi-operatsioonidest saadavaid rahasummasid sidekontorite ja -jaoskondade teiste rahaliste vahenditega. NSVL Rahvakomissaride Nõukogu oma 1934. a. 16. oktoobri käskkirjas keelas kategooriliselt kasutada rahakaardisummasid mingeiks teisteks tarvidusteks. Rahakaardi-operatsioonideks eri bilansi rakendamine ja nende operatsioonide rahaliste vahendite arvestamine lahus kindlustavad täielikult võimaluse nimetatud rahaliste vahendite suhtes tehtud korralduse õigsuse pidevaks kontrollimiseks.

Rahakaardi-operatsioonide eri bilanssi eraldamise teine eesmärk, s. o. nende tsentraliseeritud kontrolli tagamine rahakaartide kontrollbüroo poolt, saavutatakse samuti nende operatsioonide eraldatud arvestusega ja nende kohta antava pideva aruandlusega, millele järgneb reguleerimine rahakaartide kontrollbürooga peetavate arvelduste konto kaudu.

Arvestus oblastite ja kraide rahakaartide kontrollbüroodes.

Oblastite või kraide sidevalitsuste juures asuvate rahakaartide kontrollbüroode ülesandeks on neile alluvais sidekontoreis ja

-jaoskondades rahakaardi-operatsioonide sooritamise üle pideva kontrolli teostamine.

Bürood ise, nagu juba mainisime, ei teosta rahakaardioperatsioone ja ei pea nende arvestust. Nad ainult teevad kindlaks ebaõigsused rahakaardi-operatsioonide alal ja näitavad neid oma arvestuses edasise reguleerimise alusena. Edasi koondavad nad iga aasta oma juurde kõik ülejäägid neile alluvate kontorite ja jaoskondade arvelduskontode nr. 3 järgi, kõik andmed seal rahakaartide vastuvõtmise ja maksmise alal teostatud operatsioonide kohta, kahjumite ja kasumite kontode saldod.

Rahakaartide kontrollbüroos on olemas eri bilanss järgmiste jooksva arvestuse kontodega:

1. Konto nr. 094 «Arvelduskonto nr. 3 Riigipangas».
2. Konto nr. 1003 «Rahalised vahendid teel»:
   a) ülemäärade alal,
   b) toetuste alal.
3. Konto nr. 118 «RKB poolt selgitatud summad».
4. Konto nr. 1401 «Bilansivahelised arveldused» (põhitegevuse bilansiga).
5. RKB arveldused:
   a) nr. 1451 — teiste RKB-dega,
   b) nr. 1452 — alluvate sidekontoritega,
   c) nr. 1453 — Sideministeeriumiga.
6. Konto nr. 218 «Vastuvõetud pensioni- ja abirahade-rahakaardid».
7. Konto nr. 219 «Makstud pensioni- ja abirahade-rahakaardid».
8. Konto nr. 220 «Vastuvõetud rahakaardid».
9. Konto nr. 221 «Makstud rahakaardid».
10. Konto nr. 280 «Kahjumid ja kasumid».

Rahakaardi-operatsioonide sünteetiline arvestus toimub samuti, nagu kontorites ja jaoskondades ameerika vormi järgi peažurnaalis.

Arvelduskonto nr. 3 on RKB-s transiitne. Temasse kantakse iga aasta sidekontorite samasuguste kontode saldod.

Vastuvõetud aktiva-jääkide kohta koostatakse kirjend:

Deebet — konto nr. 094 «Arvelduskonto nr. 3 Riigipangas»
Kreedit — konto nr. 1452 «Arveldused alluvate sidekontoritega».

Passiva-jääkide vastuvõtmisel saame vastupidise kirjendi.

Pärast aktiva- ja passiva-jääkide vastuvõtmist kõigilt alluvailt kontoreilt kantakse arvelduskonto nr. 3 saldo Sideministeeriumile järgmise kirjendiga:

a) aktiva-saldo korral:
Deebet — konto nr. 1453 «Arveldused Sideministeeriumiga».
Kreedit — konto nr. 094 «Arvelduskonto nr. 3»,

b) passiva-saldo korral:
Deebet — konto nr. 094
Kreedit — konto nr. 1453.

Järelikult ei jää RKB-s arvelduskontosse nr. 3 mingit saldot.

Sideettevõtteis ja -asutistes peetavale arvelduskontole nr. 3 vastab Riigipanga bilansis konto nr. 147 «Sideministeerium rahakaardi-operatsioonide alal». Selle konto jäägid (iga ettevõtte kohta) kantakse Riigipanga asutistes (oblastikontorite kaudu) Riigipanga Juhatusele. Nimetatud kontode lõppsaldod (aktivaline — Sideministeeriumis ja passivaline — Riigipangas) näidatakse ühelt poolt Sideministeeriumi bilansis ja teiselt poolt — Riigipanga Juhatuse bilansis.

Kontosse nr. 1003 «Rahalised vahendid teel» kirjendatakse rahalised toetused, mis RKB loal temale alluvate kontorite poolt teistesse kontoritesse saadetakse.

Nii siis näidatakse mingisuguse kontori poolt teise kontorisse saadetud toetused ja ülemäärasummad järgmiselt:
Deebet — konto nr. 1003 «Rahalised vahendid teel» (ülemäärasummade või toetuste alal)
Kreedit — konto nr. 1452 «Arveldused alluvate sidekontoritega».

Saadud toetused ja ülemäärasummad kirjendatakse:
Deebet — konto nr. 1452 «Arveldused alluvate kontoritega»

Kreedit — konto nr. 1003 «Rahalised vahendid teel» (ülemäärasummade ja toetuste alal).

Konto nr. 1003 saldo võib olla ainult deebetiline, ta näitab ülekandeid, mida ühe kontori poolt on tehtud, kuid teises ei ole veel saadud.

Kontos nr. 118 «RKB poolt selgitatud summad» (moodustatud aktivas ja passivas) kantakse läbi lahkuminekud RKB poolt saadava operatiivse aruandluse kontrollimisel ja selle võrdlemisel raamatupidamisandmetega. Konto korrespondeerib kontoga nr. 1452 «Arveldused alluvate sidekontoritega».

Konto nr. 1401 «Bilansivahelised arveldused põhitegevuse bilansiga» puudutatakse sel juhul, kui on tarvidus mingisuguste kaotuste tasumiseks kindlustusfondist.

Näiteks mingisuguses kontoris varastatud ja sidevalitsuse poolt kindlustusfondist tasumisele kuuluvad summad (rahakaardisummad) kirjendatakse:

Deebet — konto nr. 1401 «Bilansivahelised arveldused» (oma sidevalitsusega)

Kreedit — konto nr. 1452 «Arveldused kannatada saanud kontoriga».

Kontori poolt kahjumite eest tasu saamisel tehakse vastupidine kirjend.

Kontos nr. 145 «Arveldused RKB-ga» arvestatakse arveldused:

a) allkonto nr. 1451 järgi — teiste oblastite rahakaartide kontrollbüroodega,

b) allkonto nr. 1452 järgi — antud büroole alluvate sidekontoritega,

c) allkonto nr. 1453 järgi — Sideministeeriumiga.

Allkonto nr. 1452, osalt aga ka konto nr. 1453 kirjenditega meie juba tegelesime ja kohtame neid veel edaspidi. Peatume allkontol nr. 1451 «Arveldused teiste RKB-ga». Selle konto deebetisse kirjendatakse näiteks arvestusregistrite, s. o. alluvate kontorite operatsioonide alal rohkemkulude tagastamise või vähemtulude juurdesaamise nõudmiste väljasaatmine teise büroosse; alluvate ettevõtete kasuks rohkemtulude ja vähem kulude kohta arvestus-järelepärimiskaartide saamine teistelt

büroodelt; alluvate kontorite poolt toetuste või ülemääraste summade siirmine teistesse oblastitesse büroo korraldusel. Kõigil neil juhtudel saame kirjendi:

Deebet — konto nr. 1451 «Arveldused teiste RKB-ga»
Kreedit — konto nr. 1452 «Arveldused alluvate sidekontoritega» või nr. 220 «Vastuvõetud rahakaardid» ja nr. 221 «Makstud rahakaardid» — kuuluvuse järgi.

Selle konto kreeditisse kantakse näiteks teistelt büroodelt saadud arvestusregistrid oma kontoreile sissenõudmiste esitamiseks ja alluvate kontorite poolt teistest oblastitest saadud toetused. Seejuures tehakse kirjend:

Deebet — konto nr. 1452 «Arveldused alluvate kontoritega»
Kreedit — konto nr. 1451 «Arveldused RKB-ga».

Konto nr. 220 «Vastuvõetud rahakaardid» on peamiselt transiitseks kontoks kõigi oblastis vastuvõetud rahakaartide summa kokkukogumiseks ja selle summa edasiseks ülekandmiseks Sideministeeriumi bilanssi.

Kontorid ja jaoskonnad, nagu meie teame, kannavad kogu nende poolt vastuvõetud rahakaartide summa RKB-ga peetavate arvelduste konto kreeditisse.

Rahakaartide kontrollbüroo debiteerib vastuvõetud summaga kontot «Arveldused alluvate kontoritega», s. o. koostab kirjendi:

Deebet — konto nr. 1452 «Arveldused alluvate sidekontoritega»
Kreedit — konto nr. 220 «Vastuvõetud rahakaardid».

Edasisel ülekandmisel tehakse kirjend:

Deebet — konto nr. 220 «Vastuvõetud rahakaardid»
Kreedit — konto nr. 1453 «Arveldused Sideministeeriumiga».

Peale selle lõpetatakse vastuvõetud rahakaartide konto kui transiitne konto.

Analoogiline tähendus on ka kontol nr. 221 «Makstud rahakaardid».

Rahakaartide kontrollbüroo, saanud aasta lõpul teate, et kon-

tori poolt makstud rahakaartide summa on temale üle kantud, krediteerib selle kontoriga arvlemise kontot, s. o. koostab kirjendi:

Deebet — konto nr. 221 «Makstud rahakaardid»
Kreedit — konto nr. 1452 «Arveldused alluvate sidekontoritega».

Rahakaartide ülekandmisel Sideministeeriumile tehakse kirjend:

Deebet — konto nr. 1453 «Arveldused Sideministeeriumiga»
Kreedit — konto nr. 221 «Makstud rahakaardid».

Pärast seda lõpetatakse makstud rahakaartide konto. Kuid konto nr. 220 «Vastuvõetud rahakaardid» ja konto nr. 221 «Makstud rahakaardid» on mitte ainult transiitseiks ülekannete tegemisel aasta lõpul, vaid nendesse kontodesse kirjendatakse ka aasta jooksul büroos selgitatud kuritarvitused ja vead.

Võtame näite:

Büroo avastas ühes temale alluvas kontoris tulukskandmata rahakaardi. Rahakaardi summa peale kirjutatakse välja arvestusregister, mis kujutab endast kontori vastu esitatavat rahalist nõudlust. Samaaegselt tehakse kirjend:

Deebet — konto nr. 1452 «Arveldused alluvate kontoritega»
Kreedit — konto nr. 220 «Vastuvõetud rahakaardid».

Sidekontor, saanud arvestusregistri, peab krediteerima RKB-ga arvelduste kontot ja debiteerima süüdioleva isiku isikukontot.

Teine näide:

Büroo avastas, et ühes alluvas kontoris on üks rahakaart makstud kaks korda (s. o. kahekordse maksmise). Sel juhul kirjutatakse täpselt samuti välja arvestusregister ja koostatakse kirjend:

Deebet — konto nr. 1452 «Arveldused alluvate kontoritega»
Kreedit — konto nr. 221 «Makstud rahakaardid».

Arvestusregistri saamisel peab sidekontor debiteerima süüdioleva isiku isikukontot ja krediteerima RKB-ga arvelduste kontot.

Seega, tulukskandmata jäänud rahakaardi avastamise kohta arvestusregistri saatmisel krediteeritakse vastuvõetud rahakaartide kontot; see suurendab rahakaartide summat, võrreldes kontori aruandes näidatud summaga; üleliigse väljamaksmise kohta arvestusregistri saatmisel aga väheneb kontori aruandes näidatud makstud rahakaartide summa ja see nõuabki kirjendit makstud rahakaartide aktiva-konto kreeditis.

Toome nüüd näiteid arvestus-järelepärimiskaartide saatmist põhjustanud vigade selgitamisest (s .o. vähemkulude või rohkemtulude juhud).

Büroo avastas, et sidekontoris on rahakaardi järgi võetud vastu 50 rbl. rohkem, kui oleks tulnud võtta (rahakaardi summa on 450 rbl.). Järelikult näitab vastuvõetud rahakaartide konto (kreeditis) kontoris liigset 50 rbl.

Rahakaartide kontrollbüroo, et saada enda juures õige summa, samuti, et kohustada kontorit vea ära parandama, kirjutab välja arvestus-järelepärimiskaardi ja koostab 50 rbl. kohta kirjendi:

Deebet — konto nr. 220 «Vastuvõetud rahakaardid»
Kreedit — konto nr. 1452 «Arveldused alluvate kontoritega».

Arvestus-järelepärimiskaardi alusel teeb kontor kirjendi rahakaartide kontrollbürooga arvelduste konto deebetis ja muude deebitoride ja kreeditoride konto kreeditis (selle asutise või isiku omas, kes 50 rubla rohkem maksis).

Või teine näide vähemkulude kohta. Büroo avastas, et kontoris on 1000 rbl. rahakaardi järgi makstud 900 rbl., s. o., et makstud rahakaartide kontot on 1000 rbl. asemel debiteeritud 900 rublaga. RKB kirjutab välja arvestus-järelepärimiskaardi ja koostab enda juures kirjendi (100 rbl. kohta):

Deebet — konto nr. 2210 «Makstud rahakaardid»
Kreedit — konto nr. 1452 «Arveldused alluvate kontoritega».

Saanud teate, peab kontor debiteerima RKB-ga arvelduste kontot ja krediteerima selle asutise või isiku kontot, kellele on 100 rbl. vähem antud (konto «Muud deebitorid ja kreeditorid» järgi).

Seega, vastuvõetud ja makstud rahakaartide kontosid kasutatakse aasta jooksul vigade parandamiseks, mis büroole alluvad kontorid ja jaoskonnad on teinud.

Viimaseks kontoks oblasti rahakaartide kontrollbüroo jooksva arvestuse kontode plaanis on konto nr. 280 «Kahjumid ja kasumid». Sellesse kontosse kantakse aasta lõpul üle kõigi alluvate kontorite samasuguste kontode saldod, mis moodustab kirjendi:

a) kasumi ülekandmisel:

Deebet — konto nr. 1452 «Arveldused alluvate kontoritega»

Kreedit — konto nr. 280 «Kahjumid ja kasumid»;

b) kahjumi ülekandmisel:

Deebet — konto nr. 280 «Kahjumid ja kasumid»

Kreedit — konto nr. 1452 «Arveldused alluvate kontoritega».

Lõplikult kantakse «Kahjumite ja kasumite» konto saldo Sideministeeriumile järgmiste kirjenditega:

a) kasumi korral (s. o. kui kahjumite ja kasumite kontos on kreediti-saldo):

Deebet — konto nr. 280 «Kahjumid ja kasumid»

Kreedit — konto nr. 1453 «Arveldused Sideministeeriumiga»;

b) kahjumi korral (s. o. kui kahjumite ja kasumite kontos on deebeti-saldo):

Deebet — konto nr. 1453 «Arveldused Sideministeeriumiga»

Kreedit — konto nr. 280 «Kahjumid ja kasumid».

Ülaltoodust näeme, et rahakaardi-operatsioonide kontrollimisel kasutatavateks põhikontodeks on vastuvõetud ja makstud rahakaartide kontod, RKB poolt selgitatavate summade kontod ja arvelduskontod alluvate kontoritega arvelduste pidamiseks.

Kontorid saadavad iga kuu oma aruanded rahakaardi-operatsioonide kohta rahakaartide kontrollbüroodesse. Bürood kontrollivad neid aruandeid kõigepealt vormilisest küljest, s. o. nende raamatupidamisliku koostamise õigsust. Seejärel võetakse aruandlus kõige hoolikamale analüüsimisele, võrreldakse rahalisi

jääke limiidiga, kontrollitakse kõiki võlgasid veamaksude alal, selgitatakse, missuguseid abinõusid rakendatakse nende likvideerimiseks jne.

Iseendast on RKB bilansi ülesanne anda kõigi rahakaardi-operatsioonide (oblastis või krais) üldkokkuvõte nii nende ulatuse kui ka pangavahendite kasutamise või, vastupidi, Riigipanka antud ülemäärasummade suuruse kohta.

Edasised RKB arveldused Sideministeeriumiga võimaldavad Sideministeeriumil saada aruannet kogu Nõukogude Liidu rahakaardi-operatsioonide kohta.

7. Raamatupidamise aruandlus sidemajandis.

Majanduslikku arvestust kõigis tema liikides peetakse majandusliku tegevuse kontrollimiseks ja analüüsimiseks ning plaani täitmise kontrollimiseks. Arvestus lõpetatakse temast tuleneva aruandluse koostamisega. Aruandlus kujutab endast plaani täitmise näitajate süsteemi omavahel orgaaniliselt seotud raamatupidamise, statistilise ja operatiiv-tehnilise arvestuse andmete järgi. Aruandlusest saavad töötajad teada oma töö tagajärgedest. Aruandluse andmete põhjal kontrollivad juhtivad ja reguleerivad organid sotsialistlike ettevõtete, asutiste ja organisatsioonide tööd ja annavad sellele edasise suuna. Majandusjuhid kasutavad aruandlust oma operatiivses töös.

Seepärast omab aruandlus majanduslikus juhtimises eriti suure tähtsuse.

Ainult õige, täpse ja õigeaegse aruandluse juures võime meie tõeliselt kontrollida plaani täitmise käiku, ja mitte ainult kontrollida, vaid ka aktiivselt seda mõjustada nii üksikute ettevõtete, asutiste ja organisatsioonide piires kui ka tervete tootmisalade ja kogu rahvamajanduse piires.

Ei ole vajadust kõnelda sellest, et nõukogude asutiste, ettevõtete või majandusorganisatsioonide aruannetel on ainult siis väärtus, kui nad on tõepärased. Kahjuks esineb meil veel üksikuid aruandeandmete moonutuse juhtumeid.

Aruandluse läbivaatamiseks tööliste, kolhoosnikute ja töötava

intelligentsi kõige laialdasemate hulkade rakendamine omab nõukogude korra tingimustes ennekõike poliitilis-kasvatusliku tähtsuse. Võttes osa aruandluse läbivaatamisest, õpivad töötajad ettevõtete juhtimist ja riigi juhtimist, mis soodustab nende kommunistlikku kasvatust. Seepärast on vajalik, et aruanded oleksid kättesaadavad laialdastele massidele, et aruanded arutataks läbi ja analüüsitaks asutistes, ettevõtetes või majanduslikes organisatsioonides tööliste tootmiskoosolekuil.

Aruande kiiremaks koostamiseks ja suuremaks konkreetsuseks on vajalik, et aruandlus oleks arvestusega orgaaniliselt seotud ja tuleneks sellest. Aruandlus on ainult arvestuse loomulik lõpetamine ja peab olema arvestuse andmete põhjal kergesti koostatav.

Mõnikord asutakse andmete kogumisele alles aruande koostamisel, mis aga aeglustab aruandluse esitamist ja raskendab tema õigsuse kontrollimist.

Aktuaalne on aruandluse mahu küsimus. Sageli on aruanded niivõrd kogukad, et nende kasutamine osutub võimatuks. Näiteks on olemas aruandeid, mis sisaldavad sadasid ja tuhandeid mitmesuguseid näitajaid, mis suuremalt osalt jäävad kasutamata. Seejuures raskendavad nad tõeliselt vajalike näitajate saamist, kuna aruanne ise nõuab väljavaliku tööd. Seepärast tuleb võtta tarvitusele kõik abinõud tihti ülespuhutud aruannete lühendamiseks; aruandesse tuleb jätta ainult see, mis tõepoolest vajalik on ja mida võib kasutada nii plaani täitmise analüüsimisel kui ka tulevikus plaanimise materjalina.

Aruande mahu kindlaksmääramisel tuleb kõigepealt lähtuda tema otstarbest. Isemajandus ja tööstuskaupade rahandusplaan viiakse iga üksiku tšehhini, iga üksiku töökohani. On arusaadav, et töid vahetult juhtivail isikuil on alaliselt vaja kindlaid, küllalt laialdase mahuga andmeid. Ettevõtte, asutise, organisatsiooni jms. direktorile on tarvilik juba rohkem üldistatud aruanne koondatud näitajatega. Kõrgemal organisatsioonil peab olema tegemist veel väiksema arvu näitajatega ja ainult tähtsamate töömomentidega.

Aruandlus tuleb ennekõike eraldada perioodide järgi, mille

kohta ta käib. Eraldatakse aasta- ja perioodiline (kuu-, kvartali-, poolaasta-) aruandlus.

Aastaaruanne on aasta arvestustsükli lõpetamine. Ta peab andma purgiva iseloomustuse kogu ettevõtte, asutise ja organisatsiooni tööst. Ta on materjaliks rahvamajanduslike koondkokkuvõtete tegemisel ja tulevaste aegade peale plaanide koostamisel. Perioodiline aruandlus antakse tavaliselt väiksema mahuline, kui aastaaruandlus.

Siis tuleb veel eraldada üldaruandlus, mis haarab vaadeldava asutise, ettevõtte või organisatsiooni tegevuse kõiki külgi, ja üksikasjaline aruandlus tegevuse üksikute osade järgi, näiteks töötasufondi kasutamise, tootmiskäigu, läbikäigu kohta jms.

Aruannete koostamise baasiks peab olema nii raamatupidamise arvestus, statistiline arvestus kui ka operatiivtehniline arvestus.

Ainult nende üldine kogusus võib anda täielikku ja põhjalikku materjali.

Sideettevõtete ja -asutiste raamatupidamise aastaaruandel on järgmine sisu:

1) lõppbilanss aruandeaastale järgneva aasta 1. jaanuariks, kusjuures eri lahtris näidatakse algbilansi summad, s. o. bilanss aruandeaasta 1-seks jaanuariks;

2) tabel, mis näitab aasta jooksul toimunud põhi- ja käibevahendite fondide vähenemisi ja suurenemisi. Põhivahendite fondi muudatused näidatakse nende põhjuste järgi: a) aruandeaasta kapitalimahutustest, b) põhivahendite tasuta ümberpaigutamisest, c) nende täpsustamisest (ja nende hindamisest) inventeerimisel, d) põhivahendite likvideerimisest ja e) muil põhjustel;

3) puudujääke, raiskamisi ja vargusi iseloomustav tabel; siin antakse jääk aruandeaasta alguseks, aruandeaasta eest kindlaks tehtud (arvestatud), aruandeaastal sissenõutud, kahjumiks kirjutatud ja jääk aruandeaasta lõpuks järgmiste kontode järgi: «Arveldused sidetöötajatega, kaotatud ja varastatud korrespondentsi, varguste, raiskamiste ja veamaksude alal», «Deebitorid materjalide puudujääkide ja varguste alal» ja, üksikutel juhtudel, «Muud deebitorid ja kreeditorid»;

4) kõiki ekspluatatsioonitulusid (kooskõlas nende jaoks kindlaksmääratud nomenklatuuriga) näitav tabel ühes summade kõrvutamisega «plaani» ja «aruande» järgi;

5) sama — ekspluatatsioonikulude kohta;

6) tabel, mis näitab kapitaalremondi kulutusi üldse (rahalises väljenduses) ja tähtsamate objektide järgi; kulutuste näitajad antakse kolmes variandis: a) aastaplaan eelarve-hindadega, b) täitmine aruandeaasta eelarvehindadega ja c) tööde tegelik maksumus aruandeaasta eest;

7) tabel, mis näitab kulutusi vastavalt NSVL RKN-i 1935. a. 19/IX määrusele teostatud väljaspool-plaaniliste kapitalimahutuste kohta ühes summade kõrvutamisega «plaani» ja «aruande» järgi ja kapitalimahutuste liigitamisega finantseerimisallikate järgi;

8) kasumite ja kahjumite tabel;

9) postimaksevahendite ja plankide liikumise tabel.

Samasugused andmed, välja arvatud kahjumite ja kasumite konto tabeli andmed, sisalduvad ka raamatupidamise kvartaliaruandes.

Kuid raamatupidamise aruanne on ainult osa tervest sidemajandi aruandlusest. Meie juba varem mainisime, et sidemajandis on suur tähendus statistikal, mis annab tähtsamaid töönäitajaid. Seepärast võib öelda, et sidemajandi aruandluses omab peaaegu keskkoha statistiline aruandlus.

Statistilisse aruandlusesse puutuvate küsimuste üksikasjalisem selgitamine ei kuulu meie kursuse ülesannetesse, kuid tema näitajate iseloomustamiseks esitame siiski mõned näited.

Näiteks juhtmete pikkuse kohta (kilomeetrites) aruande koostamisel näitab statistika juhtmete pikkuse kauge- ja rajooniseesmise võrgu järgi ja metalli järgi (teras-, vaskjuhtmed jne.), juhtmete seisukorra aruande aasta alguses, muudatused aasta kestel ja seisukorra aasta lõpuks; kvartaliaruandes külanõukogude, masina-traktorijaamade ja sovhooside telefoniseerimise kohta näidatakse plaan, tegelik telefoniseerimine aasta algusest ja telefoniseeritud objektide üldarv.

Seda liiki aruandetabelid iseloomustavad side tehnilist varustamist ja laiendamise plaani.

On olemas aruandetabeleid, mis näitavad sideettevõtte või -asutise töö mahtu. Nende hulka kuulub näiteks kuuaruanne linna-telefonivõrkude abonentide ja rajoonikeskuste võrkude arendamise kohta; kuuaruanne telegraafi töö kohta, kusjuures näidatakse üleantud ja kättetoimetatud telegrammide arv, kontrollitud telegrammide arv jms.

On olemas aruandetabelid, mis iseloomustavad side töö kvaliteeti. Näiteks, viimasena mainitud aruandes telegraafi töö kohta kantakse läbi andmed hilinemisega üleantud ja kättetoimetatud telegrammide arvu ja telegrammides avastatud moonutuste arvu kohta. On näiteks olemas kuuaruanne, mis otseselt nimetatakse «postiside töö kvaliteedi» aruandeks ja milles näidatakse postisaadetisi sisaldavate kottide, postikinniste ja üksikute postisaadetiste väärsihituste arv, rahakaartide ebaõigesse vormistamistesse puutuvate järelepärimiste arv jms.

Peale raamatupidamise kuuaruannete on olemas veel igakuised raamatupidamise tähtajalised ettekanded, näiteks, tulude ja kulude plaani täitmise kohta. Neis ettekandeis loetletakse arvestatud tulude põhiliigid, näidatakse nende üldsumma, arvelduskontosse nr. 0 üleantud tulude summa, ekspluatatsioonikulude üldkokkuvõte, arvelduskontode nr. 1 ja nr. 2 saldo, arveldused klientidega, samuti ka kassasse laekunud tulude ja kassast väljamakstud kulude summa.

Need tähtajalised ettekanded saadetakse sidejaoskondade poolt sidekontorisse 1. kuupäeval, sidekontorite poolt — sidevalitsustesse hiljemalt 3. kuupäeval ja sidevalitsuste poolt Sideministeeriumi — hiljemalt aruandekuule järgneva kuu 7. päeval.

Aasta-, kvartali- ja kuubilanssidele tuleb sideasutistes ja -ettevõtteis lisada seletuskirjad. Seletuskirjas dešifreeritakse mõned kontod, näidatakse aruandeliselt alluvate ettevõtete arv, osutades nende rühmitusele (iseseisvale bilansile eraldatud kontorid jms.), tuuakse andmed dokumentaalsete revideerimiste ja nende tulemuste kohta, selgitatakse tulude ja kulude plaanist kõrvalekaldumise põhjused jms.

Aasta- ja kuuaruandlus on kehtestatud NSVL RKN-i 1936. a. 29. juuli määrusega. Vastavalt sellele määrusele «on kõik isemajandamise põhimõttel tegutsevad riiklikud, kooperatiivsed, majanduslikud organid (isemajandamise õigusega peavalitsused, trustid, raudteed, kontorid jms.), ettevõtted ja ehitused kohustatud koostama raamatupidamise kuu- ja aastaaruandeid ning bilansse ja saatma need neile ettevõtteile ja organisatsioonidele, kelle juhtimisel nad on, ärakirjad aga — rahandusorganitele (NSVL Rahandusministeeriumile, liiduvabariikide rahandusministeeriumidele ja kohalikele rahandusorganitele kuuluvuse järgi) ja vastavatele pankadele. Aastaaruannete ärakirjad esitatakse ka NSVL Riikliku Plaanikomisjoni juures asuvale Statistika Keskvalitsusele ja tema (vabariiklikele, kraide ja oblastite) organitele kuuluvuse järgi» (§ 1).

Sideettevõtted esitavad aruanded sellele sidevalitsusele, kellele nad alluvad. Sidevalitsus saadab koondaruande Sideministeeriumi Keskraamatupidamisse hiljemalt aruandekvartalile järgneva kuu 20. päeval. Sinna esitavad aruanded ka need direktsioonid ja sideettevõtted, kes vahetult Ministeeriumile alluvad. Kuu-koondbilansse Ministeeriumile ei esitata.

Seaduses ettekirjutatud tähtajad on äärmised: tuleb püüda, et aruanded esitataks varemini. Aruannete esitamise ennetähtaegsus nende kõrge kvaliteedi juures on üks arvestusala töötajate ja ettevõtte enda hea töö näitajaist.

Aastaaruanded peavad olema läbi vaadatud ja kinnitatud selle asutuse poolt, kelle juhtimisel antud ettevõte või majanduslik organisatsioon on, hiljemalt kahekuulise tähtaja jooksul, arvates aruandluse saamise päevast.

Rahandusorganitel on õigus osa võtta raamatupidamise aruannete ja bilansside läbivaatamisest, teha nende suhtes omà ettepanekuid ja märkusi, nõuda täiendavate materjalide esitamist raamatupidamise kindlaksmääratud aruandluse vormide piirides, tutvuneda kohapeal raamatupidamise kirjenditega ja dokumentaalsete andmetega. Kümnepäevase tähtaja jooksul, arvates bilansi ja aruande kinnitamise protokolli kättesaamise päevast, on rahandusministeeriumi organitel õigus teha ettepanekuid

nende arvates vajalike paranduste kohta. Kui selle aja jooksul mingeid ettepanekuid nende organite poolt ei tule, siis loetakse bilanss ja aruanne kinnitatuks. Täpselt samuti toimitakse siis, kui aruannet või bilanssi kinnitanud asutis ei esita vastulauseid rahandusministeeriumi organite ettepanekute vastu, s. o. need ettepanekud loetakse vastuvõetuks. Juhtudel, kui asutistelt järgneb vastulauseid, milledega Rahandusministeeriumi organid nõus ei ole, antakse asi otsustamiseks NSVL Ministrite Nõukogule, liiduvabariikide ministrite nõukogudele või vastavale täitevkomiteele, kuuluvuse järgi. Kuni otsustamiseni loetakse aruanne ja bilanss kinnitatuks ainult selles osas, mis on rahandusorganiga kooskõlastatud.

Ministeeriumid ja keskasutised koostavad kinnitatud raamatupidamise aastaaruannete ja bilansside alusel raamatupidamise koond-aastaaruanded ja -bilansid, mis hiljemalt aruandeaastale järgneva aasta 1. maiks esitatakse: NSV Liidu ametkondade poolt — NSVL Ministrite Nõukogule ja ärakirjad NSVL Rahandusministeeriumile, NSVL Riigipangale, Riiklikule Plaanikomisjonile ja Riikliku Plaanikomisjoni Statistika Keskvalitsusele; liiduvabariikide ametkondade poolt aga — liiduvabariigi ministrite nõukogule ja ärakirjad liiduvabariigi rahandusministeeriumile, riiklikule plaanikomisjonile ja statistika keskvalitsusele ning Riigipangale.

Läbi vaadates ja kinnitades edaspidi bilanssi peab kõrgem organisatsioon kõigepealt kontrollima selle koostamise õigsust ja määratlema tema reaalsuse, eriti aga veenduma selles, kas on toimetatud täielikku inventuuri ja kas kõik inventuuri-andmed on bilansis väljendatud ja kas kõik ettevõtte seisukorra või tegevuse üht või teist külge iseloomustavad aruandetabelid on bilansiandmetega kooskõlastatud jms.

Nii aasta-, kui ka teised aruanded on ettevõtte, organisatsiooni ja asutise tegevuse üheks kontrollimise vahendiks. Kuid seda kontrolli ei teostata mitte tööprotsessis endas, vaid mõni aeg hiljem. Seejuures on vajalik alaline kontroll töö käigu üle tema täitmise protsessis.

Seepärast 1936. a. 15. aprillil NSV Liidu Rahvakomissaride

Nõukogu kohustas kõiki rahvakomissariaate ja teisi keskasutisi, liidu- ja autonoomsete vabariikide rahvakomissaride nõukogusid, kraide ja oblastite täitevkomiteesid sisse seadma finants-kontrolli ja teostama mitte harvem, kui üks kord aastas kõigi alluvate asutiste, ettevõtete, majanduslike organisatsioonide ja ehituste dokumentaalset revideerimist. Finantskontrolli ja dokumentaalset revideerimist toimetatakse peavalitsuste ja temale vahetult alluvate ettevõtete (organisatsioonide) suhtes ministri või keskasutise juhataja poolt eriliste revidentide kaudu; viimasele alluvate ettevõtete (organisatsioonide) suhtes — peavalitsuse ülema poolt, ja vahetult alluvate tootmis-, transpordi-, kaubanduslike ning muude sarnaste ettevõtete suhtes — majandusorganisatsiooni juhataja poolt. Revidendid peavad seisma kõrgema organisatsiooni (revideeritavate kohtade suhtes) raamatupidamise koosseisus, kuna ülalmainitud määruse kohaselt toimetab revideerimisi kõrgema organi raamatupidamine. Et revideeritavaid organeid endid virgutada alalisse võitlusesse ebamajanduslike ja ebaseaduslike kulutustega, tuleb revideerimisi alati korraldada ootamatult.

Finantskontroll peab tegutsema pidevalt, analüüsides kõiki aruande-materjale ja selgitades ettevõtte, asutise või organisatsiooni töö korrapärasusi ja ebakorrapärasusi. Finantskontrolli peamine ülesanne on võitlus ebamajanduslikkusega, finants- või eelarvedistsipliini rikkumisega, ebaproduktiivsete kuludega jms. Ootamatult korraldatavail revideerimistel on sama otstarve. Vastavalt NSVL RKN-i määrusele on revideerimiste ülesandeks:

1) kontrollida operatsioonide seadusepärasust, finants- ja eelarvedistsipliinist kinnipidamist;

2) võidelda sotsialistliku omandi röövimisega, selgitada rahaliste vahendite ja materjalide vargusi ning ebaseaduslikke kulutusi;

3) kontrollida raamatupidamise struktuuri õigsust, dokumentide head kvaliteeti ja raamatupidamiskirjendite õigsust;

4) kontrollida laopidamise materiaalse arvestuse õigsust.

Seda revideerimist nimetatakse dokumentaalseks seepärast,

et teda teostatakse tõestusdokumentide (üldise või valikulise) kontrollimise teel.

Valitsuse määrus nõuab selliste revideerimiste teostamist vähemalt üks kord aastas. Kuid kontrolli pidevuse, kuritarvituste vältimise ja iga liiki ebakorrapärasuste, vigade parandamise jms. otstarbel tuleb ootamatuid revideerimisi toimetada võimalikult sagedamini, kui mitte täielikult kogu töö ulatuses, siis kas või tema üksikutel aladel.

Aastaaruandluse koostamine nõuab rea raamatupidamistööde läbiviimist. Siia kuulub:

1) arvestuskirjendite kontrollimine sünteetiliste ja analüütiliste kontode käibearuannete koostamise teel;

2) täielik inventuur, mis hõlmab andmeid vahendite kõigi liikide ja allikate kohta;

3) täiendavad kirjendid, mis on seotud arvestusandmetest lahkuminekute selgitamisega inventeerimisel;

4) kahjumite ja kasumite konto tuletamine ja inventeeritud lõppbilansi koostamine;

5) lõpuks, aruande enda koostamine.

Kõigi nende tööde läbiviimise kord on meile teada arvestuse üldteooriast.

Peatume ainult «Kahjumite ja kasumite» kontol, millel on sidemajandis teine tähendus, võrreldes isemajandavate ettevõtetega.

Konto nr. 280 «Kahjumid ja kasumid» näitab analüütilise arvestuse korras ainult järgmisi kahjumite ja kasumite liike:

Kahjumid:

1) loodusõnnetustest;
2) lootusetute võlgade mahakirjendamisest:
   a) sideklientide võlad,
   b) muud võlad;
3) operatsioonidest taaraga;
4) materjalide realiseerimisest;
5) elamu-kommunaalmajandi ekspluateerimisest;
6) möödunud aastate operatsioonidest;
7) kaupade ja materjalide puudujäägid;

8) muud kahjumid.

Kasumid:

1) kreeditorilise võlgnevuse mahakirjendamisest hagi-aegumistähtaegade möödumise tõttu:
   a) võlgnevus klientidele,
   b) võlgnevus teistele;
2) varem mahakirjendatud võlgade laekumine;
3) kaupade ja materjalide realiseerimisest;
4) operatsioonidest taaraga;
5) abimajandite ekspluateerimisest;
6) elamu-kommunaalmajandi ekspluateerimisest;
7) kaupade ja materjalide ülejäägid;
8) saadud trahvid, viivised ja leppetrahvid;
9) mitmesuguste kontode järgi saadud protsendid;
10) kasumid möödunud aastate operatsioonide alal;
11) muud kasumid.

On selge, et loetletud kahjumid ja kasumid ei saa iseloomustada sidemajandi rentaablust, sest kuigi nad kõik on seotud ettevõtte ekspluatatsiooni-tegevusega, ei määratle nad ei ettevõtte tulusust ega tema defitsiitsust.

Isemajandavais ettevõtteis peetakse seda kontot kõigi finantsresultatiivsete kontode koondkontona ja lõpetatakse kas kasumi jaotamisega või kahjumi katmisega. Sidemajandis aga peetakse kontot nr. 280 kogu aasta jooksul ja temasse kirjendatakse vahetult kõik ülalloetletud kahjumid ja kasumid. Sidemajandis ei teki aruannete kinnitamisel mingit küsimust kasumite jaotamisest või kahjumite katmisest. Kahjumite ja kasumite konto lõpetatakse tema saldo lihtsa ülekandmisega kontosse «Arveldused kõrgema sideorganisatsiooniga».

LISA.

NSVL Sideministeeriumi ettevõtete ja asutiste põhitegevuse jooksva arvestuse kontode tüüpplaan.

1-se järgu kontode šifrid (numbrid)	Osade, 1-se järgu (pea-) kontode ja 2-se järgu (all-) kontode nimetus	2-se järgu kontode šifrid (numbrid)	Analüütiline arvestus
1	2	3	4
	I. Põhivahendid		**Ekspluatatsioonis**
001	Põhivahendid	—	1. Hooned. 2. Telegraafi-telefoni kaugeühenduste liiniehitised. 3. Rajooniseesmise telegraafi-telefoniühenduste liiniehitised. 4. Linna-telefonivõrkude liiniehitised. 5. Ringhäälingu raadiovõrgu liiniehitised. 6. Magistraalraadioside liiniehitised. 7. Oblastiseesmise raadioside liiniehitised. 8. Raadio-translatsioonisõlmede liiniehitised. 9. Ülekandeseadmed. 10. Kioskid ja putkad. 11. Muud ehitised. 12. Jõumasinad ja -seadmed. 13. Postiside seadistused.

1	2	3	4
			14. Telegraafiside jaamaseadmed. 15. Telefoni kaugeside jaamaseadmed. 16. Rajooniseesmise telegraafi-telefoniside jaamaseadmed. 17. Linna-telefoniside jaamaseadmed. 18. Abonentpunktide aparaadid ja üldkasutatavad automaadid. 19. Raadiolevijaamade ja telekeskuste jaamaseadmed ja ehitised. 20. Magistraal-raadioside jaamaseadmed ja ehitised. 21. Oblastiseesmise raadioside jaamaseadmed ja ehitised. 22. Raadiotranslatsioonisõlmede jaamaseadmed. 23. Raadiotranslatsioonisõlmede abonentseadmed. 24. Tänavate radiofitseerimine. 25. Ajalehtede-ajakirjade ekspeditsioonide seadistused. 26. Töömasinad ja tööpingid. 27. Hobutransport. 28. Raudtee-transport. 29. Autotransport. 30. Veetee-transport. 31. Garaažide seadistused. 32. Instrumendid ja mõõteriistad. 33. Ehitus-remondi-masinad ja -mehhanismid. 34. Laboratooriumide eriseadistused.

1	2	3	4
			35. Majapidamis-inventar. 36. Põllumajandus-masinad ja -inventar. 37. Raamatukogud. 38. Muuseumiväärtused. 39. Maaparandused ja istandised. 40. Arstiriistad ja -inventar. **Varus.** 41. Elektriside seadmed. 42. Postiside seadistused ja ekspeditsioonimasinad. 43. Jõumasinad ja seadmed. 44. Töömasinad ja tööpingid. 45. Transpordivahendid. 46. Instrumendid ja mõõteriistad. 47. Ehitus-remondi-masinad ja -mehhanismid. 48. Majapidamis-inventar. 49. Muud. **Elamu- ja kultuur-elukondliku otstarbega.** 50. Elamu- ja kultuur-elukondliku otstarbega hooned. 51. Sisseseaded ja inventar. 52. Tootvad loomad. 53. Muud.
	II. Kapitaalsed kulutused		
012	Kapitaalsed kulutused väljaspool kapitaaltööde plaane (NSVL RKN-i määrus 19. septembrist 1935)	—	1. Uue ehitamine. 2. Laiendamine ja rekonstrueerimine. 3. Vahetult ekspluatatsiooni antavate seadistuste varumine. 4. Väljaspool-mahulised tööd. 5. Kapitaalremont.

1	2	3	4
014	Seadistus ülesseadmiseks ja materjalid ehitus- ja montaažitöödeks		
015	Arveldused hankijatega		
	III. Ekspluatatsiooni- ja tootmismaterjalid		
016	Väheväärtuslikud ja kiireltkuluvad esemed:		
	laos	0161	
	ekspluatatsioonis	0162	
022	Materjalid		
031	Varuosad		
032	Ümbertöötamiseks antud materjalid.		
033	Noor- ja nuumloomad		
	IV. Side põhialade ekspluatatsioon		
050	Ekspluatatsiooni-kulud	—	1. Posti. 2. Telegraafi. 3. Telefoni-kaugeühenduste ja konverents-telefoniside (KTS). 4. Magistraal- ja oblastiseesmise liini-kaabli ehitiste. 5. Rajooniseesmine telefoniside. 6. Linna-telefoniside. 7. Ringhäälingu raadiojaamade. 8. Raadioside. 8-a. Radiofikatsiooni. 9. Üldised ekspluatatsiooni- ja majanduslikud kulud.
	V. Tootmine		
057	Abitootlused ja -majapidamised	—	1. Autotransport. 2. Hobutransport. 3. Veetee-transport.

1	2	3	4
			4. Töökojad. 5. Akulaadimis-baasid. 6. Sidevalitsuse-kapitalimahutamiste plaaniga ettenähtud objektide ehitustööd. 7. Elamu-kommunaalmajapidamised. 8. Linnalähedased majapidamised. 9. Muud.
061	Üldised käitiskulud (üldbaasilised)	—	
	VI. Valmistoodang, kaubad ja tehtud tööd		
070	Valmistoodang, kaubad laos ja tellijaile üleandmata tehtud tööd		1. Oma ladudes. 2. Võõrastes ladudes. 3. Ümbertöötamisel. 4. Varustuspeavalitsuse kaubad. 5. Tehtud tööd.
076	Kaubad kioskites ja sideettevõtetes	—	1. Ajalehed. 2. Ajakirjad. 3. Raamatud ja mass-kirjandus. 4. Ümbrikud ja paber. 5. Ukse-kirjakastid. 6. Valjuhääldajad ja muud raadiokaubad. 7. Muud kaubad.
077	Kaubad teel		
	VII. Teelesaadetud kaubad		
080	Teelesaadetud kaubad		
	VIII. Väljalangenud põhivahendite likvideerimine		
086	Väljalangenud põhivahendite likvideerimine		

1	2	3	4
	IX. Rahalised vahendid		
088	Kassa:		
	tulusummade	0881	
	ekspluatatsioonisummade .	0882	
	rahakaardi-summade . . .	0883	
	muude summade	0884	
089	Kassa sidejaoskondades:		
	tulusummade	0891	
	ekspluatatsioonisummade .	0892	
	rahakaardisummade . . .	0893	
	muude summade	0894	
090	Rahalised dokumendid:		
	aktsepteeritud tšekid raha-kaardi-operatsioonide alal .	0901	
	tuusikud	0902	
	muud rahalised dokumendid	0903	
091	Arvelduskonto nr. 0 (tulud) Riigipangas		
092	Arvelduskonto nr. 1 (ekspluatatsioonisummad) Riigipangas		
093	Arvelduskonto nr. 2 ja muud jooksvad kontod Riigipangas		
094	Arvelduskonto nr. 3 Riigipangas:		
	rahakaardioperatsiooni alal .	0941	
	kolhooside kassa-teenindamise alal	0942	
096	Akreditiivid, erikontod ja limiteeritud transporditšekid		1. Akreditiivid. 2. Erikonto Riigipangas kapitaalremondi peale. 3. Muud erikontod. 4. Limiteeritud transporditšekid.
100	Rahalised vahendid teel:		
	ekspluatatsioonitulude . .	1001	
	rahakaardioperatsioonide ülemäära- ja toetussumma-		

1	2	3	4
	de alal	1003	
	muud	1004	
	X. Arveldused		
105	Kliendid sideteenuste alal		
106	Arveldused sidetöötajatega:		
	kaotatud ja varastatud korrespondentsi alal	1061	
	varguste, raharaiskamiste ja veamaksude alal	1062	
	vormiriietuse alal	1063	
107	Arveldused puudulikult vormistatud rahakaartide alal:		
	RKB-s sidekontoritega . .	1071	
	sidekontoris RKB-ga . . .	1072	
109	Arveldused hoiukassadega rahakaardioperatsioonide alal		
112	Riigipank nõudluste ja ebaõigesti arvestatud summade alal		
114	Arveldused kioskipidajatega sissetuleku alal		
115	Aruandvad isikud	—	1. Liini-remonditööde alal. 2. Komandeeringute alal. 3. Muude operatsioonide alal.
117	Muud deebitorid ja kreeditorid		1. Deponendid. 2. Arveldused ostjatega ja tellijatega. 3. Hankijad tehtud ehitustööde alal arvete esitamisel. 4. Kreeditorid kaotatud ja varastatud korrespondentsisse puutuvate arveldus-te alal. 5. Sotsiaalkindlustus kannangute alal. 6. 7. Arveldused osakaupa tâi-

1	2	3	4
			detavate tellimuste tasumise alal.
			8. Kreeditorid arvelduste alal nende kulul erieelarvete järgi teostatavate tööde ja osutatavate teenuste eest.
			9. Muud deebitorid ja kreeditorid.
118	RKB poolt selgitatavad summad	—	
120	Varustajad		1. Aktsepteeritud maksenõuete järgi.
			2. Aegunud aktsepteeritud maksenõuete järgi.
122	Varustajad faktuurimata hangete alal		
125	Kreeditorid rahakaardi-operatsioonide alal (ainult Sideministeeriumi jaoks)		
126	Arveldused tellimiste (ajakirjanduse) alal:		
	tellijatega tühistatud tellimiste alal	1261	
	kirjastustega	1262	
129	Töölised ja teenistujad — töötasu alal		
130	Deebitorid materjalide puudujääkide ja varguste alal		
133	Rahandusorganid — paniste, maksude ja muude arvelduste alal		1.
			2. Maksud töölistelt ja teenistujatelt.
			3. Krediidiasutised massiliste võidulaenude alal.
			4. Muud.
137	Põllumajanduspanga laenud abimajapidamiste organiseerimiseks		
138	Arveldused pikaajaliste indi-		

1	2	3	4
	viduaal-elamu ehituslaenude alal		
139	Individuaal-elamu ehituse finantseerimiseks saadud laenud		
	XI. Bilansivahelised ja seesmised arveldused		
140	Bilansivahelised arveldused (mis kuuluvad tasumisele)		1. Põhitegevuse bilansiga. 2. Rahakaardioperatsioonide bilansiga. 3. Kapitalimahutuste bilansiga. 4. Rahakaardioperatsioonide bilansiga, äraantud sissetuleku alal. 5. Põhitegevuse bilansiga, vastuvõetud sissetuleku alal.
141	Seesmised arveldused:		
	Arveldused Ajakirjanduse Levitamise Keskvalitsusega (ALK) finantseerimise alal	1411	
	Ajakirjanduse Levitamise ja Ekspedeerimise oblasti-osakonna arveldused oma rajooniosakondadega . . .	1412	
	Arveldused ALK ettevõtetega väljaspool oma oblastit	1413	
	ALK arveldused oblasti-osakondadega enne deebetaviisi saamist	1414	
	Arveldused vormiriietuse eest	1415	
	Muud arveldused	1416	
142	Arveldused ekspluatatsioonitulude alal		
143	Arveldused ekspluatatsioonikulude ja käibevahendite finantseerimise alal		

1	2	3	4
144	Arveldused kaotatud ja varastatud korrespondentsi alal		
145	RKB ja sideettevõtete arveldused rahakaardioperatsioonide alal:		
	teiste RKB-dega	1451	
	sidekontoritega	1452	
	Sideministeeriumiga . . .	1453	
	XII. Tulevaste perioodide kulud		
150	Tulevaste perioodide kulud		1. Renditud põhivahendite kapitaalremont. 2. Muud.
	XIII. Sissemaksed, kannangud ja muud teisalemahutatud vahendid		
160	Sissemaksed, kannangud ja muud teisalemahutatud vahendid:		
	väärtpaberid	1601	
	sissemaksed Tööstuspanka kasumeist	1603	
	sissemaksed Tööstuspanka amortisatsiooni alal . . .	1604	
	rahandusorganid kasumitest mahaarvamiste alal . . .	1605	
	administratiiv-majanduskulude koondamise summade sissemaksmised büdžetti	1606	
	puude varumise ja muudele töödele mobiliseeritud isikute töötasusummade sissemaksmised büdžetti . . .	1607	
166	Kannangud ettevõtte ülema (direktori) fondi		
167	Kannangud üleliidulise ja oblastiseesmise sots. võistluse kokkuvõtete alal		

1	2	3	4
	XV. Fondid		
200	Põhi- ja käibevahendite fond		1. Põhivahendite fond. 2. Käibevahendite fond.
204	Amortisatsioonifond:		
	eripankadesse sissemaksmisele kuuluv	2041	
	eraldatud ettevõtte korraldusse kapitaalremondiks . .	2042	
	XVI. Erifondid		
206	Erifondid:		
	kindlustusfond	2061	
	ettevõtte ülema (direktori) fond majandi laiendamiseks	2062	
	ettevõtte ülema (direktori) fond töötajate kultuur-elukondliku teenindamise parandamiseks, isiklikuks premeerimiseks, tuusikute soetamiseks ja töötajate abistamiseks	2063	
	Preemiafond	2065	
	XVII. Reservid ja reguleerivad kirjed		
212	Eelseisvad maksed, hinnaalandused ja juurdehinded:		
	eelseisvad maksed	2122	
	saadud hinnaalandused ja juurdehinded kaupadele . .	2123	
215	Põhivahendite kulumine		
216	Vähevääartuslike ja kiireltkuluvate esemete kulumine		
	XIX. Rahakaardi-operatsioonid		
218	Vastuvõetud pensioni- ja abirahade rahakaardid		
219	Makstud pensioni- ja abiraha-de rahakaardid		

1	2	3	4
220	Vastuvõetud rahakaardid		
221	Makstud rahakaardid:		
	vastu võetud enne aruandeaastat	2211	
	vastu võetud aruandeaastal .	2212	
	XX. Ajalehtede ja perioodiliste väljaannete tellimine		
222	Vastuvõetud tellimused		
223	Ajalehtede-Ajakirjade Ekspeditsiooni ja Ajalehtede-Ajakirjade Kesk-Postamti täitmiseks saabunud tellimused		
225	Täitmiseks antud tellimused		
	XXI. Büdžetiline finantseerimine		
230	Büdžetiline finantseerimine (Sideministeeriumi jaoks)		
	XXII. Põhitegevuse bilansis arvestatavate kapitalimahutuste finantseerimine		
232	Põhitegevuse bilansis arvestatavate kapitalimahutuste finantseerimine:		
	väljaspool plaani		1. Ekspluatatsiooni finantsplaani järgi mahaarvatavate vahendite arvel: a) kapitalimahutuste peale väljaspool plaani; b) tootlusotstarbega põhivahendite kapitaalremondi peale. 2. Sisemiste ressursside mobiliseerimisest, plaani piirides, saadavate vahendite arvel. 3. Erifondidest kapitalimahutusteks mahaarvatavate vahendite arvel.

1	2	3	4
			4. Kapitalimahutusteks masskaadrite ettevalmistamise kulude eelarves (riigibüdžetis) ettenähtud vahendite arvel. 5. Sama — lasteaedade ülalpidamiseks. 6. Kohalike organisatsioonide ja asutiste arvel telefonivõrkudesse ühendamise eest (välja arvatud kohalik büdžett). 7. Kohalike organisatsioonide ja asutiste arvel raadiotranslatsioonivõrkudesse ühendamise eest (välja arvatud kohalik büdžett). 8. Põllumajanduspangalt linnalähedaste majapidamiste organiseerimiseks saadavate laenude arvel. 9. Sidetöötajate üleliidulise sotsialistliku võistluse preemiate arvel. 10. Abimajandite kasumitest mahaarvatud vahendite arvel. 11. Abimajandite kasumite arvel. 12. Ettevõtte ülema (direktori) fondi arvel.
	XXIII. Sihtfinantseerimine ja laekumised		
233	Sihtfinantseerimine riigibüdžetist, laekumised kaadrite ettevalmistamiseks ja lasteaedade ülalpidamiseks: finantseerimine kaadrite ettevalmistamiseks . . .	2331	

1	2	3	4
	finantseerimine lasteaedade jaoks	2332	
	laekumised lastevanematelt lasteaedade ülalpidamiseks .	2333	
	laekumised ettevõtte ülema (direktori) fondist lasteaedade ülalpidamiseks	2334	
234	Laekumised sidetöötajate üleliidulisest sotsialistlikust võistlusest osavõtvate ettevõtete premeerimiseks:		
	individuaalseks premeerimiseks	2341	
	kultuur-elukondliku teenindamise parandamiseks ja elamuvajadusteks	2342	
	XXIV. Riigipanga lühiajalised krediidid		
238	Riigipanga lühiajalised laenud		
244	Laenud teelolevate summade peale laenukonto järgi		
	XXV. Plaani täitmine		
249	Plaani täitmine abitootmiste ja -majandite poolt		
	XXVI. Realiseerimisel omahinna arvele kantavad kulud ja tulud		
255	Kulud müügi alal (kaubanduslikud):		
	kaupade lattu toimetamise lisakulud	2551	
	lao sisemised kulud (kulud ladude korrashoiu alal) . .	2552	
	ostjate poolt tasutavad kulud (arvesse lülitatavad) . .	2553	
256	Üldised administratiivsed kulud		

1	2	3	4
	XXVII. Realiseerimine ja müümine		
264	Kaupade, materjalide, tööde ja teenuste realiseerimine:		
	kaupade ja materjalide realiseerimine	2641	
	tööde ja teenuste realiseerimine	2642	
266	Kaupade müümine oma valitsuse ettevõtteile (ALK ja Varustuspeavalitsuse)		
	XXVIII. Põhitegevuse tulud		
270	Ekspluatatsioonitulud	—	1. Post. 1-a. Mitmesugused. 2. Telegraaf. 3. Telefoni-kaugeühendused. 4. Rajooniseesmised telefonivõrgud. 5. Linna-telefonivõrgud. 6. Raadio. 7. Elektriside riikliku inspektsiooni tulud. 8. Radiofitseerimine.
	XXIX. Tulevaste aruandeperioodide tulud		
278	Tulevaste aruandeperioodide tulud		
	XXX. Kahjumid ja kasumid		**Kahjumid.**
280	Kahjumid ja kasumid		1. Kahjumid looduseõnnetustest. 2. Kahjumid lootusetu võlgade mahakirjendamisest: a) sideklientide, b) teiste isikute ja organisatsioonide.

1	2	3	4
			3. Kahjumid operatsioonidest taaraga. 4. Kahjumid materjalide realiseerimisest. 5. Kahjumid elamu-kommunaalmajandi ekspluatatsioonist. 6. Kahjumid möödunud aastate operatsioonidest. 7. Materjalide ja kaupade puudujääk, mida ei ole võimalik kanda süüdlastele. 8. Muud kahjud.
			Kasumid. 1. Kreeditorilise võlgnevuse mahakirjendamisest hagi aegumis-tähtaja möödumise tõttu: a) klientidelt, b) teistelt isikutelt ja organisatsioonidelt. 2. Varem mahakirjendatud lootusetute võlgade laekumine. 3. Materjalide realiseerimisest. 4. Kasumid operatsioonidest taaraga. 5. Abimajandite ekspluatatsioonist (toodangu ja teenuste realiseerimisest). 6. Elamu-kommunaalmajandite ekspluatatsioonist. 7. Materjalide ja kaupade ülejääk. 8. Saadud trahvid, viivised ja leppetrahvid.

1	2	3	4
			9. Muude (abimajandite) arvete järgi saadud trahvid. 10. Kasumid möödunud aastate operatsioonidest. 11. Muud kasumid.
	Bilansijärelised kontod		
301	Renditud põhivahendid		
303	Postimaksevahendid ja plangid		
305	Hoiule ja komisjonile võetud seadistised, materjalid ja kaubad		
307	Ümbertöötamiseks võetud materjalid		
315	Rangele arvestusele kuuluvad plangid		
319	Teistesse RKB-desse kontrollimiseks saadetud makstud rahakaartide plangid		
320	RKB-sse saadetavad maksmata (väljastamata) rahakaardid		
321	Maksmata rahakaardid hoiul		
322	Töölistele ja teenistujatele kuuluvad riigilaenude obligatsioonid		
325	Büdžetti kantud väljavõtmata töötasu		
326	Sideettevõtted tollimaksude arveldamise alal		
327	Puudulikud rahakaardid RKB-s		
328	Üldised maksmata inventeeritud rahakaardid, mis on postitud enne aruandeaastat.		

Sisukord.

I osa.

Raamatupidamise (bilansi) üldteooria põhilised sätted.

Lk.

1. Majandusliku arvestuse mõisted 3
2. Raamatupidamise objekt ja meetodid 7
3. Raamatupidamise bilanss 14
4. Sünteetilise ja analüütilise arvestuse kontod 29
5. Raamatupidamiskontode klassifikatsioon 44
   Klassifikatsiooni üldpõhimõtted 44
   Majanduslike vahendite ja nende moodustamise korra arvestamise kontod 47
   Operatsiooni-plaani-kontod 57
   Finantsilis-resultaatsed ja eelarvelised kontod 76
6. Raamatupidamise andmete üldistamine ja koondamine.
   Aasta arvestustsükli lõpetamine 81
7. Raamatupidamise tehnika üldmõisted 101

II osa.

Raamatupidamine (bilansiline) sidemajandis.

1. Raamatupidamise tähtsus sidemajandis 114
2. Raamatupidamise organiseerimine sidemajandis 116
3. Põhivahendite ja kapitalimahutuste arvestus 122
4. Rahaliste vahendite arvestus 145
5. Side põhi- (ekspluatatsiooni-) tegevuse arvestus 153
   Ekspluatatsioonitulude ja -kulude arvestus 153
   Aruandeliste summade arvestus 167
   Töötasu arvestus ja töötasu alal tööliste ning teenistujatega peetavad arveldused 171
   Arveldusoperatsioonide arvestus 175
   Materiaalsete varude ja kaubaoperatsioonide arvestus . . . 181
   Abimajandite arvestus 186
6. Rahakaardi-operatsioonide arvestus ja kontroll 189
   Üldmõisteid rahakaardi-operatsioonide arvestusest ja kontrollist 189
   Arvestus sidekontoreis ja -jaoskondades 191
   Arvestus oblastite ja kraide rahakaartide kontrollbüroodes . 204
7. Raamatupidamise aruandlus sidemajandis 212

Lisa: NSVL Sideministeeriumi ettevõtete ja asutiste põhitegevuse jooksva arvestuse kontode tüüpplaan 222

Vastutav toimetaja J. Heinmaa
Keeleline toimetaja M. Hing
Tehniline toimetaja H. Kohu

Ladumisele antud 22. V 1950. Trükkimisele antud 18. VII 1950. Trükiarv 620. Paber 61×86, 1/16. Trükipoognaid 15. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 14,25. Arvutuspoognaid 14,63. MB-04659. Trükikoda „Pioneer", Tartu, Kastani 38. Tellimise nr. 895.

На эстонском языке.

Бухгалтерский учет в хозяйстве связи.

Hinnata.

Hinnata

A-18532